

ŽIVLJENJE V ODREDNIH ENOTAH

Organizacijske spremembe

Za enote odreda je prišel čas za organizacijsko in politično krepitev, za potrebne spremembe, za utrjevanje zvez s terenom, za ustrežnejšo razporeditev enot, za obrambo ozemlja in za prenos ranjencev iz II. grupe odredov na osvobojeno ozemlje Notranjske.

Prva naloga, ki si jo je poveljstvo odreda zastavilo, je bila, da z novo prispelimi borci in prostovoljci iz narodne

**Lado Dolničar-Robida, narodni heroj, komandant 1. bataljona Dolo-
mitskega odreda**

zaščite številčno okrepi odredne enote in da z orožjem NZ oboroži čim več novih borcev. Tako je že 15. julija iz dotdanje 1. čete 1. bataljona in iz članov NZ ustanovilo novo 1. četo 1. bataljona kot udarno četo odreda.

Ko so prebivalci Dolomitov, posebno pa še člani narodne zaščite videli, s kakšno požrtvovalnostjo so se enote DO borile, da zaščitijo ljudstvo in ubranijo osvobojeno ozemlje, so mnogi prostovoljno stopili v partizanske vrste in enotam tudi prinašali orožje, s katerim je bila oborožena NZ. Tako je odred do 18. julija narasel na okoli 400 partizanov, ki so bili skoraj v celoti oboroženi.

Po tragični smrti odrednega komandanta v Vnanjih Goricah se je sestava odrednega in bataljonskih poveljstev precej spremenila. V zvezi z novimi postavitvami je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske izdalo 6. oktobra 1942 odredbo o reorganizaciji odrednega in bataljonskih poveljstev.

V tej odredbi je rečeno:*

»V zvezi s tragično smrtjo komandanta Dolomitskega odreda² in odhodom nekaterih tovarišev na Gorenjsko postavljamo in dopolnjujemo nov štab odreda:

Za komandanta odreda tov. Radovana,³
za komisarja tov. Metoda Cestnika,⁴
za namestnika komisarja tov. Lada Krčana,⁵
za obveščevalca tov. Frenka (Franca Nagodeta),
za intendanta tov. Andreja.⁶

Za komandante in komisarje bataljonov se postavljajo naslednji tovariši:

---

* Odredba glavnega poveljstva slovenske partizanske vojske z dne 6. oktobra 1942. o reorganizaciji Dolomitskega odreda.

Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 4. knjiga, stran 172. Izvirnik v zgodovinskem arhivu CK ZKS.

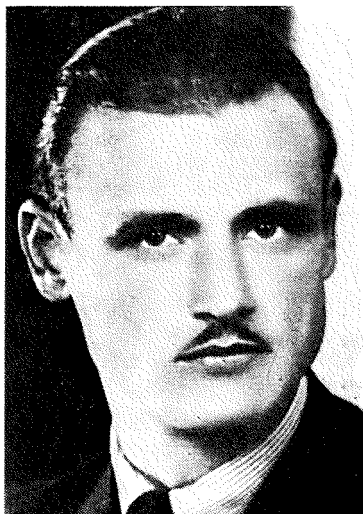
² Franc Bukovec-Ježevnik, narodni heroj,

³ Franc Rihar, ki so ga Italijani ujeli in ustrelili v Ljubljani 1943,

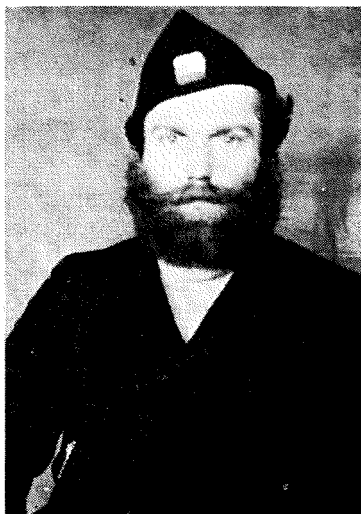
⁴ Ciril Keržič,

⁵ France Perovšek,

⁶ Andrej Babnik,

**Franc Krča-Čuč, prvi komandant
2. bataljona Dolomitskega odreda**

**Franc Trček-Ovsov, politični komi-
sar 2. bataljona**

I. bataljon

komandant tov. Rado Smolar,⁷

komisar tov. Rudi Robida,⁸

namestnik komisarja tov. Kržan,

II. bataljon

komandant tov. Peter Jurant,⁹

komisar tov. Ovsov,¹⁰

namestnik komisarja tov. Gaber,¹¹

namestnike komandantov pa postavi sporazumno štab odreda.

Teritorij dolomitskega odreda je Ljubljana, proga Ljubljana—Trst, stara jugoslovansko-italijanska meja do desnega brega Sore, Save, Ljubljana«.

⁷ Rado Pehaček, narodni heroj,

⁸ Vladimir Dolničar, padel v Belški grapi marca 1943,

⁹ Franc Krča,

¹⁰ Franc Trček,

¹¹ Karel Grabeljšek.

Namestnik komisarja I. bataljona ni bil Kržan, temveč Stane Majcen-Krpan.

Po septembrski ofenzivi je bilo številčno stanje moštva in orožja naslednje:*

Seznam moštva in orožja DO

Partizanov	394
mitraljez tipa »švarcloze«	1
mitraljez težka zbrojevka	1
mitraljez lahka zbrojevka	12
mitraljez »šoš«	2
mitraljez italijanski lahki	1
pušk tipa »mavzer«	231
pušk italijanskih	6
pušk francoskih	22
pušk avstrijskih	33
bomb ročnih	686
bomb avionskih 2 kg	34
revolverjev raznih tipov	27
municije jugoslovanske	29.664
municije italijanske	557
municije francoske	786
municije avstrijske	768
municije revolverске	195

Partijsko-politično delo

Za odred je bilo značilno, da so bili skoraj vsi borci prostovoljci. V odred so se vključili vsi prvi partizani, med katerimi je bilo več prvoborcev in tudi nekaj predvojnih članov partije.

V prvih skupinah (logaška, vrhniška in samotorska) je prevladoval delavski element, po ustanovitvi odreda, ko je vanj prišlo mnogo novih borcev iz dolomitskih vasi, pa je začel prevladovati kmečki živelj. To velja posebno za 2. bataljon, v katerem je bilo največ sinov bajtarjev in siromašnejših kmečkih družin.

Poveljniški kader odrednega štaba, bataljonov in čet so v začetku razen nekaterih izjem sestavljali ljudje, ki so slu-

---

* Poročilo štaba DO štabu III. grupe odredov z dne 28. septembra 1942. Izvirnik v arhivu Zgodovinskega inštituta v Ljubljani.

žili bivšo jugoslovansko vojsko. Večji del moštva pa ni imel nikakršnega vojaškega znanja. Marsikdo do odhoda v partizane ni imel še nikoli puške v rokah in ni še nikdar streljal.

Ko je nastal odred in ko se je povečalo število enot, tudi nekateri četni komandirji in komisarji ter mnogi komandirji vodov niso bili vojaško izvežbani, ker še niso služili vojske.

Širšo marksistično izobrazbo so imeli v vsem odredu samo nekateri odredni in bataljonski funkcionarji. Tudi krajših tečajev takrat še nihče ni imel.

Tudi potreba po poveljniškem kadru je bila velika in na vodilna mesta so prihajali tovariši, ki so se v teh bojih najbolj izkazali in v katere so borci dobili zaupanje. Zato se je tudi dogajalo, da preteklost nekaterih vodilnih ljudi ni bila dovolj preverjena, in na vodilne položaje so se vzpenjali takšni, ki so morali biti kasneje odstranjeni ali zaradi škodljivih dejanj celo likvidirani. Tak je bil primer s komandirjema Gadom in Tonetom.

Politdelegati, četni in bataljonski komisarji večinoma niso imele nobene marksistične izobrazbe in razen nekaj izjem samo osnovno šolo. Zato je njihovo delo v največji meri izhajalo iz njihovih osebnosti ter iz splošnih moralnih norm in principov.

Partijska organizacija je bila v vseh odrednih enotah vzpostavljena že pred njihovim formiranjem. Odred je imel komite, bataljoni biroje, v četah pa so obstajale partijske celice. Člani partije v bataljonskem poveljstvu niso imeli svoje celice, temveč so bili priključeni eni od čet.

V novembru 1942 je bilo stanje partijske organizacije v odredu naslednje:*

KPS: štab odreda je imel 9 članov, kandidatov ni bilo.

Prvi bataljon: 1. četa — 11 članov, od tega 1 tovarišica, 5 kandidatov. K tej celici so bili priključeni tudi člani partije v bataljonski komandi.

2. četa — 8 članov, od tega 1 tovarišica, 5 kandidatov, 1 kandidatka.

3. četa — 11 članov.

---

* Poročilo Staneta Kavčiča, sekretarja okrožnega komiteja KPS Vrhnika centralnemu komiteju KPS z dne 22. novembra 1942. Izvirnik v arhivu CK ZKS v Ljubljani.

Drugi bataljon: 1. četa — 8 članov, 4 kandidati, 1 kandidatka. K tej celici so bili priključeni tudi člani partije v bataljonskem štabu.

2. četa — 5 članov, 2 kandidata, 1 kandidatka.

Skupaj: 43 članov, od tega dve tovarišici, 21 kandidatov, od tega 3 tovarišice.

SKOJ: 1. bataljon: 1. četa — 14 članov
2. četa — 11 članov,
3. četa — ni podatkov

2. bataljon: 1. četa — 15 članov,
2. četa — 18 članov.

To število članov, kandidatov in skojevcev za ta čas ni bilo niti tako majhno, če upoštevamo, da je bila večina borcev v partizanih od 4 do 6 mesecev in da je bilo največ nepartijcev doma na kmetih, kjer je prevladoval religiozni svetovni nazor.

Če za 3. četo 1. bataljona, za katero o številu skojevcev ni podatkov, vzamemo kot verjetno število skojevcev vsaj 12, potem dobimo skupno 60 skojevcev in 43 članov partije in kandidatov, ali skupaj 103 komuniste v odredu.

V tem času je odred štel nekaj manj kot 300 ljudi, to pa zaradi tega, ker so za bataljon Šercerjeve brigade oddvojili 120 borcev. To pomeni, da je bil takrat vsak tretji pripadnik odreda organiziran.

Partijske celice so imele redne sestanke, razen tega so se sestajale pred vsako pomembnejšo akcijo, da bi vsak komunist posebej dobil določeno nalogo. Za najtežje in najbolj odgovorne naloge so bili vedno določeni člani partije.

Na rednih sestankih partijskih celic sta bili vedno na dnevnem redu kritika in samokritika. Pri tem ni bil izvzet noben član partije, ne glede na njegovo vojaško funkcijo. Nasprotno: starejši člani, vojaški funkcionarji in komisarji so s samokritiko največkrat spodbujali k temu tudi mlajše člane, jih na ta način vzgajali in s tem ustvarjali pri njih občutek enakopravnosti, kar je samo krepilo njihov ugled in avtoriteto.

Skojevska organizacija je delovala na podoben način. Skojevci so bili s svojimi dejanji mnogokrat primer vsem in tudi članom partije.

Največ je bilo mladih fantov med 18 in 22 let starosti, ki se do prihoda v partizane niso še nikjer politično udeleževali. Precej je bilo tudi takih, ki so imeli več kot 22 let in so bili pred vojno člani Sokola ali Orla, nekateri delavci, ki so delali v raznih podjetjih in tovarnah v Ljubljani, na Vrhniki, v Logatcu in drugod, pa so bili večinoma že organizirani v sindikatih in so tudi od začetka NOG delali za Osvobodilno fronto.

Razen nekaterih izjem je bilo moštvo odreda moralno zdravo, pošteno in nagnjeno k disciplini, spoštovalo je ukaze in starešine. Skoraj vsi so pred prihodom v partizane že poznali cilje in linijo OF in v glavnem tudi vlogo partije.

Večina prebivalcev v dolomitskih krajih, od koder je bilo največ borcev, je simpatizirala z NOG in ga podpirala, posebno do tedaj, ko se je pojavila bela garda, kar je imelo odločujoč vpliv na moralno-politično razpoloženje in zadržanje borcev.

Ti so svojo visoko zavest in predanost pokazali s tem, da so kljub stalni aktivnosti vseh odrednih enot in kljub zaporednim in hudim sovražnikovim ofenzivam, ko je šlo tudi za deset ali večkratno premoč, ostajali na svojih mestih. Od ustanovitve prve enote pa do boja v Belški grapi marca 1943 ni bila niti najmanjša enota odreda razbita ali uničena niti ni derzertirala ali se predala sovražniku. Vse do konca 1942. leta praktično ni bilo dezertacij in predaje, bilo je le nekaj primerov, da so se predali beli gardi.

Politično delo odreda je redno potekalo, razen v času, ko so bile enote v akcijah in na pohodih. Za politično delo so bili zadolženi komisarji. Redki so bili primeri, da so imeli politične ure četni komandirji, razen kadar je šlo za disciplino in za odnos do orožja. Bilo je nemalo primerov, da je borec žrtvoval sebe, ko je reševal svojega tovariša.

Na političnih urah sta prevladovali moralna vzgoja in razvijanje tovarištva, pojasnjevali so nove ukrepe vodstva NOG, brali literaturo in razpravljali. Vse, kar je publiciralo vodstvo, in vsi njegovi pomembni ukrepi so na ta način prihajali do poslednjega borca, s čimer je bila zagotovljena enotnost misli in delovanja. Na političnih urah so se borci najbolj zanimali za radijska poročila o dogodkih na frontah in o bojih v drugih krajih Jugoslavije.

Tipična tematika četnih političnih ur v sredini 1942. leta je razvidna iz tedenskega poročila, ki ga je komisar 2. čete 1. bataljona dne 19. julija 1942 poslal bataljonskemu komisarju. Tu je rečeno:*

»V četi se je izvršilo v času od 12. julija do 19. julija sledeče kulturno-politično delo.

Dne 12. in 13. julija se predvideno kulturno-politično delo ni vršilo, ker smo se preselili v novi tabor in smo ga morali urejevati (postavitve šotorov, izkop strelskih jarkov in drugo).

Dne 14. julija smo čitali glasilo glavnega poveljstva slov. narodnoosvobodilnih partizanskih čet Slovenski partizan pred celotnim zborom. Med čitanjem se je razvila živahna diskusija o vsem aktualnem, posebno glede protitankovskega boja.

Dne 15. julija smo pred celokupnim zborom čitali Slovenskega poročevalca in debatirali o vsem, kar je prinesel.

Dne 16. julija smo popoldne čitali pred zborom brošuro, ki jo je izdala agitacijska komisija CK KPS Zakaj je propadla Jugoslavija. Pri branju posameznih poglavij se je razvila živahna debata o vzrokih, ki so privedli do zloma.

Zvečer pred celotnim zborom je bilo branje bataljonskega stenskega časopisa Radijsko poročilo. Vesti s fronte in sploh so bile z velikim navdušenjem sprejete.

Dne 17. julija smo popoldne pred zborom čitali glasilo štajerskih letečih odredov Naša pest in pa glasilo III. grupe odredov Maščujmo pogorišča. Zvečer ob 18. uri se je pa vršila kulturna ura s kratkim govorom tov. Dušana. Po govoru se je razvila debata o namenu in cilju teh ur, potem so se pa čitale posamezne pesmi tov. Bora Previharimo viharje.

Dne 18. julija so se vršili politični razgovori pod šotori.

Dne 19. julija so se pod šotori čitali glasili Slovenski partizan in pa stenski časopis 1. bataljona DO št. 2. Po čitanju se je razvil pogovor o vsem, kar sta glasili prinesli.«

Politkomisar Boltež.«

---

* Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 3. knjiga, str. 190. Izvirnik v arhivu Muzeja narodne osvoboditve.

Pozneje, ko se je pojavila bela garda in se pri prebivalstvu povečala politična diferenciacija, se je stopnjevalo tudi partijsko delo v odrednih enotah. V politične ure so začeli uvajati tudi takele teme: odnos cerkve do družbe, vloga cerkve v narodnem izdajstvu in njeno sodelovanje z okupatorjem, vloga religije v družbi. Pri tem je bilo treba strogo paziti, da z enostranskim in površnim obravnavanjem teh tem niso bila prizadeta čustva vernih partizanov. Vsi razgovori so morali temeljiti na dialektičnomaterialističnem odnosu do stvari.

Da bi bilo to delo kvalitetnejše in da bi bila tudi tu zveza s terenom čimbolj tesna, so bili k temu delu pritegnjeni partijsko-politični delavci s terena. Tako je Cene Logar, takratni sekretar partije in OF za Horjul, odgovarjal za to delo v 1. bataljonu, Stane Kavčič, sekretar OK KP Vrhnikе, pa v 2. bataljonu. S tem je vpliv partijske organizacije na vzgojo partizanov iz dneva v dan postajal vse večji in že pred koncem 1942. leta postal osnova vsemu političnemu delu v odredu.

Socialni sestav odreda in dejstvo, da so vsi borci prostovoljno vstopili v NOV, sta ustvarjala ugodno vzdušje za to dejavnost. Člani partije in SKOJ so bili prvi v boju in v drugih težkih trenutkih, niso pa uživali nobenih privilegijev, kar je vzbujalo spoštovanje do partije in njenih članov.

Za dolomitske partizane je bila ugodna tudi bližina Ljubljane, od koder je redno prihajal informativno-propagandni material. Pozneje, ko je osrednje vodstvo prebivalo v Dolomitih, pa so bile tovrstne zveze še posebno tesne.

Pri vzgoji moštva so zelo poudarjali pravilen odnos do prebivalstva, tovarištvo, dobre medsebojne odnose in disciplinirano izvrševanje povelj. Osebni zgledi so bili skoraj povsod komandirji, komisarji in komunisti, tako v boju kot tudi v splošnem življenju enote. V tem času voditelji niso imeli nikakršnih privilegijev, temveč so se hranili iz istega kotla kot borci in tudi sami so hodili po hrano. Skupaj z borci so stanovali v šotorih ali zemljankah in so skoraj po pravilu sodelovali v vseh akcijah, tudi takrat, ko jih je izvajal le manjši del njihove enote.

Skrbno so gojili pravilen odnos do orožja, do obleke in opreme. Borci so morali, če se je le dalo, sami popravljati obleko in opremo. Pred četrnim kolektivom so morali odgo-

varjati za vsak del po nemarnosti izgubljene ali uničene opreme.

Največja sramota pa je bila, če je kdo izgubil orožje, za kar ni bilo nobenega opravičila. Za izgubljeno orožje je bil borec najhujše kaznovan: ostal je brez orožja, dokler ga spet ni dobil v boju, ali dokler si ni na kak drug način ponovno pridobil zaupanja, da so mu dali drugo orožje.

Še hujši in neizbrisni greh za vsakega partizana oziroma enoto pa je bil v tem, če je kdo pustil ranjenega tovariša, da je padel v roke sovražniku. Dolžnost vsakega partizana ali komandirja je bila, da vse stori za rešitev ranjenega tovariša in njegovega orožja, za medsebojne odnose in za odnose do prebivalstva. Poseben odnos in spoštovanje so v partizanskih enotah uživale ženske — borke. Skorajda ni bilo primera, da bi borke kakorkoli zapostavljali. Ugled in spoštovanje pa so si same priborile s tem, da niso v ničemer zaostajale za svojimi tovariši: hrabro so prenašale napore partizanskega življenja, vestno so izvrševale razne naloge, tudi stražarske in se pogumno borile. Dokaz sta med drugim tudi dve dolomitski borki, ki sta bili za svoje junaštvo odlikovani z redom narodnega heroja. To sta Olga Družina in Lizika Jančar. Posebno velike zasluge gredo borkam za skrbno nego ranjenecv.

Vojaško urjenje

Čeprav je bilo vojaško znanje pri večini odrednega moštva slabo, so vse do jeseni 1942. leta strokovno vojaški vzgoji posvečali premalo pozornosti. Borci so se učili predvsem spoznavati puško in puškomitraljez (v odredu sta bila samo dva težka mitraljeza), v streljanju se zaradi pomanjkanja municije niso vadili, vzgajali so se tudi v opravljanju stražarske službe in dežurstva. Vse premalo pa so se urili v hitrem vkopavanju, v dobrem maskiranju ter v izdelovanju zaklonov. Premalo pozornosti so posvečali tudi delovanju bombaških skupin, odstranjevanju preprek pri stalnih utrdbah in napadom na utrjene postojanke.

Vse kasnejše analize o partizanskih napadih na utrjene postojanke so namreč pokazale, da partizanom ni primanjkovalo hrabrosti kakor tudi ne spretnosti, da se približajo postojanki, izvedejo blokado in akcijo zaščitijo. Mnogokrat so

postojanko, ki so jo napadli, delno tudi uničili, čeprav jim je dostikrat primanjkovalo bomb, eksploziva in težkega orožja. Vendar pa so bili še vedno premalo usposobljeni za take napade, zlasti še tiste bojne in bombaške skupine, ki so neposredno napadale. Delovanje vseh napadajočih je bilo še vedno premalo usklajeno in podpora z ognjem iz pušk in mitraljezov po žariščih sovražnega odpora še vedno nezadostna. Treba pa je pripomniti, da je bilo v Dolomitih za potrebe bombaških skupin vselej dovolj ročnih bomb in steklenic z bencinom in drugimi gorečimi tekočinami, pa tudi avionskih bomb in drugega eksploziva.

Bilo je več primerov, da so po prvih žrtvah partizani prenehali z napadom, čeprav akcija ni bila ogrožena, niti s strani bližnjih sovražnikovih postojank (primer Šentjošta, Korena itd.).

Za Dolomitski odred sta bili značilni velika aktivnost in samoiniciativnost vseh enot, od voda do bataljona, saj so se napadi vrstili in stopnjevali iz dneva v dan. Popolnoma samostojno so napadale tudi čete in vodi. Takšna aktivnost je trajala ves čas in kljub raznim organizacijskim spremembam. Tudi po takšnih spremembah enote niso mirovale, temveč so se v neprestani aktivnosti organizacijsko in borbeno utrjevale.

Posebna značilnost odrednih enot je bila v tem, da so zelo trdovratno branile položaje, kar potrjujejo celodnevni boji na Ključu, okoli Toškega čela in Dobrove, okoli Dvora, Prosce in Babne gore, na Korenem in na Vranjih pečinah, v Žibršah in drugod.

Karakteristični za odred so bili nenadni in hitri prodori na tista področja, kjer je sovražnik to najmanj pričakoval. Takšne vpade so enote izvajale vse od ljubljanskega bloka do Hotedršice, kakor tudi čez italijansko-nemško mejo in progo, pa tudi v postojanke z močnimi sovražnikovimi posadkami.

Pri večjih vojaških akcijah je vse do tedaj, ko je odred še obstajal, odredno poveljstvo premalo vplivalo na enote, kljub temu, da sta mu bila podrejena samo dva bataljona. Premalo je bilo sodelovanja med enotami, premalo materialnih in drugih priprav, pa tudi v času akcije ta vpliv ni bil zadosten.

Tudi III. grupa odredov razen splošnih direktiv ni dovolj vplivala na DO. Delno je bilo to opravičljivo z veliko

oddaljenostjo odrednega poveljstva od grupnega štaba in še posebej z ovirami, ki sta jih pomenili reka Ljubljanica in močno zastražena proga. Pozneje je bil vpliv močnejši, ker je odred v precejšnji meri služil potrebam osrednjega vodstva in je neposredno od njega sprejemal naloge.

Zato je bila tudi neopravičena obtožba, ki jo je ob neki priliki ustno izrazil član štaba III. grupe odredov odrednemu poveljstvu, češ »da odred vodi neko politiko separatizma in teži k neki samostalnosti,« zaradi česar je komandant odreda interveniral pri takratnem komandantu glavnega štaba slovenskih partizanskih čet Francu Leskošku.*

---

* Poročilo štaba Dolomitskega odreda z dne 28. septembra 1942 štabu III. grupe odredov. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 4. knjiga, str. 141. Izvirnik v arhivu Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.

JESENSKI BOJI

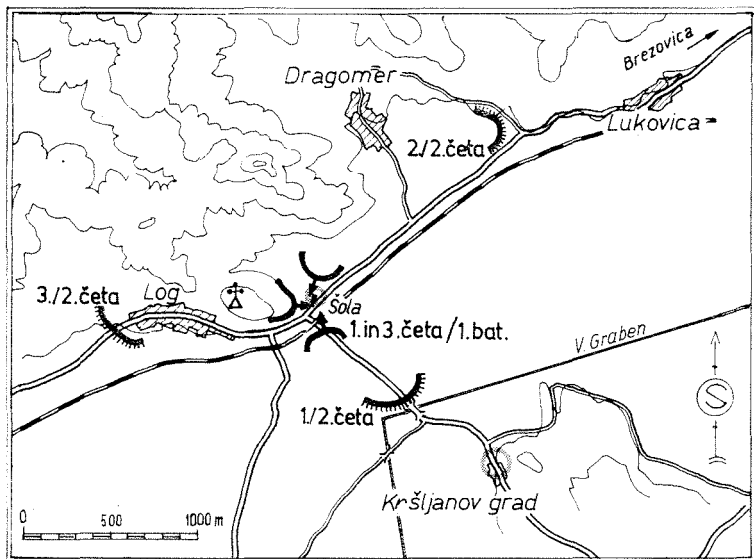
Napad na Log

Na Logu je bila ustanovljena belogardistična postojanka. Pretila je nevarnost, da bo nova postojanka v povezavi s tistimi na Brezovici, v Ligojni in na Vrhniku popolnoma odrezala področje Ljubljanskega barja med Ljubljano in cesto Ljubljana—Vrhnika od partizanske baze. S tem bi bil nadaljnji partizanski vpliv na to področje onemogočen ali vsaj zelo otežen. Zato je bilo odločeno, da to postojanko partizani napadejo in uničijo. Posadka na Logu je močno ogrozila tudi najkrajšo zvezo dolomitskih partizanov (prek Ljubljanskega barja in Ljubljane) z Notranjsko in Dolenjsko, razen tega pa se je tako kot horjulska postojanka močno približala partizanski bazi na Ključu in v Bezeniškem grabnu.

V postojanki, ki je zasedla šolo, je bilo okoli 30 članov BG, večinoma z Loga, Dragomerja in Lukovice, med njimi je bilo tudi nekaj zagrizenih belogardistov iz Brezovice.

Za napad je bil določen 1. bataljon. Neposredno naj bi napadali 1. in 3. četa, druga četa pa naj bi ščitila akcijo iz brezoviške, notranjegoriške in vrhniške smeri.

Postojanka je stala tik ob glavni cesti Ljubljana—Vrhnika, oddaljena manj kot štiri kilometre od belogardistične in italijanske posadke v Brezovici, sedem kilometrov od močne italijanske garnizije na Vrhniku in deset kilometrov od Ljubljane. Pri tem je obstajala zelo majhna možnost, da bi napad uspešno zaščitili pred intervencijo iz vseh teh sovražnikovih garnizij, kajti terenske prilike niso bile ugodne in komunikacij ni bilo možno učinkovito rušiti. Akcija naj bi torej temeljila na popolnem presenečenju in naj bi bila hitro izvede-

Napad na Log 6./7. oktobra 1942

na. Začetek napada je bil predviden za polnočno uro. Najprej naj bi po možnosti brez hrupa likvidirali stražarje, potem z veliko, posebej za to pripravljeno avionsko bombo zaminirali šolo in šele po njeni eksploziji začeli likvidirati posadko.

Partizani so napadli v noči na 7. oktober 1942. leta. Vse enote so po predvidenem načrtu postavile zasede na določena mesta. Ko pa so se bombaške skupine približale postojanki, jih je stražar opazil in alarmiral posadko, ki je z močnim ognjem prisilila partizane k sistematičnemu obleganju. Zamisel popolnega presenečenja je torej propadla, a minercem je vendarle uspelo približati se stavbi in položiti mino k zunanji steni, ne pa skozi okno v kletne prostore, kot je bilo najprej zamišljeno. Zaradi slabe montaže ali slabega detonatorja se je bomba sicer vžgala, a ni eksplodirala. Zaradi tega so morali načrt napada v osnovi spremeniti, kar je privedlo do zmede in izgube časa. To so izkoristili belogardisti in organizirali temeljito obrambo.

Kljub temu so partizani napadali dalje in prodrli v spodnje prostore šole. Toda zgradba je bila enonadstropna in

belogardisti so se umaknili navzgor ter z močnim ognjem in bombami preprečili partizanom vdor v prvo nadstropje.

Partizani kljub vsem naporom niso uspeli prodreti v prvo nadstropje, niti po stopnišču niti z zunanje strani stavbe, za kar tudi niso bili dovolj pripravljeni (niso imeli potrebnih lestev) in so se morali umakniti.

V tem napadu je imel bataljon dva mrtva, enega težko ranjenega in sedem lažje ranjenih.

Tako je propadel tudi drugi napad dolomitskih partizanov na utrjeno belogardistično postojanko.

Po akciji so se enote organizirano umaknile v svoje taborišče, uspešno odbile intervencijo belih iz brezoviške smeri in napravile rekvizicijo na domovih nekaterih organizatorjev bele garde na Logu.

V tem boju sta se posebno izkazala partizanka Olga Družina, ki je bila tudi ranjena, in puškomitraljezec Zdravko,* ki je pri napadu izgubil roko.

Štab DO je glavnemu poveljstvu slovenskih partizanskih čet dne 29. oktobra poslal poročilo, v katerem je govora tudi o tem boju.** Poročilo na osnovi podatkov s terena navaja, da je bilo 20 belogardistov ubitih in večje število ranjenih. Vendar ti podatki povsem ne ustrezajo resnici, saj so beli dejansko imeli precej manj izgub.

Tudi napad na drugo belogardistično postojanko se partizanom torej ni posrečil. Ko bi jo bili uničili, bi bilo to močno odmevalo med belogardisti in drugimi prebivalci v Dolomitih in zavrlo nadaljnji razvoj bele garde. Ta partizanski neuspeh pa je še bolj spodbudil belogardistične organizatorje pri ustanavljanju novih postojank, že obstoječe posadke pa k še večji agresivnosti.

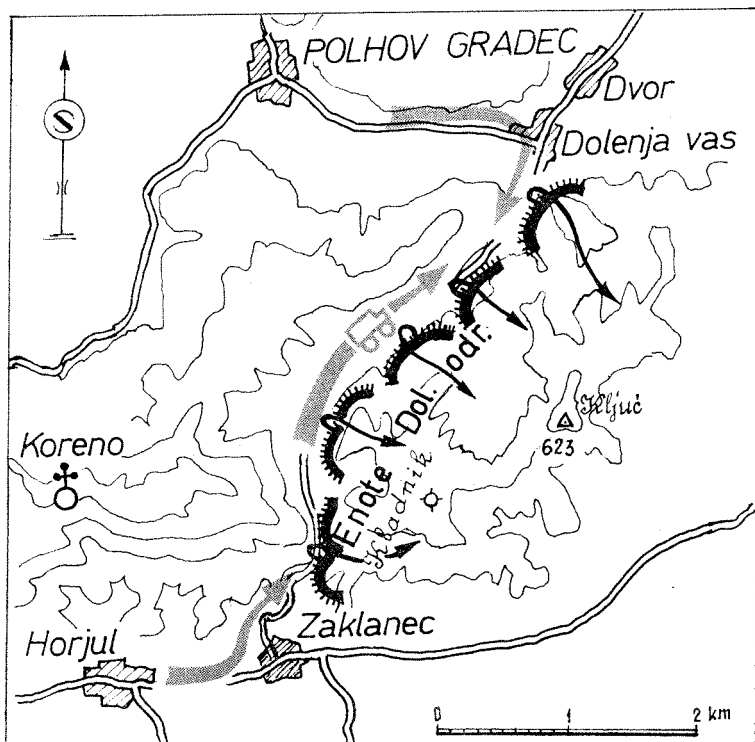
Dolomitski partizani so se po tem neuspehu ponovno prepričali, da so za uspešne napade na utrjene belogardistične postojanke potrebne še večja vojaška izurjenost, večja budnost in neusmljen boj proti beli gardi, kjerkoli se bo pojavila.

Tako je 12. oktobra 1. četa 1. bataljona pri Gabrju napadla belogardistično patruljo, pri čemer je bilo ranjenih in ubitih 6 belogardistov.

---

* Zdravko Stibrič-Tarzan.

** Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 4. knjiga, str. 209. Izvirnik v zgodovinskem arhivu CK ZKS.

Boji v Prosci 23. oktobra 1942

Dne 20. oktobra so enote 2. bataljona ujele tri oborožene belogardiste, jih zaslišali in jih po solzavih prošnjah, češ da so bili nasilno mobilizirani, razorožili in izpustili, vendar so se potem takoj vrnili k beli gardi.

Dne 26. oktobra se je 2. četa 1. bataljona spopadla z belo gardo z Loga, jo pognala v beg in pri tem težje ranila enega belogardista, ki je podlegel ranam, nekaj pa je bilo lažje ranjenih.

Dne 23. oktobra so odredne enote v Prosci napravile večjo zasedo z namenom, da napadejo italijansko kolono, ki je vozila hrano italijanski postojanki v Polhovem Gradcu. Zaseda

je bila postavljena približno na sredi doline v Prosci in na vseh vstopih v dolino pri Dolenji vasi in nad Zaklancem.

Ko je italijanska kolona s hrano na kamionih prišla v zasedo, so partizani nanjo odprli močan ogenj, vendar pa je nekaterim preživelim in lažje ranjenim vojakom uspelo najti kritje v globokem potoku blizu ceste, kjer so se močno upirali, tako da partizani padlim vojakom niso mogli pobrati orožja niti se niso mogli polastiti hrane ter uničiti kamion. Kmalu so napadeni koloni prišli na pomoč Italijani iz Polhovega Gradca in Horjula. Sovražnik je bil v premoči in je uspel prebiti partizanske zasede na vseh vstopih v Proso ter se združiti z obkroženimi Italijani. S tem je propadla vsaka možnost, da bi se partizani polastili plena. Boji so trajali vse do noči, ko so se Italijani umaknili v svoje garnizije. V teh bojih so imeli Italijani in bela garda iz Horjula okoli 40 ranjenih in mrtvih, partizani pa šest ranjenih in dva pogrešena.

Boj na Korenem

Dne 6. oktobra 1942. leta je bila iz enot III. grupe odredov ustanovljena brigada Ljuba Šercerja. Glavno poveljstvo slovenskih partizanskih čet je o tem izdalo odlok, v katerem je bilo rečeno, naj se 3. bataljon brigade formira iz enot Dolomitskega odreda. Rečeno je bilo tudi, da bataljon mora imeti tri čete po 40 ljudi.

Da bi poveljstvo Dolomitskega odreda zadovoljilo tej zahtevi, pri tem pa čimmanj prizadelo organizacijsko in bojno sposobnost odrednih enot, je iz vsakega bataljona vzelo po eno kompletno četo. Tako je 1. bataljon dal za novi bataljon v glavnem svojo prvo četo, drugi bataljon pa 3. četo. V 3. četi 2. bataljona so bili večinoma borci iz tiste skupine notranjskih partizanov, ki je z II. grupo odredov prišla v Dolomite in se vključila v 2. bataljon, ko je bil na Vranjih pečinah ustanovljen. Bili so po večini doma z Notranjske, predvsem iz Rakeka in okolice. Z velikim zadovoljstvom so sprejeli odločitev, da pridejo v Šercerjevo brigado in se na ta način približajo svojemu kraju.

V ta bataljon je prišla tudi težka zbrojevka 1. čete 1. bataljona, ki je bila ponos dolomitskih partizanov in od katere

so se borci odreda posebno težko ločili. Razen težke zbrojevke je bil v brigado poslan tudi težki mitraljez »švarcloze«.

Za organizacijo in ustanovitev bataljona je bil zadolžen Gorjan, dotedanji namestnik komandanta odreda, ki je potem kot komandant začasno vodil bataljon. Za komandanta bataljona je bil določen Alojz Popek-Vandek z Bezuljaka pri Cerknici, dotedanji komandant bataljona v Notranjskem odredu. Ker pa je bil prej v nekem boju na Notranjskem ranjen in se je še vedno zdravil v bolnici na Krimu, ni mogel sodelovati pri ustanovitvi bataljona, temveč je kar na Krimu čakal na prihod bataljona.

Za kraj, kjer naj bi bil bataljon ustanovljen, so izbrali samotno kmetijo, po domače pri Lešnjaku na Korenem, kjer je bila ustanovljena tudi Samotorska četa.

Bataljon je v petih dneh bivanja na Korenem sprejel iz vseh odrednih enot borce, ki so mu bili dodeljeni, in 26. oktobra 1942. leta končal s formiranjem.

Sestav poveljstva bataljona in čet je bil naslednji:

komandant bataljona: Alojz Popek-Vandek

komisar bataljona: Drago Benčič-Brkin

intendant bataljona: Rudi Dežan-Jelko

obveščevalec: Bojan Kamnikar-Viki

komandir 1. čete: Vinko Kogovšek

komisar 1. čete: Dušan Gorkič

komandir 2. čete: Marjan Keržič-Crni

komisar 2. čete: Črt

komandir 3. čete: Džuro Klopčič-Metod

komisar 3. čete: Janko Rudolf

Verjetno so bili Italijani in belogardisti obveščeni o tem, da se na Korenem zbira in ustanavlja neka nova partizanska enota. Zato so pripravili napad z večjimi silami; pripeljali so jih iz Horjula, belogardiste iz Šentjošta in tudi z Vrhnike. Bili so verjetno prepričani, da bodo z enoto, ki se šele organizira, lahko opravili.

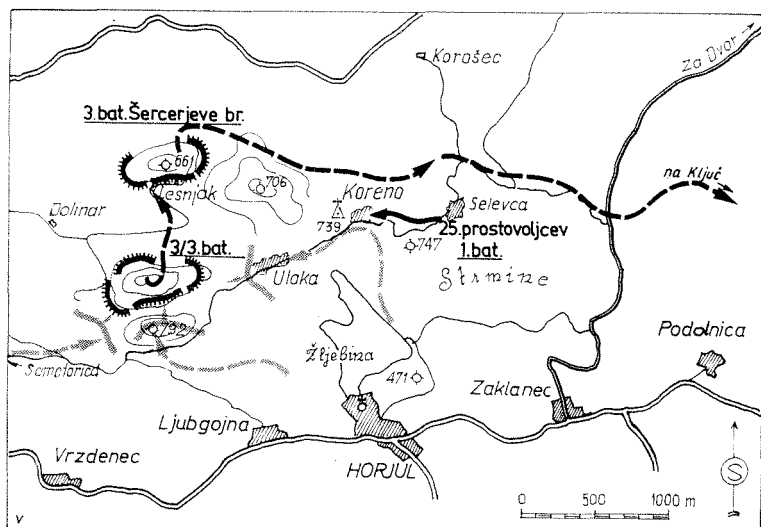
Partizani na Korenem so bili že prejšnji dan zvedeli, da se Italijani v Horjulu pripravljajo na neko akcijo, in domnevali so, da bodo napadli prav nje. Poveljstvo bataljona je odločilo, da enote ostanejo na sedanjih položajih in tam sprejmejo

boj, če bo do njega prišlo. Pozornost pa je bilo vsekakor treba poostriti. Okrepili so patrulje proti Šentjoštu in Horjulu, četam pa je bilo ukazano, da držijo moštvo skupaj in da uredijo položaje za obrambo. Posebna pozornost je bila posvečena obrambi 3. čete, ki se je nahajala stran od bataljona v rajonu kote 717, zahodno od Ulake. Do napada je prišlo, kot je predvidevalo bataljonsko poveljstvo.

Prvi so napadli belogardisti iz Šentjošta, in sicer zgodaj zjutraj, takoj ko se je začelo daniti. Mislili so, da bodo s tem presenetili partizane in jih z nenadnim napadom vrgli z grebena kote 717 in z Ulake, nato pa jih skupaj z Italijani iz Horjula uničili. Italijani so prodirali v dveh smereh: h grebenu Ulake in k cerkvi na Korenem, in tako bi bili lahko uničili tudi druge enote, ki so bile na položajih okoli Lešnjaka.

Potek tega boja opisuje takratni komandir voda 3. čete Mirko Zdešar takole:

»Lepega jesenskega dne, ko se je začelo daniti, so belogardisti iz postojanke Šentjošt na čelu s komandantom Alojzom Bastičem šli skozi vas Samotorico k vasi Ulaki. Imeli so

Boji na Korenem 26. oktobra 1942

namen, da nas napadejo in uničijo. Njihova zamisei se jim ni izpolnila.

Naša patrolja je pravočasno opazila premik belogardistov k našemu taborišču. Borci 3. čete smo šli na položaj na hrib zahodno od Ulake in čakali sovražnika, ki je prihajal iz smeri Samotorice. Belogardiste smo pustili že čisto blizu, ko je komandir čete Džuro-Metod Klopčič dal povelje, da odpremo ogenj na sovražnika. Borba je bila ostra, streljali smo iz pušk in strojnic iz neposredne bližine, nato smo vrgli še nekoliko bomb in z jurišem pognali sovražnika. Čeprav smo uspešno pregnali belogardiste nazaj k Samotorici, smo vedeli, da nas najtežje borbe še čakajo. Sovražnik je dobival nove okrepitve. Prihajale so tudi kolone belogardistov in Italijanov iz vasi Horjul in Vrhnike proti Polžu k Ulaki in čez Luparjev grič na Koreno k Cerkvi. Mi smo pričakovali sovražnika z vseh strani. Posebno za nas, ki smo bili na Ulaki, je bil položaj zelo težaven.

Sovražnik se je ponovno približal našim položajem, tokrat z močnejšimi enotami. Po kratkem oddihu smo zopet stopili v borbo z veliko močnejšim sovražnikom. Položaj je postajal vse težji. Toda vse napade sovražnika smo uspešno zadrževali in odbijali juriš za jurišem na naših prvotnih položajih. Pri zadeli smo mu velike izgube. Bogdan,* komandir 2. voda s svojim težkim mitraljezom ni dovolil sovražniku niti korak naprej z Ulake k hribu, kjer je imel položaj. Prav tako nismo pustili stiskanje obroča s Samotorice k Ulaki. Tudi sovražnik, ki je napadel s Samotorice k Lešnjaku, ni imel uspeha. V dopoldanskih urah so se tudi tamkaj vodile težke borbe. Ostale enote bataljona so imele zelo dobre položaje in so se lahko uspešno branile. V popoldanskih urah je sovražnik usmeril napad svojih enot k Ulaki, tudi tistih enot, ki so prej napadale pri Lešnjaku. V tem času so se v borbo vključile tudi italijanske okrepitve z Vrhnike, ki so imele v svoji sestavi tudi oklopne avtomobile, artilerijo in minometalce. Hrabro smo sprejeli borbo tudi s tem sovražnikom. Granate lahkih minometalcev so padale po naših položajih, kakor padajo hruške jeseni z drevesa pri močnem vetru. Ker je bil res zelo močan pritisk z vseh strani, ni bilo nikakršnega pomena držati hribček zahodno od Ulake, zato je bilo okrog 16. ure odlo-

---

* Jože Furlan-Bogdan.

čeno, da se prebijemo iz obroča k ostalemu delu bataljona, na hrib nad Lešnjakom. Prebili smo se brez večjih težav. Ker sem jaz dobro poznal teren, sem bil določen, da vodim enoto na odrejeno mesto. Na novih položajih smo pred mrakom odbili še nekaj sovražnikovih jurišev, nakar so se Italijani in belogardisti umaknili v svoje postojanke.«

Ker boj, ki ga je bilo slišati vse do Ključa in dobrovskih hribov, kjer je taboril 1. bataljon, nikakor ni prenehal, je komandir 2. čete 1. bataljona iz bataljonskih enot zbral okoli 23 prostovoljcev in krenil preko Prosce in Visokega hriba novo ustanovljenemu bataljonu na pomoč. Toda ker niso poznali položaja, predvsem pa zaradi italijanskih zasedb v smeri Prosce, kar je bilo treba z izvidnicami in patruljami šele odkriti, so ti prostovoljci prišli na Koreno šele, ko je boj že prenehal in ko so se Italijani in belogardisti že vračali v svoje garnizije.

V tem boju so imeli Italijani in belogardisti več kot 30 mrtvih, partizani pa šest ranjenih in dva pogrešana.

Partizani so imeli enega mrtvega** in osem ranjenih. Ranjen je bil tudi komisar 2. čete Dušan Gorkič.

Po končanem boju se je bataljon v teku noči premaknil od Lešnjaka preko Prosce na Ključ, kjer ga je prevzel namestnik Šerčerjeve brigade Jože Klanjšek-Vasja.***

Drugi dan je bataljon odšel s Ključa preko Lesnega brda

---

* V poročilu štaba odreda o tem boju z dne 29. oktobra je rečeno, da je bilo po podatkih s terena mrtvih 34 Italijanov in belogardistov in da je v tem boju sodelovalo 1500 Italijanov in 300 belogardistov. Vsekakor je število sovražnikovih izgub, navedenih v poročilu odreda, nerealno, ampak so bile njegove izgube manjše. Ne drži pa tudi italijansko poročilo, ki navaja samo šest mrtvih in ranjenih italijanskih vojakov. To poročilo namreč ne govori o izgubah, ki so jih imeli belogardisti. Potrebno je upoštevati dejstvo, da so zagrizeni boji potekali ves dan.

Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 4. knjiga, str. 210. Izvirnik v zgodovinskem arhivu CK KPS.

** Padli partizan je bil pobegli mladi Poljak Petrovski.

*** Jože Klanjšek-Vasja je pozneje postal komandant brigade Ljube Šerčerja, nato komandant XIV. divizije, pozneje tudi komandant XXXI. divizije in namestnik komandanta IX. korpusa, proglašen za narodnega heroja.

in Bevk, nato pa s splavom čez Ljubljano. Mirko Zdešar* o tem nadaljuje:

»Splav smo imeli zelo slab, tako se je močno potapljal. Bili smo skoraj do kolen v vodi, toda vseeno smo srečno prišli čez Ljubljano. Nato smo nadaljevali pot in šli blizu Preserja čez progo v vas Planinico. Tu smo se odpočili, nato pa drugi dan nadaljevali pot k vasi Ustje. Istega dne smo napadli italijansko kolono pri Zg. Igu ter jo zapodili v beg.

Iz Zgornjega Iga smo pot nadaljevali skozi Iško na Mokrc, kjer smo se vključili v Šerčerjevo brigado. Srečanje je bilo zelo prirčno. Vsi smo bili tega veseli. Bili smo ponosni, da smo prišli v brigado, ki se je imenovala po tako slavnem revolucionarju Ljubi Šerčerju.«

Tako je imel bataljon »dolomitskih šerčerjevcev« v tednu dni svojega obstoja tri večje uspešne boje. Predvsem to velja za njegov prvi boj, ki je trajal ves dan in ki ga je bataljon, čeprav se je boril z desetkrat močnejšim sovražnikom, zmagovito končal. S tem je započel svojo slavno borbeno pot, ki jo je kasneje nadaljeval v sestavi Šerčerjeve brigade, ta se je borila na Notranjskem, Dolenjskem in Štajerskem in osvobodila Koroško, kjer je tudi končala svojo borbeno pot.

S tem so tudi dolomitski prebivalci žrtvovali del svojega mesa in krvi za mnogoštevilne zmage in slavo te brigade.

Nove naloge in novi spopadi

Ko je bila iz tedanjih enot III. grupe odredov formirana brigada Ljube Šerčerja, je bilo ukinjeno dotedanje poveljstvo Dolomitskega odreda. Zato je bil odred začasno vezan na glavni štab, kasneje pa z odredbo glavnega poveljstva z dne 26. decembra 1942. leta vključen v III. alpsko operativno cono, ki so jo razen Dolomitskega odreda sestavljali še Soški in Gorenjski odred. Zajemala je ves prostor Primorske, Gorenjske in Dolomitov.**

---

* Zdešar Mirko je bil rojen v Horjulu, pozneje je postal komandant bataljona Šerčerjeve brigade in polkovnik JLA.

** Odredba glavnega poveljstva z dne 26. decembra 1942. leta. Zbornik dok. in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 4. knjiga, str. 382. Kopija izvirnika v zgodovinskem arhivu CK ZKS.

Kmalu po ustanovitvi bataljona za Šercerjevo brigado je odred dobil nalogo, da pošlje tudi na Gorenjsko skupino 20 prostovoljcev.

Čeprav so dolomitski partizani imeli takrat za seboj že več bojov z Nemci in tudi veliko vedeli o težavah partizanov na Gorenjskem, posebno še o težavah v zimskem času, je vendar odredno poveljstvo lahko dobilo potrebno število prostovoljcev.

Skupina 20 borcev, opremljena z najboljšim orožjem in opremo, je sredi novembra krenila z Babne gore na Gorenjsko. Tudi za okrepitev čete glavnega štaba je bila odrejena večja skupina najboljših borcev. S tem je bila močno oslabljena bojna moč odreda, posebno še, ker so se zaradi bližajoče se zime, zaradi večjega števila belogardističnih posadk in njihove vse večje agresivnosti pogoji za delovanje v Dolomitih čedalje bolj slabšali.

V zvezi z bistveno spremenjenimi pogoji, v katerih se je znašel Dolomitski odred v zadnjih mesecih 1942. leta, in na osnovi dotedanjih izkušenj z odredom je glavno poveljstvo slovenske partizanske vojske dne 6. oktobra 1942 izdalo odredbo o kadrovskih spremembah v odredu. V tej odredbi je pokazalo na nekatere pomanjkljivosti in postavilo naloge za bodoče delovanje odredov. Te naloge so:

1. Na celotnem teritoriju, ki spada v območje odreda, mora odred izvajati akcije proti okupatorju.
2. Voditi mora odločno borbo proti beli gardi do popolnega uničenja.
3. Nuditi vsestransko pomoč terenskim delavcem pri njihovem delu.
4. Voditi agitacijsko-propagandno delo med civilnim prebivalstvom, bodisi sam, najbolje pa vedno v zvezi s terenskimi delavci.

Pri vseh teh nalogah pa je štab odreda odgovoren za vztrajno in pravilno politično in vojaško izobrazbo bataljonov in čet. Bataljon naj vsaj nekaj dni na mesec prebije v skupnem taborišču, da se bo politično in vojaško izobraževal. Dalje je rečeno:

Pri vseh naših dosedanjih akcijah se je pokazalo, da je vojaška usposobljenost čet in bataljonov premajhna. Zato odrejamo:

1. Za vse bataljone in čete so obvezne vojaške vaje in pouk o vojaški službi. Na terenu je treba vodom, četam in bataljonom praktično pokazati, kje in kako postavljati zasede kamionom, tankom. Posebej je treba poučevati, kako rušiti proge, ceste, mostove in druge vojaške objekte (minerska služba). Še posebej temeljito pa se je treba vaditi v napadih na utrjene sovražnikove postojanke in te napade preučevati.

Čete in bataljoni morajo imeti taborišča izven naselij, na prostorih, kjer se najlaže kamuflirajo. Čete in bataljoni se po obljudenih krajih smejo gibati samo ponoči.

Štabi odredov in bataljonov morajo najresneje razumeti potrebo po sistematičnem pridobivanju hrane, obleke, obutve, perila, nogavic, žemparjev itd. Bataljoni morajo na več krajih organizirati manjša skladišča hrane. Ta skladišča morajo biti najbolj konspirativno izbrana in zakamuflirana. Zanje smeta vedeti samo po dva zanesljiva človeka. Do sedaj so bile v tem pogledu storjene (velike) napake, vse to delo je bilo samorastniško in nenačrtno. Odslej so za načrtno dobavo in pravilno shrambo vseh navedenih potrebščin osebno odgovorni komandanti in komisariji.

Štabi so dolžni najmanj vsakih štirinajst dni poročati poveljstvu, kaj so naredili glede vsake izmed gornjih smernic. Poudarjamo, da bo poveljstvo najstrožje kontroliralo izvajanje teh smernic.

Ta navodila so v Dolomitskem odredu dosledno izvajali.

Kljub neuspehu, ki so ga dolomitski partizani doživeli tudi pri napadu na drugo belogardistično postojanko, ni oslabela njihova morala, temveč so se še odločnejše borili z belimi in iskali vsako priliko, da jih napadejo. Postavljali so jim zasede v neposredni bližini njihovih postojank.

Tako je 3. četa 1. bataljona 17. novembra v zasedi, ki jo je napravila med Logom in Brezovico, ubila in ranila šest belogardistov.

Dne 18. novembra je 2. četa 1. bataljona pognala v beg belogardiste na Loškem hribu in pri tem dva ranila.

Dne 22. novembra je skupina partizanov iz 1. in 2. bataljona v vasi Zaklanec napadla belogardiste iz Horjula in jih po krajšem boju pognala v paničen beg nazaj v postojanko.

Še isto noč so belogardisti iz Horjula skupaj z Italijani ponovno prišli v Zaklanec z namenom, da preženejo partizane, ki so opravljali rekvizicijo na domovih nekaterih družin,

katerih člane je zaradi sodelovanja z okupatorjem obsodilo ljudsko sodišče, in odvažali imetje tistih družin, ki so prejšnjo noč odšle v partizane. Partizani so jih ponovno napadli in belogardisti so spet zbežali v postojanko.

Dne 23. novembra je patrulja 2. bataljona v vasi Podolnica spet napadla belogardiste iz Horjula.

Dne 25. novembra je 1. četa 1. bataljona med Logom in Drenovim gričem postavila zasedo belogardistom z Loga, jih napadla in pognala v beg. Takoj za tem so v zasedo pripeljali trije italijanski avtomobili z vojaštvom in napadli partizansko zasedo. Ta se je morala umakniti, vendar brez izgub, ubita pa sta bila dva Italijana in en belogardist.

Dne 1. decembra je skupina desetih partizanov iz 2. bataljona napadala pri Rovtah močnejšo patruljo 14 belogardistov iz Šentjošta, jih pognala v beg in dva težje ranila.

Isti dan je enota 2. bataljona iz zasede napadla belogardistično kolono na cesti Rovte—Sv. Trije kralji. Pabila in ranila je po podatkih partizanov 11 belogardistov, drugi pa so se v paničnem begu vrnili v postojanki Rovte in Sv. Trije kralji. V tej akciji partizani niso imeli nobenih izgub.

Tega dne je enota 1. bataljona skupaj s terenskimi delavci napadla novo ustanovljeno belogardistično postojanko v Dravljah. Terenci so zvedeli, da belogardistični voditelji iz postojanke v Klečah nameravajo del svojega moštva poslati v Dravlje in tam ustanoviti novo posadko. Da bi to preprečili, so terenski delavci o tem takoj obvestili vodstvo odreda in predlagali, da novo ustanovljeno posadko napadejo prej, preden se bo mogla dobro organizirati in okrepiti.

Za to nalogo je bil določen 1. bataljon, ki pa je spričo drugih nalog za ta napad lahko uporabil samo del svojih enot.

Tako so akcijo izvedli na hitro roko, brez temeljitejših priprav in z majhnimi silami. Kljub temu so se partizani približali stavbi, v kateri je bila posadka, da bi v pritličje vrgli bombe, čeprav je stražar opazil njihovo približevanje in takoj začel streljati. Od bombnih eksplozij je nastal požar, ki pa so ga belogardisti kmalu pogasili. Toda večina belogardistov se je branila v prvem nadstropju, kamor partizani takoj po eksploziji niso uspeli prodreti, belogardisti pa so držali pod močnim ognjem vse dostope k stavbi. Po krajšem obstreljevanju so se partizani morali umakniti, to še posebej zaradi bližnjih italijanskih posadk na bloku.

V tem boju so imeli partizani enega lažje ranjenega, belogardisti pa dva ranjena.

Drugi večer so napad ponovili, vendar je imel samo demonstrativen pomen.

Okoli 15. decembra so partizani na zahtevo terenskih delavcev zažgali gasilski dom v Kozarjah, kajti belogardisti so hoteli v njem ustanoviti svojo posadko.

Dne 16. decembra je 3. četa 1. bataljona na Glincah zažgala hišo, v kateri so belogardisti nameravali vzpostaviti postojanko.

Dne 28. decembra so v Prosci zaminirali mesto, kjer so Italijani postavljali zasede, ko so vozili hrano svoji postojanki v Polhovem Gradcu. Mina je ubila ali ranila devet italijanskih vojakov.

Dne 28. decembra je 3. četa 1. bataljona napadla belogardistično stražo v Dravljah in pri tem ubila dva belogardista, druge bataljonske enote pa so opravile rekvizicijo pri nekaterih organizatorjih bele garde v Dravljah.

Partija in OF iz Horjula, ki sta ju vodila Cene Logar in Viktor Korenčan, sta opozorila vodstvo DO, da horjulska belogardistična postojanka vsak dan vzdržuje zvezo z novo ustanovljeno belogardistično postojanko v Ligojni, in sicer s patroljo okoli dvajsetih mož. To naj bi bila ugodna prilika za partizansko akcijo, ki bi lahko imela velik pomen. Obstaja namreč možnost, da bi ob tej priliki zajeli tudi Alojza Bastiča, doma iz Ljubgojne pri Horjulu, organizatorja BG na tem področju in sina bivšega horjulskega župana. Razen tega pa bi se nekateri člani BG, ki so bili prisilno mobilizirani in med katerimi je bilo tudi nekaj simpatizerjev NOG, lahko vrnili k partizanom. Nekateri so namreč že izrazili takšno željo. S temi člani BG je imel Cene Logar stalne zveze tudi še potem, ko so bili že pri beli gardi, in ti so ga tudi informirali o vsem, kar je bilo za predvideno partizansko akcijo potrebno.

Nova posadka v Ligojni je bila nastanjena v šoli. Večina je bila iz Horjula, le manjše število iz vasi Mala in Velika Ligojna. Skupno je postojanka štela okoli 35 mož, od tega jih približno 10 še ni imelo orožja. Poveljnik posadke je bil Alojz Bastič.

Dne 10. decembra 1942 je skupina 18 partizanov iz 1. čete 1. bataljona, ki jo je vodil komandir čete, napravila zasedo v

Lipalici med Ligojno in Horjulom. Z obeh strani je zasedla cesto in ozko dolino. Od belogardistične posadke v Ligojni je bila zaseda oddaljena samo en kilometer, od Horjula, kjer je bila močna italijanska in BG postojanka, pa poldrugi kilometer.

Ob 7,45 je iz Ligojne prišla v zasedo kolona 23 belogardistov. V desni pobočnici kolone je šlo nekaj mož, ki so naleteli na del partizanske zasede. S tem je bila zaseda odkrita, propadla pa je tudi zamisel, da bi BG pustili, dokler ne bi prišla pod ogenj partizanskih skupin, ki so tvorile zasedo. Belogardiste so najprej nameravali pozvati k predaji, če pa se ne bi vdali, bi partizani streljali samo na tiste, ki bi se upirali. Na ta način ne bi ogrozili življenja tistih, ki bi se hoteli predati.

Ko se je belogardistična pobočnica spopadla z zasedo na hribu pri Ligojni, so partizani začeli pozivati bele, naj se predajo. Toda prišlo je do spontanega ognja z obeh strani, le nekateri belogardisti so se brez odpora umikali izpod partizanskega ognja z željo, da se vdajo.

V kratkem boju so bili ubiti štirje belogardisti, pet pa je bilo ranjenih. Drugi so se prebili iz zasede, večji del v Horjul, nekaj pa nazaj proti postojanki v Ligojni. Na mestu boja so ostali ubiti in ranjeni belogardisti in njihovo orožje, pa tudi večji del orožja tistih, ki jim je uspelo pobegniti.

Medtem ko so partizani zbirali zaplenjeno orožje in opremo, so jih v hrbet napadli del posadke iz Ligojne in tisti belogardisti, ki so bili prej pobegnili proti postojanki.

Napad je bil za partizane nenaden in silovit. Na popolnoma nepokritem terenu so se znašli pod močnim ognjem belogardistov in morali so se umakniti in pustiti zaplenjeno orožje in opremo. Pri umiku so izgubili enega partizana in njegov puškomitraljez, eden pa je bil ranjen. Partizanom se je prostovoljno priključil en član BG, vendar s puško in opremo.

Kljub temu, da je boj potekal v neposredni bližini močne italijanske posadke v Horjulu, ki je štela okoli 400 mož, so Italijani intervenirali šele po dveh urah, ko je boj že popolnoma prenehal in ko so se partizani že umaknili.*

---

* Poročilo BG iz Horjula. Original v arhivu notranje uprave v Ljubljani.

Ponovni poraz Italijanov in bele garde na Ključu

Vodstvo BG v Ljubljani se je stalno trudilo, da bi jim Italijani pri ustanavljanju novih postojank in pri napadih na partizane čimbolj pomagali. Zato je okupator skupaj z BG spet pripravil večji napad na dolomitsko osvobojeno ozemlje, kjer so bili partizani nenehno aktivni.

Za ta napad so angažirali 52. polk planinskih lovcev brez 5. čete, večji del 51. polka planinskih lovcev divizije »Cacciatori delle Alpi« in vse takratne enote BG v Dolomitih razen nekaj mož, ki so v postojankah ostali za stražo.

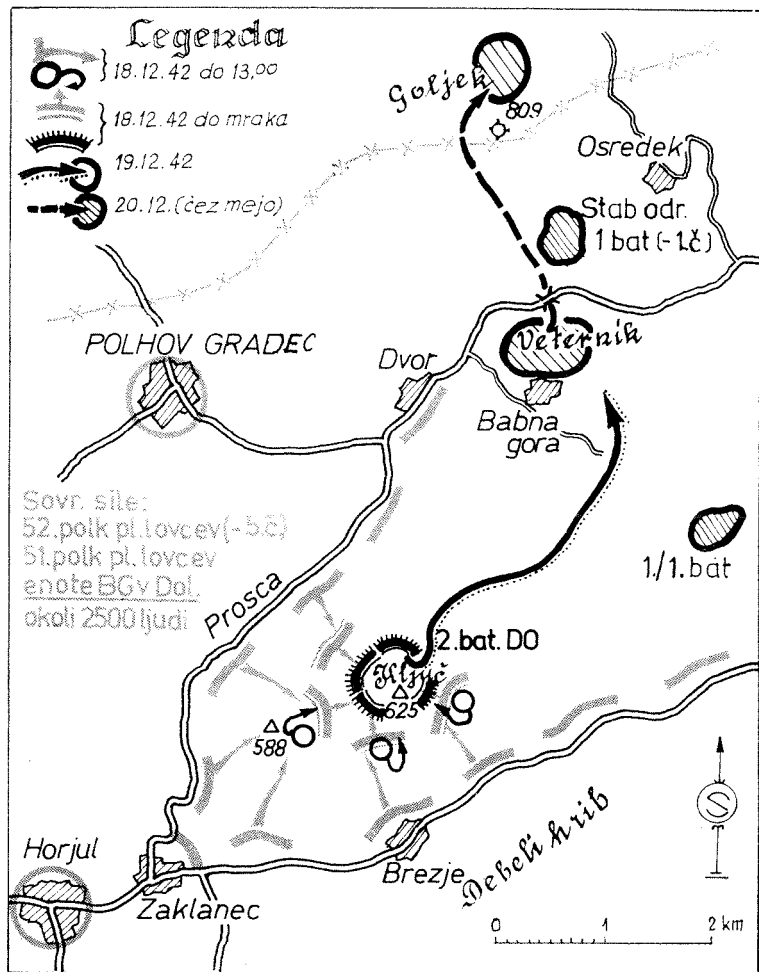
Napad se je začel 18. decembra, ko je okoli 2.500 Italijanov in belogardistov zasedlo cesto Zaklanec—Brezje in dalje proti Dobrovi in Zaklanec—Prosa—Dvor. Potem so začeli sistematično stiskati obroč okoli Ključa, kjer je bil 2. bataljon, s tem da so v prvi polovici dneva prehajkali Kladnik in podnožje Ključa.

Drugi bataljon je ves čas s patroljami imel stik s sovražnikom in spremljal njegovo obkoljevanje. Čeprav je bataljonsko poveljstvo pričakovalo sovražnikov napad takoj za tem, ko bo končano obkoljevanje, se ni hotelo umakniti, temveč je vse borce razen patrolj potegnilo v taborišče, kjer so se borci na že prej pripravljenih položajih še bolj utrdili in se pripravili za boj.

Okrog Ključa so kakih sto do dvesto metrov pod vrhom za vsakega borca izkopali strelske jarko (največ je bilo skupnih jarkov za dva borca oziroma za puškomitraljezca in njegovega pomočnika). Ves teren pred položaji so že prej očistili, da bi bila preglednost večja in orožje bolj učinkovito. Borcem so bile dodeljene rezervne bombe, ki jih je bilo dovolj.

Ko so Italijani in belogardisti že z vseh strani obkolili Ključ, razen iz smeri Babne gore, so okoli 13. ure začeli z napadom, ki je trajal vse do mraka. Prvi napad je bil odbit, a tudi partizanski položaji so bili odkriti. Tedaj so Italijani začeli zasipati partizanske položaje z močnim artilerijskim in minometalskim ognjem. Na položaje so izstrelili na stotine granat, nato pa so ponovno poskušali z jurišem pregnati partizane. Toda brez uspeha. Do mraka so še večkrat jurišali, vendar vselej zaman, imeli pa so mnogo mrtvih in ranjenih.

Obkoljenemu 2. bataljonu je sredi popoldneva prišla na pomoč tudi skupina prostovoljcev iz 1. in 2. čete 1. bataljona,

Boji in premiki enot odreda od 18. do 21. decembra 1942

ki so imeli svoje taborišče na Ravniku in Selu. Ker pa Italijani in belogardisti iz smeri Babne gore niso napadali, je ta skupina prišla na položaje 2. bataljona, ne da bi se bila morala prebijati skozi sovražnikov obroč. Prihod te skupine so borci

2. bataljona sprejeli z velikim navdušenjem in se še bolj za-grizeno borili.

Z mrakom je sovražnik prenehal napadati, se potegnil iz neposredne bližine partizanskih položajev ter se utaboril ob vsem obroču okoli Ključa.

Sovražnik je pred mrakom dobil nove okrepitve, pred-vsem artilerijo. Štab bataljona se je zbal, da bo naslednji dan obroč zaprt tudi v smeri proti Babni gori, razen tega pa je dobil sporočilo o koncentraciji večjega števila Italijanov in belogardistov v rajonih Dobrova in Dravljje, zaradi česar je obstajala nevarnost, da sovražnik naslednji dan prodre prek Gabrja in Hruševega k Dobrovi in s tem bataljonu one-mogoči vsak nadaljnji manever. Zato se je bataljon potem, ko so boji prenehali in ko je padel mrak, organizirano umaknil prek Malega Ključa na nove položaje na Babni gori.

Bataljon je imel v tem boju štiri mrtve, od tega eno to-varišico, in enajst ranjenih. Od orožja je izgubil en puškomi-traljez, ki ga je razbila artilerijska granata.*

Italijani in BG so imeli po naših podatkih 40 mrtvih in ranjenih. Italijani so v svojih poročilih govorili samo o šestih mrtvih in ranjenih italijanskih vojakih, kar pa ne ustreza resnici, čeprav so bile belogardistične izgube večje od itali-janskih. Italijani so namreč pri vseh napadih potiskali naprej belogardiste, zaradi česar je med njimi prišlo tudi do sporov in obtožb, kar so pozneje povedali člani BG, ki so bili sim-patizerji OF.

Naslednji dan so Italijani in belogardisti brez boja uničili partizansko taborišče, razrušili in požgali vse zemljanke, od-kopali mrtve partizane, ki so jih bili partizani pred umikom zakopali v strelske järke. Mrtvim partizanom so izpulili zlate zobe in dvema odrezali prste, da bi jima lahko sneli prstane, potem pa ves dan in natančno preiskovali teren med Proscu, Ključem in Bezenico. Z drugim bataljonom, ki je imel polo-žaj na Babni gori, je sovražnik prišel v stik šele pred koncem tega dne. Do bojev ta dan ni prišlo, sovražnik je le z artile-rijo in minometalci obstreljeval partizanske položaje.

Bilo je očitno, da sovražnik za naslednji dan pripravlja koncentričen napad iz vseh smeri k centru osvobojenega ozemlja: k Hruševem, Osredku in Babni gori. S tem bi bilo

---

* Podatki takratnega komisarja 2. bataljona Ovsova.

partizanskim enotam onemogočeno vsako manevriranje, saj bi se znašle na majhnem in za daljši boj neugodnem terenu, obenem pa bi bile brez potrebe izpostavljene prevelikim izgubam. Vodstvo odreda je zato odločilo, da se vse enote umaknejo čez nemško-italijansko mejo na Gorenjsko. Na osvobojenem ozemlju naj bi ostala samo 1. četa 1. bataljona, ki je imela nalogo, da manevrira na prostoru Veliki hrib—Debeli hrib in Ključ in s tem privlači nase sovražnikovo pozornost. Ustvarjala naj bi vtis, da so vse odredne enote ostale na svojem terenu in tako naj bi po možnosti preprečila, da bi se sovražnik še naprej zadrževal na tem prostoru, preiskoval teren ter odkrival zaklonišča zaledja in osrednjega vodstva.

Enote odreda naj bi se umaknile čez mejo skupaj in na enem mestu. Pred preходом so se vsi dolomitski partizani, razen 1. čete 1. bataljona zbrali v dve skupini. Prvo skupino so tvorili 2. bataljon, nekaj terencev in partizani z Babne gore in del štaba odreda, drugo skupino pa večji del odrednega štaba, 1. bataljona brez 1. čete in mnogo terencev in tistih partizanov, ki so delali v raznih zalednih ustanovah. Prva skupina se je obotavljala in pričakovala še drugo skupino, ki pa ni prišla. Zato je začela prehajati mejo šele okoli polnoči. A prehod ni bil pravočasno pripravljen: žice so pomenile hudo prepreko in mine niso bile pobrane, zato so čez žico nametali vrhove posekanih dreves, po katerih so preplezali na drugo stran.

Vodič je pred mejo izjavil, da mu od tod naprej pot ni znana in da ne ve, kje na oni strani bi bilo možno taboriti.

Mejo so prečkali posamič in samo na enem mestu, kar je trajalo več kot dve uri. Partizani terena niso poznali, ovirali sta jih še gosta megla in trda tema, zato so po prehodu ostali tik za mejo, na popolnoma preglednem terenu in brez vsakega kritja.

Ko se je zdanilo, so se premaknili naprej, ne da bi bili poznali pot in ne da bi bili točno vedeli kam. Kmalu za tem je izvidnica prišla do osamljene kmetije. Ko so partizani stopili v hišo, je bila v njej ravno nemška patrulja treh mož, ki pa se seveda ni spustila v boj z velikim številom partizanov, ampak je skozi gosto meglo zbežala v bližnji gozd.

Prva skupina se je nato po približno dveurnem pohodu ustavila nedaleč od meje, v gozdu na severni strani Goljeka. Kurirji, ki so vzdrževali zvezo z Gorenjsko in dobro poznali

Nemce, so vodstvo odreda opozarjali, da jih bodo Nemci potem, ko bodo dobili okrepitve, zagotovo zasledovali in napadli. Zato je vodstvo odločilo, da krenejo dalje in poiščejo kako prikladno mesto za taborišče.

Preden so se premaknili, je odredni komisar Metod zbral vse moštvo in ga opozoril na red in disciplino. Vse enote so se postrojile. V stroj so poklicali tudi vse tiste partizane, ki so bili tačas na straži in v zasedah blizu začasnega taborišča. Komisar je zbranim partizanom govoril približno deset minut, tedaj pa so se iz goste megle tik pred strojem nenadoma pojavili Nemci in odprli ogenj.

Moštvo je zajela panika in je pod močnim ognjem nemškega orožja brez vsakega odpora začelo bežati na vse strani. Naključje je namreč hotelo, da se je prav tedaj dvignila megla, ki je prej pokrivala prostor, na katerem so partizani stali v stroju.

Nekatere skupine razbitih partizanov so se takoj po napadu, druge pa šele naslednji dan ločeno prebijale nazaj v Dolomite. Tako se je že drugi dan skoraj vse moštvo, ki je bilo prešlo mejo, ponovno zbralo na Ključu.

Nemci so ujeli 3 partizane, ki so bili pri prvih streljih ranjeni, predvsem pa tiste, ki so bili brez orožja, in zaplenili nekaj opreme, predvsem nahrbtnikov. Med ranjenimi in ujetimi je bil tudi politdelegat 1. čete 2. bataljona Gašper,* ki so ga v škofjeloški bolnici ozdravili, potem pa v Begunjah ustrelili. Nekaj borcev je pribežalo do vasi Ločnica in do noči so se skrivali v potoku z istim imenom, kakih 50 metrov od nemške žandarmerijske kasarne, ker so Nemci s psi sistematično preiskovali teren in lovili partizane.

Druga skupina se je skupaj z odrednim komandantom pred ofenzivo umaknila v Belško grapo, kjer so se izognili vsakemu boju s sovražnikom.

Odred se je torej drugi dan po ofenzivi spet znašel na svojem ozemlju. Pri tem so se vsi borci, razen ujetih in razhajkanih ponovno priključili svojim enotam.

Italijani in belogardisti so po italijanskem umiku prehajkali ves prostor od Ključa, Babne gore in Osredka med cesto Brezje—Dobrova in nemško-italijansko mejo do Dobrove in Toškega čela. Pri tem so aretirali več ljudi, požgali

---

* Gašper-Ciril Grintar.

nekaj domov, razrušili vse zemljanke v partizanskem taborišču na Ravniku in zaplenili precej intendantskega in sanitetnega materiala, ki so ga na Hruševem hranili partizani v svojih skladiščih. Zažgali so krojaško delavnico na Hruševem pri Burniku, Galčevo hišo na Hruševem in pri kmetu Arničju na Selu pri Hruševem.

Osrednje vodstvo in vsi njegovi ilegalni objekti skupaj s tehniko so brez vsakih izgub in drugih posledic preživeli ofenzivo.

S tem se je tudi ta velika italijansko-belogardistična ofenziva, ki je imela namen popolnoma uničiti dolomitske partizane, končala s kaj klavrnimi rezultati. Dolomitski partizani pa so že nekaj dni po končani ofenzivi nadaljevali s svojo aktivnostjo, kakor da se ni prav nič zgodilo.*

Priprave na zimo

Po končani decembrski ofenzivi je za dolomitske partizane prišel prvi mali predah. Po tej ofenzivi namreč Italijani in belogardisti do konca januarja niso kaj dosti vpadali na osvobojeno ozemlje.

Tudi partizani v tem času niso napadali, pač pa so na novo razporejali enote, gradili in urejali bivake za zimo, se oskrbovali s hrano, pripravljali skladišča, mobilizirali posameznike, se vojaško in politično usposabljali, pomagali teren-skim delavcem pri organiziranju mitignov in razpečevali informativno-propagandno literaturo na terenu.

Z odhodom bataljona v Šercerjevo brigado in partizanske skupine na Gorenjsko se je število borcev v odredu zmanjšalo za okoli 150 do 160. S tem se je bojna sposobnost odreda močno zmanjšala, manjše pa je bilo tudi število čet.

Že prej je bila razpuščena udarna četa, ki jo je komandir Gad z nepravilnimi postopki in s slabimi zgledi vodil stran od partijske linije in mimo ciljev OF. Četa pa je bila

---

* Poročilo odrednega štaba glavnemu poveljstvu z dne 1. januarja 1943. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 13. Izvirnik v arhivu CK ZKS. Poročilo poveljstva divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 21. decembra 1942 o bojih na Toškem čelu pri Ljubljani. Izvirnik v arhivu Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani.

razpuščena tudi zaradi tega, ker se je uveljavilo stališče, naj pri tako majhnih enotah, kot je bil DO s približno 400 borci, ali pri bataljonih z manj kot 200 borci ne obstajajo udarne enote, posebno če vse enote delujejo na majhnem prostoru in v enakih pogojih.

Udarno četo so razpustili na predlog takratnega operativnega odrednega oficirja Rada Pehačka. Odredno poveljstvo ga je bilo poslalo, da preveri situacijo v udarni četi, ki je samostojno delovala v okolici Šentjošta in ki je zaradi komandirjeve samovolje izvajala akcije, ki so škodovale ugledu partizanske vojske in NOG.

Po reorganizaciji, ki je sledila odhodu partizanov v druge enote, in po razpustu udarne čete je imel 1. bataljon namesto prejšnjih petih čet sedaj samo še tri (četa za zaščito osrednjega vodstva je bila v operativnem pogledu popolnoma podrejena poveljstvu 1. bataljona in so jo imeli za 3. četo bataljona). Drugi bataljon pa je imel po ustanovitvi bataljona za Šercerjevo brigado samo dve četi.

Tako se je bojna moč odreda občutno zmanjšala, zato se je moralo zožiti tudi osvobojeno ozemlje, da bi bila zaščita osrednjega vodstva in odredove zaledne baze zagotovljena. Sovražnik je namreč po izdajalskih ovaduhih dobival vedno nove informacije o prisotnosti osrednjega vodstva v Dolomitih.

Zato je bil 2. bataljon, ki je po decembrski ofenzivi nekaj dni prebival na Ključu, potem pa se je ponovno znašel izven osvobojenega ozemlja na Pajsarjevem griču blizu Žazarja, premeščen pred novim letom v taborišče 2. čete 1. bataljona blizu Sel pri Hruševem. Premeščen je bil tudi zaradi tega, ker je bil ves čas svojega obstoja bolj izpostavljen pritisku bele garde kot 1. bataljon.

Po novi razmestitvi odrednih enot so začeli izpopolnjevati že obstoječe bivake in zemljanke ter graditi nove za moštvo in za tisto hrano, ki so jo imele čete in bataljoni.

Bivake so gradili tako, da so bili z večjim delom vkopani v zemljo in obloženi z bruni (z drevesnimi debli), debelimi od 15 do 20 cm, naloženimi drug nad drugim in povezanimi med seboj. Tisti del, ki je gledal iz zemlje, je bil obložen s smrekovimi vejami in pokrit z zemljo. Tudi streha je bila napravljena iz močnejših debel in pokrita s smreko-

vimi vejami ali s pločevino starih sodov, nato pa pokrita s 30 cm debelo plastjo zemlje.

Zemljanke so gradili za 6 do 10 partizanov, visoke so bile največ 1 m 80 cm in so imele zaradi lažjega zapiranja ozke vhode. Vrata so delali iz raznega materiala: iz starih desk ali iz spletenega šibja, obložena pa so bila s slamo ter z žakljevino.

Tudi za stražarje so napravili stražarske ute, ki so ščitile pred padavinami in vetrom.

Bivaki so morali biti zavarovani pred vetrom in pred pogledi z okoliških hribov. Okrog bivaka so bili izkopani strelski jarki tako, da so ob presenečenju lahko služili za krožno obrambo, ne samo v prvem trenutku, ampak tudi dalj časa.

Da bi bili partizani dobro preskrbljeni z dobro in toplo obleko, posebno s toplim perilom in z dobro obutvijo, so partizanske delavnice razvile živahno dejavnost, terenske skupine pa organizirale zbiranje na terenu. Pri tem so se najbolj izkazale organizacije AFŽ iz Kozarij, Vrhovc, Dravelj, Brezij, Gabrja, Hruševga, Babne gore in Logatca.

Nekaj tistih partizanov, ki so bili doma iz Dolomitov in ki jim je bil mogoč dostop do njihovih domov, so se s potrebno obleko in obutvijo preskrbeli kar doma.

Preskrba iz Ljubljane je bila zaradi poostrene kontrole in zaradi tega, ker vagonских pošilk ni bilo več, zelo zmanjšana, čeprav je imela fronta v Ljubljani veliko količino zbranega materiala. O tem piše Edvard Kardelj že 4. novembra 1942. leta intendantu glavnega poveljstva v pismu, v katerem govori o oskrbovanju partizanskih enot iz Ljubljane. Med drugim piše naslednje:*

»Glede opreme iz Ljubljane pa stoji stvar takole: tu bi se lahko dobilo še zelo veliko stvari. Tudi čevljev za partizane je še veliko. Ljudje gojzerice radi dajejo. Lahko bi se jih zbralo najmanj 1.000 parov, razen tega je tukaj še precej usnja itd. Tudi blaga je še kolikor toliko, obleke, suknjičev in sukenj, perila itd. Na razpolago je precejšnja količina belega nepremočljivega platna za gamaše, nahrbtnike itd. Dal sem že delati gamaše, dokolenke, ki bodo pri gaženju

---

* Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 4. knjiga, str. 224. Izvirnik v zgodovinskem arhivu CK ZKS.

snega partizanom v precejšnjo zaščito, ker so v glavnem nepremočljive. Skratka, dobilo bi se še zelo veliko. Problem je samo v transportu. Okupatorji so tako poostрили mere, da ne moreš zlepa najti luknje, skozi katero bi lahko odpeljal večjo količino...

Greh je naravnost, da so v Ljubljani tako prepolnjeni naši magacini, da ljudje nočejo več dalje nabirati, ker nimajo stvari kam dajati, med tem ko so partizani goli in bosi. Če ne bo drugače, bomo morali razmišljati o kaki vojaški akciji...«

Vso obleko, obutev in opremo, ki je bila pri partizanih in ki se je še splačalo popraviti, so potegnili v partizanske delavnice in jo tam popravili.

Ker je bila v decembrski ofenzivi krojaška delavnica na Hruševem porušena in stroji izgubljeni, je bila močno prizadeta odredna intendantca, ki je morala to delo znova organizirati.

Toda naključje je hotelo, da so partizani malo pred božičem zaplenili na Hruševem razen drugega materiala tudi deset popolnoma novih šivalnih strojev, ki so jih porabili pri obnovi krojaške delavnice. Tedaj so zaplenili tudi večjo količino raznih pijač, suhega mesa in druge hrane, pa tudi čokolade, bonbonov, kave in celo koledarjev.

Vse to je prav prišlo odrednemu intendantu in Polhu, intendantu glavnega poveljstva, ki sta blago takoj razdelila po enotah. Tako so bili tudi dolomitski partizani deležni priboljška za božič in novo leto. Intendant Polh je še po novem letu delil koledarje tako gospodinjam okoli Hruševega in Gabrja kakor tudi partizanom.

Čeprav so partizani prizadevno urejali bivake in se še drugače pripravljali in čeprav je bilo mnogo moštva v patroljah in zasedah, so okrnjene enote izkoristile vsako prosto uro za politično in vojaško izobraževanje.

Politično delo je bilo dokaj oteženo zaradi tega, ker je moralo potekati v majhnih skupinah po zemljankah in politični komisarji so morali hoditi od skupine do skupine in večkrat ponavljati iste teme.

Vojaška vzgoja, predvsem pa »eksercir« pri partizanih ni bila priljubljena. Izmikali so se je, kadarkoli so mogli. Raje so se prostovoljno javljali v patrolje, zasede in za razne druge naloge.

V tem času so rekrutirali tudi nove partizane. Na simpatizerje OF je bela garda močno pritiskala, da bi se odločili zanje, vendar so raje odhajali v hribe. Toda bali so se, da bi se belogardisti maščevali nad njihovimi družinami, jim pobrali imetje ali požgali domove, zato so se s partizani zmenili, da jih »prisilno« mobilizirajo. V nekaterih primerih so jim za kamuflažo rekvirirali tudi del imetja.

Na zahtevo terenskih delavcev so partizani raznašali literaturo in vzpostavljali stike z ljudmi po vaseh. V ta namen so sestavljali patrulje dveh do štirih partizanov, vendar je bil v vsaki patrulji tudi kdo, ki je razpolagal z večjim znanjem in sposobnostjo pojasnjevanja.

Takšne patrulje so pošiljali predvsem na področja belogardističnih postojank, potem do posameznih privržencev NOG in v tiste kraje, kjer je bilo delo slabše organizirano in kjer so bile terenske organizacije zaradi aretacij ali odhodov v partizane oslabiljene. Patrulje so pošiljali vse do ljubljanskega bloka in Šentvida.

Nekajkrat so skupaj s terenskimi delavci organizirali tudi večje mitinge, na katerih so prebivalstvu govorili partijsko-politični delavci s terena, četni, bataljonski ter odredni funkcionarji, v nekaterih primerih pa tudi funkcionarji osrednjega vodstva. Enega takšnih primerov v svojih spominih opisuje Tone Fajfar:*

»Ko se je zvečerilo, smo ob spremstvu partizanske čete odšli skozi Stransko vas in Bokalce proti opekarnam. Partizani so postavili zasedo okrog italijanskega bloka ob opekarni, aktivisti pa so začeli sklicevati ljudi po hišah. Potrebno je bilo precej truda, da so dvignili ljudi iz postelj. Končno se jih je nabralo kakšnih petdeset, tako da smo lahko začeli. Zborovali smo v hiši, ki je bila oddaljena od bloka morda 500 m. Nihče nas ni vznemirjal. Čudni občutki so se nas prijemale: tu svobodno zborujemo pod zaščito partizanskih pušk, v neposredni bližini pa spi Ljubljana — in tam so naši domači, ki jih vznemirja v počitku hrup policijskih avtomobilov, tam so ječe, napolnjene z našimi znanci in prijatelji, tam morda prav ta trenutek fašistični rablji na smrt mučijo svoje žrtve. Mi tukaj, v njihovi bližini, pa smo svobodni ljudje.

---

* Tone Fajfar, Odločitev, str. 189.

Svoboda hodi z nami, varujejo jo partizanske puške in hrabra srca...«

Na tem mitingu sta govorila tudi komandant odreda Radovan in Tone Fajfar, član izvršnega odbora OF Slovenije.

S skupnimi napor in s partizansko pomočjo je politično vodstvo na terenu v veliki meri paraliziralo vedno večjo propagando BG, ki se je posluževala vseh sredstev, od letakov do najbolj grobega terorja, da bi prebivalstvo odvrnila od NOG. V svoji propagandi so prikazovali partizane kot rablje in brezbožnike, ki so krivi za vse gorje slovenskega ljudstva, od požigov in internacij do streljanja talcev. Italijani so beli gardi vse bolj prepuščali teror nad prebivalstvom. BG je sestavljala spiske ljudi, ki naj bi prišli v zapor ali v internacijo, preiskovala, aretirala in izvajala teror vsake vrste. Da bi ljudi prisilila k sodelovanju, jih je pozivala v svoje postojanke, jim grozila z internacijo in drugimi represalijami ter jih na vse načine provocirala, češ da ima zanje mnogo dokazov o tem, da podpirajo partizane. Takoj za tem pa: koliko in kaj daste za nas? Silimo vas ne, vendar...!

Navzlic vsemu temu pa skupaj z okupatorjem niso mogli uničiti narodnoosvobodilnega gibanja, ampak je spričo dogodkov na svetovnih bojiščih, kjer je Nemcem in Italijanom šlo čedalje slabše, nastajala v njihovih vrstah vse večja diferenciacija.

Nekateri belogardisti, predvsem voditelji, so postajali vedno bolj zagrizeni in zverinski, tako da jih je včasih obsojalo celo njihovo moštvo. Zlasti prisilno mobilizirani člani BG so že spoznavali položaj, v katerem se je znašla BG in s tem tudi oni sami. A ker so bili večinoma oportunisti, ker so se bali za svoje družine in trepetali pred zimo, so le redki prestopili k partizanom. Terensko vodstvo je imelo zvezo s posameznimi člani bele garde v postojankah. Ti so partizanom poročali o stanju BG in jim včasih posredovali zelo pomembne in dragocene informacije o sovražnikovih name-nih, niso pa bili pripravljeni sodelovati pri zavzemanju postojank ali med člani agitirati proti BG, čeprav so bili nekateri od njih celo člani Komunistične partije.

Stanje, ki je bilo v tem obdobju karakteristično za BG, je razvidno iz poročila, ki ga je okrožni odbor OF Vrhnika 26.

decembra 1942 poslal izvršnemu odboru OF Slovenije. V njem med drugim pravi:*

»Njihova demagogija je dvojna (mišljena je BG — op. R. H.). Javna — kot jo zavzema dnevno časopisje, na skrivnem pa vrše ustno propagando, da so v zvezi z londonsko vlado, na strani Angležev, da Rusi nimajo in tudi pri nas ne bodo nič iskali. Karakteristična je izjava komandanta na Vrhniki, dr. Zupana: Če drugače ne bo mogoče, bomo, preden bodo Angleži prišli, šli za nekaj dni v gozd. Neki duhovnik iz vodilnih krogov pa je izjavil: Če sedaj ne uničimo partizanov, tedaj bodo, ko ne bo več Italijanov, ti prišli v dolino, prevzeli oblast in potem smo mi izgubljeni.

Opaza pa se, da se vodstvo nahaja v neprijetnem položaju, vesti o Mihailoviču kot izdajalcu jim gredo na živce.** Strah pred brigadami narašča.

Značilno je, da napetost med komando belih in Italijani narašča. Po ofenzivi na Ključ, s katero so zelo nezadovoljni, dolže Italijane, češ da so obvestili partizane 3 dni pred napadom in da so v obroču nalašč pustili vrzel, da so se partizani izmuznili. To je izjava komandanta belih na Vrhniki. Po tej ofenzivi so prosili, da jim dovolijo, da povečajo posadko in da jim naj dajo še novega orožja. Kolonelo je izjavil, da orožja ne dajo, posadko pa da bo treba zmanjšati od 240 na 150. Celo aktivisti spoznavajo, da so sluge Italijanov, zlasti zadnji dogodek, ko jih je po tej ofenzivi general pohvalil in jim dal 2.000 lir nagrade za hrabrost, tako da je prišlo na vsakega 450 lir, jim je odprl oči.

Aktivisti so bili po hajki zelo zaskrbljeni, govorili so: Partizanom smo požgali bunkerje, kaj če nam sedaj partizani požgo domove? Komandanti so jim zatrjevali, da se to ne bo zgodilo. Pripomnimo, da pa so mnogi ljudje zahtevali in pričakovali, da bodo to res storili.«

Za prebivalstvo Dolomitov ob koncu 1942. leta je bila značilna ista politična diferenciacija kot za enote bele garde.

Majhen del prebivalstva, predvsem v Šentjoštu, deloma v Zaplani, v Rovtah in pri Sv. Treh kraljih ter v okoliških vaseh, je zagrizeno stal na strani BG, jo materialno in mo-

* Dokumenti ljudske revolucije v Sloveniji, str. 249.

** Zasedanje AVNOJ v Bihaću in pisanje nekaterih svetovnih listov o našem boju ter izdajalski vlogi Draže Mihailovića sta pomenila velik udarec vsej domači reakciji.

ralno podpiral, brez zadržkov javno izražal svoje prepričanje in pridobival sosede, prijatelje in znance za organizacijo. Ogromna večina prebivalstva pa je še naprej simpatizirala z NOG, vendar ni hotela sodelovati na nobeni strani ali se javno opredeljevati.

Mnogi so še vedno na skrivaj, boječ se represalij okupatorja in BG, z odprtim srcem sprejemali partizane, jim nudili hrano in počitek, prebirali partizansko literaturo, se zanimali za dogodke doma in v svetu ter se skupno s partizani veselili uspehov NOV in zaveznikov. Ravno tako je bilo dosti takšnih, ki so bili še naprej pripravljeni žrtvovati svoja življenja pri raznih obveščevalnih in drugih nalogah v korist narodno-osvobodilnega boja.

»DOLOMITSKA IZJAVA«

Prve dni decembra je iz Ljubljane prišel v Dolomite Edvard Kardelj, 12. decembra pa je bila seja izvršnega odbora OF. Na tem sestanku je bilo poleg drugega določeno, da se plenuma AVNOJ kot slovenski predstavniki udeleže Edvard Kardelj, Boris Kidrič, Franc Leskošek, Jože Rus, Tone Fajfar in Edvard Kocbek.

V tem razdobju so v Dolomitih tudi že končali razprave o enotnosti OF. Že v času osvobojenega ozemlja so namreč nekateri aktivisti krščansko-socialistične skupine težili po krepitvi in večji samostojnosti svoje skupine. Na terenu so začeli organizirati svoje skupine tudi tam, kjer jih prej ni bilo, ter si prizadevali, da bi dosegli delitev poveljniških položajev v enotni partizanski vojski. Te težnje so vodile h koalicijski sestavi do tedaj enotne organizacije in tako zmanjševale njeno udarnost. Po italijanski ofenzivi, ko je bila potrebna popolna enotnost OF, so bile take težnje še bolj nevarne. Zato je Partija predlagala krščanskosocialistični skupini, da se prostovoljno odpove strankarskim težnjam. Po razpravah, v katerih so sodelovali tudi predstavniki Sokola in predstavnik kulturnih delavcev, se je vodstvo krščanskosocialistične skupine odreklo snovanju lastne stranke. Tako je prišlo do znamenite »Dolomitske izjave«, ki so jo podpisali zastopniki treh ustanovnih skupin OF: Komunistične partije Slovenije, krščanskih socialistov in sokolov. Izjava ugotavlja in priznava vodilno vlogo Komunistične partije Slovenije, ki ima pravico snovati svoje organizacije na terenu in v vojski. Krščansko-socialistična skupina se odpoveduje lastni stranki in se odloča za popolno enotnost OF. Niti sokoli (pri katerih ni bilo strankarskih teženj) niti krščanski socialisti ne bodo imeli

lastnih aktivistov, ampak bodo vsi aktivisti OF; vsak član partije pa je avtomatično tudi aktivist OF.

V zvezi z nameni krščanskih socialistov v Dolomitih, da bi v okviru OF okrepili samostojnost svoje skupine, piše Roman Potočnik naslednje:

»Ob ustanovitvi je OF obstajala kot neke vrste koalicija raznih ideoloških taborov. Enoglasno so pristajali na program narodnega odpora in boja za osvobodjenje. Odbori OF so bili sestavljeni po načelu enakega zastopstva osnovnih skupin. Vsaka od teh skupin si je zadala nalogo, da v svojem ideološkem območju pritegne svoje ljudi k aktivnemu sodelovanju v NOG.

Velik razmah, ki ga je to gibanje doživelo takoj v začetku, je dokaz, da so vse skupine svojo nalogo uspešno izvršile.

To povezovanje aktivistov OF s svojim skupinskim vodstvom na čelu se je začelo razvijati v napačno smer, v iskanje baz, iz katerih bi formirali posebne skupinske politične organizacije znotraj fronte, kar bi nujno privedlo do razpada same OF, do razbitja enotnosti osvobodilnega gibanja.

Krščanski socialisti — desno krilo — so junija meseca 1942 v Dolomitih v času, ko je bil tam 4. bataljon Notranjskega odreda, poskusili uveljaviti svoje želje po delitvi poveljniškega kadra po načelu enakega zastopstva. Prek svojega aktivista Urbana (Franca Velkavrha) so začeli to akcijo. K meni, ki sem bil tedaj politični komisar tega bataljona, je prišel Urban trikrat. Prvič je začel pojasnjevati strukturo terenskih odborov OF, ki da je povsod sestavljena iz vseh skupinskih predstavnikov in da je nujno, da se ta praksa prenese tudi v oborožene formacije. Jaz sem se mu prvič samo smejal in odbil nadaljnje razpravljanje. Drugič sem ga po daljši razpravi enako odslovil. V tretje pa je prišel mnogo bolj samozavestno in postavil zahtevo konkretno, da je treba postaviti kader od bataljonskega štaba pa vse do vodnika in politdelegata v četi tako, da bo tam, kjer je komandant — komandir — vodnik član KP, bo politkomisar — politdelegat krščanski socialist in obratno. To zahtevo je podprl z izjavo, da to zahtevata tudi Tine (Janez Stanovnik) in Kocbek. Jaz sem ga nato vprašal, koliko ima svojih borcev v našem bataljonu, a mi je odgovoril, da jih je veliko. Nato sem mu predlagal, naj kar takoj napravi konkreten predlog za zamenjavo poveljniškega

kadra, jaz pa bom naročil, da naj skličejo zbor bataljona, ki naj o njegovi zahtevi razpravlja, glasuje in odloči. Tedaj se je Urban dvignil in odšel, da se ni nikoli več oglasil v bataljonu.«

Vsi ti in enaki pojavi, do katerih je v Sloveniji prihajalo, ki sicer niso imeli težjih posledic, so vseeno pokazali potrebo po utrditvi enotnosti osvobodilnega gibanja. Tako je izvršni odbor OF Slovenije sprejel posebno izjavo (ki je dobila ime po Dolomitih, kjer se je izvršni odbor tedaj zadrževal, tudi ime Dolomitska izjava, ki je vsa vprašanja razčistila in jasno postavila ter jo poslala vsem aktivistom OF ne glede na skupinsko pripadnost kot obvezno smernico celotnega izvršnega odbora OF Slovenije.*

---

* Dolomitska izjava je objavljena v prilogi te knjige. Razglašena je bila na zboru aktivistov na Pugledu v Kočevskem Rogu dne 27. III. 1943. Razglasitev v Dolomitih je preprečila italijanska ofenziva na Dolomite, ki se je začela 18. marca 1943 in ki je imela za posledico tudi umik osrednjega vodstva iz Dolomitov.

NOVA ITALIJANSKA TAKTIKA

Dne 1. januarja 1943. leta je novi poveljnik armadnega korpusa general Gastone Gambara, ki je 15. decembra 1942 nadomestil prejšnjega poveljnika Maria Robottija, razposlal vsem enotam korpusa v Ljubljanski pokrajini svojo prvo okrožnico, v kateri nakazuje potrebo po večji aktivnosti in bolj ofenzivnem sodelovanju ter po spremembi taktike italijanske vojske v boju proti slovenskim partizanom. Med drugim pravi:

»Pred petnajstimi dnevi sem prevzel poveljstvo armadnega korpusa. V tem obdobju sem se omejil na opazovanje in poslušanje.

Danes, poučen o situaciji in seznanjen z instrumenti, ki so mi na razpolago, povsem zadovoljen s tem, kar sem videl (čeprav ne v celoti, glede na to, kar čujem) želim precizirati svoje mišljenje, da bi na podlagi tega v okviru svojih dolžnosti lahko vsi usmerili in uravnali svojo akcijo.

Nimam namena razglasiti kakih novih načel, ne mislim kritizirati, kar je bilo storjeno. Najtežje je snovanje in organiziranje, to pa ni bilo mogoče bolje izvesti. Meni, novodošlemu, je dana točna obveza, ki je dana naposled tudi vsem drugim, da začeto dokončno izvedemo, da ne bodo dosedanje hude žrtve zaman, da bodo, nasprotno, rodile zaželeni in od nas vseh zasluženi sad.

Naloga, ki mi je bila zaupana v Rimu in nato vnovič na Sušaku, je enaka nalogi, ki je bila zaupana vsakemu od vas, ko je prišel v to pokrajino. Torej, tudi v tem nič novega!

Uničiti partizane, pomiriti Slovenijo

Čeprav je ta izrek preprost, njegovo izvajanje ni tako enostavno. To pa ne pomeni, da ni mogoče. Na tem svetu ni

nič nemogoče, potrebno je le, da vsak od nas (od preprostega vojaka do mene) zapove samemu sebi: „Hočem, čvrsto hočem!“

Torej, skupnost volje, skupnost duha, skupnost src, usmerjenih v celoti edinole k cilju, ki ga želimo doseči.

To zahtevam od vas vseh: do tega (o tem sem prepričan) imam pravico.

Ne spuščam se v podrobnosti in tudi ne mislim obravnavati neke določene teme. Dotaknil se bom posameznih vprašanj tako, kakor mi pridejo na misel.

Vojna partizanu.

Ni si treba razbijati glave in obširno dokazovati, da jo pojmujejo vsi tako, kakor jo pojmujem tudi jaz sam:

Udariti po partizanu, kjerkoli je!

Zdaj je v modi, da se za majhne in velike enote izbere neki ‚motto‘. Pa dobro, izberimo za naš armadni korpus prav to geslo.

V tem preprostem izreku je vse zajeto in vse razloženo: volja do uspeha, iniciativa, odpornost, gibanje, metoda.

Analizirajte ta izrek besedo za besedo in videli boste, da se ne motim...

Nedelavni vojak, oborožen do zob (pogosto s puško večjo, kot je on sam), ki ga do jedra tlači partizanska mora, vidi, ali se mu vsaj zdi, da vidi povsod sovražnika. Takemu vojaku je usojeno, da podleže...

Posadka.

V vsej Sloveniji imamo vsega 167 posadk!

Če bi vsaka posadka s svojimi silami krila neko določeno cono, a ne samo neko hišo, preurejeno v obrambne namene, ali samo neki bunker, bi bila celotna zasedena površina nekajkrat večja kot vsa Slovenija!

Kam bi se lahko potem umaknil nesrečni partizan? Očitno samo v nebesa!

Dobro, naj se potem bog pobriga za njegovo dušo, mi pa poskrbimo, da ga pošljemo v nebesa!...

Odklanjam naprej morebitne pripombe. Nekdo mi bo rekel: ... ‚Nimam dovolj sil...‘ Odgovarjam ‚Ni res‘ Ni posadke, ki ne bi štela najmanj 60 do 70 mož in imela več strojnic. Glede tega naj se pusti največ 10 mož z obilno municijo, da obvarujejo tako imenovano ‚bulemento‘ (ki se lahko zbere v najprimernejšem bunkerju), a vsi drugi nenadno odidejo ali nepričakovano križarijo po mili volji (celo z nočnimi krat-

kimi odmori) v obsegu 5 do 6 km. Vas — baza je bila napadena med odsotnostjo posadke? Kakšna sreča! Sovražnik bi bil lahko najkasneje v dveh do treh urah zajet med dvema ognjema!...

Iniciativa, napadalni duh, volja do premikanja, volja, da ne podležeš, to mora biti naš, verujem!'

Bom radodaren z nagradami (nagradni dopusti, denar za prijetno preživljanje dopusta) tistim posadkam, ki bodo dejansko pokazale, da so razumele te moje misli.

Odpadnika je treba izbrskati.

Za vsakega odpadnika, prijetega živega in z orožjem v roki... podelim tisoč lir nagrade. Za vsakega vodjo upornikov pa dva tisoč lir.

Ni dvoma, vojna je neprijetna.

Toda opozoriti moram vse, da vojna teži za mirom. Kolikor prej dobimo vojno tu, toliko prej bo dobljena povsod...

Odredil sem, da se sestavijo posebne prostovoljske formacije (mešane enote MVAC in naše enote), ki bodo, preskrbljene z močnim ognjem in zelo premične, predstavljale elito v borbi proti partizanom...

Zaščita proge.

Veljavna vodilna koncepcija: stalne straže na različni medsebojni oddaljenosti od 200 do 400 m, povezane s patruljami za nadzorovanje. Če bi bil teren med njimi stalno kontroliran, ne bi imel kaj pripomniti. Sistem je odličen. Ker pa dvomim, da bi bil teren stalno kontroliran (ker to dokazujejo pogosti napadi na posameznih odsekih železniških prog), sem sklenil spremeniti ga. Nadzorstvo naj bo poverjeno stalnim stražam, medsebojno povezanih z opazovanjem. Vsaka stalna straža naj bo zaščitena in po možnosti opremljena z reflektorji, s potrebnimi akumulatorji (zadostuje en avtomatski reflektor). Kot dopolnitev k temu in v zvezi z okoliškim terenom naj se vzdolž najnevarnejših železniških odsekov polagoma in kolikor je to pač mogoče poderejo drevesa, zgradi visok in gladek plot, postavijo ovire iz bodeče žice, razpno naelektrene žice in položijo nagazne mine. V ta namen sem razpisal med oficirji inženirske enote natečaj in upam, da bo dal dobre rezultate...

Slovenske protikomunistične formacije (MVAC).

So dragocene, zlasti, če bodo dobro oborožene, dobro uporabljene in imele dobre kadre.

Kljub temu pa moram o vsem tem odkrito nekaj povedati. Zapomnimo si, da MVAC predstavlja orožje z dvema ostrinama. Zaradi tega imeti stalno odprte oči!

Moj namen je, da jih zdaj izkoristimo za odstranitev nevarnosti št. 1, ki jo predstavljajo komunisti. Ko dosežemo ta cilj, ki je skupen nam in vsakemu dobronamernemu Slovincu, bomo o pravem času preudarili, kaj naj naredimo.

V vsakem primeru imeti pred očmi, da je dobro:

a) onemogočiti, da bi se med tukajšnjimi ljudmi razširilo mišljenje, da vodijo vojno proti partizanom samo pripadniki MVAC. MVAC naj predstavlja za vse prostovoljno pomoč in nič drugega. Torej, pohvaliti, nagraditi individualno, na štiri oči, brez pretiravanja. Boriti se skupno z nami naj predstavlja nekaj častnega za MVAC;

b) vzporedno s tem, ko bomo bolje spoznali moštvo, ki jo sestavlja, izvesti pazljivo selekcijo (partizani skušajo vanjo vriniti svoje elemente);

c) dodeliti vsaki enoti MVAC v sorazmerju z njeno močjo enega ali več naših primerno izbranih oficirjev, ki naj jim bodo v pomoč spretni in inteligentni italijanski podoficirji in korporali. Enota se mora ravnati po naših ukazih. Mi smo tisti, ki komandiramo;

d) da prebivajo enote MVAC na sektorjih, kjer jih imamo, kolikor le mogoče skupno z našimi. Vse akcije naj se vodijo skupno. Medsebojno spoznavanje vodi do soglasja, soglasje je način in sredstvo za propagiranje naših idej;

e) da ne dela moštvo MVAC nikoli samo preiskave, aretacije in podobno (to je strankarska milica, ne utegne delovati le protikomunistično, temveč tudi v svojo korist...);

f) da se pripadniki MVAC ne bavijo z nabiralnimi akcijami in zlorabami. Za gmotno življenje in oborožitev MVAC moramo poskrbeti mi sami. Preučevanje njene reorganizacije je tudi že močno napredovalo (središče za rekrutiranje in preskrbovanje, organizacija formacije, razdelitev na garnizijsko in borbena MVAC). V kratkem bodo izdane odredbe, medtem pa se je treba ravnati po zgornjih navodilih...

Odnosi s civilno politično oblastjo.

Želim, da bi bili prežeti z največjo prisrčnostjo in razumevanjem.

Zapomnite si vedno, da kadar se dva prepirata... dobiček ima partizan posebej, a Slovenec sploh...

Vsi smo Italijani in skupen je cilj, za katerega se borimo: Italija...«

Ta kratki povzetek nekaterih pomembnejših navodil v okrožnici novega poveljnika italijanskih okupacijskih sil v Sloveniji dovolj prepričljivo potrjuje dotedanjo nemoč italijanske vojaške oblasti, da »uniči partizane in pokori Slovenijo«. Kajti ta parola se ni pojavila s prihodom Gambare, ni bila vtisnjena v zavest italijanskega vojaka šele s 1. januarjem 1943. leta, temveč že pred 23 meseci, kolikor je od takrat že trajala italijanska okupacija.

Parola »udariti po partizanu, kjerkoli je« je bila prisotna v vsej italijanski vojski že več kot 23 mesecev in se je uporabljala pri vseh njihovih ofenzivah, ki so jih izvajali z desetini tisoč vojakov. V teh ofenzivah so z najhujšim terorjem udarjali ne samo po partizanih, temveč tudi po vseh Slovencih, ki so podpirali NOG. Pri tem je izgubilo življenje na tisoče ljudi, ki sploh niso imeli orožja v rokah. Bilo je požganih na tisoče domov, na tisoče rodoljubov pa je romalo v zapore in v internacijo.

Pomagali so jim še belogardistični hlapci, ki so tudi imeli svoje parole: »Kristus kralj« in »aretiram te v imenu Kristusovem«. Toda kljub temu Italijani z vso tehniko moderne armade, z avioni, tanki, topovi, s propagando in z desetkratno premočjo niso mogli v 23 mesecih partizanov »spraviti v nebesa«, čeprav so tolkli po njem, »kolikor in kjerkoli so mogli«.

To nalogo si je sedaj postavil general Gambara. Kljub vsemu pa je treba priznati, da obsežni in premišljeni vojaški in politični ukrepi novega poveljnika niso bili brez uspeha, kajti italijanski vojski in BG so prinesli večjo mobilnost in novo taktiko v boju proti partizanskim enotam. Tudi je treba pripomniti, da je general Gambara v boju proti NOV v Sloveniji v polni meri izkoristil izkušnje, ki si jih je bil pridobil v španski državljanski vojni, ko je na strani generala Franca dušil špansko revolucijo.

ODRED V OFENZIVI

Z boji v novo leto

A tudi poveljstvo DO je izdelalo načrt za večje akcije v februarju in marcu. Čeprav so se odredne enote v januarju intenzivno ukvarjale s politično in vojaško vzgojo, so vendar opravljale manjše akcije, zbirale informacije in se pripravljale za večje napade v februarju in marcu.

Na političnih urah so še vedno obravnavali in pojasnjevali ustanovitev protifašističnega sveta, izdajalsko vlogo londonske vlade in Draže Mihailovića ter njihove krize in zagate, v katerih so se znašli. Na teren so pošiljali propagandne patrulje, ki so ljudem tolmačili dogodke v svetu, po Sloveniji in Jugoslaviji, tolmačili predvsem namen belogardistične mobilizacije in pravi pomen naše mobilizacije. Politični delavci in tudi komandirji odreda so pri tem prizadevno pomagali terenskim delavcem.

Odredno poveljstvo pa se ni zadovoljevalo le z okrepljenim političnim delom, ampak se je lotilo tudi vrste vojaških akcij.

Dne 4. januarja se je patrulja 1. bataljona pri izvajanju rekvizicije v Brezovici spopadla z belogardistično patruljo in pri tem enega belogardista ubila, dva pa ranila. Tudi partizani so imeli dva ranjena.

Dne 6. januarja je patrulja 1. čete 1. bataljona v Prosci napadla italijanske vojake, ki so bili v zasedi, pri čemer so bili ubiti trije Italijani.

Dne 11. januarja so vse odredne enote prevažale partizansko tiskarno iz Kozarij v Hruševo, ker so se bali, da je izdana in da je ne bi sovražnik uničil.

Dne 21. januarja je bela garda iz Šentjošta, Rovt in Zaplane, skupaj okoli 170 moških, mobilizirala na terenu med Ljub-

ljanico in Polhovim Gradcem, kjer je prišlo do manjšega spopada s skupino partizanskih kurirjev, ki so vzdrževali zvezo z Gorenjsko. V tem boju niti belogardisti niti partizani niso imeli izgub.

Dne 25. januarja je ves rovtarski bataljon BG, okrog 300 mož, prišel v Horjul z nalogo, da začasno prevzame vlogo italijanske posadke, ker so se italijanske enote menjale.

Te akcije so bile samo uvod v delovanje širših razsežnosti, v katerem bi pozneje sodeloval ves odred.

Za začetek večjih akcij, ki jih je bil predvidel štab Dolomitskega odreda in ki jih je odobrilo glavno poveljstvo, je bil določen napad na Italijane, ki so oskrbovali svojo posadko v Polhovem Gradcu.

Štab odreda je že prej ugotovil, kako vojaki iz vrhniške garnizije oskrbujejo posadko v Polhovem Gradcu, in približno je vedel tudi za dan, ko bo oskrbovalna kolona spet na poti.

Dva bataljona naj bi to kolono napadla in uničila, obenem pa bi partizani postavili močne zasede proti najbližjim postojankam: proti Polhovemu Gradcu in Horjulu. Zasede naj bi trdo udarile po sovražniku, če bi iz teh postojank skušal pomagati napadeni oskrbovalni koloni, po možnosti pa naj bi dobile tudi nekaj sovražnikovega orožja.

Partizanske enote so se postavile tako, da so lahko hitro zasedle ustrezne položaje, brž ko bi se pojavila italijanska kolona.

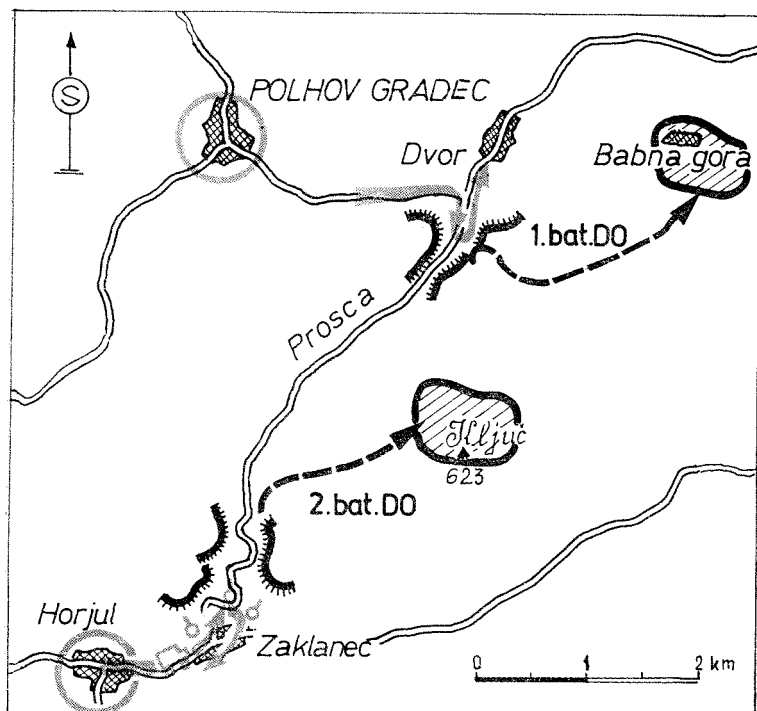
Kolona je prišla že prvi dan, ko so se enote postavile na svoje izhodiščne položaje. V zgodnjih dopoldanskih urah dne 27. januarja so izvidnice obvestile 2. bataljon odreda, da se iz Vrhniške proti Horjulu pomika italijanska kolona. Bataljon je z veliko verjetnostjo domneval, da je to oskrbovalna kolona, ki bo po morebitnem krajšem postanku v Horjulu nadaljevala pot proti Polhovemu Gradcu, kot se je to ponavadi dogajalo. Zato je bataljon zasedel predvidene položaje in obvestil o tem štab odreda ter poveljstvo 1. bataljona, ki se je zadrževal ob izhodu iz doline Prosce proti Dvoru.

Kot je bataljon predvideval, se je tudi zgodilo. Komaj so se enote razporedile v svojih zasedah, je izvidnica že javila, da se iz Horjula proti Prosci premika sovražna kolona. Ko je ta prispela do vhoda v dolino Prosce, se je ustavila in poslala naprej peš predhodnico in pobočnice, ki so takoj odkrile partizansko zasedo. Prišlo je do boja, s tem pa je tudi propadla

prvotna zamisel, da bi kolono spustili globoko v zasedo, jo nato napadli z vseh strani in uničili.

Da bi kolona mogla prodreti skozi tesno dolino Prose in se prebiti v Polhov Gradec, so Italijani, ki so jim kmalu prišli na pomoč tudi belogardisti iz Horjula, z obkoljevalnimi manevri poskušali vreči partizane z njihovih položajev na obeh straneh doline. A partizani so se trdovratno branili in spretno manevrirali, zato Italijani in belogardisti niso uspeli in so se v mraku vrnili v Horjul.

Drugega dne v zgodnjih jutranjih urah so Italijani in belogardisti iz Horjula ponovno napadli položaje 2. bataljona, ki se je ponoči premaknil nekoliko bližje k Horjulu, da bi imel ugodnejše položaje kot prejšnji dan. Tu je ponovno sprejel boj z Italijani in belogardisti. Da bi sovražnik lažje dosegel

Boji v Prosci od 27. do 30. januarja 1943

svoj namen in prodrli do Polhovega Gradca, je skoraj istočasno polhograjska garnizija iz smeri Dvora napadla položaje 1. bataljona, ki pa je sovražnika dočakal na že prej pripravljenih položajih in mu že v prvem spopadu prizadejal nekaj izgub. Nato se je sovražnik umaknil nazaj v Dvor.

Italijani in belogardisti so čez dan še nekajkrat iz obeh smeri poskušali zlomiti odpor 1. in 2. bataljona, ki sta bila zaradi močnega sovražnikovega pritiska sicer prisiljena zapustiti prvotne položaje in se umakniti nekoliko nazaj, toda kljub temu tudi ta dan niso mogli zlomiti partizanskega odpora in se prebiti skozi Proseco.

Tretji dan so se boji na obeh straneh doline Prosece nadaljevali od zgodnjih jutranjih ur do večera. Partizani so s spretnim manevriranjem in z manjšimi umiki na nove položaje ves dan zadrževali sovražnika in ga prisilili, da se je na koncu dneva spet moral vrniti v svoje garnizije, ne da bi dosegel svoj cilj.

Četrtega dne sovražnik sploh ni ponovil napada, niti iz Horjula niti iz Polhovega Gradca. Zaradi tega in zaradi novih nalog so se ta dan zvečer odredne enote umaknile: 2. bataljon na Ključ, 1. bataljon pa na Babno goro.

V teh bojih so imeli Italijani in belogardisti po poročilih odreda 27 mrtvih, med njimi tudi enega oficirja, in več ranjenih.

Odredne enote so imele štiri mrtve, osem ranjenih in dva pogrešana.*

Ker je iz Dolomitskega odreda odšlo v druge slovenske kraje okoli 150 oboroženih borcev, je bila bojna moč odreda močno oslABLJENA. Zato je odredno poveljstvo v zvezi s predvidenimi akcijami, ki jih je tudi že odobrilo osrednje vodstvo, predlagalo glavnemu poveljstvu, da v Dolomite pošlje kako novo enoto za okrepitev odreda — vsaj en bataljon preizkušenih partizanov. Glavno poveljstvo je predlog sprejelo in je 12. januarja 1943. leta izdalo nalog štabu notranjske operativne cone, da Dolomitski odred okrepi z enim bataljonom Notranjskega odreda.**

---

* Poročilo štabu odreda o bojih od 30. novembra 1942 do 13. februarja 1943. leta. Zbornik dok. in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 134. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 43. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

**Lado Mavsar-Ronko, komandant
III. bataljona Dolomitskega odreda**

**Janez Japelj, politični komisar III.
bataljona Dolomitskega odreda**

To je bil tako imenovani Ronkov bataljon,* ki je bil najprej predviden za okrepitev udarne brigade Toneta Tomšiča kot njen četrti bataljon.

V nalogu glavnega poveljstva je rečeno, da je namen okrepitve Dolomitskega odreda v tem, da se na vrhniškem področju ustvari močnejša partizanska skupina, ki bi s svojim delovanjem razdelila sovražnikovo pozornost v Dolomitih na večji prostor; in tudi zaradi tega, ker je dolomitski prostor zelo pomemben, zato morajo tam delovati večje partizanske sile.

Dne 22. januarja 1943. leta je Ronkov bataljon krenil z Notranjske v Dolomite. V noči na 24. januar je pri Verdu šel čez progo in zahodno od Žažarja in Vrzdenca z dnem 24. januarja prišel na Samotorico. Tu je potem, ko je vzpostavil

---

* Lado Mavsar-Ronko, padel 1944. leta na Graški gori na Štajerskem kot komandant Šercerjeve brigade. Proglašen za narodnega heroja.

zvezo z Dolomitskim odredom, ostal približno teden dni. V tem času so dolomitski intendantni bataljon temeljito preskrbeli z vso potrebno obleko, z obutvijo in drugimi potrebščinami; tu se je bataljon odpočil in se pripravil na prihodnje boje.

Bataljon je imel v svoji sestavi tri čete v skupnem številu okoli 150 mož. Bil je tudi kadrovsko izpopolnjen. V njem so bili skoraj izključno Notranjci, največ jih je bilo iz širšega rajona Ribnice. Ker niso poznali ljudi in razmer v Dolomitih in ker so imeli občutek, da so stisnjeni med nemško-italijansko razmejitveno črto in progo Ljubljana—Trst ter med reko Ljubljano, niso bili nad prihodom v Dolomite nič kaj navdušeni, čeprav sta bataljon vodila dva stara, sposobna, prekaljena borca, od katerih je bil komandant celo doma iz Dolomitov, in sicer iz Vnanjih Goric.

Napad na Žažar

Prve dni februarja so vse odredne enote skupaj z novo prispelim 3. bataljonom začele večjo akcijo na periferiji osvobojenega ozemlja in izven njega.

V noči na 31. januar so napadle novo ustanovljeno belogardistično postojanko v Žažarju. Posadka, štela je 31 mož, je bila nastanjena v šoli, ki so jo bili utrdili in obdali z žico, in pa v neki hiši blizu šole. Del posadke so sestavljali domačini, del pa belogardisti iz Podlipe.

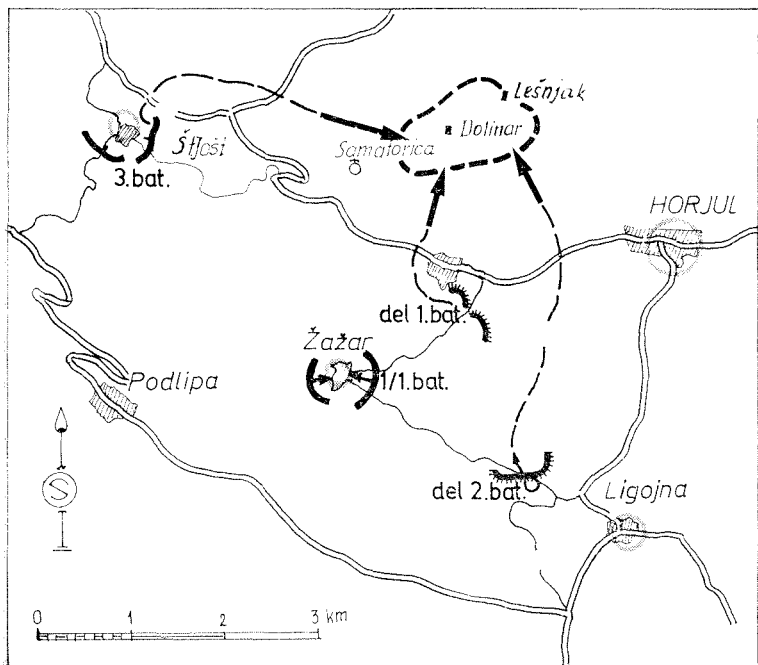
Poveljstvo odreda o postojanki ni imelo dovolj podatkov. Tako mu med drugim ni bilo znano, da je tudi hiša blizu šole, ki je služila kot neke vrste predstraža, ograjena z žico in utrjena in da v njej skupaj z belogardisti živi še gospodarjeva družina. Posebno pa ni vedelo, da so vsi dohodi k postojanki močno osvetljeni, žične prepreke pa deloma zaminirane.

Načrt je predvideval, da bi partizani prodrli v postojanko, jo zažgali s posebej za to pripravljenimi steklenicami, napolnjenimi z bencinom ter ovitimi s cunjami in predivom, ki jih je bilo treba prej zažgati.

Za napad na šolo je bila določena 1. četa 1. bataljona, za napad na ločeno stražarnico pa skupina borcev iz 2. bataljona. Napad na šolo bi bil mogel uspeti le v primeru, če bi bila prej likvidirana ali vsaj nevtralizirana posadka v stražarnici, ki je dominirala nad šolo. Del 1. bataljona je bil do-

ločen za zavarovanje akcije iz smeri Horjula, del 2. bataljona pa za zavarovanje iz smeri Ligojne in Vrhnike, 3. bataljon pa je imel nalogo držati v šahu šentjoško postojanko.

Bela garda je takoj opazila, da se partizani približujejo in je iz obeh stavb odprla ogenj na partizane. Četudi so partizani kaj hitro obkolili obe stavbi, pa se jim zato, ker sta bili močno osvetljeni, niso mogli toliko približati, da bi ju lahko napadli z bombami in z bencinskimi steklenicami. Poskušali so s streli razbiti žarnice okoli postojanke, kar pa jim ni popolnoma uspelo. Ko se je skupina, ki je napadala stražarnico, toliko približala hiši, da jo je lahko že obmetavala z bombami in z vnetljivimi steklenicami, je po joku otrok in žensk spoznala, da je v njej tudi gospodarjeva družina. Zaradi tega niso hoteli zažgati hiše in prisiliti posadke k predaji, čeprav je za to obstajala možnost.

Napad na Žažar 31. januarja 1943

Partizani so se končno le na nekaterih mestih približali šoli in jo začeli obmetavati z bombami in z bencinskimi steklenicami.

Toda pokazalo se je, da so steklenice nestrokovno pripravljene, ker je že vsaka prej ugasnila, preden se je pri padcu razbila, zaradi česar potem tudi ni prišlo do zažiga.

Po brezuspešnem peturnem napadanju so se odredne enote umaknile na Samotorico: 1. bataljon na Prevalco, 2. bataljon in štab odreda v Grdo dolino k Dolinarju, 3. bataljon pa k Tomincu.

Ko so se partizani že umaknili iz Žažarja, so jih napadli belogardisti iz Horjula in Ligojne. Napadli so s težkimi mitraljezi in z minometnim ognjem, in sicer z oddaljenih položajev na Gradišču, vendar partizani pri tem niso imeli izgub. Pri napadu na Žažar pa so imeli štiri ranjene, a belogardisti dva ranjena.*

Tudi napad na tretjo BG postojanko torej ni uspel. Vzrok je bil zlasti v tem, ker partizani niso dovolj poznali razmer v postojanki. Tudi štab odreda ni bil dovolj vztrajen. Napadati bi bili morali še naslednji dan podnevi, vse dotlej, da bi postojanka padla, oziroma dotlej, dokler se zaradi sovražnikove intervencije iz sosednjih garnizij ne bi bili prisiljeni umakniti.

V zvezi s tem neuspehom je glavno poveljstvo 2. februarja poslalo štabu odreda pismene pripombe na taktiko dosedanjih odredovih akcij.

V teh opombah je med drugim rečeno:

1. Razviti morate izvidniško in obveščevalno službo na čim širšem področju tako, da boste imeli točne podatke o sovražniku. Izgleda nam, da so vas to pot presenetili. Glede zbiranja podatkov o sovražniku stopite v stik tudi z našimi terenskimi organizacijami.

2. Okupatorji in njihovi plačanci imajo skoraj vse postojanke utrjene. Najti moramo sredstva in izpopolnjevati taktiko, da bi dosegli svoj smoter. Postopati moramo na naslednji način.

a) Napade vršiti na one točke in na one kraje, kjer pridete lahko tudi do težkega orožja. To je resna naloga, ki je

---

* Ta boj je opisan po spominu Franceta Trčka in Rudolfa Hribernika.

sedaj pred vami. Če boste imeli težko orožje, boste lahko zavzemali utrjene postojanke.

b) S sredstvi, s katerimi razpolagate, morate zavzemati vse tiste postojanke, ki vam preprečujejo vzpostavljanje širše baze za operacije. Te akcije morate dobro pripraviti. Take postojanke je treba blokirati.

Čeprav smo vam o blokadi dovolj govorili, izgleda, da ste že zgodaj zjutraj zapustili vas Žažar. Ne poznamo sicer situacije na terenu, vendar pa nam izgleda, da je bilo to napčno. Najbrž bi bilo treba ostati v vasi. Utrjene hiše bi bilo treba blokirati z manjšo silo, glavne sile pa napotiti proti sovražniku, ki je prihajal od Horjula. Nikakor ni bilo dovolj, da ste sovražnika odbili, ko je prihajal iz Horjula. Zadati bi mu bilo treba težke oziroma uničujoče udarce. Iz vaših nedostopnih podatkov se da sklepati, da je v tem poglaviten nedostatek vaše akcije. Vselej si morate zamisliti, kaj boste naredili, če vam akcija, ki ste jo predvideli, ne uspe.

c) Kolikor sovražnikovih postojank zaradi pomanjkanja sredstev ne moremo čestokrat hitro osvojiti, ne smemo izgubljati preveč časa okoli njih. Poslužiti se moramo ofenzivne taktike na sektorju med temi postojankami in tako ogroziti sovražnika na samih teh postojankah. Sovražnik mora vzdrževati zveze med postojankami; odločne udarce je treba zadati prav takrat, ko vzdržuje te zveze oziroma vrši premike. Tako je treba priti do orožja. Vse to zahteva, da svoje sile postavite na same komunikacije. Samo na ta način boste resno ogrozili sovražnika. Če pa se boste umikali daleč od sovražnika s svojimi edinicami — kakor ste to delali doslej — ne boste imeli nobenega uspeha.

d) Poslužiti se morate tudi vojne zvijače. Treba je namreč sovražnika zapeljati oziroma izvabiti, da s čim večjimi silami pride iz postojanke, nato pa ta njegov del tolči ali ga vsaj demonstrativno zaposliti, istočasno pa napasti njegovo postojanko. Na primer. Sovražnika mnogo zanima komunikacija Polhov Gradec—Horjul. Če boste na tej komunikaciji porušili mostiček in telefonsko zvezo, bo sovražnik izvršil napad iz Polhovega Gradca, vsaj z namenom popravila. Kolikor nam je znano, izpade v takih primerih iz Gradca vselej skoro z vsemi svojimi silami. Za čas tega izpada lahko napadate Polhov Gradec, posadki pa, ki je izpadla, priredite lahko na onem terenu silno uspešne zasede oziroma jim preprečite po-

vratak v Polhov Gradec. Uničiti bi jo bilo treba na odprtem prostoru. V tem primeru bi bilo seveda treba tudi v horjulski smeri pripraviti zasedo. Če bi bila taka akcija uspela, bi najbrž prisilili sovražnika, da zapusti Polhov Gradec. Seveda pa je to samo načelno navodilo. Na terenu morate skombinirati najrazličnejše primere, ne samo za ta primer, temveč tudi za vse druge.

e) Z edinicami se res ne smete dolgo zadrževati na istem mestu. Akcije morate izvajati na čim širšem prostoru, da bi sovražnika dezorientirali. Zlasti bi bilo potrebno ogroziti sovražnika tudi na glavni komunikaciji. Tu bi prišli do plena.

f) Vaše moštvo ima visoko moralo. To moralo boste ohranili samo, če boste neprestano vršili ofenzivne operacije. Hkrati boste moštvo usposobili za izvrševanje vseh nalog, ki smo vam jih doslej dodelili.

3. Vse svoje delo razvijajte v duhu navodil, ki smo vam jih že dali ustno.

4. V primeru, da bo sovražnik poizkusil obkolitev z večjimi silami, ki jih ne bi mogli razbiti, se umaknite pravočasno dalje proti zapadu. Kasneje se zopet vrnite. Tak umik pa seveda izvršite samo, če je res potrebno. Da bo umik pravočasen, morate izpopolniti svojo obveščevalno službo.*

Po tej akciji je odredni komandant Radovan z dopisom z dne 6. februarja 1943 zaprosil glavno poveljstvo, naj ga razreši funkcije odrednega komandanta. To je utemeljeval z ugotovitvijo, da mu ni uspelo dvigniti Dolomitskega odreda na višjo bojno stopnjo. Če pa glavno poveljstvo prošnje ni pripravljeno sprejeti, potem mu naj vsaj pošlje kakega vojaškega izvedenca, ki bi mu pomagal pri organiziranju in izpeljavi akcij ter pri vzgoji starešinskega kadra.

Po napadu na Žažar so se vse enote odreda zbrale na Samotorici. Da bi Italijane in BG zvale iz njihovih postojank, kakor je priporočalo glavno poveljstvo, se je štab odločil, da ves odred ponovno napravi zasede v Prosci med postojankama Horjul in v Polhovem Gradcu ter na vhodih v dolino Prosce. Del 3. bataljona naj bi postavil zasedo med Horjulom in Šentjoštom z namenom, da napade Šentjoško

---

* Zbornik dok. in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 109. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

postojanko, če bi šla v Proscu na pomoč Italijanom in belogardistom.

Dne 3. februarja so enote zasedle položaje po predvidenem načrtu: 1. bataljon proti Polhovemu Gradcu, 2. bataljon z enim delom in z eno četo 3. bataljona proti Horjulu, 1. četa 2. bataljona pa je ostala v odredni rezervi. Tretji bataljon brez ene čete je, kot rečeno, postavil zasedo proti Šentjoštu.

Vse enote so se na položajih dobro ukopale ter razrušile in zaminirale ceste. Prekinile so telefonsko zvezo Horjul—Polhov Gradec, zaradi česar je bilo pričakovati, da bodo Italijani intervenirali predvsem z namenom, da bi popravili zvezo.

Najprej so v zasedo 1. bataljona prišli Italijani iz Polhovega Gradca. Zaseda je nanje odprla ogenj in pri tem ubila italijanskega oficirja in dva vojaka, nekaj pa je bilo ranjenih. Italijani so se nato umaknili v Dvor.

Kako uro za tem so prišli iz Horjula tamkajšnji belogardisti. Ker pa partizanska zaseda ni bila dovolj prikrita, so jo belogardisti opazili, se umaknili, zato pa jo z močnim minometnim ognjem prisilili, da se je umaknila na nove položaje. Tam je belogardiste, ki so spet prišli do nje, nenadoma napadla in dva ubila, drugi pa so se umaknili nazaj proti Horjulu.

Partizansko zasedo pri Dolenji vasi so Italijani ponovno napadli z močnim minometnim obstreljevanjem. Dobila je tudi obvestilo, da ji sovražnik gre v hrbet prek Zavrha, zato se je umaknila na nove položaje na severozahodnem pobočju Ključa. Na te položaje Italijani ta dan niso prišli, temveč so se umaknili nazaj v Polhov Gradec. Tako Italijani in belogardisti prvi dan bojev niso uspeli prodreti v dolino Proscu.

Partizani so ta dan imeli dva lažje in dva težje ranjena borca.

Drugi dan so Italijani v vaseh Dvor in Dolenja vas pobrali številne prebivalce in jih prisilili, da so šli pred njimi, da bi se tako zaščitili. Zavedali so se namreč, da partizani po prebivalcih ne bodo streljali, obenem pa so jih hoteli uporabiti za odstranjevanje ovir, ki so jih bili na cestah napravili partizani. Toda partizani so napravili manever in z boka napadli Italijane, da ne bi bili ogroženi civilisti. Italijani so v paniki streljali tudi po civilnih prebivalcih in se v neredu umaknili. Pri tem je bilo ubitih sedem, ranjenih pa šest Italijanov in trije civilisti.

Partizani so imeli v tem boju enega mrtvega in dva ranjena.

Naslednji dan zjutraj so Italijani iz garnizij Vrhnika in Horjul skupaj s horjulsko BG znova napadli. Podpiralo jih je več tankov in oklopnjakov, pred sabo pa so spet gonili večje število civilistov.

Partizani so se umaknili brez odpora in ne da bi bilo to odobrilo odredno poveljstvo, kajti proti tankom so bili brez moči, bali so se tudi žrtev pri civilnem prebivalstvu. Povod za umik je dala četa iz 3. bataljona, ki je prva zapustila položaje. Po akciji so se enote umaknile: 3. bataljon na Koreno, 2. bataljon na Ključ, 1. bataljon pa na Babno goro.*

Boj v Žibršah

Po napadu na Žažar in po bojih v Prosci je poveljstvo odločilo, da odred prenese svoje delovanje na skrajni zahodni del svojega ozemlja, kjer že dalj časa ni delovala nobena večja partizanska enota. Zahteve, da se na tem terenu ponovno pojavi kakšna večja enota, so večkrat postavljali terenski politični delavci in vodstvo vrhniškega okrožja.

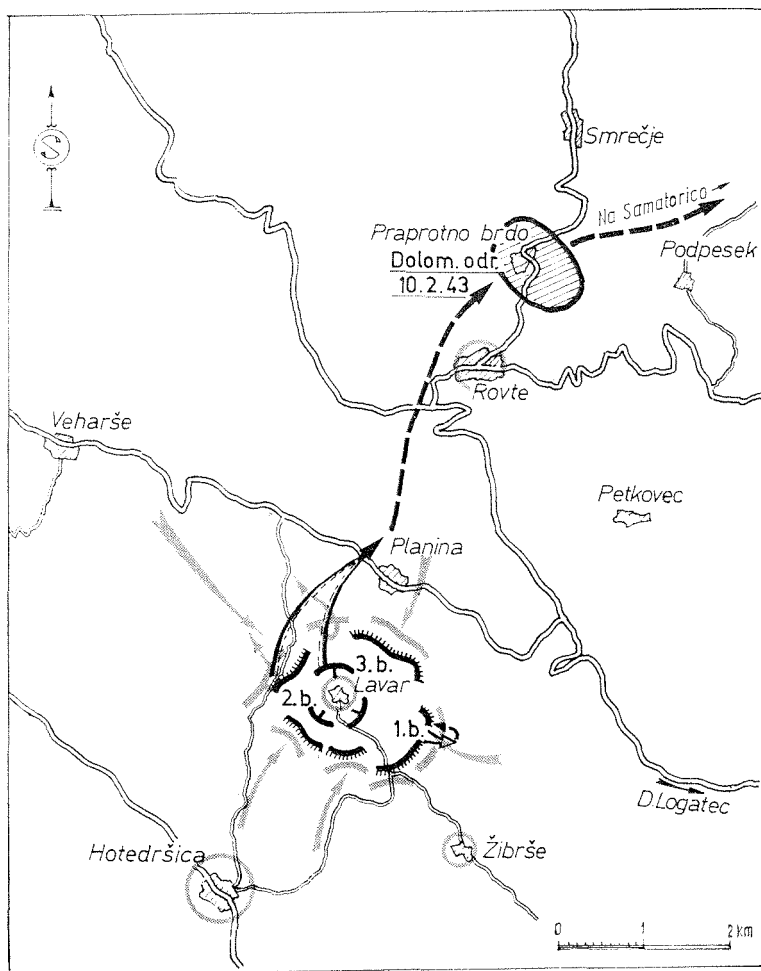
Odredno poveljstvo je odločilo, da za zaščito osrednjega vodstva še naprej ostane v vasi Gabrje 3. četa 1. bataljona, vse druge enote pa naj sodelujejo v predvidenih akcijah.

Terenski delavci s področja Logatec — Žibrše so poveljstvo obvestili, da je v novo ustanovljenih belogardističnih postojankah v Žibršah in na Ravniku nekaj belogardistov, ki so jih prisilno mobilizirali in s katerimi zdaj terenci vzdržujejo stalne zveze. Mobiliziranci so izjavili, da bi se predali partizanom, in še več, da bi pomagali razorožiti zagrizene belogardiste v teh postojankah, če bi jih partizani napadli.

Vse te in druge predvidene akcije na prostoru zahodno od črte Podlipa—Vrhnika naj bi izvajale vse odredne enote, razen 3. čete 1. bataljona, za njih pripravo pa je poveljstvo poslalo operativnega oficirja odreda Rada Pehačka s skupino obveščevalcev. Z njimi je odšel tudi Cene Logar, takratni

---

* Poročilo štaba DO glavnemu poveljstvu z dne 6. februarja 1943 o bojih pri Horjulu. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 120. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

Boj v Žibršah 9. in 10. februarja 1943

sekretar vrhniškega okrožja. Njihova naloga je bila, da se povežejo z lokalnim vodstvom na terenu in skupaj z njim pripravijo vse potrebno za akcijo in priskrbijo potrebne podatke. Po načrtu naj bi se dva bataljona nenadoma in čimbolj konspirativno pojavila tam, kjer naj bi izvedli prvo akcijo.

Tako so se vsi trije bataljoni v noči na 9. februar premaknili čez Horjulsko in Podlipsko dolino na Podpesek, kjer so predanili, nato pa v mraku 9. februarja krenili prek Petkovca k Žibršam.

Blizu Žibrš so odredne enote pričakali Rado Pehaček, Cene Logar in tamkajšnja terenca Franc Popit in Vanja. Ti so odrednemu poveljstvu posredovali vse podatke, ki so bili pomembni za akcijo. Predlagali so tudi, naj enote takoj nadaljujejo pot do Lavrove domačije, ki je bila prazna, ker so družino okupatorji izselili, sin Lojze pa je bil v partizanih. Tam naj bi enote ostale naslednji dan, se odpočile in se pripravile za akcijo.

Potek dogodkov opisuje Jože Simčič-Jelen, ki se je takrat boril v 2. bataljonu in je pri tej akciji sodeloval, takole:

»Lavrovi hiši, kjer je bil predviden počitek, smo se približali že na slab streljaj. V mislih sem že sedel in se oddihoval, ko smo doživeli neprijetno presenečenje. Pred nami je nenadoma, na srečo brez posledic, eksplodirala bomba, ki jo je z vzklikom 'chi va la!' vrgel italijanski stražar. Za hip je zavladala tišina, nato pa se je od Lavrove hiše na vse strani usula toča krogel iz pušk in mitraljezov. Začetek našega načrta je bil torej slab. Hiša, ki naj bi nam čez dan služila kot zatočišče, se je neznano kdaj spremenila v bunker, od koder je na nas prežala smrt. Po sredi je morala biti izdaja. Kako naj bi bilo sicer prišlo do kaj takega!? Časa za razmišljanje o vsem tem pa ni bilo. Nekaj bi bilo treba naglo ukreniti. Bataljona sta se po tem presenečenju razdelila, se hitro raztegnila na precejšnjo razdaljo in sklenila obroč okrog hiše.

Ko je bil sovražnik že obkoljen, se je začelo daniti. Italijani so prek radiooddajne postaje poklicali pomoč. Medtem pa so streljali vse navzkriž, medtem ko smo jim mi odgovarjali le z natanko merjenimi streli. Blizu hiše je stal kozolec, okoli katerega je kar mrgolelo Italijanov. Naš zanesljivi mitraljezec Frenk* je budno pazil, da ni kdo izmed njih odnesel

---

* Frenk — Franc Žust.

zdrave kože. Brž ko so začeli lesti iz kozolca, so padali kot muhe. Frenkovi rafali so jih zadevali presenetljivo natanko.

Italijani so kmalu začeli dobivati okrepitve. Od vseh strani so se bližale njihove in belogardistične kolone. To smo kmalu občutili. Od Veharš sem se je približevala kolona italijanskih planincev na smučeh. Budno Frenkovo oko jih je pravočasno opazilo. Njegov mitraljez jih je začel nepopustljivo redčiti. To jih je prisililo k umiku. Toda kmalu so se zopet vrnili, tokrat brez smuči.

Iz Hotedršice pa se je plazila tolpa belih. Za korajžo so se nalili z rumom. Njihovi pomagači so bili psi, katerih lajež naj bi nas prestrašil tako, da bi se umaknili. Na vse kriplje so si prizadevali, da bi svoje gospodarje osvobodili iz obkoljene hiše. Tudi sami so razdraženim psom pomagali tuliti in se skupaj z njimi pijani zaganjali proti nam. A mi smo se držali, jih kmalu odbili ter spodili nazaj proti Hotedršici. Toda ne za dolgo. Čeprav jih je že v prvem spopadu nekaj obležalo, so ponovno pritulili, okrepljeni z novimi pomagači, ki so za korajžo in 'zmago' verjetno prej tudi dobro pogledali v kozarce. Lajali so s svojimi psi vred in spet silili proti nam. Naprej so pošiljali svoje živali, ki naj bi jim lajšale in čistile pot do Italijanov. Toda psi niso bili boljši od gospodarjev. Kljub prizadevanjem jih niso spravili naprej, mi smo pa še vedno brez žrtev odbijali njihove napade.

Z logaške strani so na 1. bataljon pritiskali številni Italijani, iz Rovt na 3. bataljon pa belogardisti. A ta jih je zagrizen odbijal in zadrževal. Tako smo se tolkli navznoter in navzven, ne da bi bil sovražnik kaj občutno napredoval.

Med tem je naša zaseda iz 2. bataljona zajela BG patroljo štirih mož. Boji so se nadaljevali vse do večera. Kljub ostrim napadom naš 2. bataljon ves dan ni imel nobene žrtve. Potaknjeni smo bili po res dobrih položajih. Zunanje napadalce smo sproti odbijali, do hiše pa se niti nismo hoteli prebijati, kajti to ne bi bilo šlo brez žrtev, ki ne bi bile imele pravega haska. Za vsako ceno smo se namreč hoteli prebiti iz obroča, kar pa s siljenjem k hiši ne bi bili dosegli.

Po krajšem posvetu smo sklenili, da bomo na več krajih izvršili demonstrativne in lažne napade, v resnici pa bi se skušali prebijati proti Logatcu. V ta namen je bila sestavljena skupina, ki naj bi po preboju opravljala vlogo predhod-

nice. Zdaj nismo več oklevali. Ko se je zmračilo, je kmalu prišlo povelje:

»Enota, ki je odrejena za predhodnico in preboj, naj krene naprej!«

Tudi ostale skupine, odrejene za lažni napad, so hkrati krenile na delo. Bil sem v skupini, pripravljeni za preboj. Komandant nas je seznanil z okoliščinami in nam povedal, kam naj se prebijemo. Naša naloga je bila priti s čim manjšimi žrtvami iz obroča, in če bodo na kraju našega napada premočne zasede, naj se skušamo prebiti drugod. Vse to bi morali sproti poročati štabu odreda.

Vsak je ves napet in poln pričakovanj krenil v svojo smer. Kmalu je bilo na več straneh slišati posamezne strele, nato pa močan ogenj avtomatskega orožja. Posebno močno streljanje je bilo slišati z logaške smeri, kjer naj bi si naše enote izsilile izhod. A prav tam so bile močne sovražnikove zasede, zato je komandant spremenil prvotni načrt. Zdaj naj bi se prebijali v smeri Planine proti Rovtam, jih obšli ter se potem pomikali proti Praprotnemu brdu.

Pohod je bil tako usmerjen popolnoma drugam. Močnejša skupina, ki je bila po prvotnem načrtu namenjena za predhodnico, naj bi sedaj ostala za zaščitnico. V novi predhodnici je bilo več domačinov, ki so dobro poznali okolico. Pričakovali smo, da tudi tukaj ne bo šlo vse gladko, še posebno, ker se je bilo treba prebijati blizu postojanke. Toda izbire nismo imeli. Pri tem smo nekoliko računali tudi na to, da sovražniku ne bo prišlo na misel, da se bomo upali tako približati njihovim bunkerjem. Morda jih bomo prav tam, ob utrdbah, najbolj presenetili.

Ko so izvidnice sporočile, da je pot prosta, smo krenili. Najprej je šel naš drugi bataljon, za njim pa tretji. Spustili smo se čez Žejno dolino, potem pa smo se začeli naglo vzpenjati proti Planini.

Z olajšanjem smo se zavedali, da smo se rešili, da smo že zunaj obroča in da je preboj potekal skoraj brez strela!

Na cesti proti Veharšam, na strmem pobočju Planine, je prišlo do borbe z italijansko zasedo. Iz Rovt so začeli streljati belogardisti. V tretjem bataljonu je bil pri tem ranjen en tovariš, ki smo ga morali nositi. Naprej smo šli proti Praprotnemu brdu.«

Odredne enote so se torej že umaknile prek Planine blizu Rovt na Praprotno brdo, kjer so ostale čez dan. Odred so belogardisti iz rovtarske postojanke ves dan obstreljevali z artilerijo in minometi, niso pa ga neposredno napadli. Zvečer se je odred mimo Podlipe in Vrzdence premaknil na Samotorico.

Pozneje se je pokazalo, kar je razvidno tudi iz okupatorjevega arhiva, zaplenjenega ob koncu vojne, da je tisto noč, ko so partizani prišli v Žibrše, v hiši pri Lavru prenočila četa tako imenovane XI. grupacije obmejne straže. Bilo je okoli 120 italijanskih vojakov in približno 30 belogardistov iz tamkajšnjih postojank. To je bila samo ena od enot italijanske vojske, ki se je ta dan zadrževala na širšem terenu Žibrš, kajti italijanske enote so hitro in z več strani intervenirale in začele napadati v hrbet tiste partizane, ki so bili obkolili Italijane pri Lavru. Iz italijanskih dokumentov je razvidno, da je v tem boju sodelovala tudi tako imenovana 50. grupacija italijanske obmejne straže.

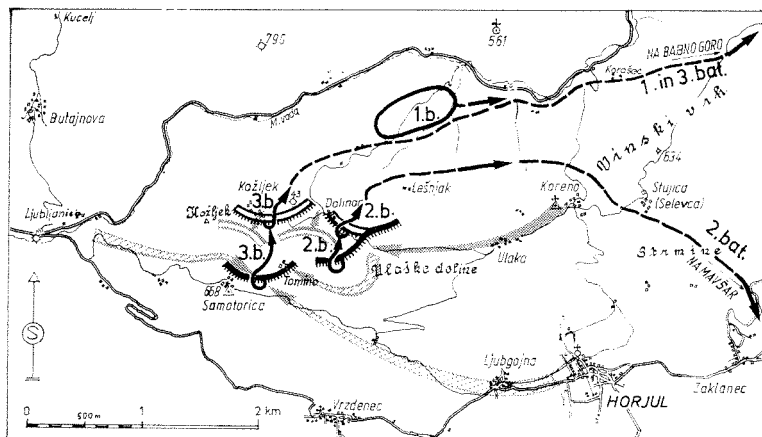
Po poročilu odrednega štaba z dne 13. februarja 1943 je v teh bojih padlo 31 italijanskih vojakov in trije belogardisti, štirje belogardisti pa so bili ujeti.

Italijani v svojih poročilih priznavajo skupno 11 izgub, računajoč pri tem tudi štiri ujete belogardiste, ki pa so že v noči na 11. februar ponovno zbežali k Italijanom. Med padlimi Italijani priznavajo tudi enega oficirja iz 50. grupe, ki je podlegel ranam.* Partizani so imeli v tem boju štiri ranjene in tri pogrešane.

Čeprav je akcija potekala povsem drugače, kot je bilo zamišljeno, je vendarle imela velik odmev med prebivalci in belogardisti tega kraja. To je razvidno tudi iz tega, ker si naslednji dan nobena od belogardističnih postojank ni upala napasti partizane, obstreljevale so jih le z artilerijo in minometi.

---

* Poročilo štaba XI. grupacije obmejne straže štabu XI. AK z dne 10. in 11. februarja 1943 o napadu pri Žažarju in Žibršah. Zbornik dok. in podatkov v NOV nar. Jug., VI. del, 5. knjiga, str. 466 in 468. Izvirnik v arhivu Vojnozgod. inštituta (21. X. — 15).

Boj na Samotorici 12. februarja 1943

Boj na Samotorici

Dne 12. februarja 1943. leta so bili vsi trije bataljoni DO na Samotorici in to z naslednjo razporeditvijo: 1. bataljon na Prevalci, 2. bataljon in štab odreda v Grdi dolini — pri Dolinarju, 3. bataljon pri Tomincu. To so tri velike, največ en kilometer med seboj oddaljene kmetije. Vsaka od teh je lahko v hišo, hlev in druga gospodarska poslopja sprejela okoli 200 ljudi.

Bela garda iz Šentjošta, Horjula in Korena je bila prepričana, da se glavne sile odreda še vedno zadržujejo okoli Rovt in Žibrš in da je na Samotorici samo manjša skupina partizanov. Tako so jih prejšnje dni obvestili tamkajšnji prebivalci. Zato so mislili, da bi lahko iz vseh postojank in z več strani hkrati napadli partizane, jih razbili in uničili.

Z napadom so začeli okoli 14. ure popoldne. Najprej so napadli korenski in horjulski belogardisti, in sicer iz korenske smeri. Najprej se je z njimi spoprijel 2. bataljon na položajih zahodno od Ulake. Belogardisti so bili po kratkem boju odbiti, potem pa so obšli položaje 2. bataljona in se usmerili k bivaku 3. bataljona pri Tomincu.

V tem času pa so 3. bataljon že napadli belogardisti iz smeri Šentjošta. Bataljon se je zaradi slabo postavljenih za-

sed kmalu znašel v neugodnem položaju. Belogardisti so takoj ocenili njegovo zagato in so s silovitimi juriši ter ob podpori minometov in drugega orožja poskušali obkoliti in uničiti partizane, preden jim pridejo na pomoč druge enote. Toda 3. bataljon se je sam z odločnim protijurišem rešil iz zagate in se umaknil na ugodnejše položaje na bližnji hrib med Kožljekom in Dolinarjem. Tam je bataljon nadaljeval boj do mra-ka in uspešno odbijal vse napade belogardistov.

Drugega bataljona belogardisti niso ponovno napadli, tudi 1. bataljon, ki je imel zasede proti Polhovemu Gradcu, tega dne ni imel nikakršnih bojev.

V teh spopadih je imel 3. bataljon nekaj lažje in težje ranjenih. Ranjen je bil tudi komandant bataljona Ronko. Izgube belogardistov niso znane.

Ko so se belogardisti po boju umaknili v svoje postojanke, so se s Samotorice umaknile tudi vse odredne enote: 1. in 2. bataljon po dolini Male vode mimo Polhovega Gradca in Dvora na Babno goro, 2. bataljon pa prek Korena, Zaklanca, Lesnega brda čez Lipalico na Mavsarjev hrib, od tam pa po nekaj dneh na Rupe nad Podlipo.*

Neuspeh na Dobrovi

Ko se je bataljon v noči na 14. februar vrnil s Samotorice na Babno goro, je bataljonski štab sklenil, da z zvižaco izva-bi belogardiste iz novo ustanovljene dobrovske postojanke in da jih z dobro organizirano zasedo, v kateri bi sodeloval ves bataljon, napade in uniči.

V tem času so člani BG, ki so bili simpatizerji OF, sporočili, da bodo belogardisti takoj zjutraj 18. februarja šli z vozovi v Ljubljano po hrano za posadko in za zadruho na Dobrovi. Štab bataljona se je odločil, da 1. četa še pred dnem v največji tišini zavzame Dobrovo in zasede vse hiše blizu cerkve in farovža, kjer je bila belogardistična postojanka, in hiše, najbližje cesti, ki od župnišča in cerkve vodi v vas in naprej proti Kozarjam, bataljon brez 1. čete pa postavi zasedo na robu gozda nad cerkvijo in župniščem, na vzhodnem pobočju Velikega hriba. Načrt je predvideval, da 1. četa na-

---

* Poročilo štaba DO. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 125. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

pade belogardiste šele takrat, ko bo kolona z vozovi in spremstvom že zapustila župnišče in se od njega oddaljila. Ta trenutek pa bodo izkoristile tudi druge bataljonske enote in napadle belogardiste v hrbet. Če bo situacija dovoljevala, bodo poskušale zavzeti tudi samo postojanko, v kateri je bila razen belogardistov tudi italijanska posadka karabinjerjev.

Da pa akcija ne bi bila prezgodaj odkrita, je bilo strogo zapovedano, naj se borci 1. čete v največji tajnosti pritihotapijo v vas, zasedejo predvidene položaje, se tamkaj pritajijo in ne puščajo iz zasedenih hiš nikogar, ki bi mogel odkriti zasedo in o tem obvestiti posadko.

Prva četa je res postavila zasedo, kot je bilo predvideno. Ko pa je nekemu dekletu, ki je bilo namenjeno k maši, zabranila, da zapusti hišo, je dekle na skrivaj poslalo v postojanko svojega malega bratca, ki se je nekako uspel izmuzniti partizanom. Najbrž mu nihče ni posvečal dovolj pozornosti. Tako so bili belogardisti obveščeni, da se v vasi po hišah skrivajo partizani in da nekaj pričakujejo.

Tako so skupaj z nekaterimi Italijani, izkoriščajoč jutranjo meglo in temačnost, zapustili postojanko ter napravili izpad v tisto smer, ki bi jo morale nadzorovati druge bataljonske enote. Te pa so se bale, da jih ne bi prezgodaj odkrili. Zato se niso dovolj približale postojanki in tudi niso kontrolirale ali držale pod ognjem tistega mesta, kamor se je usmeril sovražnik. Tako se je zgodilo, da so se belogardisti in Italijani nenadoma znašli za hrbtom 1. čete.

Kljub popolnemu presenečenju so borci uspešno odbili prvi nenadni napad BG, nato pa so se postopoma umikali skozi vas proti Razorom ob cesti, ki pelje proti Ljubljani. Proti Šujici in Stranski vasi se niso mogli umikati zaradi tega, ker so belogardisti v svojem prvem naletu zasedli breg, ki popolnoma dominira nad to smerjo.

V tem so tudi druge bataljonske enote odprle ogenj na župnišče in cerkev, kar pa ni imelo nobene koristi za prvo četo, ki se je znašla v izredno kritični situaciji. Četi bi bilo pomagano samo z odločnim jurišem in s hrbtnim napadom na belogardiste in Italijane, ki so iz zgornjega dela Dobrove popolnoma dominirali nad položajem 1. čete. Tak napad bi bile enote lahko izvedle brez težav in brez rizika, posebno še zato, ker je njihov teren dominiral nad vasjo in nad sovražnikovim položajem.

Po približno dveurnem boju je položaj za 1. četo v spodnjem delu vasi postajal vse bolj kritičen. Četa se je tudi bala, da je ne bi napadli iz brezoviške in ljubljanske smeri, zato se je umaknila čez vas Razor prek Horjulščice in Gradaščice v hrib pri Bokalcu. Umaknila se je v zadnjem trenutku, kajti iz Ljubljane so že prihajali Italijani na kamionih in z oklopnimi avtomobili. Prišli so že do vasi Razor, ko se je četa še vedno umikala čez Gradaščico.

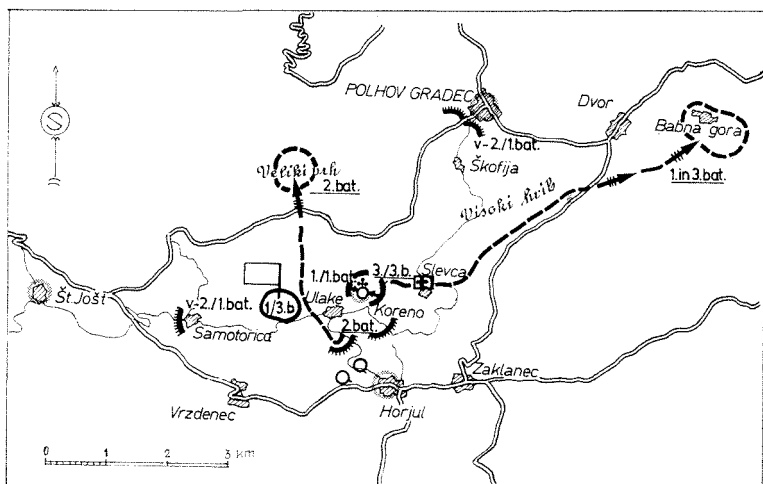
Prva četa je imela v tem boju tri mrtve, enega ujetega in dva ranjena. Izgubila je tudi orožje padlih in ujetega. Belogardisti pa so imeli enega mrtvega in nekaj ranjenih. Ujetega partizana so še tisti dan zaslišali in ga nato v kuhinji postojanke ustrelili. Ustrelil ga je italijanski poročnik in vzel njegove čevlje.

Napad na belogardistično postojanko Koreno

Po boju med dolomitskimi partizani in BG 13. februarja na Samotorici so organizatorji BG uvideli, da je za partizane zelo pomemben prostor med Horjulsko dolino, Prosci in Malo vodo z visokim hribom Ulako in Kožljekom in med naselji Slevica, Koreno in Samotorica. Prišli so do spoznanja, da partizanom ta prostor služi kot važno izhodišče za akcije ne samo v Horjulski in Polhograjski dolini ter Prosci in proti Šentjoštu, temveč tudi v vse druge, najbolj oddaljene predele dolomitskega ozemlja. Po svojem geografskem položaju ta prostor namreč pomeni vez med vzhodnim in zahodnim delom dolomitskega ozemlja, pa tudi z Gorenjsko in Primorsko. V topografskem smislu pa je dolomitskim partizanom nudil izredno ugodne pogoje za odmor po opravljenih akcijah, saj ga je bilo lahko kontrolirati in braniti z relativno majhnimi silami, pred nadmočnimi silami pa je bilo možno uspešno manevrirati in se umikati v razne smeri.

Belogardisti na Korenem so hoteli še bolj stisniti to področje in odrediti možnost za delovanje. Zato so se odločili, da v cerkvi, ki dominira nad večjim delom tega terena, ustanovijo belogardistično postojanko.

Postojanka je bila ustanovljena kot podružnica tako imenovane horjulske posadke BG. Sestavljena je bila iz enega voda horjulskih belogardistov in iz domačih belogardistov s

Napad na Koreno 21./22. februarja 1943

Samotorice, Korena, Slevce in Ulake. Skupaj je posadka štela 83 članov.

V nekaj dneh po ustanovitvi so belogardisti okoli cerkve naredili nekaj močnih bunkerjev, utrdili okna na cerkvi in potegnili žico na zid, ki je že prej obdajal cerkev. Vso okolico cerkve so zdaj uredili in pripravili za obrambo.

Ordredni štab je v zvezi z napadom na to postojanko izdal posebno pismeno povelje,* v katerem je bilo predvideno, da sovražnika neposredno napadeta 3. četa 3. bataljona in 1. četa 1. bataljona, medtem ko naj bi 1. četa 3. bataljona ostala v rezervi. Četama v napadu so dodelili tudi nekaj minervjev.

Naloga 2. bataljona je bila, da postavi zasede proti Horjulu na treh krajih: južno od Ulake, pri Vrzdencu in severno od Zaklanca. Druga četa 1. bataljona pa je bila poslana v zasedo proti Polhovemu Gradcu in Šentjoštu.

Za primer, če postojanka ne bi padla že ponoči, je bilo predvideno, da enote tudi čez dan ostanejo na svojih položajih. Če pa zaradi hudega sovražnikovega pritiska ne bi vzdr-

* Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 170. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

žale, potem bi se 1. bataljon umaknil na nove položaje proti Velikemu vrhu, 2. in 3. bataljon pa proti Ključu.

Odredno poveljstvo je posebno pozornost namenilo ranjencem. Enote so bile strogo opozorjene, da morajo poskrbeti, da ne bi sovražnik dobil v roke ne samo nobenega ranjenega, ampak niti mrtvega borca. Odredno obvezovališče je bilo na Slevici. Vsaka četa je morala poskrbeti za nosila in določiti štiri novince za prenos morebitnih ranjencev.

Ker je bilo zemljišče pokrito s snegom, so bombaše, minerja in puškomitraljezce oskrbeli z belimi haljami.

Vse do začetka napada so enote delovale točno po predvidenem načrtu. Ko pa so se bombaši začeli približevati cerkvi, so jih belogardisti takoj opazili in jih zasuli z močnim ognjem.

Pripomniti je namreč treba, da je vsa okolica cerkve travnik brez drevja ali drugega kritja. Zaradi snega in polnega meseca je bilo nemogoče približati se zidu okrog cerkve, kajti napadalci so bili vsaj sto metrov od zidu popolnoma brez kritja in bi bili izpostavljeni ognju vse posadke.

Ko so pripravljali akcijo, je komisar 2. bataljona Ovsov močno ugovarjal napadu v tako svetli noči, ko bi se bilo poleg tega treba postojanki približevati v snegu in obvladati tako velik ter popolnoma pregleden prostor. Toda njegovih ugovorov niso upoštevali, temveč so mu rekli, da naj to ne bo njegova skrb, ker je za akcijo odgovoren komandant 1. bataljona Rudi in da bo v postojanko prodrli on s skupino skojcev.

Čeprav so partizani porušili električni drog, nekaj sto metrov oddaljen od cerkve, in s tem zatemnili njeno okolico, jim to ni prineslo nobene koristi, saj je bilo zaradi snega in polnega meseca možno iz postojanke obvladati ves prostor daleč naokrog in dokaj precizno streljati, predvsem z avtomatskim orožjem.

Kljub takšni situaciji, ki je že naprej pomenila nesmiselnost vsakega napada in nepotrebno žrtvovanje ljudi, je odredno poveljstvo vztrajalo, da se nadaljuje z napadom. Posledica tega je bila, da so bili skoraj vsi bombaši, ki so se z več strani v majhnih skupinah z ritjem po snegu poskušali približati postojanki, ubiti ali ranjeni. To je končno spame-tovalo poveljstvo odreda, da je po eni uri prekinilo neuspešno napadanje.

Pri tem napadu so padli trije borci, ki pa so kljub najostrejšemu opozorilu odrednega poveljstva, da je treba padle in ranjene borce odnesti, ostali tam, kjer so padli, ker zaradi močnega sovražnikovega ognja in drugih neprilik niso mogli ponje, ne da bi se število žrtev večkrat povečalo.

Ranjenih je bilo šest partizanov, med njimi tudi načelnik odrednega štaba Danilo Šorović.

Italijani v svojem poročilu z dne 22. februarja, kjer je govora o tem, da je močna komunistična skupina napadla oddelek MVAC na Korenem, navajajo, da je skupina imela štiri mrtve in 16 ranjenih, kar pa ne ustreza resnici.*

Pri napadu na Koreno se ni nobena od odrednih enot, ki so varovale akcijo, spopadla s posadkami okoliških postojank; le iz Horjula so z minometi obstreljevali položaje okoli postojanke.

Belogardisti so imeli samo enega ranjenega, drugi pa je bil ranjen po končanem boju. Ko so se partizani umaknili, je eden od mrtvih borcev držal v roki že aktivirano bombo, ki je eksplodirala potem, ko ga je eden od belogardistov obrnil na hrbet. S tem je sprožil njegovo roko, v kateri je bila bomba. Enega pa je ubila in štiri ranila mina, ki so jo partizani namestili pri porušenem električnem drogu.**

Napad na belogardistično postojanko na Korenem je bil edini primer, da dolomitski partizani niso odobravali ukrepa odrednega poveljstva, in tudi edini primer demoralizacije pri posameznih borcih. Vse druge, pa čeprav neuspele napade na belogardistične postojanke so partizani, terenski delavci in naši simpatizerji izvajali oziroma spremljali z velikim odobravanjem in navdušenjem.

Čeprav so bili partizani pripravljeni na vsako žrtev in na neizprosni boj z belo gardo in z okupatorjem, pa so po napadu na Koreno, ki so ga izvedli v tako slabih pogojih, s tako pomanjkljivimi pripravami in brez najmanjšega upanja na uspeh, menili, da je bil to poraz brez potrebe in opravičila, obenem pa ponovna ohrabritev beli gardi pri njeni propagandi in pri njenem nadaljnjem širjenju.

---

* Poročilo štaba divizije »Cacciatore delle Alpi« z dne 22. februarja 1943 štabu XI. armadnega korpusa. Zbornik dok. in podatkov o NOV nar. Jug. VI. del, 5. knjiga, str. 492.

** Informacijsko poročilo štaba div. »Cacciatore delle Alpi« z dne 27. februarja 1943. Zbornik dok. in podatkov o NOV nar. Jug., VI. del, 5. knjiga, str. 202.

Po akciji na Koreno so se odredne enote umaknile: 1. in 3. bataljon ter štab odreda na Babno goro, 2. bataljon pa prek Male vode na Veliki vrh.

Nova odredova taktika

Po neuspelem napadu na belogardistično postojanko na Korenem je bilo vodstvo odreda prisiljeno, da spremeni taktiko delovanja. Odločilo se je, da od napadov na belogardistične postojanke in od akcij z vsemi odrednimi enotami ponovno preide k manjšim akcijam s posameznimi enotami in na širšem področju Dolomitov.

To je sklenilo tudi zaradi tega, ker so Italijani, posebno pa belogardisti glede na to, da odred na ožjem področju osvobojenega ozemlja dalj časa ni bil prisoten, postali vse bolj predrzni in so čedalje bolj ogrožali osrednje vodstvo in zaledno bazo odreda.

V zvezi s tem je odred svoje enote razporedil takole:

Prvi bataljon je odšel na Selo in v Gabrje z nalogo, da izvaja akcije proti Dravljam, Viču in Brezovici ter na železniški progi med Vičem in Notranjimi Goricami, predvsem pa naj bi stalno napadal postojanko Dobrovo in iz smeri Podutika in Dobrove branil osvobojeno ozemlje.

Drugi bataljon je bil po nekaj dneh bivanja na Velikem vrhu premeščen v Brezje z nalogo, da postavlja zasede proti belogardističnim postojankam na Logu in v Horjulu in da iz teh smeri prek Bezenice in Ključa brani osvobojeno ozemlje.

Tretji bataljon je bil na Babni gori z nalogo, da kontrolira teren v smeri proti Korenu in dolini Prosece in proti Polhovemu Gradcu ter da brani osvobojeno ozemlje po dolini Gradaščice in prek Babne gore k Hruševemu. S tem razporedom so vse odredne enote postale zelo aktivne. Tako je:

Dne 27. februarja 1943 četa 2. bataljona iz zasede v Lipalici med Ligojno in Horjulom napadla kamion, poln italijanskih vojakov. Pri tem je enega ubila, dva pa ranila. Ni pa mogla popolnoma uničiti sovražnika, ker so Italijani in belogardisti iz Horjula in Ligojne takoj intervenirali.

Naslednji dan zjutraj je komandir 1. čete 1. bataljona z dvema puškomitraljezcema v neposredni bližini postojanke v Polhovem Gradcu napadel Italijane, ki so na dvorišču kasarne

Pogled na Babno goro

stali v stroju za zajtrk. Italijani so se v paničnem begu razkropili, na dvorišču pa je ostalo več mrtvih in ranjenih, vendar točnega števila ni bilo mogoče ugotoviti.

Dne 2. marca 1943 je patrulja 3. čete 1. bataljona v Podutiku naletela na belogardistično patruljo. Četa se je hitro pripravila za boj, belogardiste razbila in pognala v beg proti Podutiku. Pri tem je dva težje in dva lažje ranila, oba težje ranjena sta podlegla ranam.

Istega dne se je skupina iz 1. čete 1. bataljona približala postojanki na Dobrovi in iz neposredne bližine odprla ogenj na italijanske vojake — karabinjerje, ki so imeli enega mrtvega in dva ranjena.

Dne 4. marca 1943 je 3. četa 1. bataljona naletela pri Podutiku na zasedo okoli 60 belogardistov iz Dravelj. Četa se je po krajšem boju morala umakniti, pri umiku pa je padel en partizan.

V noči med 6. in 7. marcem 1943. leta je skupina partizanov iz 1. čete 1. bataljona minirala železniško progo med Notranjimi in Vnanjimi Goricami z namenom, da uniči vlak. Postavljene mine pa niso eksplodirale. Ko so jih partizani ponovno hoteli demontirati in odnesti, jih je pri delu presenela ena izmed sovražnih patrulj. Partizani so jo v celoti uničili, ubili pri tem tri italijanske vojake in enega oficirja ter zaplenili tri puške in en revolver.

V tem času so terenski delavci obvestili odredno poveljstvo, da ima BG iz Horjula namen vzpostaviti postojanki na Lesnem brdu in na Vrzdencu. Najprej so posadko na Lesnem

brdu hoteli namestiti v nekdanjem gradu, vendar so partizani grad požgali. Sedaj so organizatorji BG nameravali v ta namen izkoristiti gasilski dom, na Vrzdencu pa neko večjo hišo. Ta belogardistični načrt so partizani spet preprečili tako, da so obe stavbi požgali.

Ta razgibana aktivnost odrednih enot, uspešna aktivnost brez izgub, je upravičila spremenjeno taktiko v delovanju odreda, posebno še, ker je bila s tem obramba osvobojenega ozemlja zagotovljena. To je uvidel tudi štab odreda, kar je razvidno iz poročila, ki ga je 8. marca 1943 poslal glavnemu poveljstvu in v katerem med drugim pravi:

»Po akciji na Korenem, v kateri se je pokazalo, da je likvidacija postojanke zelo težka naloga z ozirom na naše sedanje sile (tri čete se stalno nahajajo v razhodu)* in z ozirom na našo oborožitev, smo podvzeli niz manjših akcij, katerih cilj je bil uničevanje sovražnika in pridobivanje orožja. Te akcije smo izvedli na raznih krajih, po večini s sedanjih naših položajev. S tem smo hoteli, da obrnemo sovražnikovo pozornost čim dalje od tega terena, na katerem se nahajamo. V teku teh akcij se je pokazalo, da je ta način akcij najboljši in da najboljše odgovarja sedanjim našim silam, katere imamo na razpologo.**

V tem času pa so odredne enote obravnavale tudi druga vprašanja. Da bi hitreje vojaško usposabljele, so vsestransko analizirale vsako še tako majhno akcijo in do podrobnosti pretresle vse postopke enote in posameznika. Prav tako so analizirale sovražnikovo taktiko in pri tem iskale način, kako bi najuspešnejše zavrnilе sovražnikove postopke.

Organizirali so tudi seminar za vse desetarje vodov in komandirje čet. Na tem seminarju so analizirali vse pomembnejše slabosti dotedanjega delovanja enot.

---

* Mišljeno je to, da je ena četa stalno in neposredno ščitila osrednje vodstvo, dve četi pa sta takrat spremljali nove mobilizirance s Primorske in Gorenjske čez progo na Dolenjsko.

** Poročilo štaba Dolomitskega odreda z dne 8. marca 1943 glavnemu poveljstvu o akcijah od 24. februarja do 8. marca 1943. leta. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 202. Izvirnik v Arhivu narodne osvoboditve.

Poročilo štaba Dolomitskega odreda z dne 4. marca namestniku komandanta glavnega poveljstva. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 199.

Da bi preprečili preveliko familiarnost, ki se je razpasla v nekaterih enotah, so del borcev in starešin premestili v druge enote.

Posebno intenzivno je bilo partijsko-politično delo. Skrbno so uvajali nove borce v enote in v partizansko življenje, kajti v tem času so nekoliko intenzivneje mobilizirali novince, marsikdo s področja Dobrove pa je prostovoljno prišel v partizane, da bi se izognil prisilni mobilizaciji BG.

Tedaj so partizani mobilizirali tudi na Gorenjskem, posebno na področju Medvod, in nekaj teh novincev je prišlo tudi v enote DO, večina pa je bila poslana v brigade na Dolenjsko in Notranjsko.

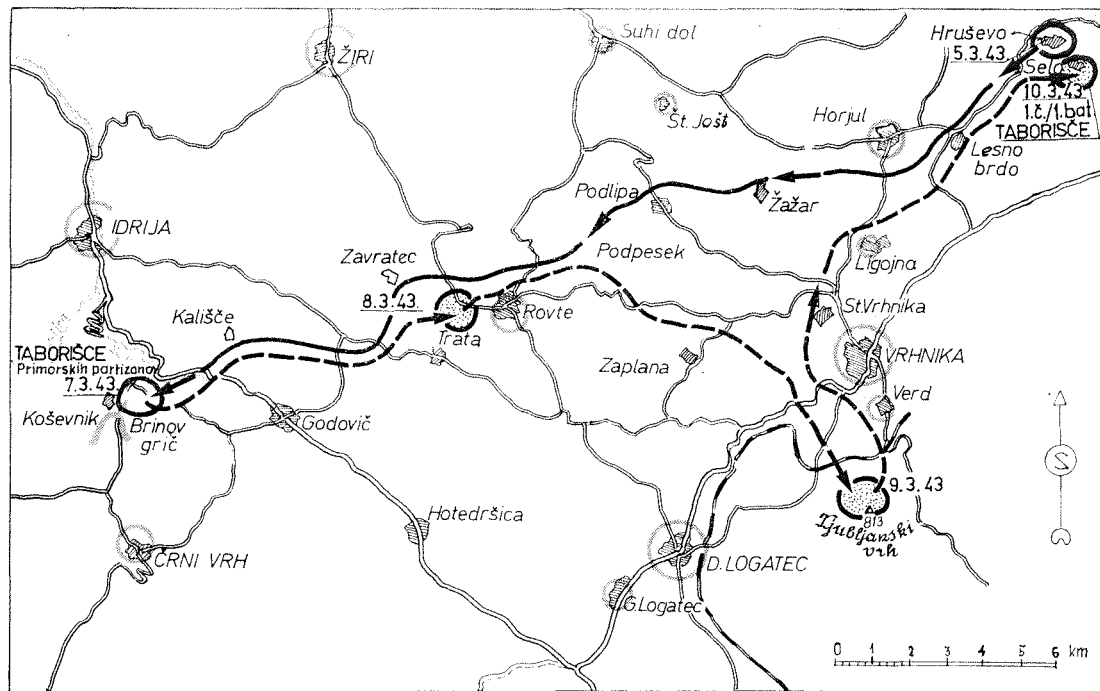
Drugo važno vprašanje tedanjega političnega prizadevanja v odredu je bilo dezerterstvo iz partizanskih vrst, ki se je sicer v manjši meri v tem času pojavilo. Enote so dezerterstvo močno obsojale in ga na vsak način skušale preprečiti.

V vseh enotah so pripravili proslave ob 25-letnici Rdeče armade. Na proslavah so najbolj razgledani funkcionarji iz četnih, bataljonskih in iz odrednega poveljstva predavali o nastanku in razvoju Rdeče armade, z borci pa so se pogovarjali tudi o sedanjih uspehih Rdeče armade pri razbijanju Hitlerjeve vojske in o tem, koliko NOV Jugoslavije prispeva k njenim zmagam.

Na Primorsko po novince

Naglemu razvoju NOG na Primorskem je že pred koncem zime 1942/43 sledil množičen odhod primorskih fantov in mož v partizane. Ker pa za vse prostovoljce v tamkajšnjih enotah ni bilo orožja, istočasno pa so prve slovenske brigade zaradi stalnih bojov izgubile precej moštva in postale dokaj maloštevilne, je bilo sklenjeno, da del teh novincev pride prek Dolomitov na Dolenjsko in Notranjsko ter okrepi te brigde. Pripeljal naj bi jih Dolomitski odred.

Prva večja skupina novincev je prišla s Primorske na Dolenjsko 19. februarja. Pripeljali so jih borci 1. čete 1. bataljona. Nalogo so opravili brez večjih težav in brez pomembnejših dogodkov. Drugo skupino je prve dni marca 1943 pripeljala skupina 23 borcev iz 1. čete 1. bataljona s četnim komandirjem Svarunom na čelu. Teh novincev je bilo mnogo in na poti so doživljali zanimive stvari, ki jih je treba tu opisati:

Pohod 1. čete 1. bataljona in boj na Brinovem griču

Četa je 2. marca 1943. leta krenila na Primorsko iz Sela pri Hruševem, šla mimo Horjula, Žažarja, čez Podlipsko dolino, mimo Rovt in prek Zavratca ter nekje pri Tratah prešla bivšo italijansko-jugoslovansko mejo. Prek Kališča se je spustila v dolino Zale in od tam v črnovrške gozdove, v taborišče primorskih partizanov na Brinovem griču pri Koševniku. Tjakaj so Dolomitčani prišli v jutranjih urah 7. marca 1943.

Kljub veliki utrujenosti od dolge poti so se borci živahno pogovarjali s primorskimi ljudmi, saj so jih prvič srečali, in se zanimali za dogodke pri njih. Primorci pa so spraševali, če so jim partizani iz Dolomitov prinesli kaj bomb in literature, spraševali so jih o življenju v brigadah ter občudovali disciplino, solidno opremo in oborožitev te male dolomitske četice.

Dolomitčanom je po prihodu na Primorsko takratni komandant Južnoprimskega odreda Albert Jakopič-Kajtimir, ki je bil tudi v taborišču, dal nalogo, da prevzamejo kakih 70 do 80 novincev, ki so čakali v taborišču, in da jih drugi večer odpeljejo na Notranjsko.

Dan je bil lep, sončen in komandir dolomitske čete je svojo skupino odpeljal iz taborišča na bližnji hribček z namenom, da se z borci pogovori o podrobnostih, kako opraviti tako odgovorno nalogo. Ni bilo namreč tako enostavno prepeljati toliko neoboroženih ljudi mimo vseh belogardističnih ter italijanskih posadk in čez močno zastraženo progo na Ljubljanski vrh. Tam naj bi jih prevzeli drugi in jih pripeljali do notranjskih brigad.

Ob 13. uri so partizansko taborišče nenadoma napadli Italijani, ki jih je bil na skrivaj pripeljal izdajalec. Ta je dobro poznal tamkajšnje prilike in že prvi sovražnikovi strelji so padali direktno na partizansko taborišče in v barake. To je posebno med novinci izzvalo veliko zmedo, maloštevilni partizani pa so se neorganizirano upirali. Večina je bila namreč v raznih patroljah, v zasedah in pri drugih nalogah izven taborišča.

Ko so »Dolomitčani«, ki so bili zbrani na sestanku, zaslišali boj v taborišču, so se v nekaj minutah z odločnim jurišem vklinili med Italijane in med partizansko taborišče, se s tem povezali s primorskimi borci, ki so se upirali v taborišču, s tem pa je bila tudi že zaščitena glavnina mobilizirancev,

ki so se ob napadu razbežali na vse strani. Boj se je nadaljeval v bližini taborišča vse dotlej, dokler se večina novincev ni zbrala in organizirano umaknila. Teren je bil tipično kraški, pokrit z velikimi kamnitimi bloki in iz zemlje štrlečimi skalami, kar je sovražniku omogočalo, da se je zelo približal partizanskim položajem. Zato so se v glavnem borili z bombami in na majhni oddaljenosti. Pri tem je zopet važno vlogo odigralo dejstvo, da so bili »Dolomitčani« z njimi dobro preskrbljeni, vendar so v tem boju porabili vse do zadnje. Italijani so prodrli v taborišče, zaplenili dva pisalna stroja in nekaj opreme, toda po enournem boju so se umaknili. Utrpeli so nekaj mrtvih in več ranjenih. Tudi partizani so imeli enega mrtvega in štiri ranjene, eden je kasneje podlezel ranam. Od dolomitskih partizanov sta bila dva ranjena.

V mraku je dolomitska skupina z okoli 70 primorskimi prostovoljci zapustila taborišče in se do bivše italijansko-slovenske meje vrnila po isti poti, po kateri je bila prišla. S seboj je nosila tudi ranjenega tovariša Franceta Logarja, ki ni mogel hoditi.

Skupina je bila utrujena, hodila je počasi, nekateri novinci so že omagovali, in tako je do zore drugega dne prispela šele v bližino Rovt. Ker bi bila dnevna pot s tolikšnim številom neoboroženih preveč nevarna, so sklenili, da bodo do mraka počakali v gozdu blizu Rovt in pot nadaljevali šele ponoči. Skupina se je razmestila v neki ozki grapi blizu ceste Rovte — Žiri; borci iz spremstva so zasedli grebene z obeh strani grape in tako zaščitili neoborožene novince.

Okoli 12. ure je v bližino partizanskega bivaka prišla manjša skupina belogardistov iz postojanke Rovte in začela sekati drva. Da ne bi ogrožali novincev, so partizani sklenili, da belogardiste napadejo šele tedaj, če jih bodo ti odkrili, sicer pa se bodo s hitrim pohodom oddaljili čimdlje od Rovt, kjer je bila močna belogardistična postojanka.

Belogardisti so že pred mrakom nehali s sekanjem in odšli, ne da bi bili odkrili partizane, ki so se takoj po mraku premaknili mimo Rovt na Podlesek, kjer se jim je naslednji dan pridružila še skupina 48 novincev z Gorenjske. Naslednjo noč so vsi skupaj nadaljevali pot med Zaplano in Vrhniko in pri Verdu prešli progo.

Pri prehodu čez progo so imeli velike težave, kajti Italijani so močno streljali iz bunkerjev. Komandir in drugi bor-

ci so morali tudi po večkrat čez progo in s silo spravljati posamezne novince čeznjo, kar jim je vzelo mnogo časa. Toda Italijani si niso upali iz bunkerjev in tako je cela skupina, ne da bi se bil kdo izgubil, prišla v zavetje Ljubljanskega vrha, kjer so novince prevzeli borci Notranjskega odreda.*

Dolomitčani so še tisti dan zvečer blizu Verda ponovno prekoračili progo in se čez Staro Vrhniko, Ligojno, Lesno brdo in Bezenico vrnili na Hruševo.

---

* Poročilo štaba DO z dne 4. marca 1943 namestniku glavnega poveljstva. Zbornik dok. in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 199.

Poročilo štaba DO z dne 9. marca 1943 glavnemu poveljstvu o aktivnosti odreda. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov ugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 206.

ODLOČILNA SOVRAŽNIKOVA PROTIOFENZIVA

Preprečeni napad na osvobojeno ozemlje

Velika aktivnost dolomitskih partizanov ob koncu februarja in v začetku marca 1943. leta je sovražnika v vseh postojankah okoli osvobojenega ozemlja prisilila na popolno defenzivo. In da bi ponovno dobil iniciativo v svoje roke, se je odločil, da z večjimi silami z vseh strani napade osvobojeno ozemlje. Do tega pa ni prišlo. Partizani so namreč napadli sovražnikove enote, ko so se šele pripravljale za akcijo, in tako je njihov namen v celoti propadel.

V noči na 9. marec se je minerski vod odreda z dvema vodoma 3. čete in z 2. vodom 2. čete 1. bataljona namenil na progo med Vičem in Borovnico, da bi zaminiral in porušil progo točno tedaj, ko bi pripeljal brzovlak, in da bi razorožil njegovo spremstvo.*

Tik pred miniranjem, ko je bilo iz daljave že slišati vlak, pa je iz ljubljanske smeri prišla večja kolona italijanskih vojakov, ki so spremljali kolono mul, otovorjenih z gorskimi topovi in municijo.

Ko je kolona prišla v partizansko zasedo, so ti odprli nanjo močan ogenj iz vsega orožja, kar je povzročilo pri Italijanih strahovito paniko. Niso namreč pričakovali napada tako blizu Ljubljane, na glavni cesti in blizu postojank na Viču, Brezovici in ob železniški progi. Prestrašene mule so s topovi vred zbežale na polje proti Kozarjam in se ustavile šele ob žičnih ovirah ljubljanskega bloka. To so partizanom

---

* Poročilo štaba DO z dne 9. marca 1943 glavnemu poveljstvu o aktivnosti odreda. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 206.

nekaj dni pozneje pripovedovali tamkajšnji prebivalci. Italijani so se po prvem presenečenju začeli organizirano upirati in zaradi njihove premoči so se partizani po krajšem boju brez izgub umaknili. Sovražnikove izgube niso znane.

Dogodki, ki so sledili naslednji dan, so pokazali, da je bila to enota posebne italijanske skupine, ki je, okrepljena z artilerijo, z ljubljansko policijo in z BG iz Borovnice in Loga, že v noči na 9. marec prišla iz Brezovice čez Loški hrib in zasedla dolino Šujice vzhodno in zahodno od vasi Brezje.

Tukaj so postavili zasede. V eno od njih je ob 3. uri zjutraj padla enota 2. bataljona, ki se je vračala iz prehranjevalne akcije. Čeprav je bila enota popolnoma presenečena in razbita, se je kljub temu brez izgub umaknila v bataljon. Ta napad pa je alarmiral 2. bataljon, ki je bil v Brezjah. Takoj se je umaknil iz vasi in zasedel podnožje Ključa in vhod v Bezenico.* Drugi dan je ta sovražnikova skupina s topovi in minometi obstreljevala položaje 2. bataljona. Verjetno je imel sovražnik namen še v teku noči presenetiti 2. bataljon v njegovem bivaku, potem pa nadaljevati napad proti Babni gori, kjer se je zadrževal 3. bataljon.

Za to domnevo namreč govori dejstvo, da je sovražnik 9. marca zjutraj iz smeri Prosce in Polhovega Gradca napadel tudi 3. bataljon na Babni gori. Toda bataljon je napad uspešno odbil in sovražnik se je po nekaj neuspešnih juriših umaknil nazaj k Polhovemu Gradcu.

Sovražnik je verjetno nameraval presenetiti enote 2. bataljona v Brezjah, a to mu je preprečila partizanska skupina, ki se je vračala iz prehranjevalne akcije in padla v italijansko zasedo.

Toda naklep jim je propadel in s tem tudi možnost, da globlje prodrejo na osvobojeno ozemlje in v hrbet 3. bataljonu. Tudi so se bali prevelikih žrtev, če bi prek odprte doline Šujice napadli položaje 2. bataljona. Zato so se še v teku dneva umaknili čez Debeli hrib v svoje izhodiščne postojanke.

Poskus, da prodrejo na osvobojeno ozemlje, so ponovili 12. marca, tokrat iz smeri Dobrova prek Podutika in Toškega čela. Dogodki tega dne so potekali takole:

---

* Poročilo štaba DO z dne 9. marca 1943 glavnemu poveljstvu o aktivnosti odreda. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 206.

V dveh domačijah, nekoliko ločenih od naselja, je bilo nekaj partizanskih družin, ki so se morale umakniti na osvobojeno ozemlje, ker so bili moški odšli v partizane in so se zato bale represalij. Tam je bilo tudi več terenskih delavcev, med njimi Cene Logar in dva kurirja s kurirske postaje TV-2.

V eni od teh hiš so se to jutro zadrževali tudi komandir 1. čete, Rudolf Hribernik-Svarun, eden od vodnih komandirjev, puškomitraljezec in mali četni kurirček Marjanček. Ker je manjkalo ljudi, je bilo za zaščito taborišča določeno samo eno stražarsko mesto, ki pa je bilo bolj obhod taborišča kot stalna straža.

Že prejšnji dan so partizani opazili, da so Italijani okrepili dobrovsko postojanko, zato so v vseh enotah 1. bataljona poostriili varnostne ukrepe. Tako je 1. četa, ki je odgovarjala za obrambo osvobojenega ozemlja iz smeri Dobrove in Šujice k Hruševemu, že v zgodnjih jutranjih urah poslala vse borce v patrulje in zasede proti dobrovski postojanki. Ker pa so Italijani in domači belogardisti vedeli, kje ponavadi patrolirajo partizanske patrulje in čakajo njihove zasede, so še ponoči na skrivaj zapustili svojo postojanko in se prek vzhodnih obronkov Velikega hriba in za hrbtom partizanskih zased prითিতাপিল k partizanskemu bivaku na Selu.

Kaj se je zgodilo s partizanskim stražarjem, ni bilo nikoli pojasnjeno. Dejstvo je, da so belogardisti in Italijani obkolili obe hiši in gospodarski poslopji teh domačij, ne da bi bil kdo od partizanov vedel, kaj se dogaja, posebno ker so takrat skoraj vsi še spali.

Ko sta komandir čete in mitraljezec Slavec, ki sta bila v eni od teh hiš, na oknih zagledala italijanske čelade, takoj nato pa polno dvorišče vojakov, sta spoznala, da so obkoljeni. V tem pa je skoz večna vrata, ki niso bila zaklenjena, že stopila skupina treh belogardistov.

Vse do tedaj še ni padel noben strel, niti z italijanske ali belogardistične niti s partizanske strani.

Italijani so najbrž mislili, da so v hišah samo neoboroženi člani partizanskih družin in mogoče nekaj terencev, s katerimi bodo lahko brez boja opravili. In najbrž se je stražar, ko je opazil sovražnika, pritajil, potem pa zbežal, da ga napadalci sploh niso opazili. Tako sovražnik ni opazil nobenega stražarja in je bil še bolj prepričan, da ima opraviti samo s civilisti. Tudi belogardistična patrulja se je v veži še vedno obnašala

tako, kot da v hiši ni oboroženih ljudi. Partizanom se je že čudno zdelo, kako da še ni nobenega streljanja, čeprav se okoli vseh stavb gnete množica vojske, in zakaj belogardisti, ki so že v veži, ne streljajo. Zato se je tudi komandirju v hiši bliskovito porodila misel, da belogardisti še vedno ne vedo, da imajo opraviti s partizani. Eden od belogardistov je zaklical k predaji in opozoril, naj nikdo ne dela neumnosti. Komandir je tedaj stal za vrati in v rokah držal puško, kar pa je belogardist imel za »drikelc« od voza, zato je, ne vedoč, da se pogovarja s partizanom, ukazal komandirju, naj ga takoj izpusti in vzdigne roke.

V tem trenutku so komandir, vodnik Lipe* in mitraljezec Slave** začeli streljati, istočasno na belogardiste v veži in skozi okna na sovražnika. Belogardisti so po prvih streljih skočili iz veže na dvorišče, kar so partizani izkoristili in se prek dvorišča po stopnicah prebili na podstrešje, od tam pa z bombami in mitralješkim ognjem začeli zasipati sovražnika na dvorišču in okoli hiše.

To je napadalce tako presenetilo, da so skoraj brez vsakega odpora zbežali, pri tem pa so ranili partizana, ki je spal v šupi in ki je ob streljanju skočil na dvorišče. Ko so se napadalci umaknili, so se iz obeh hiš odpravili tudi vsi člani partizanskih družin, terenski delavci in borci, na majhnem vozičku pa so odpeljali ranjenega partizana.

Izgube Italijanov in belogardistov pri tem napadu niso znane.

Nekaj ur za tem je sovražnik z novimi okrepitevami spet prišel na Selo, oropal vse, kar je našel v hišah in jih požgal.

Tedaj pa se je iz zased in patrulj že zbrala vsa četa in se pred Hruševim spopadla s sovražnikom, ki je po zavzetju Sela nadaljeval napad proti Hruševemu.

V tem času sta bili napadeni tudi 2. četa 1. bataljona v vasi Gabrje in 3. četa 1. bataljona na Toškem čelu. Druga četa se je umaknila proti Žerovniku, in to zaradi sovražnikove premoči, predvsem pa zaradi bojazni, da ne bi bila preko Toškega čela, posebno pa iz smeri Hruševega obkoljena in uničena. Po zavzetju Gabrja so Italijani požgali eno domačijo in nekaj gospodarskih poslopij.

---

* Novak Matevž-Lipe, doma iz Ligojne pri Vrhniki.

** Rtač Slave, doma iz Brda pri Viču.

Tretja četa je na Toškem čelu uspešno odbila vse napade Italijanov, jim prizadejala precej izgub in jih prisilila k umiku.

S tem se je že pred koncem dneva 12. marca izjalovil tudi poskus Italijanov in belogardistov, da z novo taktiko in nočnim napadom ter iz več smeri istočasno prodrejo na osvobojeno ozemlje in razbijejo partizane. To jim ni uspelo kljub temu, da so za to akcijo angažirali okoli 1.500 mož.

Poročilo štaba divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 12. marca 1943. leta pod naslovom Nočna akcija navaja, da so v napadu sodelovali poseben divizijski bataljon, okrepljen z ljubljansko policijo in z moštvom MVAC z Dobrove, ter enote »smelih« iz 1. polka pehotne artilerije. Dalje navaja, da so Italijani imeli pet mrtvih in sedem ranjenih. Partizani po tem poročilu niso imeli veliko izgub, vendar niso ugotovljene. Poročilo tudi pravi, da so Italijani zaplenili štiri puške tipa mavzer ter pet konj in pet krav.*

Partizani so imeli v teh bojih samo dva ranjena.

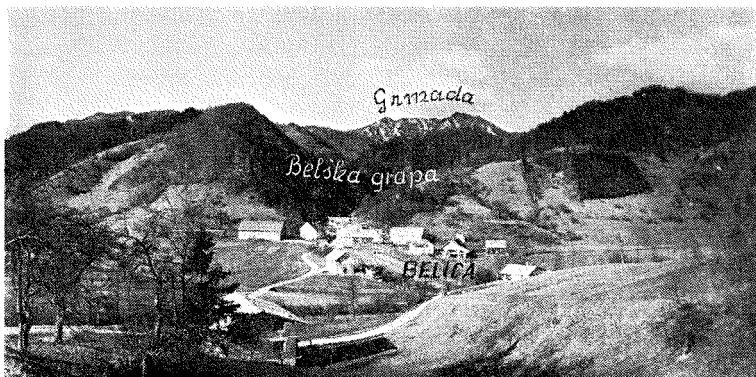
Poraz v Belški grapi

Belška grapa leži sredi med jugozahodnim podnožjem Goljeka in med jugovzhodnim podnožjem Grmade. Nad grapo se dviga teren, na katerem leži vasica Belo; grapo posebno nadkriljuje področje zahodno od vasice. Nad grapo na zahodni strani zelo dominira teren, na katerem leži vasica Ravniki, in ves teren jugovzhodno proti vasi Belica. Nad Belško grapo se vzdigujeta Goljek in Grmada, izpod njunega vrha nad Belško grapo je takrat tekla črta nemško-italijanske razmejitve. Vhod v grapo drži iz vasi Belica in neposredno s ceste Dobrova — Polhov Gradec, ob kateri teče reka Gradaščica.

Nad vhodom v grapo z južne strani popolnoma dominira greben Babne gore s Taborom. Svet med vasema Belica in Dvor je popolnoma odprt, s svojimi njivami in senošetmi med Dvorom in Babno goro se odpira proti Ključu. Oddaljenost doline Gradaščice pri vasi Belica od takratne nemške meje znaša v zračni črti nekaj več kot poldrugi kilometer.

---

* Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 544.

Pogled na Belško grapo

Belška grapa, posebno pa prostor, na katerem je potekal glavni boj, je večinoma pokrit z listavci, ki v tistem času partizanom niso nudili nobenega kritja, ker gozd še ni ozelel, sovražnik pa je lahko opazoval sleherni premik partizanov in učinkovito uporabljal orožje.

Italijani in belogardisti z napadi v času od 9. do 12. marca na osvobojenem ozemlju niso dosegli nikakršnih uspehov, temveč samo poraze, vendar so po enem tednu temeljitih priprav spet z večjimi silami in z več strani napadli osvobojeno ozemlje.

Napad se je začel 18. marca zjutraj, sodelovalo je več kot 3.000 Italijanov in nekaj manj kot 1.000 belogardistov. Sodelovale so vse razpoložljive enote 51. polka planinskih lovcev in nekatere, za to akcijo posebej ustanovljene iz italijanske divizije »Cacciatori delle Alpi« skupaj s štirimi močno okrepljenimi bataljoni iz garnizij na Vrhniki, v Polhovem Gradcu in na Dobrovi, dalje 1. bataljon MVAC* ter belogardistične posadke z Dobrove, iz Horjula, iz Polhovega Gradca, s Korena in Vrhnike. Prvi bataljon MVAC je prvi nastopil in je bil že 17. marca celo noč v zasedah v Mali vodi nad Polhovim Gradcem.

Že navsezgodaj zjutraj 18. marca so Italijani in belogardisti okoli osvobojenega ozemlja sklenili obroč, ki je potekal

* Prvi bataljon MVAC je zajemal BG postojanke iz Hotedršice, Rovt, Sv. Treh kraljev, Šentjošta in Zaplane.

od nemško-italijanske meje, nato izpod Toškega čela in Šujice po cesti Dobrova — Brezje do Zaklanca in po dolini Prosce do Dvora. Isti dan ob 6. uri zjutraj sta 1. in 2. četa 1. bataljona MVAC zasedli vas Ravnik in Setnico ter vrh Belške grape, 3. in 4. četa pa spodnjo desno stran Belške grape od Ravnika do Belice kot tudi vasi Belico in Dvor.

Obenem so Nemci močno okrepili in gosto zasedli mejo od Toškega čela do Setnice z namenom, da partizanom preprečijo ponovni poskus umika čez mejo na Gorenjsko.

V tem obroču so se tako znašli vsi dolomitski partizani, vse zaledne enote in ustanove osrednjega vodstva, osrednje vodstvo samo, precej terenskih delavcev, vse partizanske družine, ki so se bile umaknile na osvobojeno ozemlje, ter nekaj desetih novih mobilizirancev z Gorenjske, ki so čakali na zvezo za odhod v brigade na Dolenjsko.

V tem času je bilo v Dolomitih tudi že nekaj deset aktivistov OF, ki so se v največji tajnosti začeli zbirati za predvideno konferenco aktivistov Slovenije.

Vodstvo odreda je od svojega človeka, ki je bil v sovražnikovih vrstah, tudi tokrat pravočasno zvedelo za sovražnikove priprave. Spoznalo je, da gre za zelo resen napad, zato je tudi pravočasno ukrepalo. Sporazumno z osrednjim vodstvom je napravilo načrt, po katerem naj bi odredne enote na že

Skupina dolomitskih belogardistov

znanih obrobni položajih osvobojenega ozemlja sprejele boj s sovražnikom in ga prvi dan zadrževale tako, da ne bi prodrl v središče osvobojenega ozemlja. Če sovražnikovega pritiska pri obrambi osvobojenega ozemlja ne bi bilo moč zdržati tudi drugi dan, bi bilo treba izkoristiti noč in se z vsemi enotami prebiti skozi obroč onstran Horjula za sovražnikov hrbet. Načrt je tudi predvideval, da se ljudje iz zalednih enot že pred začetkom ofenzive v čim večji meri vključijo v bojne enote, kajti sovražnik bi se utegnil dalj časa zadrževati na ozemlju, kjer so bili bunkerji z delavnicami in skladišči. Takoj po končani ofenzivi naj bi se odred takoj vrnil na svoje stare položaje.

Tokrat sploh ni bilo predvideno, da bi se katera od enot umaknila čez nemško-italijansko mejo, čeprav so ta manever do tedaj že dvakrat izvedli. To pa zaradi tega, ker so dobili podatke, da je meja močno zasedena, in zato, ker so bili gozdovi v tem času brez vegetacije in tako preveč pregledni.

Napad na osvobojeno ozemlje se je začel s topovskim obstreljevanjem z Rožnika po Toškem čelu in Velikem hribu. Takoj za tem pa je sovražnik začel napadati prek Podutika proti Toškemu čelu in iz smeri Dobrove in Stranske vasi proti Šujici in Gabrju. Na teh položajih je ozemlje branil 1. bataljon.

Nedolgo za tem se je začel napad tudi na 2. bataljon, ki je branil Ključ in vhod v Bezeniško dolino.

Ceprav so Dvor in Dolenjo vas Italijani in beli zasedli že v zgodnjih jutranjih urah, se je njihov napad na Babno goro začel šele proti koncu dneva.

Kljub veliki sovražnikovi premoči in bojem na zelo široki fronti so enote 1. bataljona celo dopoldne 18. marca trdovratno in uspešno branile navedene smeri in se šele okoli poldne umaknile na položaje takoj izza Gabrja in pred vasjo Selo, kjer so do noči zadrževale sovražnika. Četa na Toškem čelu pa je na prvotnih položajih nadaljevala boj vse do noči.

Drugi bataljon je ves dan uspešno odbijal sovražnikove napade na pobočju Ključa in na teh položajih zdržal do konca dneva.

Italijane, ki so 18. marca proti večeru prišli na Babno goro, je napadla ena četa 3. bataljona, ki se je zadrževala na hribu nad to vasjo.

Tako je prvi dan te široko zasnovane, veliko sil vključujoče sovražnikove ofenzive minil v popolnem uspehu za partizane.

Z mrakom je sovražnik ostal na položajih, na katerih ga je zatekla noč, se utaboril in zakuril na desetine ognjev.

Ljubljana in prebivalci Dolomitov od Ljubljane do Vrh-nike in Šentjošta so ves dan poslušali grmenje topov in drugega orožja, zvečer pa gledali ognje, s katerimi so si Italijani in belogardisti odganjali strah, obenem pa opozarjali partizane, da ofenziva še ni končana in da jih čaka nov, mogoče še težji dan. Ko so tega dne zvečer boji prenehali, so se vse odredne enote razen 1. bataljona in približno 15 partizanov iz zalednih enot odreda, nekaj terencev, okoli 10 članov partizanskih družin in nekaj desetin mobilizirancev z Gorenjske po predvidenem načrtu umaknile izven obroča.

Drugi bataljon se je po zmračitvi umaknil s Ključa čez Proscio, Zavrh in čez Malo vodo na Veliki hrib. V Prosciu se mu je priključila skupina okoli 20 partizanov, ki se je bila pred tem zbrala na Babni gori. To so bili večinoma partizani, ki so bili tedaj na Babni gori na skojevskem tečaju. Pridružila se mu je tudi skupina delegatov, ki se je do takrat že zbrala za predvideno konferenco aktivistov. Z 2. bataljonom in s tema skupinama sta šla tudi odredni komisar Metod in operativni oficir odreda Rado Pehaček.

Že pred ofenzivo so se v štabu odreda dogovorili, da 2. bataljon po bojih prvega dne počaka pred Proscio do 22. ure, vzpostavi zvezo z delom odrednega štaba in mu sporoči, kakšna je situacija in če je prehod čez Proscio prost in zavarovan. Istočasno naj drugim enotam zagotovi prehod, seveda, če se bodo dogodki odvijali po predvidenem načrtu.

To sta Metod in Pehaček tudi storila. Počakala sta celo, da se je vrnil kurir, ki je odnesel sporočilo v odredni štab. Po povratku je kurir povedal, da je sporočilo izročil komandantu 1. bataljona Rudiju in da je tudi komandant odreda Radovan o vsem obveščen.

Ko pa se je ves prvi bataljon in vse, kar je bilo k njemu priključeno, zbral pred Žirovnikovim grabnom, sta Rudi in Radovan kljub kurirjevemu sporočilu sklenila, da se ta del odreda umakne v Belško grapo.

Pohod bataljona do Belške grape in druge dogodke je takoj po boju borec 1. bataljona in voditelj SKOJ 1. bataljona Aljoša-Mohor z Vrhnikke takole opisal:

»... V jasni, blede mesečini gre ob robu bele, na lahno zavite ceste dolga vrsta črnih senc. Z leve strani se z vrha Dobrovskega hriba sveti ogenj — to so prekleti fašisti, ki si odganjajo strah! Toda na vrhu so vseeno. Tudi v jarku so že in tudi na Babno goro so verjetno že prišli prek Ključa. Torej smo neposredno obkoljeni. Prek Hruševega presketa pogorišče...

„Tam se Italijani že ne bodo zasidrili.“ Ob taki misli si marsikdo pomiri lahko razburjenje, ki ga je zgrabilo v mirni noči, polni skrivnosti.

„Kam gremo sedaj? Bržkone ne prek Ljubljane?“ je vprašal Voljkodin.

„Prek meje, ki so jo Nemci popolnoma zasedli, ne moremo,“ mu je odgovoril Albin.

„Se bomo vsaj balasta iznebili!“ je olajšano spregovoril Gandi, ko se je kolona zaustavila pri štabu. Bataljon se je odločil, da gre sam naprej, ostali pa na levo, z vsemi neoboroženimi prek Ključa, na varno.

V nočni tišini smo slišali brnenje letal, hkrati pa v daljavi tuljenje siren iz Ljubljane.

„V Ljubljani je alarm! Diši po letalih! Gotovo jo bodo kaj razbili.“ Kolona se živahneje premika, glave se stikajo in slišati je zadovoljno šepetanje.

Bataljon se tiho vije na cesto, se vzpenja na hrib, se plazi v največji tišini tik pod nemško mejo naprej, se spusti v grapo, gre zopet v breg. Šele pod Grmado, v nekem globokem kotlu na robu grape, neposredno pod žično mejo se je bataljon proti jutru ustavil.

Danilo se je že. Ura je bila že skoraj 9, ko so se od nekod zaslišali puškomitralješki rafali.

„Italijani so tam spodaj pri vhodu v grapo!“ javi opazovalnica. Z mrzlično naglico je bilo vse naenkrat pripravljeno za premik. Toda kam? Spodaj v grapi so Italijani in belogardisti zaprli vhod! Zgoraj je Grmada, nemška meja in zasede! Levo je visok, strm greben, ki se od vrha Grmade spušča v dolino! Tu ni mogoče ostati! Torej na greben!

„Bataljon, na položaje!“ poveljuje komandir Rudi. Ves bataljon je naskočil pobočje, da bi čimprej zasedel greben. Toda kaj je to? Komaj so se nekateri premaknili iz grape, se je zasvetlikalo pod robom Grmade, to je na nasprotni strani, točno nad nami. Slišimo klice in opazujemo, kako se obrača cev nekega težkega mitraljeza proti nam. Še nekaj klicev in že zaropota: pik-bum. In še in še! Nemci so nas zapazili in nas obsuli s salvami. Dum-dum izstrelki udarjajo ob veje. Mi se skrivamo za debli. Toda kaj pomaga to, ko smo kot na dlani! Nobenega zaklona, vse je prosto. V takih trenutkih se pogajamo z nadčloveškimi skoki naprej. Usta so suha, dušimo se od žeje, vročine in izčrpanosti. Mitraljezec Luka pade, drugi poberejo njegov mitraljez...

Ležimo na hrbtu srednjega grebena in si ne upamo niti dihati, da nas ne bi opazili Nemci, ki zbirajo na grebenu Grmade okrepitve. Mitraljezi se obračajo proti nam. Mine lete nekam pod nami. So nas morda odkrili? Pri vhodu v grapo so grmele italijanske salve, toda prek nas. Nevarnejši postaja ogenj s prvega grebena od vasi Belo sem. Kdaj je le hudič tja prišel? Streljajo nam naravnost v hrbet. Toda ne moreš si ne pomagati ne premakniti se. Čas polagoma teče naprej. Šele uro smo bili zgoraj, pa že vprašujemo, kdaj bo večer. Kdaj se bo že pričelo mračiti, da se bomo prebili iz tega prekletega kotla, dokler smo še celi...

Naenkrat: „Stoj! Stoj! Bum! Bum!“ Patrulja, ki je prišla od meje, nas je opazila. Sedaj se je usula toča krogel, ki se je tu združila.

Rudi je dobil kroglo v hrbet — izročil je prstan za svojo ženo in si olajšujoče pognal kroglo v glavo. Jovo meče bombe kot mitraljezec, toda tudi on je zadet. Risto skoči s puškomitraljezom in še nekaterimi tovariši v zaklon za skalami in odgovori na ogenj patrulje. Vse ostalo pada in se vali nazaj in na hrbet, po rokah in nogah in tudi po trebuhu po bregu navzdol v drugo grapo, vsi v isto smer. Če je kdo zastal, je že drugi naletel nanj. Pa tudi nahrbtnik, puška, puškomitraljez so se kar sami pripeljali dol, kjer je vse skupaj pobral in obdržal Mavc. V grapi pa ni nič bolje! Z vrha nas obsipa druga nemška zaseda z ognjem, ko pa se v divjih skokih mečemo naprej, nas od vrha sprejemajo z uničujočim ognjem. Na hudourniku se dvigajo vodni stebri, tako da si niti piti ne upamo, čeprav ležimo povsem zraven...

Na srečo je na levi strani jelovje, kamor zbežimo. Tu nekaj minut počivamo.

Poldne je... Še osem ur? Sámó vprašanje, če se bomo predali. Kaj še! Edvard se razburja: „Predaja je slabič! To je sramota, izdajalska smrt! To ne gre! Borili se bomo!”

Doslej ni bilo ne prilike ne cilja za borbo, vidijo se le svetli ognjički eksplodirajočih dum-dum nabojev in vedno močnejša, pogostejša toča krogel se vsipa na nas z višin in grebenov. S treh strani se križajo v gozdčku krogle, ki pa se razlete na vejah, ker so dum-dum naboji! Obsipavajo gozdič tudi z minami. Toda živci so že otopeli. Sedimo nepremično in čakamo...

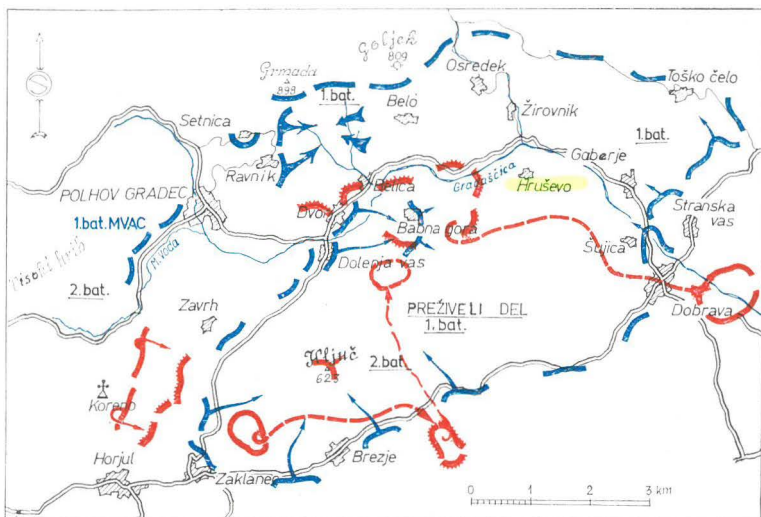
„Kje so drugi?” sprašuje Kajtimir. Še so na grebenu, na vrhu in se skrivajo — zaklanjajo se za skalami. Tu vendar ne moremo ostati, nekam moramo iti! Na nasprotni greben?! Je vendar pod križnim ognjem, toda tu smo kot v mišji luknji! Torej na ono stran in potem kakor bo že šlo po grebenu v dolino in juriš na ono stran na Ključ. Hm, tvegana zadeva... ves čas pod neposrednim ognjem brez zaščite, nato prek travnika pri Dvoru, prek Gradaščice, zopet planina in končno Ključ? Če ni zaseden? Če ni, je tam isto kot tu. V tem trenutku je pridrvel Miloš navzdol s puškomitraljezom: „Juriš? Nekako moramo tja, sicer crknemo!” Vsa kolona juriša z njim na nasproti ležečo višino. Težko sopihajoč, loveč sapo s suhi mi usti, se ustavimo pri majhnem deblu in se vlečemo v višino.

„Gori je rešitev!” poziva Marko, Ribničan pa se samo smeje...

Predstavlja si lahko nagnjeno sleme neke hiše. Takšen je bil greben, pod katerega rob smo se plazili. Na nasprotno ležeči strehi in zunaj dvorišča so Italijani, na višjem koncu pa nemški mitraljezi, ki nas čakajo v takem ognjenem jurišu. Na rob ne moreš, ker tja padajo nemški dum-dum naboji. Torej moramo hitro naprej, dokler nas je še kaj...«

Toda vrnimo se k dogodkom! Ko so se odredne enote umaknile, je sovražnik iz vseh smeri napadel osvobojeno ozemlje.

Italijani in belogardisti, ki so napadali proti Toškemu čelu, so ta hrib zavzeli šele potem, ko so drugi dan ugotovili, da so se partizani umaknili. Po zavzetju so vas zažgali, ljudi pa odpeljali na Dobrovo.

Boji na osvobojenem ozemlju 18. in 19. marca 1943

Ta sovražnikova skupina in tista, ki je delovala prek Gabrja in Žirovnikovega grabna, je potem napadla partizane v Belški grapi iz smeri Osredka in vasi Belo.

Italijani in belogardisti, ki so bili prejšnji dan napadli 2. bataljon na Ključu, niso drugi dan nadaljevali z napadom k Babni gori niti niso sodelovali v boju v Belški grapi.

Italijani, ki so 18. marca prišli na Babno goro, so takoj zjutraj zapustili vas in skupaj z glavnimi silami bele garde obkrožili Belško grapo iz smeri Dvora, Ravnika in Setnice in od vasi Belice.

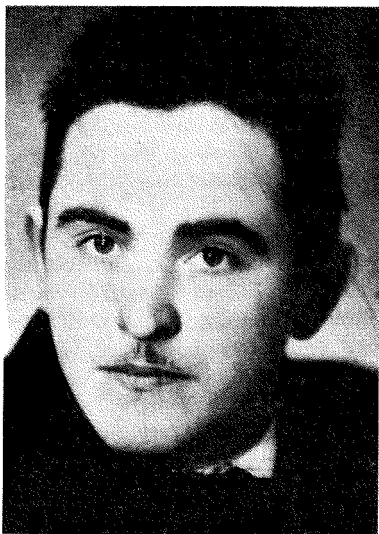
Partizani, ki so jih najprej odkrili belogardisti iz horjul-ske posadke, so se umaknili na neki greben, kot to opisuje Aljoša. Tukaj so se precej časa borili izključno z belogardisti, nato pa so se v boj vključili tudi Nemci, ki pa niso prekoračili meje. To jim tudi ni bilo potrebno, ker so imeli s svoje strani meje zelo dober pregled nad partizanskim položajem in so lahko učinkovito streljali po njih.

Minilo je dosti časa, preden so Italijani in belogardisti strnili obroč z obeh strani grape in partizane privedli v skoraj brezizhoden položaj.

Zato je še bolj čudno, zakaj se komandant odreda, ki je bil ves čas skupaj s komandantom bataljona, ni odločil za preboj, ali v smer proti Polhovemu Gradcu ali nazaj prek vasi Belo proti Hruševemu, saj ta smer takrat sploh še ni bila zasedena. Kot so dogodki pozneje pokazali, pa je možnost za preboj obstajala tudi čez dolino Gradaščiце.

Če se za preboj proti vasi Belo, potem pa prek Gradaščiце in med Babno goro in Hruševim proti Dobrovskemu hribu niso odločili zato, da s tem ne bi bilo ogroženo osrednje vodstvo, to ni bil dovolj utemeljen razlog, kajti obstajali sta še dve drugi možnosti.

Na tem, da se prebijejo iz obroča v katerokoli smer, so vztrajali vsi četni funkcionarji vse dotlej, dokler nista bila ranjena komandirja 1. in 3. čete, da nista mogla več voditi enot. Komisar 1. čete je, neoziraje se na disciplino, z ostrimi besedami napadel komandanta bataljona in komandanta odreda in pretil, da bo preboj izvršil na svojo roko. Toda kmalu nato je tudi on padel, s tem pa so borci ostali skoraj brez svojih starešin. Ko je potem tudi eden od komandirjev vodov zahteval od komandanta odreda, da se prebijejo, mu je ta odgovoril, da naj se vsak znajde, kakor ve in zna, sam pa se je skrtil nekje v gozdu.

Franc Vrhovec-Jovo, politični komisar 1. čete 1. bataljona

Samo večja skupina 23 borcev, ki sta jo zbrala Matjažek, pomočnik komisarja 1. bataljona, in Miloš,* komandir voda 3. čete, se je organizirano prebila po najtežji varianti, torej čez Gradaščico in čez polje med Dvorom in Babno goro na Ključ. Pri tem je iz cele skupine padel samo eden, vsi drugi, med njimi je bilo tudi več ranjenih, pa so se rešili.

Za prvi dan bojov štab divizije »Cacciatori delle Alpi« v svojem poročilu z dne 19. marca navaja, da so Italijani imeli dva mrtva in štiri ranjene, belogardisti enega mrtvega in osem ranjenih, partizani pa nad 100 mrtvih, od tega da so jih 15 pustili na terenu in med njimi naj bi bil tudi en komandir čete. Ujeli naj bi bili 12 partizanov in zaplenili več raznega materiala.**

V resnici pa so ta dan partizani imeli samo dva mrtva in nekaj ranjenih.

Za drugi dan bojov pa štab divizije »Cacciatori delle Alpi« v poročilu navaja, da so partizani imeli 81 mrtvih, preštetih na terenu, in 32 ujetih in da so bili med mrtvimi en komandant bataljona, dva komandirja čete, en politkomisar pa naj bi bil ranjen. Italijani pa da so imeli dva mrtva in šest ranjenih, belogardisti dva mrtva in enajst ranjenih.***

V resnici pa so partizani po spominih borcev imeli okoli 20 mrtvih, ujetih je bilo okoli 40 partizanov in okoli 20 članov partizanskih družin in drugih neoborožencev. Med padlimi sta bila tudi komandant 1. bataljona Rudi in komisar 1. čete Jovo — Amerikanec.

To se tudi ujema s poročilom poveljnika 1. bataljona MVAC kapetana Vošnarja-Vidmarja. Njegovo izjavo je opisal Franček Saje v knjigi Belogardizem:****

»Po poročilu kapetana Vošnarja-Vidmarja, poveljnika prvega bataljona MVAC, je imel njegov bataljon v tem boju dva mrtva in štiri ranjene, partizani pa dvaindvajset mrtvih, šestintrideset ujetih. Prvi bataljon DO je izgubil 33 borcev, ostale žrtve pa so bile iz vrst aktivistov. Ujetnike so belogardisti neusmiljeno streljali.«

---

* Zabukovec Milan-Miloš, narodni heroj.

** Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 561.

*** Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI del, 5. knjiga, str. 563.

**** Franček Saje, Belogardizem, str. 394.

Vsaj za partizanko Liziko Jančar-Majdo je izpričan ta Vošnarjev zločin. Edvard Kocbek si je 21. marca 1943 na Osredku namreč zabeležil v svoj dnevnik:

»Gospodar nam je med drugimi novicami povedal, da je nasilni belogardistični komandant včeraj na Belcih ujel partizanko Lizo, ji med zasliševanjem vrgel z glave partizansko čepico ter hodil po njej. Liza je čepico pobrala in si jo spet nataknila. Ko ji je belec čepico v drugo zbil z glave in si jo je ona znova nataknila z besedami: 'Sem, kar sem,' je kratko in malo potegnil revolver in jo pri priči ustrelil.«

Dne 20. marca se je na Babni gori pojavila skupina belogardistov iz Šentjošta, z njimi so bili Italijani z Vrnike. Napravili so nekaj preiskav po hišah, ker je nekdo izdal, da je tod nekje bunker in v njem neko partizansko vodstvo. Ker niso ničesar našli, so odšli čez Proscio nazaj proti Horjulu.

Italijani so 20. marca prišli tudi na Vrhovce in pri Škodlarju v bunkerju ubili znanega terenskega delavca Marjana Novaka ter ujeli tri druge ilegalne delavce. Med njimi je bil tudi ing. Luznar, ki je 1941. leta v Ljubljani zgradil prvo

Lizika Jančar-Majda

Člani partizanskih družin, ujeti v Belški grapi

ilegalno radijsko postajo OF »kričač«. Tedaj so zaplenili tudi radijsko postajo in nekaj drugega materiala. Bunker je bil izdan.*

S tem je bilo po treh dneh konec sovražnikove ofenzive, ki se je za dolomitske partizane zelo neuspešno in tragično končala. To pa predvsem zaradi odredne komande, ki ni energično ukrepala, ko je videla, da so partizani ob Belški grapi obkoljeni, ali pa vsaj pustila drugim vodilnim kadrom, ki so še pravočasno ocenili vso resnost položaja, da bi z odločnim prebojem rešili situacijo.

Poraz v Bezenici

Po teh bojih so se na Malem Ključu (Blizu Škodlarja) zbrali 3. bataljon, ki se je po boju na Babni gori umaknil čez Proscio na Zavrh in ki do konca ofenzive ni imel več nobenih

* Poročilo karabinjerske grupe Ljubljana z dne 20. marca 1943. leta o odkritju partizanskega središča na Dobrovi. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 566. Izvirnik v arhivu Vojno zgodovinskega inštituta v Beogradu (21 Z-40).

spopadov s sovražnikom, in vsi tisti borci 1. bataljona in aktivisti, ki so se posamezno ali v skupinah prebili iz Belške grape.

Drugi bataljon se je po umiku na Veliki vrh 20. marca zvečer premaknil v Celarje nad Podlipo. Z njim so še vedno hodili komisar odreda Metod, načelnik štaba odreda Danilo Šorovič in operativni oficir odreda Rado Pehaček ter že omenjena skupina partizanov, (tečajnikov), ki se je bila zbrala pred bojem v Belški grapi na Babni gori in se potem priključila 2. bataljonu, preden je odšel na Veliki vrh. Pri bataljonu je bila tudi še skupina okoli 30 aktivistov, ki so bili prišli iz drugih krajev Slovenije na že omenjeno konferenco v Dolomite.

Dne 21. marca je bataljon imel na položajih pri Celarjih nekaj manjših prask z belogardističnimi patruljami iz Šentjošta in Žažarja. Tega dne zvečer je iz Celarjev odšel med Podlipo in Žažarjem v Podlipsko dolino, kjer je pri nekem belogardistu (na njegovi domačiji) napravil rekvizicijo. Po prihodu v Podlipsko dolino se je od njega ločila skupina aktivistov in odšla prek Stare Vrhnike in Verda na Ljubljanski vrh.

Danilo Šorovič, načelnik štaba odreda

Bataljon je po izvršeni rekviziciji odšel iz Podlipske doline prek Lipalice in Lesnega brda h kmetu Sojarju na vzhodnih obronkih Ključa. Pred tem se je pri vhodu v Bezenico od bataljona ločila skupina, v kateri so bili vsi člani odrednega štaba, odredni kurirji in nekaj borcev iz raznih enot, ki so se prejšnje dni zbrali pri drugem bataljonu. Člani odrednega štaba so odšli na Babno goro z namenom, da tam vzpostavijo zvezo z osrednjim vodstvom in z drugimi enotami odreda. Po prihodu v Bezenico pa so se odločili, da tam ostane član odrednega štaba Rado Pehaček s skupino najbolj utrujenih borcev, naslednji dan naj bi vsi borci, ki so bili v Bezenici, prišli na Babno goro. Pehaček naj bi še pred tem skušal vzpostaviti zvezo tudi z drugimi skupinami borcev in aktivistov, ki so se rešili iz Belške grape in za katere so domnevali, da bi se mogli zadrževati nekje na območju Ključa — Bezenice in Dobrovskega hriba.

V Bezenici je bila takrat tudi manjša skupina okoli 10 partizanov, ki so se tam zbrali po končani sovražnikovi ofenzivi iz razbitega 1. bataljona in raznih zalednih ustanov odreda. Ker v majhni bajtarski domačiji, v hiši in v hlevu pri Bezeničarju, ni bilo dovolj prostora, se je večji del borcev razmestil v kozolcu, nekateri pa tudi na njem.

Bezenica leži v osrčju osvobojenega ozemlja in sovražnikova ofenziva se je ravnokar končala, zato je bil bivak zavarovan samo z enim stražarskim mestom, in sicer tik ob hiši in kozolcu, kjer so spali partizani.

Tega dne, bilo je 22. marca, je nenadoma prišla v Bezenico skupina Italijanov in belogardistov iz dobrovske postojanke. Ta prihod je bil kar nenavaden glede na to, da je Bezenica dokaj oddaljena od postojanke in je bila v centru partizanskega ozemlja. Vzrok je bil po nekaterih podatkih in sklepanjih v tem, ker je neki v Belški grapi ujeti partizan Italijanom in belogardistom izjavil, da ve za važno partizansko postojanko, kjer so pomembna skladišča in do katerih bo lahko priti le sedaj, ko so se vse partizanske enote umaknile s tega področja.

To je verjetno napravil zato, ker je v tem videl edino možnost, da se reši ujetništva. Najbrž je bil tudi prepričan, da bodo partizani, ki so se po Belški grapi gotovo že vrnili na svoje položaje, sovražnika pri tako globokem prodoru v

središče partizanskega ozemlja gotovo odkrili in napadli, kar bi tudi njemu nudilo vsaj neko možnost, da se reši.

V Bezenici je bila pred sovražnikovo ofenzivo v resnici le odredna klavnica, kjer je samo nekaj partizanov opravljalo to delo, kar je bilo tistemu partizanu dobro znano.

Naključje, ki ga partizan seveda ni mogel predvideti, pa je hotelo, da je bila ob sovražnikovem prihodu v Bezenico tam skupina okoli 30 partizanov in z njo operativni oficir odreda, v neposredni bližini Bezenice pa tudi vse druge odredne enote. Zaradi goste megle in delne oblačnosti je stražar sicer opazil premikanje nekih ljudi v bližini hiše, kjer so prenočevali partizani, vendar ni takoj ugotovil, kaj je na stvari, pač pa je šel v hišo in obvestil partizane, da je opazil nekaj sumljivega. S tem so partizani izgubili dragocene trenutke, ki pa jih je izkoristil sovražnik in popolnoma obkolil hišo in že tudi začel napadati partizane, ki so se razen v hiši zadrževali tudi na kozolcu blizu hiše.

Rešitev iz situacije je bila možna samo z odločnim prebojem. To so partizani tudi storili. Sovražnik je držal pod ognjem hišna okna in vrata, tisti partizani, ki so bili na kozolcu, pa so se morali po lestvah spustiti na tla, tudi pod sovražnikovim ognjem.

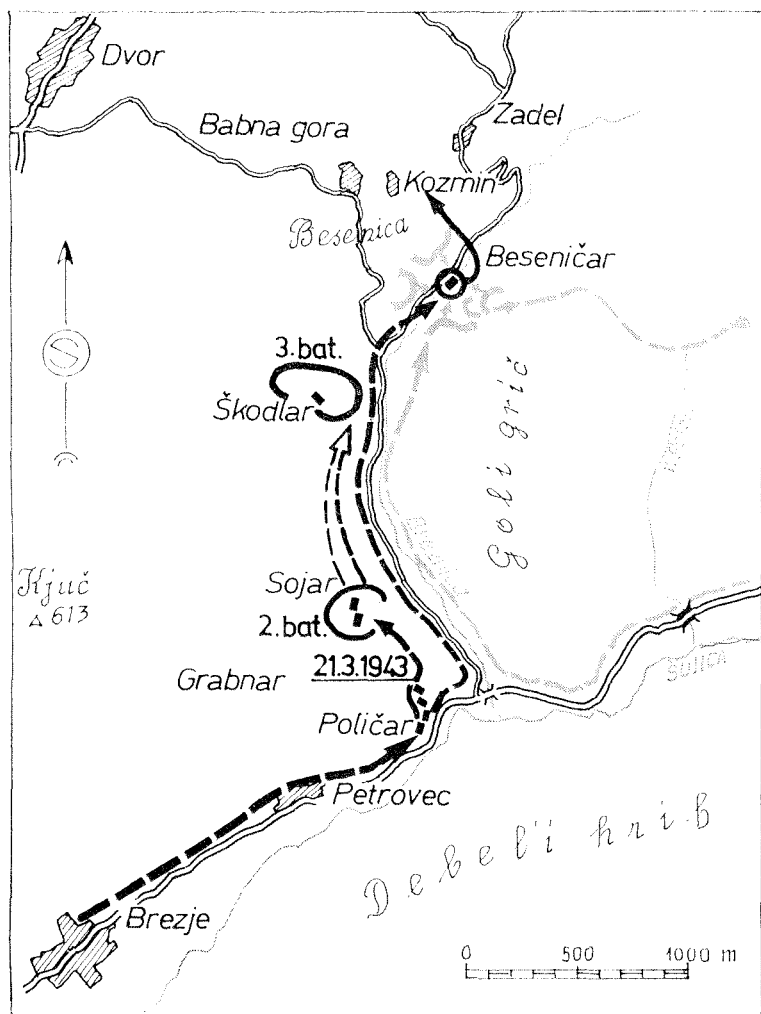
Toda obkoljeni so se kljub vsemu odločili, da se z jurišem prebijejo iz obroča. Pri tem je padlo devet, ujeti pa so bili trije partizani. Skupina 20 borcev pa se je uspela prebiti na Babno goro.

Kljub temu je bil to spet velik poraz za dolomitske partizane, ki prej ves čas svojega obstoja niso doživeli nič takega.*

Ko je 2. bataljon zaslišal strele in pikanje bomb iz bezeniške smeri, je takoj pohitel tja, od koder je bilo slišati boj. Toda še preden je bataljon prispel do Bezeničarja, je bil boj že končan, kajti partizani se zaradi velikega presenečenja niso upirali, le posamezniki so pri preboju vrgli nekaj bomb in nekajkrat ustrelili. Italijani in belogardisti pa se tudi niso hoteli več zadrževati na tem kraju, ker so se bali intervencij drugih partizanskih enot. Tudi sami so bili presenečeni nad tem, da je bila v Bezenici partizanska skupina, ki je niso pričakovali.

---

* Podatke za opis boja v Bezenici sta dala Rado in Metka Pehaček in Franc Trček.

Napad Italijanov in bele garde v Bezenici

Ko so Italijani in beli opazili borce 2. bataljona, ki so tudi že odprli ogenj, se niso hoteli umikati po poti, po kateri so bili prišli, in sicer nazaj po dolini Bezenice in naprej po cesti, ki iz Brezij vodi na Dobrovo, temveč so se po najkrajši poti prek Velikega hriba vrnili na Dobrovo, ne da bi bili sprejeli boj.

Vse to se je zgodilo tako nenadoma in v tako kratkem času, da 3. bataljon, ki je sicer takoj, ko je zaslišal streljanje, poslal proti Bezenici svojo patroljo, sploh ni imel časa za intervencijo.

Zadnji dnevi in akcije Dolomitskega odreda

Kot že rečeno, je bil 2. bataljon 22. marca na Ključu. Na Malem Ključu nad Skodlarjem pa so se po bezeniškem dogodku zbrali vsi partizani DO, ki niso pripadali 2. bataljonu in zaščitni četi osrednjega vodstva. Od 3. bataljona in od moštva, kar ga je ostalo od 1. bataljona, je bil ustanovljen novi 1. bataljon. S tem je imel DO ponovno samo dva bataljona, a tudi 3. četa 1. bataljona, ki je bila do tedaj v operativnem pogledu podrejena poveljstvu 1. bataljona, je odšla iz Dolomitov z osrednjim vodstvom kot njegovo spremstvo. Le nekaj borcev te čete se je vključilo v novo ustanovljeni 1. bataljon. Za komandanta odreda je bil postavljen Rado Pehaček, ker je bil Radovan takoj po Belški grapi razrešen te dolžnosti in bil odrejen za politično delo na terenu. Za komisarja odreda Branko Karapandža-Matjažek, dotedanji namestnik komisarja 1. bataljona.

Dne 26. marca 1943. leta je odredno poveljstvo te spremembe v sestavi odreda uredilo z odredbo, iz katere je razviden nov komandni sestav v obeh bataljonih. V odredbi je rečeno:*

»Zaradi reorganizacijskih sprememb v našem odredu postavljamo naslednji komandni sestav:

1. bataljon: komandant Rudolf Hribernik-Svarun, dosedanji komandir 1. čete 1. bataljona,

namestnik komandanta Ivan Polak-Iskra,** dosedanji komandant 3. bataljona,

---

* Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 214.

** Ivan Polak-Iskra, padel pri Čepovanu na Primorskem spomladi 1943, kmalu po odhodu iz Dolomitov

Rade Pehaček, narodni heroj, komandant odreda

Branko Karapandža, politični komisar odreda

politkomisar Marko Simšič, dosedanji politkomisar 3. čete 1. bataljona,

namestnik politkomisarja Anton Šraj-Aljoša,

2. bataljon: komandant Mirko Čepelnik-Mirko,

namestnik komandanta Miro Perc, dosedanji obveščevalec 2. bataljona,

politkomisar Janez Japelj, dosedanji politkomisar 3. bataljona,

namestnik politkomisarja Milko Goršič.

Obveščevalci: 1. bataljon Lojze Filipič-Miha, dosedanji obveščevalec istega bataljona,

2. bataljon: Ivo Serajnik-Šimen, dosedanji obveščevalec istega bataljona.

Intendant: 1. bataljon Anton Dragar-Nedeljko, dosedanji intendant 1. čete, 1. bataljona,

namestnik Aleš Stanovnik-Iztok,

2. bataljon: Avgust Nagode-Gustelj,

namestnik Jaka Mihevc.

Mirko Cepelnik, komandant 2. bataljona

Za odrednega intendanta postavljamo tovariša Franca Pezdirja-Tolstija, dosedanjega intendanta 1. bataljona, za namestnika intendanta Franceta Malavašiča, za komandirja 1. čete 1. bataljona se postavlja Milan Zbukovec-Miloš, dosedanji mitraljezec v 3. četi 1. bataljona, za politkomisarja te čete Božo Mravlje, partizan te čete, za komandirja 2. čete 1. bataljona France Verbič, za politkomisarja te čete Janko Mehle, politkomisar 3. čete 3. bataljona.

Komandni četni sestav v 2. bataljonu ostane neizpremenjen. Vodnike in desetarje in politdelegate naj štabi obeh bataljonov določijo čimprej.«

Naredbo so podpisali komandant Rado Pehaček, komisar Branko Karapandža in načelnik štaba Danilo Šorović.

Dne 10. aprila 1943 so Italijani in belogardisti po nekaj-dnevnih pripravah z močnimi silami ponovno napadli osvojenno ozemlje. Partizani so vedeli za priprave; obvestili so jih člani BG, ki so simpatizirali z OF.

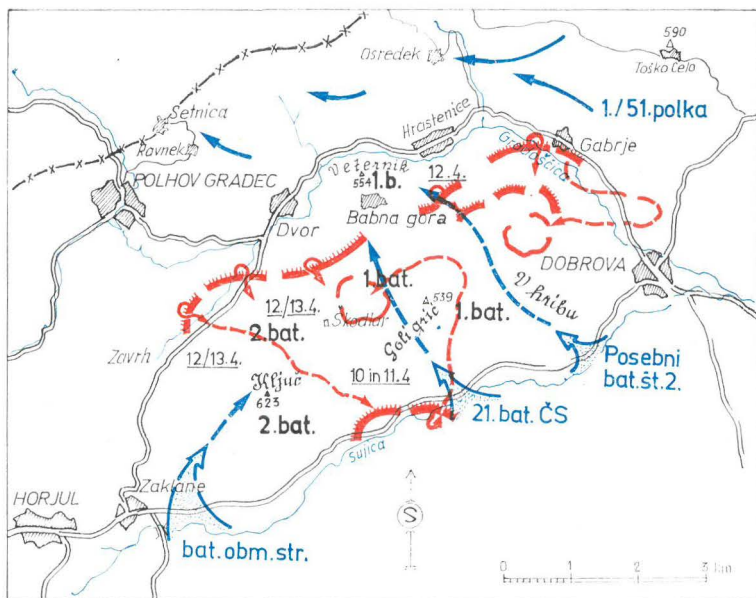
Napad se je začel zgodaj zjutraj iz smeri Toško čelo — Osredek in iz doline Šujice prek Velikega hriba, Golega brda in Ključa. Iz smeri Dobrova — Gabrje — Osredek je deloval 1. bataljon 51. peh. polka divizije »Cacciatori delle Alpi«, prek Velikega hriba k Veterniku in dalje k Hrastenicam pa

je deloval tako imenovani posebni bataljon italijanske vojske št. 2.

Druga skupina, ki je delovala prek Golega griča in dalje prek Bezeniške doline k Babni gori, je bila sestavljena iz XXI. bataljona črnih srajc. Na Ključ pa je iz doline Šujice z jugozahodne strani napadal bataljon obmejne straže.

Položaj na Velikem hribu in na Golem griču je branil 1. bataljon, položaje na Ključu pa 2. bataljon DO. Smer Toško čelo — Osredok ni bila branjena. Zato so Italijani že 10. aprila brez boja zavzeli Osredok in po natančnem čiščenju te cone odkrili bolnišnico in v njej ujeli štiri ranjence. V nekem bunkerju so ujeli tudi dva terenska delavca in še tri druge tovariše.

Povsem drugačna pa je bila situacija na smereh, ki sta jih branila 1. in 2. bataljon. Ves dan 10. aprila sta branila greben Velikega hriba, Golega griča in Ključa, ta uspešna obramba se je nadaljevala tudi 11. aprila.

Boji odreda od 10. do 13. aprila 1943

Potek teh bojev je razviden tudi iz poročila štaba italijanske divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 12. aprila 1943,* v katerem Italijani priznavajo, da so na močan odpor naleteli zlasti na območju Veternik — Škodlar — Ključ. Posebnemu bataljonu št. 2 in XXI. bataljonu črnih srajc je uspelo zasesti Veternik in koto 474 šele pozno popoldne, medtem ko je bil bataljon obmejne straže ustavljen pred partizanskimi položaji na Ključu in je Ključ zasedel šele naslednjega dne, ko mu je priskočila na pomoč četa iz posebnega bataljona št. 2.

Dne 13. aprila so Italijani nadaljevali s čiščenjem ozemlja med Gradaščico in italijansko-nemško mejo od Ravnika do Setnice in brez bojev dosegli mejo.**

Odredne enote so se po končanih bojih na Veterniku Babni gori in Ključu umaknile: 1. bataljon, ki se je do večera 12. aprila boril na položajih kote 553 nad Babno goro, se je zvečer kljub temu, da so imeli Italijani zasedeno Babno goro in Dvor, prebil zahodno od Babne gore med Dvorom in prek Škodlarja odšel nazaj na Veliki hrib, 2. bataljon pa se je prek Prosce usmeril na Zavrh, potem pa še tisto noč nazaj na Ključ.

Oba bataljona sta iz hudih dnevnih bojev izšla popolnoma organizirano, pri čemer sta po spominih borcev imela dva mrtva in sedem ranjenih. Italijani v svojih poročilih priznavajo 24 ranjenih vojakov, med njimi je bil en poročnik. Kar se tiče partizanskih izgub, razen skupine, ki so jo bili skupaj z Radovanom ujeli na Osredku, navajajo še 57 mrtvih, 32 ujetih in 20 ranjenih ter 18 zaplenjenih pušk in 2 pištoli, vendar vse to ne drži.

Odhod osrednjega vodstva iz Dolomitov

Osrednje vodstvo se je iz ofenzive pretolklo brez vsakih izgub, čeprav je sovražnik odkril bunker v Žirovnikovem grabnu, kjer so pred ofenzivo prebivali Edvard Kardelj, Bo-

* Izvirnik v arhivu CK KPS v Ljubljani.

** Poročilo štaba divizije »Cacciatori delle Alpi« z dne 13. aprila 1948. leta štabu XI. armadnega korpusa po akciji v predelu Ključ — Veliki hrib. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 5. knjiga, str. 639. Izvirnik v arhivu Vojnogodovinskega inštituta v Beogradu pod oznako 35 C-66.

ris Kidrič, Boris Ziherl, Metod Mikuž in zadnji čas tudi Josip Vidmar.

V bunkerju so našli celo Mikuževo »mašno oblačilo«. Hišo, kjer je bil bunker, so razdejali in požgali.

V gozdu pri Hruševem so odkrili bunker, kjer je delovala partizanska radijska postaja. Eden od partizanov,* ki je bil takrat v bunkerju, se je uspel z bombami prebiti, ko so bili Italijani in belogardisti že obkolili bunker. Milka Smolinskyjeva in še en tovariš pa sta padla, kajti Italijani so bunker takoj zasuli z bombami, ko so videli, da je iz njega skočil partizan in se rešil.

Izvršni odbor OF se je po ofenzivi preselil z Babne gore na Osredek tik pod nemško mejo.

Ofenziva je pretrgala tudi zveze z Ljubljano. Malo pred začetkom ofenzive je namreč sovražnik zaradi izdajstva ujel partizanskega kurirja, ki je vzdrževal zvezo med Ljubljano in osrednjim vodstvom. Zaradi tega je prišlo v Ljubljani do cele vrste aretacij.

Ker je bilo v porazih, ki so jih partizani doživeli v Belški grapi in Bezenici, ujetih več partizanov in terenskih delavcev, ki so mnogo vedeli o bivanju osrednjega vodstva v Dolomitih, in med njimi celo kurir za zvezo z Ljubljano, je nadaljnje zadrževanje osrednjega vodstva v Dolomitih postalo nemogoče. Sedaj je sovražnik zagotovo vedel za prisotnost osrednjega vodstva v Dolomitih, toda vodstvo se je umaknilo tudi iz razloga, ker so se Italijani in beli zaradi uspeha v zadnjih ofenzivah toliko opogumili, da so skoraj vsak dan vpadali na osvobojeno ozemlje iz vseh okoliških postojank.

Zato se je osrednje vodstvo po skupinah preselilo v Kočevski Rog.

Po odhodu vodstva naj bi v Dolomitih ostala samo skupina aktivistov, ki naj bi jih varovala izbrana partizanska četa. Ta naj bi s stalnimi premiki kontrolirala ozemlje ter iz zased napadala belo gardo, po potrebi pa se umaknila na Gorenjsko, Notranjsko ali na Primorsko. Ravno tako naj bi se čimprej preselila na Krim tudi odredna bolnišnica. To naj bi bila tudi prva naloga te čete.

---

* To je bil Franc Dremelj — Aco. Rešil se je tako, da je med Italijane in bele vrgel ročno bombo, se v nastali zmedbi pognal skozi sovražnikove vrste, se umaknil globlje v gozd, potem pa je na neki smreki prečepel vse do večera.

Prva skupina osrednjega vodstva je odšla iz Dolomitov že okoli 25. marca. V tej skupini so bili Marjan Brecelj, Metod Mikuž, Rato Dugonjić, organizator jugoslovanske mladine, in Arso Jovanović. Dugonjić in Jovanović sta kot predstavnika vrhovnega štaba bivala v Dolomitih že od druge polovice decembra 1942. S to skupino je odšel tudi del zaščitne čete glavnega štaba kot njeno spremstvo.

Skupina je po spominih Metoda Mikuža zadnjo noč v Dolomitih prebila na Ključu, šla potem mimo Brezij čez Lesno brdo in mimo Žažarja čez Podlipsko dolino, nad Staro Vrhniko in Vrhniko ter med Verdom in Logatcem prestopila železniško progo. Končno je brez vsakih nezgod prišla na Ljubljanski vrh.

Pretežni del vodstva pa je odšel iz Dolomitov šele 7. aprila. V tej skupini so se zbrali ilegalci iz vseh bunkerjev in od drugod, kjer so do tedaj delovali. Pozno popoldne se je v Žirovnikovem grabnu znašlo okoli 60 ljudi, med temi so bili del zaščitne čete glavnega štaba in partizani Tomšičeve brigade, ki so bili s štirimi puškomitraljezi določeni za spremstvo.

Z mrakom je kolona krenila čez Selo in pri Šujici čez Dobrovsko polje, nadaljevala pot med Stransko vasjo in Dobrovo ter med Podsmreko in Kozarjami prekoračila Tržaško cesto in železniško progo. Do Ljubljane je prispela pri Črni vasi. Čez reko se je prepeljala z dvema gumijastima čolnoma. Ker so ti čolni lahko sprejeli samo po enega človeka in njegovo opremo, se je prevoz zavlekel skoro do dneva, posebno še zaradi tega, ker se je eden od čolnov kmalu pokvaril. Ko je skupina srečno prečkala Ljubljano, je odšla proti Iški vasi.

Tedaj, ko je druga skupina osrednjega vodstva odšla iz Dolomitov na Dolenjsko, je odšla na Primorsko skupina, ki jo je vodil namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič. V tej skupini so bili še Cene Logar kot inštruktor CK za Primorsko, Andrej Babnik, Silvo Hrast-Džidži, Ivan Polak-Iskra ter skupina borcev, vsega skupaj okoli 15 ljudi.

Začasna Dolomitska četa

Preden je odred odšel iz Dolomitov, je bila iz vseh enot, predvsem pa iz 2. bataljona ustanovljena začasna četa, ki je štela okoli 45 partizanov. Vsi drugi borci odreda pa so odšli

na Notranjsko in Dolenjsko, kjer so bili vključeni v Tomšičevo in v Šerčerjevo brigado.

Četo sta vodila dotedanji komandant odreda Rado Pehaček in komisar odreda Metod-Cestnik.* Ustanovili so jo na Ključu že drugi dan po končani zadnji ofenzivi na dolomitsko osvobojeno ozemlje. Na Ključu je ostala nekaj dni, se organizacijsko utrdila in se pripravila za naloge, zaradi katerih je bila ustanovljena. Prav njena naloga je bila, da iz Dolomitov evakuira vse ranjence, ki so bili z vsakim dnem bolj ogroženi. Kajti belogardisti, ki so se zaradi uspehov v Belški grapi in v Bezenici opogumili, so vedno bolj stikali po prejšnjem osvobojenem ozemlju, ujeti partizani in aktivisti so jim marsikaj izdali, pritiskali so na tamkajšnje ljudi in tako so odkrivali podzemeljsko zaledno organizacijo partizanov, njihova skladišča, tehnike, delavnice, bolnišnico in drugo.

Ranjenci, ki so jih, da bi ne bili izdani, že prej evakuirali iz bolnišnic in začasno skrili na več mestih, so bili zaradi težav v preskrbi in zdravniški negi v izredno težkem položaju.

Na gorenjsko stran jih niso mogli evakuirati, ker na prostoru od nemško-italijanske meje do Poljanske doline ni bilo ustreznih bolnišnic, in zaradi tega, ker je bila meja takrat močno zastražena. Zato je bilo sklenjeno, da vse ranjence evakuirajo v bolnišnico v Iški grapi. Ker so Italijani in belogardisti vse bolj kontrolirali progo in Ljubljano, so ranjence prenašali daleč okrog čez Horjulsko in Podlipsko dolino mimo Vrhnike, Verda ter daleč čez Ljubljanski vrh in mimo Rakitne v Iško grapo.

Prve ranjence je četa prevzela pod Ključem blizu Brezij, do koder so jih bili pripeljali njihovi dotedanji skrbniki in terenski delavci, ki so že tudi pripravili nosila.

Četa je okoli 20. aprila zvečer krenila prek Brezij in Lesnega brda in dalje po že omenjeni poti ter prvo noč prešla progo blizu Šampetovega mostu. V bližini Bukovega vrha je imela večji odmor, potem pa je še podnevi drugega dne nadaljevala pot do vasi Ustje, kjer je ranjence oddala osebju tamkajšnje bolnišnice.

Po nekaj dneh se je četa vrnila v Dolomite na Goli grič blizu Bezenice, kjer je taborila nekaj dni, kolikor je bilo potrebno, da se za transport pripravi druga skupina ranjencev.

---

* Ciril Keržič-Metod Cestnik.

Tudi to skupino so transportirali po približno isti poti in v isto bolnišnico.

S tem je četa svojo prvo nalogo uspešno opravila. Belogardistična propaganda se je na vso moč prizadevala prepričati ljudi, da so v Dolomitih končno vsi partizani uničeni. S tem je bela garda hotela tudi spodbujati k ustanavljanju novih in h krepitvi že obstoječih belogardističnih postojank. Zato je Dolomitska četa začela izvajati večje patroljne akcije po vaseh, ki so imele velik političen in moralen učinek, obenem pa so pomagale maloštevilnim terenskim delavcem, ki so sedaj morali delati izključno ilegalno, da so se lažje gibali, vzpostavljali pretrgane zveze ter delovali med ljudmi.

Da bi demantirala belogardistično propagando o popolnem uničenju partizanov, je četa izvedla večjo rekvizicijo pri nekaterih najbolj zagrizenih članih BG blizu Rovt.

Druga akcija čete, ki je imela velik političen odmev, je bila likvidacija belogardistične postojanke, ki je bila ustanovljena v cerkvi Sv. duh v Planini. K akciji so mnogo pripomogli terenski delavci tega kraja. Ti so namreč četo obvestili, da bi se belogardisti, ki so bili prisilno mobilizirani, prostovoljno vdali, če bi partizani napadli njihovo postojanko. To še posebej zato, ker so Italijani, ki belogardistom niso zaupali, v zvoniku cerkve postavili svojo opazovalnico s strojnico.

Partizani so napadli v noči na 28. april. Belogardisti so jih brez boja spustili v postojanko in partizani so hitro razorožili speče Italijane ter jih zvezane odpeljali. S partizani je prostovoljno odšla vsa posadka, ki je štela sedem mož. Takrat so odšli v partizane tudi skoraj vsi za orožje sposobni fantje iz Planine.

Po tej akciji je četa odšla na Ljubljanski vrh, kjer je ostala nekaj dni. Tam je dobila povelje, da takoj pride na Dolenjsko v vas Gornji Rigelj, kjer bo dobila novo nalogo.

Četa je takoj krenila prek Rakitne, Travne gore v Kočevski Rog in na Gornji Rigelj; tam so ji sporočili, da bo razpuščena in vključena v novo ustanovljeni Levstikov bataljon. Rado Pehaček in Metod pa sta odšla na nove dolžnosti.

PO UMIKU PARTIZANOV IZ DOLOMITOV

Politično stanje na terenu

Po ukinitvi začasne čete so Dolomiti ostali brez vsake partizanske enote. Na terenu je ostalo samo majhno število partijsko-političnih delavcev, ki pa so od tedaj naprej delali samo ilegalno.

Zato se je bela garda skoraj nemoteno širila.

Razen prejšnjih postojank so do začetka pomladi 1943 ustanovili še nove: na Drenovem griču, v Bevkah, na Verdu, na Stari Vrhniki in v Polhovem Gradcu. Skoraj istočasno so ustanovili tudi postojanke v Preserju, v Podpeči, na Bregu, v Plešivici, v Vnanjih Goricah ter na Uncu pri Rakeku in v Planini in Logatcu.

Da bi zavarovali cesto med Postojno in Logatcem in da bi preprečevali partizanske zveze med Notranjsko in Primorsko ter med zahodnim delom Dolomitov in med Notranjsko prek Ljubljanskega vrha in Hrušice, so Italijani s pomočjo logaških organizatorjev BG osnovali belogardistične posadke tudi v Grčarevcu in Kalcah.

Razen teh so v Dolomitih obstajale še postojanke v Ve-haršah, v Petkovcu in na Samotorici.

Belogardisti so zdaj popolnoma kontrolirali teren; mnogo je bilo tudi izdajstva, zato so odkrili ne samo skrivne partizan-ske baze, ampak tudi celotno organizacijo na terenu.

Z odkritjem organizacije je bilo aretiranih več ljudi, ki so bili nosilci dotedanjega dela na terenu, več pa jih je iz bo-jazni, da bodo aretirani, odšlo v partizane. Nekateri sicer niso bili odkriti, živeli pa so v prepričanju, da za njihovo delo belo-gardisti vedo, zato so se popolnoma pasivizirali. Niso pa bili

pripravljeni oditi v partizanske enote ali v ilegalo, čeprav so se bali, da jih BG stalno nadzoruje.

Tako je maloštevilen in v nekaterih primerih tudi kvalitetno šibek kader, ki je ostal na terenu pri ilegalnem delu, moral obnavljati oslABLJENO in ponekod skoraj popolnoma uničeno organizacijo.

To delo je bilo še posebno težko zato, ker je politični delavec za vsako stvar moral sam obiskati člana partije ali odbornika OF, delo vseh teh aktivistov pa je BG stalno in močno nadzorovala. Tako niso mogli odhajati na sestanke, oddaljene od njihovih domov in izven okvirov njihovega normalnega gibanja. Drugačno delo v teh razmerah ni prihajalo v poštev, če niso hoteli, da bodo odkriti, organizacija pa uničena.

Belogardisti so se zavedali, da kljub svoji propagandi, češ da so partizani popolnoma uničeni ne samo v Dolomitih, temveč tudi drugod po Sloveniji, ljudi ne bodo mogli uspešno slepiti vse dotlej, dokler bo prek informacij in propagande ter žive dejavnosti terenskih aktivistov med prebivalce še prihajala resnica o NOG. Zato so napenjali vse sile, da vse aktiviste odkrijejo in uničijo.

Tako jim je uspelo, da so v zadnji ofenzivi na osvobojeno ozemlje 10. aprila v nekem bunkerju na Osredku ujeli Radovana, prejšnjega komandanta DO. Potem, ko je bil odred prevzel Rado Pehaček, je osrednje vodstvo Radovana določilo za politično delo v dobrovškem rajonu in za vzdrževanje zveze z Ljubljano. Z njim so ujeli tudi Škodlarja in še nekatere terenske delavce.

Ujeli so jih takole: Ko so Italijani zvedeli za kraj, kjer so ti tovariši prebivali, so se nenadoma postavili pred vhod v bunker, ki je bil v kleti neke domačije in iz katerega je bilo možno priti samo posamično. Treba se je bilo povzpeti visoko skozi zelo ozko odprtino, pri čemer je bila izključena vsaka možnost za preboj.

Po tej ofenzivi so na Ključu ubili tudi znanega terenskega delavca Franca Velkavrha, nekaj prej pa tudi Marjana Novaka iz Viča in še nekatere terenske delavce.

S tem sta partija in OF izgubili najsposobnejše in najvplivnejše aktiviste, ki so delovali na širšem področju vzhodnega dela Dolomitov in vzdrževali zvezo z Ljubljano. Ta udarec je bil še toliko večji, ker se je to zgodilo v času, ko sta se iz Dolomitov umaknila odred in osrednje vodstvo. Ves čas

svojega obstoja je bil beli gardi in okupatorju »trn v peti«, kot pravi Karel Grabeljšek v Vrhniški kroniki, tudi vrhniški okrožni odbor partije in Osvobodilne fronte.

Po odhodu odreda iz Dolomitov je bila organizacijska struktura Partije in OF precej drugačna kot v začetnem obdobju.

Kar zadeva okrožni komite KPS Vrhnika, je Anton Grajšnik že januarja 1942 odšel v partizane, na njegovo mesto pa je prišel Janez Demšar iz rajonskega komiteja Borovnica. Še večje spremembe so nastale poleti 1942, ko se je komite povečal z novimi člani. To so bili Adolf Malavašič-Zajc, Nande Šinkovec-Petel in Matevž Fortuna-Srnjak. Decembra meseca 1942. leta je Stane Kavčič odšel za sekretarja pokrajinskega komiteja SKOJ, na njegovo mesto sekretarja okrožnega komiteja KP Vrhnika pa je prišel Cene Logar.

OK KPS je imel rajonske komiteje: Vrhnika, Logatec in Borovnica.

Okrožni odbor OF Vrhnika, ki so ga po ustanovitvi sestavljali Franc Popit, Janez Suhadolnik, Rado Pehaček in Cene Logar za Horjul.

Del vodstva okrožnega odbora Vrhnika

Okrožni odbor OF je imel štiri rajonske odbore: Vrhnika, Borovnica, Logatec in Horjul. Tudi sestava vseh rajonskih odborov OF se je od začetne sestave stalno in močno spreminjala. To pa zaradi tega, ker so nekateri odšli na druge dolžnosti ali v partizane, nekateri pa so že postali žrtev okupatorja.

Po odhodu odreda se je število aktivistov v Dolomitih zelo zmanjšalo, kajti pogoji za delo so postali zelo težki in sovražnikove ofenzive so povzročile mnogo izgub.

Aktivisti vrhniškega okrožja so se vse leto 1942 in v začetku leta 1943 zadrževali med Staro Vrhniko, Zaplano in Podlipo, pred zimo pa so si zgradili podzemeljski bunker blizu Podčela, v katerem so imeli radijski sprejemnik za poslušanje poročil in ciklostil, s katerim so tiskali poročila in razne letake.

Ker so se ti aktivisti večkrat kmalu zvečer pojavljali v bližnjih vaseh, so belogardisti sklepali, da mora biti njihovo bivališče nekje v bližini. Zato so ga sistematično iskali, dokler ga niso našli.*

Po napadu Italijanov in belogardistov na okrožni komite Vrhnika nad Podčelom pri Stari Vrhniki so se okrožni aktivisti nekaj časa zadrževali pri odrednih enotah. Sredi marca 1943. leta se je okrožni odbor Vrhnika kljub temu, da so ga razen rajonskega odbora Borovnica sestavljali tudi ra-

---

* Ta dogodek opisuje Adolf Malavašič, takratni sekretar okrožnega odbora OF, takole:

»Dne 23. februarja so beli hajkali, razpotegnjeni v strelce prav v gozdu nad Podčelom, vendar so kakih 100 metrov pred bunkerjem prenehali. Drugi dan pa so s preiskovanjem nadaljevali od tam, kjer so prejšnji dan nehali. Tistikrat smo bili v bunkerju: sekretar okrožnega komiteta KPS Cene Logar, ki je bil zamenjal Staneta Kavčiča — ta je nekaj tednov prej prevzel drugo dolžnost — Viktor Klobučar, Nande Šinkovec, Viktor Grom, ki je prišel po opravkih iz logaškega rajona, Janez Žitko in jaz. Ker smo čutili, da so v bližini belogardisti, sva Kragulj in jaz pred bunkerjem stražila, da bi tovariše opozorila, če bi pretila nevarnost. Belogardisti so se nam vse bolj bližali. Nekaj jih je šlo nad bunkerjem, nekaj spodaj, Smrtnik iz Ligojne pa po sredi. Ta pride do steze, ki se je naredila v bližini bunkerja zaradi vsakodnevne hoje v bunker in iz njega. Zavije po stezi in pride na streho bunkerja. Ko se razgleduje, zagleda od dimne cevi okajen grm, to še poveča njegovo pozornost. Z očmi gre niže in zagleda med smrečicami cevi najinih pušk. Oči so se mu kar izbuljile, zavpije, kakor da ga devamo iz kože. Takrat sva morala ustreliti, da opozo-

jonski odbori, ki so pokrivali ves dolomitski teren, preselil v gozdove okrog Ljubljanskega in Bukovega vrha onkraj proge.

Do maja 1943. leta je namreč vrhniško okrožje imelo štiri rajonske odbore: Vrhnika, Logatec, Horjul in Borovnica. Maja 1943. leta je bil okrožju priključen še rajonski odbor Dobrova, poleti 1943. leta pa je bil ustanovljen tudi rajonski odbor Rovte.

Ker je Cene Logar tedaj odšel na drugo dolžnost na Primorsko, je nekako v sredini maja 1943 začasno prevzel posle sekretarja okrožnega komiteja Franc Trček-Ovsov. V sredini julija tega leta pa je dolžnost sekretarja prevzel Ignac Voljč-Fric.

Okrožni odbor OF Vrhnika so sestavljali: sekretar odbora Adolf Malavašič-Zajc in člani Nande Šinkovec-Petel, Vanjo Škraba-Vanja in Jože Molek-Puntar. V rajonskem komiteju Vrhnika pa so bili: Franc Trček-Ovsov (sekretar) in člani Adolf Malavašič-Zajc in Jože Molek-Puntar.

Dokler ni bil ustanovljen rovtarski rajon, je področje rajona Vrhnika obsegalo Bistro, Blatno Brezovico, Sinjo gorico, Staro Vrhniko, Ligojno in Podlipo. V času, ko je obstajal rovtarski rajon, je bila vsa Podlipska dolina priključena temu rajonu. Vrhniški rajon je zajemal tudi Drenov grič, dokler se rajonski odbor Horjul ni preselil v njegovo neposredno bli-

---

riva tovariše na nevarnost. Zadel a sva in Smrtnika je kar vrglo čez rob. Tovariši so hitro razlili petrolej, da bi zažgali, kar je bilo v bunkerju. Zaradi nervoze pa so polili tudi vžigalice, ki jih potem niso mogli vžgati. Tako s požigom ni bilo nič in belogardisti so potem dobili v bunkerju nekatere stvari, ki so izdale nekaj ljudi, pripadnikov OF. Midva s Kraguljem sva bila še na preži, videla sva, kje je pot prosta. Ko so tovariši planili iz bunkerja, sva jim rekla, naj tečejo za nama, pa naju menda niso slišali. Midva sva planila navzgor in sva bila kmalu izven nevarnosti. Grom in Žitko sta tekla po sredi brega, streljali so za njima in metali bombe, oba sta bila ranjena. Šinkovec in Logar pa sta planila navzdol, proti cesti. Ko sta tekla čez senožeti, da bi se rešila v gozdu na nasprotni strani doline, sta bila dobri tarči za belogardiste, ki so ves čas streljali za njima. Šinkovca so večkrat zadeli. Hudo ranjenega je rešil Franc Žitko, ki je v bližini grabil steljo. Naložil ga je na voz, ga pokril s steljo in ga odpeljal domov. Pozneje je prišel Kragulj in ga zanesel na hlev v seno. Tudi ranjena Grom in Žitko sta tam našla zatočišče, dokler niso prišli dolomitski partizani in vse tri ranjence odnesli v partizansko bolnišnico.« — (Izvirnik opisa je shranjen v arhivu CK ZKS v Ljubljani).

Nekaj članov rajonskega vodstva Logatec leta 1942

žino. Tedaj je bil Drenov grič priključen horjulskemu rajonu, kar delno velja tudi za Ligojno.

V rajonskem komiteju Logatec so bili: sekretar Tonček Ključar, član pa Vanjo Škraba. Rajonski odbor OF Logatec pa so sestavljali: sekretar Vanjo Škraba in člana Jaka Brus, Janez Skvarča.

Področje rajona je obsegalo ves teren tedanjih občin Gorenji Logatec, Dolenji Logatec in Hotedršica. Čeprav je obstajal rajonski odbor Rakek, kamor sta bila vključena Unec in Planina, sta bili ti dve vasi povezani predvsem z rajonom Logatec. Ta je v času, ko še ni obstajal rajonski odbor Rovte, zajemal tudi občino Rovte.

V rajonu Horjul je potem, ko je Cene Logar odšel za sekretarja okrožnega komiteja Vrhnika, politično delo vodil Viktor Korenčan-Povh, ki je odgovarjal za delo partije in OF. Šele pozneje sta se v tem rajonu ti dve funkciji ločili.

Razen Viktorja Korenčana so se na terenu horjulskega

rajona takrat zadrževali še Janko Janša-Dušan, Tone Zdešar-Dore in Janko Merlak.

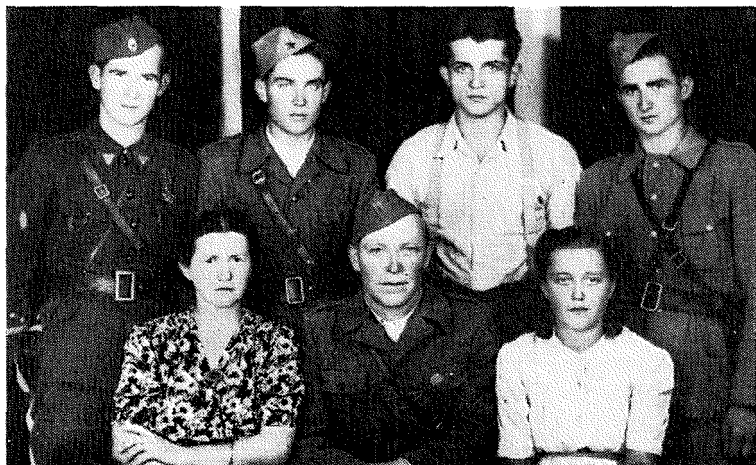
Rajon je obsegal celotno področje takratnih občin Horjul, Polhov Gradec in Brezje kakor tudi občine Šentjošt. Po preselitvi rajonskega vodstva s Ključa v bližino Drenovega griča pa je ta rajon obsegal, kot že rečeno, tudi Drenov grič in v glavnem še Ligojno. Tudi Žažar je bil pretežno vezan na horjulski rajon.

V rajonskem komiteju Dobrova je bil sekretar Kocjan Kmetič-Edvard Eržen, člani pa Lojze Erbežnik, Ivan Selan-Milan, Franc Oven-Cibi in Franc Babnik. V rajonskem odboru OF Dobrova pa so bili: Edo Skubic, Tone Marenče, Jože Verbič-Risto, Mici Kuclar, Ana Omejc in Albin Suhadolnik.

Rajon je obsegal prostor od vključno Notranjih Goric, Loga, Babne gore in Osredka, ozemlje med Ljubljano in nemško-italijansko mejo do ljubljanskega bloka in Šentvida.

Rajon Rovte je v času, dokler je obstajal, zajemal območje občine Rovte, Podlipsko dolino in Žažar.

Ta pregled partijske organizacije na terenu po odhodu odreda in osrednjega vodstva kaže, kako maloštevilni terenski delavci so morali tedaj sprejeti na svoja pleča vso težo partijsko-političnega dela v Dolomitih.

Viktor Korenčan-Povh, sekretar rajonskega odbora OF in rajonskega komiteja KPS Horjul

Kocijan Kmetič-Edvard Eržen, sekretar rajonskega komiteja KPS Dobrova

Poudariti je treba tudi dejstvo, da so bili vsi ti forumi zelo oddaljeni od severnega in zahodnega dela Dolomitov, da so delovali na periferijah svojih področij, kar velja posebno za horjulski in dobrovski rajon; to je še bolj oteževalo njihovo delo.

Spričo takšne situacije mnogo dolomitskih prebivalcev ni imelo zadostnega vpogleda v najpomembnejša dogajanja narodnoosvobodilnega gibanja v Sloveniji in Jugoslaviji, kar je vsekakor močno vplivalo na to, da so se ljudje počasneje oddaljevali od BG in se teže vključevali v partizanske vrste.

Zato tudi priprave za »zbor svobode« in izbor delegatov za ta zbor, ki so potekale od sredine avgusta 1943, niso dovolj prodrle med ljudi, čeprav je šlo za tako pomembne zadeve.

Tudi o dogajanjih v Ljubljani, ki je neprestano vrela, so zaradi slabih zvez in šibkega političnega aparata ljudje v Dolomitih le malo zvedeli, čeprav je bila ta nepokorjena slovenska prestolnica polna stavk, množičnih protestnih zborovanj in drugih uporniških manifestacij.

Posledice tega stanja so se pokazale ob kapitulaciji Italije, ko je bilo po odhodu Italijanov in BG iz večine tedanjih postojank treba prevzemati oblast.

Kako šibka je bila takrat naša organizacija v Dolomitih, je videti tudi iz poročila, ki ga je 27. avgusta 1943 poslal okrožni komite KPS Vrhnika centralnemu komiteju KP Slovenije. Poročilo navaja, da je imel na primer vrhniški rajonski komite le dva člana, na terenu pa so bile štiri partijske celice, v vsaki pa samo po 3 do 4 člani.

Nič boljše ni bilo v borovniškem rajonu. Tam je imel komite tri člane, v dveh partijskih celicah pa je bilo skupno šest članov.

Nekoliko boljše je bilo v logaškem rajonu, kjer sta komite sestavljala dva člana, v samem Logatcu pa so bili še trije partijci, ki pa niso bili povezani v celico. Poleg tega je delovala celica v Lazah, ki je imela šest članov, medtem ko so bili v celici na Uncu štirje člani.

Najslabše je bilo v rovtarskem rajonu, kjer sta dva partijca prestopila k četnikom. To je bilo toliko huje, ker sta bila domačina in sta domače razmere dobro poznala. Zato so se politični delavci zadrževali kar pri okrožnem komiteju, od koder so nekajkrat tedensko odhajali v svoj rajon do zaupnikov, da bi prek njih razpečavali literaturo.

V dobrovskem rajonu je bilo poleg treh članov komiteja še pet kandidatov za KP in štirje člani, ki pa zaradi prevelike medsebojne oddaljenosti niso bili povezani v celico.

V horjulskem rajonu so imeli le tri partijce v rajonskem komiteju, na terenu pa niti ene celice.

Precej bolje je bilo v Zvezi komunistične mladine (SKOJ). Zgoraj omenjeno poročilo navaja, da ponekod pokličejo na sestanek le nekaj mladincev, pride pa jih toliko, da je nevarno, da sovražnik odkrije sestanek. Lahko bi se tudi zgodilo, da bi kakega udeleženca zaprli in ta bi utegnil izdati še druge. V dneh pred italijansko kapitulacijo je delovalo na primer v logaškem rajonu pet aktivov, v vrhniškem rajonu en aktiv, v dobrovskem rajonu dva aktiva in še nekaj posameznih članov na terenu. V horjulskem rajonu pa ni bilo nobenega aktiva.

Zveza mladine Slovenije se je hitro širila zlasti v vrhniškem in logaškem rajonu, slabše pa je bilo v notranjosti Dolomitov in v borovniškem rajonu.

Takšno je bilo torej po oceni okrožnega komiteja KPS Vrhnika, katerega sekretar je bil takrat Ignac Voljč-Fric, stanje v Dolomitih v tednih pred kapitulacijo fašistične Italije.

Prav v času, ko so se morale partizanske enote pod nevdržnim pritiskom italijanskega okupatorja in njegovih domačih pomagačev umakniti iz Dolomitov in ko je v zraku visel zlom fašistične Italije, se je začela v Dolomitih krepiti nova kvislinška sila — četniki. Zato je prav, da na tem mestu posvetimo nekaj več prostora tudi tem okupatorjevim sodelavcem.

Ko je bila združena slovenska reakcija zaradi sodelovanja z okupatorjem razkrinkana tudi v svetovni javnosti in ko je uvidela, da je poraz Italije in Nemčije samo še vprašanje časa, se je začela zanašati na izkrcanje zahodnih zaveznikov na jugoslovanski obali. Za vsako ceno je skušala preprečiti, da v tem primeru ne bi bila partizanska vojska tista, ki bi jih sprejela.

Zato je prišla na idejo, da svoje legionarje preimenuje v četnike, jih obleče v uniforme bivše jugoslovanske vojske s šajkačo in kokardo in da gre z njimi v ilegalo.

A kaj kmalu je tudi večina preprostih ljudi spregledala to igro. Ljudje so te legionarje imenovali »plava garda«.

Po podatkih, ki jih je zbral Karel Grabeljšek in jih temeljito obdelal v svoji Vrhniški kroniki, je razvoj četništva oziroma plavogardizma v Dolomitih potekal takole:

Začelo se je v belogardistični postojanki v Zaplani, kamor je že 6. februarja 1943 prišlo dvanajst belogardistov. Tja jih je poslal major Novak, ki je bil Mihailovičev namestnik za Slovenijo.

Predvideno je bilo, naj bi v tej postojanki ustanovili četniški odred, ki bi odšel na Primorsko, se tam vrnil med partizane in jih pritegnil v četniške vrste.

Plavogardisti so v Zaplani ostali kakih štirinajst dni, nato pa so odšli v Šentjošt, kjer so se nastanili pri kmetu Malovrhu. Ljudem so se kazali kot ilegalci, toda s hrano in drugimi potrebščinami so jih oskrbovali šentjoški belogardisti.

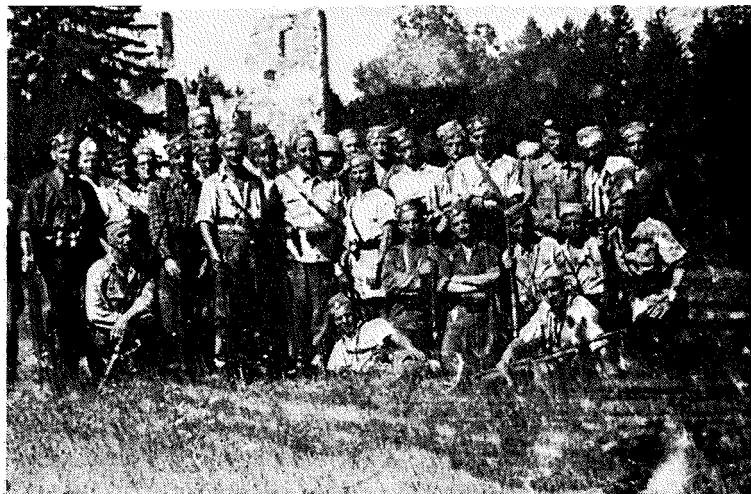
V Šentjoštu je odred narastel na 25 mož, med njimi je bilo največ oficirjev bivše jugoslovanske vojske. Kmalu nato so se premaknili k Sv. Trem kraljem, kjer so se nastanili v župnišču, od tod pa so se marca 1943 napotili na Primorsko. Prišli so v Črni vrh nad Idrijo in ker so se izdajali za partizane, jim je uspelo navezati stike z nekaterimi našimi po-

litičnimi delavci. Toda primorski partizani so bili po radiu »Svobodna Jugoslavija« pri vrhovnem štabu NOV in POJ opozorjeni na prihod teh četnikov in jim niso nasedli.

Četnikom ni preostalo drugega, kot da se vrnejo nazaj k Sv. Trem kraljem. Odtod je major Novak vzpostavil zvezo z jugoslovansko begunsko vlado v Londonu oziroma z njenim predstavnikom v Kairu.

Neke noči sta z župnikom nad Smrečjem zakurila velik ogenj, ki je bil signal za angleško letalo. Letalo je pripeljalo tri padalce, ki so se spustili s padali in se priključili četnikom. S seboj so prinesli dve radijski postaji in pol milijona lir.

Četniške vrste so se kmalu pomnožile na račun nekaterih bivših jugoslovanskih oficirjev, ki so jih Italijani izpustili iz internacije, in tudi belogardistov. Konec junija 1943 je tako bilo v Dolomitih že kakih sto četnikov, ki so jih porazdelili v štiri odrede: v notranjski, v primorski, v gorenjski in v centralni odred. Ker pa je bilo to premalo, da bi četništvo v vojaškem ali propagandnem smislu lahko kaj pomenilo, se je major Novak začel prizadevati, da bi v »ilegalo« potegnil tudi belo gardo. To mu zaradi notranjih razprtij ni uspelo. Major Novak in manjši del belogardističnih komandantov je pripadal

Četniki majorja Novaka

liberalnemu krilu slovenske buržoazije, toda največji del poveljnikov je bil iz klerikalnega tabora. Novakovo prizadevanje pa seveda klerikalnemu vodstvu ni bilo všeč in se je njegovim nameram uprlo. Po drugi strani pa tudi samim belogardistom ni dišalo, da bi iz sorazmerno udobnih postojank odšli v negotovo ilegalno. Med njimi je bilo namreč le malo takih, ki so šli v belo gardo zaradi političnega prepričanja, ampak so to storili zato, ker so se bali, da bi jih okupator poslal v internacijo ali pa jim požgal domačije.

Četniški voditelji so se sestajali ne samo z belogardističnimi vodji, ampak tudi z Italijani. Da bi to sodelovanje prikrili pred ljudmi, so se dogovorili celo za medsebojen spopad. Do tega spopada je prišlo 23. junija v Celarskem grabnu pri Žazarju.

V začetku julija 1943 pa so se četniki odpravili iz Dolomitov na Dolenjsko. Iz Podlipe so krenili mimo Vrhniko čez Drenov grič, Log, Notranje Gorice, Podpeč in Iško vas. V Notranjih Goricah je bila italijanska posadka, tudi Italijani v Podpeči so jih brez nadaljnega spustili čez most. Iz Iške vasi so krenili na Otočec, kjer so se nastanili za dalj časa, nato so se preselili na Ortnek, nazadnje pa v Grčarice, kjer jih je tik pred italijansko kapitulacijo napadla Šerčerjeva brigada in jih po tridnevni bojih prisilila k vdaji.

Vendar iz Iške vasi niso vsi četniki odšli na Dolenjsko, kajti gorenjski in primorski odred, ki sta skupno štela kakih 30 mož, sta se po gozdu čez Ljubljanski vrh vrnila v Dolomite. Tam pa je ostal tudi notranjski odred. Skupno z njim je bilo v Dolomitih kakih 60 četnikov. Zadrževali so se okrog Sv. Treh kraljev, Žazarja in na Opalah pri Žireh. Tu so tudi čakali kapitulacijo Italije.

Kratka ocena 1. Dolomitskega odreda

Za Dolomite je značilno, da se je v tem delu Slovenije začelo narodnoosvobodilno gibanje zelo zgodaj, da je bilo zelo dobro organizirano in da se je vanj vključilo tako rekoč vse tamkajšnje prebivalstvo. Vzroke za to je treba nedvomno iskati tudi v dejstvu, da je bilo v nekaterih krajih že pred vojno močno ukoreninjeno delavsko gibanje pod vodstvom Komunistične partije. Domači partijski kadri so ob neposredni

pomoči iz bližnje Ljubljane že v prvih tednih po sovražnikovi okupaciji vzpostavili dobro organizirano omrežje odborov OF, ki je prepletalo vse Dolomite.

Prav zato je bilo mogoče v Dolomitih preiti k oboroženim oblikam odpora proti okupatorju prej kot v nekaterih drugih slovenskih pokrajinah. Kljub neugodnemu geografskemu položaju Dolomitov so tu vzniknile že poleti in v zgodnji jeseni 1941 partizanske skupine in enote, ki jim je dobro organizirano partizansko zaledje omogočalo ne le obstanek, ampak tudi uspešno delovanje.

Največji razmah pa je dolomitsko narodnoosvobodilno gibanje doživelo spomladi in poleti 1942, ko so spričo množičnega priliva novih borcev s terena in iz Ljubljane prve čete prerasle v bataljone, bataljoni pa so se združili v odred — v 1. Dolomitski odred. To pa ni bila edina oborožena sila tamkajšnjega narodnoosvobodilnega gibanja. Množična podpora dolomitskega prebivalstva oboroženemu odporu proti okupatorju je bila izražena tudi z narodno zaščito, ki je združevala vse tiste za orožje sposobne moške, ki niso bili pripadniki partizanskih enot. Poudariti je treba, da narodna zaščita ni bila z izjemo Ljubljane v nobeni slovenski pokrajini tako množična in v vojaškem pogledu tako uspešna kot prav v Dolomitih.

Dolomitski odred je ob neposredni podpori enot narodne zaščite potisnil sovražnika v izrazito defenzivo, hkrati pa vzpostavil popolno kontrolo nad večjim delom Dolomitov. S tem je v neposredni bližini Ljubljane nastalo osvobojeno ozemlje, ki je mogočalo vzpostavitev prve ljudske oblasti in intenzivno politično delovanje tako na osvobojenem ozemlju kakor tudi v krajih, ki so bili še pod okupatorjevim nadzorom.

Uspešno delovanje 1. Dolomitskega odreda v obliki vzpostavitve osvobojenega ozemlja tik pred Ljubljano pa ni bilo samo velikega lokalnega pomena, ampak je vplivalo na nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega gibanja v vsej Sloveniji. Osvobojeno dolomitsko ozemlje je namreč postalo sedež slovenskega politično-vojaškega vodstva, ki mu je bilo spričo idealne lege Dolomitov v odnosu na druge slovenske pokrajine in spričo neposredne bližine Ljubljane omogočeno, da uspešno vodi in razvija narodnoosvobodilni boj tako v Ljub-

ljanski pokrajini, ki je bila pod italijansko okupacijo, kot tudi v tistih pokrajinah, ki so bile prišle pod nemško oblast.

Velikega pomena Dolomitov za narodnoosvobodilno gibanje se je dobro zavedal tudi okupator. Kljub veliki premoči mu ni uspelo potisniti dolomitske partizanske enote v defenzivo vse dotlej, dokler ni aktiviral še domače izdajalske elemente. Pri tem so odločilno vlogo odigrali nekateri duhovniki, ki so izkoristili svoj vpliv med ljudmi. Z njihovo neposredno pomočjo in hkrati ob stopnjujočem se sovražnikovem pritisku je prišlo do ustanovitve prvih kontrarevolucionarnih oboroženih formacij, ki so ramo ob rami z okupatorjevimi enotami čedalje huje pritiskale na osvobojeno ozemlje.

Dolomitski odred se je pritisku še mesece uspešno upiral in hkrati prehajal v protinapade na belogardistične postojanke, ki so čedalje bolj zoževale partizansko osvobojeno ozemlje. Sovražnikov pritisk pa je bil le prehud, napadi partizanskih enot na utrjene belogardistične postojanke pa zaradi pomanjkanja težkega orožja in tudi izkušenj za te oblike boja v večini primerov neuspešni, kar je vodstvo slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja prisililo, da se odloči za ukinitvev Dolomitskega odreda in k umiku iz Dolomitov, kjer so postale razmere čedalje bolj nevzdržne.

Od pomladi 1943 dalje 1. Dolomitskega odreda sicer ni bilo več, toda rezultati njegovega delovanja so ostali. Sovražnikov uspeh je bil le navidezen in kratkotrajen, kajti že nekaj mesecev kasneje, ob kapitulaciji Italije, se je pokazalo, da so belogardistične formacije gnili tvorba in da pri prebivalstvu nimajo podpore, hkrati pa je dolomitsko prebivalstvo dokazalo svojo pripadnost k narodnoosvobodilnemu gibanju z množičnim vključevanjem v novi odred — v 2. Dolomitski odred.

DRUGI DOLOMITSKI ODRED

PRIPRAVE NA KAPITULACIJO ITALIJE

Sredi leta 1943 so se vse bolj kazale slabosti in težave italijansko-nemškega vojaškega stroja, s tem pa so se iz meseca v mesec slabšale tudi politične razmere in medsebojni odnosi v fašističnem taboru.

Nemcem je povsem propadel poizkus, da z bitko pri Kursku ponovno vzamejo v roke iniciativo na vzhodni fronti, čeprav so v bitko vrgli vse razpoložljive sile, najbolj elitne enote ter velik del svoje tehnike — predvsem aviacije in oklopnih enot. Ta bitka je pomenila novo odločilno zmago Rdeče armade, ki se je od tedaj naprej mnogo hitreje približevala zahodu in sami Nemčiji.

V posebno težki situaciji pa se je tedaj znašla Italija. — Na italijansko ljudstvo in njeno armado je še vedno pritisкала mora spominov na izgubljene vojake pred Stalingradom in na poraz v Afriki. Toda Anglo-američani so se 10. julija 1943 že izkrcali na Siciliji. Bilo je samo še vprašanje časa, kdaj se bodo izkrcali tudi na italijansko celino.

Da bi rešili, kar se rešiti da, so Italijani za hrbtom svojega včerajšnjega zaveznika Hitlerja 25. julija 1943 strmoglavili Mussolinija in se z Anglo-američani začeli pogajati o miru.

Vodstvo NOG Slovenije se je na te dogodke temeljito pripravljalo. Poznavajoč razpoloženje in razmere v Italiji, je prek obveščevalne službe zasledovalo tamkajšnja dogajanja in že pričakovalo velike dogodke.

V tem smislu je bila v času junij — avgust 1943 izvedena cela vrsta ukrepov.

Obstajala je bojazen, da bi mogla Italija s svojimi političnimi manevri pri Anglo-američanih doseči miren prehod na stran zahodnih zaveznikov. S tem bi si zagotovila nadalj-

nji obstoj monarhije, zadušila močno levo, antifašistično gibanje in si zagotovila meje proti Jugoslaviji, ki so izhajale iz rapalske pogodbe. S tem bi ponovno ostalo izven meje Slovenije več kot tri četrtine milijona Slovencev in Hrvatov v Slovenskem primorju in Istri.

Da je bila bojazen slovenskega vodstva upravičena, se je pokazalo kasneje. Kralj in Badoglijeva vlada sta namreč z vsemi sredstvi poskušala pri Anglo-američanih doseči premirje, ne da bi brezpogojno kapitulirala in si obdržati stare meje z Jugoslavijo.

Naslednje vprašanje, ki je vodstvu NOG Slovenije narekovalo določene ukrepe, so bili načrti slovenske reakcije, ki je računala, da se bodo zahodni zavezniki po italijanski kapitulaciji zanesljivo izkrcali na jadranski obali in v Istri; pri tem je hotela preprečiti, da bi bila NOV Jugoslavije tista, ki jih bo pričakala.

Razorožitev italijanske vojske ob predvidenem razpadu je bila prvorazredna naloga slovenske partizanske vojske. To še posebej zaradi tega, ker je bilo treba računati s tem, da bodo Ljubljansko pokrajino zasedli Nemci. Ti bodo v tem primeru na vsak način poskušali preprečiti partizanom, da pridejo do orožja italijanske vojske.

Tik pred kapitulacijo je italijanska vojska v Ljubljanski pokrajini štela okoli 50.000 mož. Belogardistična vojska pa je 15. avgusta 1943. leta imela v svojih 104 postojankah 6.049 mož, ki so bili zelo dobro oboroženi, tudi s težkim orožjem.

Za primerjavo: prvi dve slovenski diviziji, XIV. in XV., sta imeli pred vključitvijo Prešernove, Gradnikove in Šlandrove brigade, to se pravi, dokler so jih sestavljale samo Tomšičeva, Šercerjeva, Gubčeva in Cankarjeva brigada, skupaj 2.312 borcev in bork.

Da bi ob tako neugodnem razmerju sil lahko opravil vse zgoraj omenjene naloge in onemogočil načrte slovenske reakcije, je glavni štab NOV in PO Slovenije sklenil osredotočiti v osrednjem delu Ljubljanske pokrajine glavnino svojih operativnih sil — vse brigade.

Poklicane so bile celo Prešernova brigada z Gorenjske, Gradnikova brigada s Primorske in Šlandrova brigada s Štajerske. Te brigade so bile vključene v takrat že obstoječi dve slovenski diviziji. Od oboroženih enot so takrat v vseh slovenskih pokrajinah ostali samo odredi.

Prešernova brigada se je na svoji poti na Dolenjsko, kamor jo je takoj po njeni ustanovitvi poklical glavni štab NOV in PO Slovenije, da bi se vključila v XIV. divizijo, 2. avgusta zbrala na Žirovskem vrhu.

Nemci se niso mogli sprijazniti s tem, da bi se na ozemlju, ki so ga imeli za sestavni del rajha, gibala takšna partizanska enota, kot je brigada, zato so zbrali vse razpoložljive sile z namenom, da šele pred nekaj dnevi ustanovljeno brigado za vsako ceno razbijejo in uničijo.

Nebudnost, slaba obveščevalna služba in prevelik zanos vodstva so povzročili, da so Nemci uspeli brigado obkoliti z vseh, razen z dolomitske strani. Nemci so silovito napadli z vseh strani. Brigada organizacijsko še ni bila utrjena in v bojih še ne prekaljena, tudi poveljevanje je bilo slabo, in Nemci so jo kaj hitro razbili, potem pa razbite enote tri dni hajkali po Žirovskem vrhu.

Konec je bil za brigado zelo tragičen. Padlo je 55 borcev, ujetih jih je bilo 90, razhajkalo in razbilo pa se jih je okoli 150. Tako se je od prvotnega števila okoli 650, kolikor je brigada štela ob ustanovitvi, v Dolomite prebilo le okoli 350 borcev.

Po preboju z Žirovskega vrha severno od Žirov je brigada prišla na Vrsnik, kjer se je zadržala dva dni. Tam se je srečala z dolomitskimi četniki. Prišlo je do kratkega boja, v katerem so prešernovci ujeli enega četnika, potem pa sta se srečala četniški komandant in komandant 3. bataljona Prešernove brigade Blaž Ostrovihar. Na sestanku so se sporazumeli, da se ne bodo napadali, nakar je brigada izpustila tudi ujetega četnika.

Do paktiranja med partizani in četniki je prišlo kljub temu, da je bilo vodstvu brigade znano stališče glavnega štaba v odnosu do četnikov. Brigada ni izkoristila priložnosti, da uniči četnike, čeprav je bila v premoči. S tem bi bila ponovno vzdignila moralo borcev, ki je bila po žirovski katastrofi močno zrahljana.

Železniško progo Ljubljana—Postojna je brigada prešla 7. avgusta ponoči. To je storila med železniškima postajama Verd in Logatec. Od proge je krenila na Ljubljanski vrh, nato pa naprej proti Krimu.

V bojih na Žirovskem vrhu belogardisti iz Dolomitov niso sodelovali, s Prešernovo brigado se niso srečali ali spopadli tudi na njeni poti od Vrsnika do železniške proge. Toda njen poraz na Žirovskem vrhu so hoteli v polni meri izkoristiti. V svoji propagandi so ljudem govorili, češ kako partizani doživljajo neuspehe in poraze tudi v drugih pokrajinah in da se povsod bliža njihov konec.*

Šercerjeva brigada na Vranjih pečinah

Da bi italijanski vojski preprečil organiziran umik, Nemcem pa hitro zasedbo Ljubljanske pokrajine ter prevoz transportov in da bi tako zaveznikom pomagali pri njihovih operacijah v Italiji, je glavni štab Slovenije vseh sedem brigad angažiral za rušenje prog in za napade na postojanke, ki so te proge ščitile.

Posebno pomembna je bila naloga XIV. divizije, ki je bila vsa usmerjena v rušenje proge Ljubljana—Trst. Z uničenjem te proge naj bi bila v najbolj kritičnem trenutku za Nemce prekinjena železniška zveza med Nemčijo in Italijo prek Ljubljane.

Medtem ko so partizani sredi 1942. leta progo intenzivno napadali, je bilo teh napadov v drugem polletju 1942 in v prvem polletju 1943 občutno manj. Z navedenimi ukrepi pa je glavno poveljstvo te napade obnovilo v velikem obsegu, in sicer z večjimi silami in z večjim učinkom kot dotlej. V teh napadih so istočasno sodelovale vse brigade. Toda najprej je bilo treba likvidirati italijanske in belogardistične postojanke ob progi oziroma v njenem ožjem pasu.

Preden je XIV. divizija začela splošen napad na progo Ljubljana—Trst, je divizijski štab pripravil načrt, da gre Šercerjeva brigada čez progo in čez nemško mejo do samih Žirov, kjer bi vdrla v postojanko in izpraznila velike čevljarске delavnice, polne dobre vojaške obutve in usnja. Tako mimogrede pa bi pomendrala še plavogardistično postojanko pri Sv. Treh kraljih.

Kakšna bo ta akcija, ni bilo nikomur jasno.

---

* Podatki za poglavje Prešernovci v Dolomitih so vzeti iz kronike Stanka Petelina-Vojka Prešernova brigada.

Za zahtevne naloge in pot v neznano se je brigada dobro pripravila. Da bi bila čimbolj gibljiva, je pustila v taborišču ves pratež in vse za večji napor nevzdržljive borce ter 12. avgusta zvečer v hitrem prehodu in brez težav prešla progo blizu Štampetovega mostu, pa mimo belogardistične postojanke v Zaplani, hitela po vojaški cesti in se je že pri visokem dnevu ustavila za počitek na kraju, ki so mu partizani, domačini iz Dolomitov, rekli »Vranje pečine«. Na tleh je bilo polno sledi, da so bili v tem taborišču še pred kratkim neki »prebivalci«.

Zahteven prehod čez nemško mejo je vodil Svarun, doma iz teh krajev. Samo presenečenje — nenaden vdor močne partizanske enote na to ozemlje bi lahko vodilo k uspehu. In prav tako nenaden in hiter odhod. Zato je štab brigade borcem vsilil takšen pohod.

Vsi pa ga niso zmogli. Nekaj mladih partizanov je na gladki cesti za Zaplano premagalo sonce in ko je po počitku brigada krenila proti Vranjim pečinam, so speči ostali zadaj. In takšne je našla belogardistična patrulja iz Zaplane.

Pa ne samo to! Vse sovražnikove postojanke v Dolomitih so bile že nekaj dni v strogi pripravljenosti, ker so ugotavljale, da je s severne Primorske in z Gorenjske že nekaj dni na poti močna partizanska bojna patrulja, ki se pomika na jug. Namestnik komandanta glavnega štaba Jaka Avšič se je vračal v Kočevski Rog. Sovražnik mu je pripravil dobro premišljen napad, ta dan pa, ko se je štabna patrulja umaknila, je v to kašo padla Šercerjeva.

Vsi trije brigadni bataljoni se še niso dobro raztovorili, ko je že počilo. Sprva pri zasedi, ki je varovala dohode od Smrečja, nato pa od vsepovsod. Da se je brigada ob prvih streljih ali pa že prej umaknila na Jamnik, bi se bila izognila temu, da je bila tarča tolikemu orožju. Tako pa je ostala na majhnem in odprtem kraju in se naježila. In to je bilo tudi vse, kar je lahko naredila.

Sovražnik se je nad obkoljene bataljone lahko pripeljal od povsod. Italijansko vojaštvo in belogardiste so dovažali z Vrhnike, Zaplane, Podlipske doline, Rovt, Razorske doline, Sv. Treh kraljev, Horjula, Polhovega Gradca. Največ opravka pa so imeli minometi od blizu in topovi iz dolin. Mine in grane so padale, kot bi jih sejal skozi rešeta.

Še čudno, da je bilo pri napadenih tako malo žrtev. Največ škode je naredila mina, ki je priletela zviška na smreko, pod njo pa so obležali težko ranjeni, med njimi tudi brigadni zdravnik dr. Tine. Granate iz hitrega protitankovskega topa, ki je stal na cesti nasproti taborišča, so do kraja zmahale tudi brigadno kuhinjo, postavljeno v plitvi vrtači.

Kaj storiti? — se je ves dan spraševal in se posvetoval z bataljonskimi poveljstvi načelnik brigade Mile Kilibarda, ki je poveljeval pohodu na Žiri. Kako nadaljevati pot, ko je nemara že skoraj odkrita in — kako se umakniti in ne izpolniti postavljene naloge?

Vendar — vedno bolj se je risal sklep: nazaj čez progo. Mreža cest, vse črno sovražnikovih postojank, nasprotnik še na nogah — uspeha ni pričakovati.

Spet je bil Svarun na vrsti, da v obkoljenem položaju izbere pot, ki bo brigado čimprej pripeljala iz obroča. Odločil se je za najbolj drzno smer — čim bliže Vrhniki, da bo sovražnik obnemel ob presenečenju, če bo kolono kljub vsemu zasledil. Dež in megla sta pomagala Svarunu in brigadi, da se je še pri dnevni luči izvlekla iz najbolj kočljive cone. Napor je bil nečloveški. Kolona z ranjenci se je prebijala po lovski stezi, vsekani v navpično in z gostim šibjem obraščeno strmino. Vsakega ranjenca sta mogla nositi le dva borca. Zraven pa še svoje orožje in opremo. In dan je bil! Na premiku je zadevala na sovražnika, ki so ga bile polne ceste, pa je brez strela prišla na vojaško cesto in naprej pod Korenom pa mimo Podčela, tik ob gostilni pri Šklebcu zraven zadnjih vrhniških hiš, — in potem urno navkreber čez glavno cesto in proti progi.

Tam pa je bilo spet vse na nogah, ker je Tomšičeva prejšnjo noč napadala, še pred mrakom pa so spet Italijani zasledili pri prehodu čez progo Avšičevo patruljo, ki je tudi lezla proti Ljubljanskemu vrhu. Tako je Šercerjevo brigado pričakala vsa okolica proge, razsvetljena z Gambarinimi reflektorji. In je vžgala iz bunkerjev z mitraljezi, kakor hitro je sovražnik začutil tipanje predhodnice, ki je iskala primeren prostor za preboj. Vendar pa kljub silovitemu ognju ni bilo druge odločitve kot — naprej!

Sezuti borci so v predahu med rafali posamič skakali čez progo, in da bi šlo hitreje in varneje, so ranjenci zlezli z nosil in se plazeč prekobalili na drugo stran tirov.

Na srečo, ko je bil položaj najbolj kritičen, je vojaku v bližnjem bunkerju zatajil mitraljez in vsa še preostala kolona se je z med potjo uplenjeno kravo vred zavlekla čez vroče ovire.

Potem pa so upehani borci z enajstimi ranjenci na nosilih polegli dobrih sto korakov nad progo in — zaspali.

Pri visokem soncu šele sta se bataljona komaj privlekla v staro, gostoljubno in zvesto taborišče pod Tolstim vrhom, na Malensko.

Tam pa je bila pri preostali brigadi že Avšičeva patrulja, ki je tiste dni vzburkala Dolomite. Ker je bila sedaj pot h glavnemu štabu lažja, so skoraj vsi priložnostni spremljevalci, sami Gorenjci, ostali pri Šercerjevi brigadi.

Izgube, ki jih je imel sovražnik v tem boju, niso znane.

Boj Šercerjeve brigade je imel velik odmev med prebivalci v Dolomitih. Kajti potem, ko so cele dni poslušali odjek boja, ki ga je Prešernova brigada bila na Žirovskem vrhu, sedaj pa zopet ves dan v neposredni bližini Vrhnike, jih ni nihče s še tako propagando mogel sklepati, da so partizani uničeni

To pa je bil samo uvod v več tednov trajajoče bobnenje topov in eksplozij, ki so odmevale prek vseh Dolomitov. Brigade so namreč začele rušiti proge na vsej črti od Podpeči do Rakeka.*

Nemška zasedba proge

Uvod v splošno ofenzivo na železniško progo Ljubljana—Postojna je bil pravzaprav napad enot XIV. divizije v noči na 15. avgust 1943 na belogardistične postojanke okrog Borovnice: na Ohonico, Dražico, Brezovico pri Borovnici, Niževce in Sobočevo.**

V Ohonici, Dražici in Niževcu so se beli vdali brez bojev, prišlo pa je do boja v Brezovici in v Sobočevem. Tedaj je

* Podatki za poglavje Šercerjeva brigada na Vranjih pečinah so vzeti iz rokopisa kronike Šercerjeva brigada, ki jo je napisal Milan Guček.

** Vesti odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 20. avgusta 1943 o akcijah od 12. do 20. avgusta 1943. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 6. knjiga, str. 146.

padel en belogardist, šest je bilo ranjenih, nekaj pa so jih partizani ujeli.

Istočasno so partizani minirali tudi progo med Borovnico in Verdom, pri čemer je bila uničena lokomotiva in 20 vagonov. Promet je bil na obeh tirih prekinjen za 24 ur. Tisto noč so minirali in poškodovali progo tudi med Borovnico in Brezovico, še pred tem, in sicer 12. avgusta, pa med Verdom in Logatcem.

Izredno uspelo akcijo je v noči na 24. avgust izvedla Tomšičeva brigada na progo pri Goričici med Preserjem in Borovnico.

Na mino je zavozil nemški transportni vlak, v katerem se je peljal tehnični oddelek XXIV. oklopne divizije, ki je že bila v Italiji. Po eksploziji se je prva lokomotiva odtrgala in minerji so jo hitro uničili, druga pa se je prevrnila povprek čez tračnice. Vnel se je boj, ki je trajal do štirih zjutraj. Brigada je najprej uničila prve tri vagone, v katerih so bili vojniki, nato pa še štiri: v treh je bilo orodje, v četrtem pa bencin. Zažgala je še nadaljnjih 15 vagonov, v katerih so bili novi transportni avtomobili. V boju je padel en Nemec, šest je bilo ranjenih, sedem pa ujetih. Nekaterim se je posrečilo pobegniti. Partizani so dobili tudi precejšen plen: 6 brzostrelk, 23 pušk, okrog 3.000 nabojev, veliko manevrske municije, 6 pištol, mnogo odev, obleke, obutve in šotorskih kril.*

Dne 27. avgusta je enota XIV. divizije ponovno napadla progo med Borovnico in Verdom. Ko se je vlak, ki je pripeljal na mino, ustavil, so borci odpeli lokomotivo, ki je brez strojevodje zdrvela proti borovniškemu mostu. Pred viaduktom se je iztirila in s tem je propadla zamisel, da bi poškodovala viadukt. V kompoziciji vlaka so zažgali štiri vagone vate, odpeljali pa so en vagon živine in fižola.

Ta napad na transport nemške vojske so Nemci izkoristili kot povod, da so zasedli Ljubljansko pokrajino in progo, kar so že dalj časa planirali za primer, če bi Italija kapitulirala. V noči na 26. avgust je bila okrepljena 71. divizija že pripravljena za odhod. Štab armadne skupine B je odločil, naj prvi dan zasede železnice do Trbiža, Sv. Lucije in Rakeka. Dne 26.

---

* Poročilo odseka za propagando in statistiko glavnega štaba z dne 28. avgusta 1943 o akcijah od 12. julija do 28. avgusta 1943. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 6. knjiga, str. 166.

avgusta ob pol dvanajstih se je divizija premaknila. Skupina, ki ji je poveljeval polkovnik Barnbeck, komandant 211. grenadirskega polka, in ki je imela tri pehotne bataljone, 1. divizion 171. topniškega polka in polk planinskih lovcev »Admont«, je prvi dan prišla od Šentvida nad Ljubljano in Črnuč pri Domžalah do Rakeka. Ob 13,15 je dosegla južni del mesta Ljubljane.

Nemške čete so prišle v Ljubljansko pokrajino in severno Italijo brez odobritve italijanskega vrhovnega poveljstva, čeprav so se Nemci in Italijani že dalj časa pogovarjali o tem. To je povzročilo ostre proteste pri Italijanih in lokalna vojna poveljstva so pretila, da se bodo temu uprla tudi z orožjem. Končno, ko so Nemci že vkorakali, je bilo dogovorjeno, da je Nemcem dovoljeno, naj skupaj z italijansko vojsko zavarujejo železniško progo, ki povezuje Italijo z Avstrijo in Balkanom.

Po poročilih OK Vrhnika z dne 31. avgusta 1943. leta* je bilo takoj po zasedbi na Vrhniku okoli 1.000 Nemcev. V tem poročilu je rečeno, da so Nemci prišli tudi v Podlipo, Horjul in Polhov Gradec. Poročilo tudi navaja, »da so Nemci že 26. avgusta zvečer postavili v vsak bunker ob železnici poleg Italijanov tudi po 6 Nemcev, da si zavarujejo progo in premike kolon po cesti«, ter da so Nemci razen tega, da so zaščitili progo, zastražili tudi vse dohode k železnici. Straže da so postavljene ena od druge 500 m in da so povezane s telefonom, prostor med njimi pa kontrolirajo patrulje. Poročilo še pravi, da so v teh nemških enotah skoraj izključno Poljaki, Čehi, Slovaki in Štajerci.

Na Vrhniko so Nemci prispeli 26. avgusta popoldne, a so šli naprej proti Logatcu, le nekaj jih je prenočilo na senožetih. Dne 27. avgusta so zasedli šolsko poslopje, kmalu nato so zavarovali Štampetov most in nekaj noči imeli zasede okrog in okrog Vrhnike.

V Borovnico so prišli 26. avgusta zvečer, in sicer kolesarski oddelek. Zastržili so most. Čez nekaj dni je prišel tudi protiavijski oddelek.

Od enot okrepljene 71. divizije, ki so prišle v Ljubljansko pokrajino in v Slovensko primorje, so v Ljubljanski pokrajini ostali v glavnem le 138. rezervni polk planinskih lovcev

---

* Izvirnik v arhivu CK ZKS v Ljubljani.

iz Maribora, četa 48. bataljona tankovskih lovcev iz Celja in korpusna podoficirska šola iz Admonta. Ker je te enote vodil komandant podoficirske šole iz Admonta polkovnik Oertl, so jih imenovali polk planinskih lovcev »Admont«. V domobranski vojašnici v Ljubljani se je nastanil II. bataljon 138. rezervnega polka planinskih lovcev pod poveljstvom majorja Neuschitzerja. Dne 3. septembra so v ta prostor pripeljali še 734. divizion lahkega protiletalskega topništva, in sicer dve bateriji jugozahodno od Ljubljane, eno jugozahodno od Podbrda, eno pa k Trbižu.

Tako je nemška vojska do 2. septembra brez odpora zasedla še poslednje do tedaj nezasedene mejne prehode in železnice na italijansko-nemški meji in na italijanskem ozemlju. Italijanska stran je sicer protestirala, vendar pa je nazadnje popustila kot že nekajkrat prej, čeprav se je že nekaj dni pogajala z Angleži in Amerikanci o sklenitvi premirja.*

Za zavarovanje proge in ceste Ljubljana—Rakek ter važnih objektov na teh komunikacijah so Nemci razpolagali z relativno majhnimi silami.

V tem so jim priskočili na pomoč dolomitski belogardisti, ki so se takoj po prihodu Nemcev povezali z njimi, se zatekli pod njihovo zaščito in jim obenem nudili pomoč. Franček Saje v svoji knjigi Belogardizem na strani 588 pravi:

»Belogardisti v postojankah ob železniški progi Ljubljana—Rakek so se že v tednih pred laškim razpadom pobratili z Nemci, ki so belogardiste imeli za bojne tovariše'.

Sprva je kazalo, da se bo precej belogardistov odločilo za odhod v partizane. V tem smislu je prišlo že do pogovorov med nekaterimi od njih in med našimi političnimi delavci. Toda naše patrulje so jih na dogovorjenih mestih zaman čakale. Belogardisti so čakali do zadnjega. V partizane se jim ni dalo, če pa bi jim trda predla, pa so nameravali prestopiti k četnikom ali pa se poskriti v bližini svojih domov.

Toda logika izdajstva tudi v tem primeru ni zatajila. Kdor je izdajalec, ostane izdajalec, spremeni lahko le svojega gospodarja. Tako je bilo tudi s slovenskimi belogardisti, ki so že pred formalno italijansko okupacijo prestopili iz italijanske v nemško službo.

---

* Tone Ferenc, Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943.

KAPITULACIJA ITALIJE

Ukrepi vodstva narodnoosvobodilnega gibanja

Italijanska vlada je 8. septembra zvečer objavila brez-pogojno vdajo svojih oboroženih sil.

Vodstvo NOG Slovenije se je na kapitulacijo Italije pripravljalo že skoraj dva meseca, posebej pa od tedaj, ko so se zahodni zavezniki izkrcali na Sicilijo. Vse te priprave so v trenutku kapitulacije prišle do polnega izraza. Glavni štab NOV in POS je že pred kapitulacijo izdajal ustrezna navodila, ob dogodku samem pa je hitro ukrepal, kar je razvidno iz njegovega povelja številka 1 z dne 8 septembra 1943. leta, poslanega vsem divizijam in odredom NOV Slovenije. V povelju daje navodila za razoroževanje italijanske vojske in za mobilizacijo v NOV.* Rečeno je:

»1. Združeni zavezniki so sklenili na osnovi brezpogojne italijanske kapitulacije premirje z italijansko vojsko.

2. Nujno je, da naša vojska in naše civilne oblasti nastopijo takoj brez slehernega odlašanja kot slovenska narodna oblast in izvrševalci tega premirja na slovenskem teritoriju. Poglavitni smoter tega hitrega in odločnega nastopa je naslednji:

a) stopiti takoj v stik z italijanskimi komandami in

b) v kali preprečiti poizkuse bele in plave garde, da ne izkoristita zmedo in italijansko naklonjenost, se dokopljeta do oblasti na tem ali onem področju in dalje netita državljansko vojno;

c) pripraviti splošni narodni odpor proti Nemcem.

---

* Izvirna kopija dokumenta je v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

3. V ta namen je potrebno:

a) da stopite takoj v stik z italijanskimi komandanti in italijanskim vojaštvom kot izvrševalci premirja na slovenskem teritoriju. Ta stik mora biti odločen, ne v smislu pogajanj, temveč v smislu vojske, ki je prevzela oblast;

b) ta stik je treba zagotoviti tudi z vkorakanjem naših oddelkov v italijanske posadke, pri čemer pa nikakor ne smete raztrositi naših sil;

c) od italijanskega vojaštva je treba na vsak način dobiti orožje in preprečiti odvoz orožja iz postojank. Tistim oddelkom, ki bi se hoteli zares boriti proti Nemcem, se orožje pusti ter se jih vključi v našo vojsko pod našo komando. Vojaštvu kakor oficirjem je treba zagotoviti svoboden odhod domov in jih pri tem ne zadrževati, če oddajo orožje;

d) način obravnavanja italijanskega vojaštva in oficirjev mora ustrezati njihovemu ponašanju in mora biti tak, da nam olajša pridobivanje orožja in izvajanje narodne oblasti;

e) med italijanskim vojaštvom in oficirji je treba razširiti maksimalno propagando za odpor proti Nemčiji;

f) takoj razoroževati belo in plavo gardo in zahtevati od Italijanov kot pogoj premirja, da jih sami razorožujejo povsod, kjer se nahajajo pod njihovo zaščito, pa naše sile niso segle do njih. Vse voditelje in organizatorje plave in bele garde kot netilce državljanske vojske je treba aretirati;

g) razviti maksimalno agitacijo med zavednimi belo in plavogardisti za prestopanje v narodnoosvobodilno vojsko;

h) poudarjati prav povsod, da je edino NOV predstavnik združenih zaveznikov na našem teritoriju;

i) takoj porušiti vse komunikacije, ki bi lahko služile za prodor Nemcev ali pa Italijanov za odvoz orožja in municije;

j) prav povsod vzpostaviti narodno oblast naše vojske in OF v smislu direktiv, ki so bile že poslane organom OF in ki ste jih dobili tudi vi na vpogled.

4. Izvajati je treba splošno mobilizacijo v smislu že prejetih direktiv.

5) Borbo proti nemškemu vdoru organizirajte v smislu že prejetih navodil, kolikor jih ne spreminjajo naša nova navodila.

6. Poročajte takoj o razvoju položaja in izvajanju teh direktiv. Pri izvajanju vseh teh navodil računajte na eventualni odpor Italijanov ter se primerno zavarujte!«

Kapitulacijo Italije je predvidevala tudi združena slovenska reakcija. V pričakovanju tega dogodka in ob istočasnem predvidevanju, da se bodo zahodni zavezniki izkrcali na jadranski obali in v Istri je bila njihova glavna skrb v tem, kako zagotoviti to, da bodo oni — belogardisti tisti, ki jih bodo pričakali.

Ker pa so se zavedali tudi tega, da so se z dosedanjim tesnim sodelovanjem z okupatorjem kompromitirali in da jih bodo zaradi tega Anglo-američani težko sprejeli za svoje zaveznike, je njihov načrt, ki so ga večkrat spreminjali, predvideval, da bi se v primeru italijanske kapitulacije vsa njihova vojska zbrala na Turjaku in njegovi okolici, kjer bi ustanovili tako imenovano slovensko planinsko divizijo s štirimi brigadami (»Triglav«, »Krim«, »Gorjanci« in »Nanos«), postavili enotam nove komandante — bivše jugoslovanske oficirje, ki se še niso preveč kompromitirali s sodelovanjem z okupatorjem, proglasili to divizijo za sestavni del Mihailovičeve vojske in kot taki šli naproti zahodnim zaveznikom, ki naj bi se izkrcali v Istri.

V tem smislu je komandant bele garde podpolkovnik Ernest Peterlin razposlal podrejenim enotam posebna navo-

Kapitulacija italijanske vojske

dila za primer italijanske kapitulacije. Navodila so bila v zapечатnih kuvertah, ki so jih komandanti belogardističnih posadk smeli odpreti le v primeru vojaškega zloma italijanske vojske. Po teh navodilih bi morale belogardistične enote nemudoma zapustiti svoje postojanke in se napotiti proti Turjaku.*

Po objavi kapitulacije Italije so dogodki potekali z bliskovito naglico.

Vse partizanske enote in terenske organizacije so takoj in samoiniciativno začele razoroževati italijanske posadke in kolone v Ljubljanski pokrajini, množična mobilizacija v narodnoosvobodilno vojsko pa je ustvarila možnost za številčno in oborožitveno okrepitev že obstoječih in za ustanovitev številnih novih partizanskih enot.

Že prvi dan po italijanski kapitulaciji so bile ustanovljene nove brigade in odredi. Tako so že 14. septembra 1943. leta v Ljubljanski pokrajini obstajale tri divizije, ki so skupaj imele deset brigad. V tistih dneh je bila namreč ustanovljena že tretja — XVIII. divizija.

Slovensko primorje in Istro je ob kapitulaciji Italije zajela splošna vstaja. V partizansko vojsko je stopilo vse, staro in mlado. Ta vstaja je bila tako množična, da je bilo v nekaj dneh samo na Primorskem ustanovljenih nad 30 bataljonov. Nastalo je osvobodeno ozemlje, ki je segalo do Gorenjske, Polhograjskih Dolomitov, Notranjske in Istre.

Partizanska vojska Slovenije je v vsej Ljubljanski pokrajini in v Primorju razorožila okoli šest italijanskih divizij. Ob kapitulaciji Italije je dosegla tudi velike uspehe v boju z belo gardo. Uničila je precejšnje število belogardističnih posadk na Dolenjskem in Notranjskem.

Velik uspeh v boju z domačimi izdajalci je 10. septembra dosegla z likvidacijo četniškega oporišča v Grčaricah na Dolenjskem, kjer je bilo ubitih ali zajetih 199 četnikov, še večji uspeh pa z uničenjem jedra slovenske BG na Turjaku, kjer je bilo po končanih osemdnevnih bojih samo ujetih 695 belogardistov, od tega 26 bogoslovcev in duhovnikov.

S tem so padli v vodo tudi zadnji upi združene slovenske reakcije, da bi se ta ob morebitnem prihodu zahodnih

---

* Stanko Petelin, Poraz slovenskega dela Mihailovičeve »Jugoslovanske vojske v domovini« v Grčaricah in na Turjaku. (Vojnoistorijski glasnik 6/1962, str. 8.)

zaveznikov mogla pred njimi pojaviti s »slovensko narodno vojsko« in nastopiti v imenu slovenskega ljudstva.

Z razorožitvijo razpadle italijanske vojske so partizani v Sloveniji in Jugoslaviji dobili ogromne količine orožja in vojnega materiala in se znebili okupatorja, ki je skoraj dve leti in pol na veliko prelival kri slovenskega ljudstva. S tem je tudi BG izgubila svojega varuha in pretrpela velike izgube, saj je bilo uničeno njeno jedro. Še večji kot vojaški pa je bil njen politični poraz. Izvita jim je bila iz rok »zahodna karta«, pred svojim narodom in svetom pa so se zaradi sramotnega bega pod varstvo novega — nemškega okupatorja dokončno razkrinkali. Hkrati z razoroževanjem italijanske vojske in BG je potekala tudi mobilizacija za orožje sposobnih moških od 17. do 45. leta starosti. Razglas o mobilizaciji sta izdala glavni štab NOV in PO Slovenije in IO OF dne 11. septembra 1943. leta.

V tem času so na osnovi razglasa IO OF z dne 11. septembra 1943 na terenu že začeli organizirati volitve v zbor odposlancev slovenskega naroda. Kot že rečeno, so Nemci z izgovorom, da bodo zaščitili komunikacije, ki prek Slovenije in severne Italije povezujejo njihovo fronto v Italiji, že 26. in 27. avgusta zasedli Ljubljano in vsa večja mesta ob železnici Ljubljana—Trst in Bohinj—Gorica.

Policijska oblast za prejšnjo Ljubljansko pokrajino je bila po zasedbi v rokah generala Erwina Rösenerja s sedežem v Ljubljani. Njegova naloga je bila vzdrževati javni red in čuvati komunikacije ter druge objekte, predvsem pa preganjati in uničevati partizane. Za te namene je imel na raz-

Leon Rupnik, ob imenovanju za šefa Pokrajinske uprave

polago posebne SS in policijske enote, po potrebi pa mu je operativna armada začasno dodeljevala vojne enote, ki so bile stalno razmeščene na njegovem področju ali pa so tja prihajale na počitek in reorganizacijo. Rösener je bil neposredno podrejen Heinrichu Himmlerju.

Za šefa pokrajinske uprave v Ljubljanski pokrajini pa je bil z odlokom vrhovnega komisarja v operacijski coni »Jadransko primorje« z dne 21. septembra 1943. leta imenovan Leon Rupnik.*

Stanje ob kapitulaciji v Dolomitih

Sodeč po poročilu, ki ga je okrožni odbor OF Vrhnika poslal 13. septembra 1943 izvršnemu odboru OF Slovenije,** je bilo tudi v Dolomitih v tistih dneh zelo živahno.

Brž ko so v okrožnem komiteju oziroma v okrožnem odboru OF 8. septembra zvečer zvedeli za italijansko kapitulacijo, so takoj sklenili, da stopijo v stik s tamkajšnjo belogardistično in italijansko posadko in da ju prisilijo k vdaji. Ker pa zaradi prisotnosti nemškega vojaštva ilegalci niso mogli še nikamor, so k italijanskemu polkovniku na Vrhniko poslali nekega zaupnika OF. Italijanski poveljnik je bil takoj pripravljen izročiti orožje v primeru, če ga pri tem ne bodo ovirali Nemci.

Med pogovorom pa je v sobo nepričakovano stopil komandant bele garde na Vrhniki dr. Zupan in od polkovnika zahteval, naj prepusti orožje belogardistom. Polkovnik se je zbal, da ga ne bi Zupan ovadil Nemcem, in je oba odslovil. Nemci so bili, kot kaže, o tem dejansko obveščeni in so takoj nato blokirali italijansko poveljstvo s posadko vred, Italijane razorožili in jih zastražili.

Drugi dan je Ovsov, ki je bil takrat v bližini Horjula, poslal pismo tudi poveljniku italijanske posadke v Horjulu z zahtevo, naj mu omogoči pogovor z njim. Do pogajanj je dejansko prišlo in Italijani so bili voljni prepustiti orožje in

---

* Odlok je bil objavljen v Uradnem listu vrhovnega komisarja v operativni coni »Jadransko primorje« št. 1, Trst, dne 15. 10. 1943.

— Operacijsko cono »Jadransko primorje« so sestavljale naslednje pokrajine: Furlanija, Gorica, Trst, Istra, Ljubljana in Kvarner skupaj z vključenimi področji Sušak, Bakar, Čabar, Kastav in Krk (ista odredba z dne 15. 10. 1943. leta).

** Izvirnik v arhivu CK ZKS v Ljubljani.

opremo partizanom, če jih ti prepeljejo do meje, kjer bi jim izročili še svoje osebno orožje. Toda za pogovore so zvedeli tudi domači belogardisti, ki so sklenili Ovsova in njegovega tovariša, ki ga je spremljal, prestreči in aretirati. Ko jih je Ovsov zagledal, se je pognal čez dvorišni zid. Čeprav so belogardisti streljali za njim, sta jim oba partizana ušla. Vendar orožja tudi beli niso dobili, kajti Italijani so še tisto noč, 9. septembra, z vsem svojim orožjem odšli proti Italiji.

V Polhovem Gradcu so belogardiste in Italijane, kot navaja omenjeno poročilo okrožnega odbora OF, razorožili gorenjski partizani, medtem ko so belogardiste na Dobrovi, v Dravljah in še v nekaterih drugih postojankah razorožili Nemci.

Iz bunkerjev vzdolž železniške proge so se Italijani umaknili 9. septembra, toda nekatere od njih so zajeli in odpeljali Nemci s seboj. Za Italijani je v bunkerjih ostalo tudi nekaj orožja, ki so ga hiteli pobirat tako partizani kot belogardisti.

V Logatcu so Nemci začeli razoroževati italijansko posadko, vendar te naloge niso opravili dovolj hitro. Mnogi italijanski vojaki so jim ušli in spotoma odmetavali orožje. Čeprav so Nemci objavili smrtno kazen za vsakogar, ki bi si skušal prilastiti njihovo orožje, so naši ljudje nabrali kar za tri voze raznega orožja in opreme ter vse skupaj odpeljali v gozd.

V Borovnici so Italijane razorožili Nemci in jih postavili pod stražo. Pač pa je uspelo našim aktivistom pod vodstvom Tineta Korena vzpostaviti stik z Italijani v protiletalski postojanki na Zavrhu nad Borovnico. Italijani so bili načelno za vdajo. Postavljali pa so pogoj, da jih partizani peljejo do meje, šele tam jim bodo izročili orožje. Nazadnje pa so kljub temu sklenili, da še nadalje ostanejo v svoji postojanki, češ da je močno utrjena in da se Nemcev lahko ubranijo. Ko pa je Tine proti večeru spet hotel v postojanko, so bili tam že Nemci. Opazili so ga in začeli nanj in na njegove tovariše streljati. Vsi so ušli, razen nekega tovariša iz varnostne službe, ki je hudo ranjen padel Nemcem v roke.

Iz Gorenje Brezovice nad Preserjem so se Italijani umaknili proti Rakitni, v postojanki pa so pustili za šest voz orožja in opreme, ki so ga naši aktivisti odpeljali v gozd. Belogardisti iz Podpeči pa so zbežali v gozd, kjer so nameravali počakati na nadaljnji razplet dogodkov.

Iz navedenih podatkov je potemtakem razvidno, da kakega večjega uspeha pri razoroževanju italijanske vojske in bele garde v Dolomitih ni bilo predvsem iz dveh razlogov. Prvi je bil ta, da so Nemci zasedli železniško progo in vse pomembnejše garnizije vzdolž nje, kjer je bilo največ italijanskih vojakov, že kakih štirinajst dni pred kapitulacijo Italije. Drugi razlog pa je bil v tem, ker takrat v vseh Dolomitih ni bilo nobene partizanske vojaške enote, ki bi mogla Italijane in belogardiste ne samo s prepričevanjem, ampak tudi s silo pripraviti do vdaje.

Kaj pa se je v tistih dneh dogajalo s četniki? Po pripovedovanju Matije Merlaka, ki je bil takrat v gorenjskem četniškem odredu, je kapitulacija Italije zatekla četnike na Opalah pri Žireh. Komandanta gorenjskega in primorskega odreda sta določila, naj se odreda skupno z belogardisti umakneta na Vrhniko, kjer bosta uživala zaščito s strani Nemcev. Tako se je potem tudi zgodilo. Četniki so se umaknili na Vrhniko, nato pa so se vključili v novo ustanovljeno domobranstvo in ustanovili posebno postojanko na Stari Vrhniki.*

---

* Na dan kapitulacije Italije, 8. septembra 1943, se je po pripovedovanju Karla Drašlerja z Vrhnike pripetil tale zanimiv dogodek:

»Tisti dan je bila v Podlipi otvoritev obnovljene Jurčeve gostilne, ker je bila prej hiša požgana. Dopoldne smo stali na vrhniškem križišču in se pogovarjali, da bi šli popoldne v Podlipo. Blizu sta stala Pišlerjev Janez in Korenčanov Franci, za katera smo vedeli da sodelujeta s četniki. Morebiti je Joco (Josip Čermak, takratni terenski obveščevalec za partizane — op. R. H.) prav zaradi tega tako glasno govoril, da bi ju izzval. On in Pišler sta namreč nekaj dni prej prejela od četnikov pismo, s katerim so jima ti prepovedali kretati se izven območja Vrhnike. Če ju bo njihova leteča trojka kje dobila, da bosta kaznovana. Mi pri tistem pogovoru še nismo vedeli, za kaj gre. Zmenili smo se, da gremo popoldne res v Podlipo. Joco je potem izostal, drugi pa smo se dogovora držali.

Na veselici, ki je bila na vrtu, nismo bili dolgo. Nenadoma zaslišimo streljanje in koj nato zagledamo četo partizanov, ki je šla od cerkve proti gostilni. Na veselici je bil tudi neki italijanski vojak. Ko je zagledal partizane, je postal bled kakor zid. Pognal se je v beg. Ko pa je poskušal preskočiti neki jarek, si je zlomil nogo. To je rešilo Pišlerja. Imel je s sabo avtomobil, hitro je naložil poškodovanega Italijana na avto in ga odpeljal proti Vrhniki.

Nas so med tem nagnali partizani skupaj in nas postrojili. Brž ko smo bili postrojeni, so potisnili kape — titovke s peterokrakimi zvezdami v žep, na glave pa dali šajkače s kokardami. Zdaj smo vedeli, pri čem smo. Četniki! Odgnali so nas nekoliko

naprej po cesti, nas tam nanovo postrojili, neki oficir pa nam je govoril. Dejal je, da so kraljeva jugoslovanska vojska, da se bore proti Nemcem in Italijanom, da je zato dolžnost vseh, da jih podpiramo. Vedo, da jih je nekaj med nami, ki sodelujejo s partizani. Vsi taki bodo klicani na odgovornost, kajti partizani so komunisti, ki hočejo napraviti revolucijo, da bi bilo pri nas tako kakor v Rusiji, da pobijejo domače ljudi in podobno.

Potem smo morali čez potoček, ki teče ob cesti. Tam je stal neki četnik in kazal, kdo naj gre na desno in kdo na levo. Tisti, ki so šli na levo, so bili prosti, tisti ki smo šli na desno, smo bili jetniki. To pa smo bili samo štirje: Jože Malavašič, Tone Petkovšek, Vinko Selko in jaz. Vsi štirje smo bili organizirani v ZSM in v zaščiti.

Odpeljali so nas više v grapo. Tu zopet govoranca. Da vedo, da delamo s partizani in da nas je zato sodišče kraljeve jugoslovanske vojske obsodilo na smrt.

Kmalu nato je prišla za nami notarjeva žena z Vrhniko. Kazalo je, da se s četniškim oficirjem dobro poznata. Nekaj mu je prigovarjala. Šla sta v hišo. Ko sta se vrnila, je oficir ponovno stopil pred nas. Dejal je, da smo glede na to, ker smo bili pred vojno vsi štirje pri Sokolu, za sedaj oproščeni. Smrtna obsodba pa da velja, če bomo še sodelovali s partizani in če nas bodo še kje dobili izven območja Vrhniko.

Zvečer smo po radiu zvedeli za kapitulacijo Italije. Položaj na Vrhniki se je bistveno spremenil. Beli so hodili okrog kakor politični cucki. Čeprav so bili na Vrhniki že Nemci, smo se nekaj tednov počutili, kakor da smo že svobodni. In v takšnem vzdušju prideta v našo gostilno vrhniški notar, ki je bil naš stalni gost, in tisti oficir, ki nas je bil v Podlipi zasliševal in nam grozil. Tokrat seveda ni bil pokrit s šajkačo, nosil je belogardistično barretko. Izzivalno sem ga ves čas pogledoval. Opazil je moje poglede in me vprašal: „Fant, kaj me tako gledaš?“ „Nekje sva se menda že videla,“ sem mu odvrnil. „Kje pa?“ je vprašal z vidno zadrego. Rekel sem mu: „Gospod, vi ste bili pred enim tednom drugače napravljeni. Pravili ste, da se borite proti Italijanom in Nemcem. Zdaj pa ste tu in v tej uniformi!“ Oče, ki je slišal, kaj smo govorili, se je menda zbal, da se ne bi kaj zgodilo, pa me je nahrulil: „Smrkavec, ali ne boš tiho, kaj jezikaš odraslim ljudem!“ Tistega oficirja pa sem drugi dan videl, ko je šel na nemško komando in naslednji dan zopet.

Tako je bilo četniške „glorije“, kolikor so jo sploh imeli, namah konec. Na vrat na nos so pridrveli pod nemško zaščito na Vrhniko. S tem so se razkrinkali še pred tistimi redkimi naivneži, ki so jim prej morebiti verjeli, da se bore proti okupatorjem. Del četnikov se je nastanil v opuščeni belogardistični postojanki na Stari Vrhniki. Tu so poslej javno služili Nemcem, kakor so prej naskrivaj Italijanom.

Pokojni Jože Petkovšek, aktivist OF na Stari Vrhniki od enainštiridesetega leta, je razmere v četniški postojanki na Stari Vrhniki dobro poznal. Četniki so nekaj zvedeli o njegovem delu, ukazali so mu, da se mora ob večerih redno javljati v njihovi postojanki. To je delal nekaj tednov, potem se je tega nekako otre-

Po kapitulaciji Italije je ostal v »ilegali« samo notranjski odred, a še ta samo kak teden ali dva. Odred je šel v Črni vrh nad Idrijo po orožje, po vrnitvi pa je komandant svojo enoto razpustil, rekoč, naj gre vsak, kamor hoče. Ko jih bodo potrebovali, jih bodo pa spet sklicali. Orožje so zakopali v Rožanovi hosti v Rovtah, kasneje pa so ga pobrali deloma partizani, deloma pa beli. Vzrok, da so se še ti zadnji četniki razkropili, je bila ustanovitev novega partizanskega Dolomitskega odreda.

Že po nekaj dneh so se Dolomitski politični delavci z vso vnemo lotili naslednje najpomembnejše naloge, ki jo je navrgla kapitulacija Italije: mobilizacija vseh za orožje sposobnih moških. Toda brez težav tudi tu ni šlo.

Tako je na primer rajonski komite KPS za Logatec 14. septembra 1943 poročal, da so ljudje zelo slabo poučeni o naši partiji in zato je imel Karel Grabeljšek v zadnjem mesecu ob izredno veliki udeležbi kar štiri predavanja na to temo. Tudi mobiliziranci so želeli, da o tem zvedo kaj več, kajti sovražna propaganda je o OF in KP širila same laži. Kako potrebno in koristno je bilo seznanjanje ljudi s cilji našega boja in z vlogo KP pri tem, se je kmalu pokazalo, in sicer tako, da je bil odziv na objavo partizanske mobilizacije mnogo večji. Bil je tolikšen, da so lahko ustanovili poseben partizanski bataljon, za njegovega političnega komisarja pa so predlagali Karla Grabeljška.

---

sel. Petkovšek je povedal, da so starovrhniški četniki pobili Trčkovega očeta nad Podlipo.

Ko so prišli k njim, se jih je Trček ustrašil in je skušal pobegniti skozi okno. Neki Tarzan ga je pri tem ustrelil. Starovrhniški četniki so pobili tudi Franca Rodeta, aktivista OF. Aretirali so ga kmalu po svojem prihodu na Staro Vrhniko. V postojanki so ga zasliševali in mučili. Njegova nadaljnja usoda pa bi ostala nepoznana, če ne bi ljudje čez nekaj tednov v gozdu nad železnico po naključju našli njegovo razmesarjeno, že razpadajoče truplo. Pokrito je bilo samo napol, z vejami, kamenjem in nekaj malega prsti.

Prvega decembra so aretirali več pripadnikov OF na Stari Vrhniki. Po zaslišanju v svoji postojanki so aretirane odgnali v Ljubljano, od tam pa so jih odpeljali v internacijo v Nemčijo.

Kaže, da jim kljub vsemu temu Nemci niso popolnoma zauपालi. Četniki so ostali na Stari Vrhniki samo nekaj mesecev. Potem so se morali preseliti v domobransko postojanko na Vrhniko. Nemci pa so razstrelili stražni bunker na vrhu starovrhniškega griča.«

Drugod v Dolomitih so bile razmere precej slabše. Medtem ko so v logaškem rajonu iz vasi Rakek, Unec, Laze, Planina, Hotedršica, Žibrše in Logatec že do 18. septembra zbrali približno 200 novih borcev, ki so bili vsi oboroženi in opremljeni, pa je v vrhniškem rajonu mobilizacija potekala slabo, v dobrovskem in horjulskem rajonu pa je pravzaprav ni bilo.

Kasneje se je stanje sicer nekoliko popravilo, vendar ne v tolikšni meri, da bi bil okrožni komite KPS Vrhnika povsem zadovoljen. To lahko ugotovimo tudi iz njegovega poročila z dne 20. septembra 1943 centralnemu komiteju KPS:

»Mobilizacija v rajonih se še nadaljuje. Prav tako v logaškem rajonu. V tem rajonu se jih računa 350—400 in bodo vsi oboroženi. V vrhniškem rajonu se je mobilizacija šele sedaj poživila. Do sedaj je prišlo 28 novincev s same Vrhnike, z dvema puškomitraljezoma in s 5 puškami. Isto se pričakuje iz okoliških vasi.

Pet tovarišev, ki so potrebni za delo na terenu, smo obdržali tukaj, ostale smo takoj poslali v edinico.

Na Vrhniki se sedaj vrši koncentracija belih in plavih iz vse ljubljanske okolice. Vojaško poveljstvo je prevzel pehotni major bivše jugoslovanske vojske Vujošević. Beli so prišli iz Zaplane, Rovt, Horjula, Polhovega Gradca, Korena, Šentjošta, Drenovega griča in Loga. Iz Zaplane in okolice Rovt se selijo na Vrhniko cele družine in to bolj pod pritiskom bega in četnikov kot pa iz strahu pred partizani, kot bi to radi prikazali beli in plavi.

Orožje in municijo dobivajo beli in plavi od Nemcev, ki jim tudi obetajo vso ostalo pomoč. Iz nezanesljivih virov se širijo govorice, da se pripravljajo beli in plavi skupno z Nemci na hajko proti partizanom. Posedli pa so Vrhniko, Staro Vrhniko in Verd. V Verdu jih je okoli 300, približno toliko jih je tudi na Vrhniki in na Stari Vrhniki. Oboroženi so z lahkiimi in težkimi mitraljezi.

Izgleda, da nameravajo izvesti splošno mobilizacijo od 16. do 45. leta. V kolikor bomo mi mogli, jih bomo prehiteli. Velika težava za nas je v tem, da jih ne moremo spraviti prej od doma, dokler ni skrajna sila.

V borovniškem rajonu mobilizacija tudi ne uspeva, in sicer iz istih razlogov kot na Vrhniki. Vsi se izgovarjajo s tem, da bodo že šli, če bodo začeli Nemci mobilizirati. Poleg tega razloga je še ta, da je v tej okolici precej takih, ki bi

prej šli v bego kot v partizane in zaradi teh se ostali izgovarjajo, da se bojijo za svoje družine itd., če bi odšli v partizane.

Beli, ki so se koncentrirali iz postojank Rakitne, Sv. Vida, Brezovice pri Borovnici, stalno patrolirajo po vaseh okrog Preserja ter držijo zasede, ker vedo, da hodijo naši aktivisti med te ljudi.

Ob taki priliki je bil ranjen v nogo tov. Pajk, član bobrovnškega RO OF.

V Dolomitih, posebno v dobrovškem rajonu, precej šarijo četniki in beli, tako da je faktično zelo otežkočeno delo naših aktivistov.

Na splošnem se v vsem okrožju opaza veliko ogorčenje proti belim in plavim, posebno pri nižjih in srednjih slojih, ko vidijo, kako se sedaj oboji vežejo med seboj in z Nemci. Kljub temu pa da raste razpoloženje in simpatije do OF, bo pa v tej psihozi in nervoznosti, v katero je večina v taki situaciji zapadla, težko izvesti volitve delegatov v smislu poslanih okrožnic in navodil. Ker večina tistih ljudi, ki bi na terenu prišla v poštev za volitve, se skrivajo, v nekaterih krajih pa so odšli v partizane. Ženske pa pravijo, napravite, kakor veste, da bo bolj prav, me se na to še premalo spoznamo.

V našem okrožju bo mogoče, vsaj do neke mere, izvesti volitve delegatov samo v logaškem rajonu, v smislu poslanih navodil in to vsekakor zaradi izpremenjene situacije. V drugih rajonih bo pa do odrejenega roka to nemogoče izvesti.«

PO USTANOVITVI DRUGEGA DOLOMITskega ODREDA

Prihod odrednega jedra v Dolomite

S kapitulacijo Italije in z umikom BG iz večine postojank v Dolomitih se je pokazala možnost, da bi partizanske enote tudi na tem prostoru začele ponovno delovati.

Potrebo po partizanskih enotah so najbolj občutili partijsko-politični organi na tem terenu. Kljub škodi, ki je bila zaradi odsotnosti partizanov z vsakim dnem večja, so bili prisiljeni, da se v zvezi s tem obračajo na nadrejene forume s prošnjami in predlogi.

Tako je OK Vrhnika dne 18. septembra 1943. leta pismeno predlagal CK KPS in štabu XIV. divizije, da v Dolomite čimprej pošlje kako partizansko enoto, s čimer bi bilo komiteju omogočeno bolj učinkovito delo na terenu.* Poročilo pravi:

»V Dolomite bi bilo nujno potrebno poslati eno ali dve četi partizanov, ker tam ni nobene naše edinice in zato beli in plavi lahko nemoteno gospodarijo skoraj po vsem dolomit-skem sektorju ter tako skoraj onemogočajo naše politično udejstvovanje«.

Ker je mobilizacija v logaškem rajonu v vaseh Rakek, Unec, Laze, Planina, Grčarevec, Hotedršica, Žibrše in na širšem področju Logatca zelo uspešno potekala in ker je bilo že 18. septembra mobiliziranih okoli 200 ljudi, ki so bili tudi vsi oboroženi, je bil od tamkajšnjih terenskih delavcev izločen potrebni kader za ustanovitev provizoričnega bataljona.

Zaradi nevarnosti, da bi bila tako velika skupina neizkušenih mobilizirancev napadena in razbita, je OK Vrhnika

---

* Poročilo se nahaja v arhivu CK ZKS.

predlagal, da jih je treba čimprej vključiti v najbližjo operativno enoto. Poleg tega je menil, da jih je treba v primeru, če naj bi ostali na rovtarskem območju, okrepiti s sposobnim poveljniškim kadrom.

Toda vse partizanske enote na Dolenjskem in Notranjskem so takrat razoroževale italijansko vojsko, mobilizirale in ustanovljale nove enote in se istočasno borile z BG, zato je bilo razumljivo, da se nobena ni mogla angažirati v Dolomitih, posebno še, ker so Nemci zasedli progo in mesta ob progi in cesti Ljubljana—Trst.

Čeprav so bili Dolomiti sestavni del III. triglavske operativne cone, ki je imela svoj sedež na Primorskem, tudi od tam ni bilo mogoče pričakovati pomoči, saj je bila Primorska tedaj zaposlena s splošno vstajo in z drugimi velikimi dogodki.

Obstajala je samo možnost, da v Dolomite pridejo gorenjski partizani. Do tega pa iz nerazumljivih razlogov ni prišlo. V začetku avgusta je bila glavnina gorenjskih partizanov vključena v brigado Franceta Prešerna, ki se je tedaj zadrževala na Dolenjskem.

V takšni situaciji je glavni štab odločil, da se v Dolomitih ustanovi nov odred. Že 15. septembra je izdal ustni nalog poveljstvu XVIII. divizije, da se iz njenih enot izloči 100 do 120 starih partizanov, ki naj bi bili jedro novega DO. Rečeno je bilo, naj se zberejo predvsem partizani s tamkajšnjega terena. Število bataljonov in čet ter sestava poveljniškega kadra sta bili prepuščeni poveljstvu odreda, ki naj bi te stvari urejalo v skladu s kadrovskimi in drugimi možnostmi ter s situacijo na dolomitskem terenu.

Dne 16. septembra je glavni štab izdal tudi pismeno odredbo o imenovanju komandanta in komisarja novega odreda.*

Za komandanta je bil določen Rudolf Hribernik-Svarun, za komisarja pa Anton Dragar-Nedeljko, ki je bil takrat politkomisar bataljona VIII. brigade Frana Levstika.

Dne 18. septembra 1943. leta pa je glavni štab NOV in PO Slovenije poslal vsem organizacijam in partizanskim skupinam

---

* Izvirnik kopije dokumenta o ustanovitvi drugega DO je shranjen v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Hkrati z imenovanjem komandanta in komisarja DO je glavni štab NOV in PO Slovenije v tej odredbi imenoval tudi poveljniški kader v XVIII. diviziji (Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, 7. knjiga, dokument št. 62, str. 107).

Rudolf Hribernik-Svarun, narodni heroj, komandant drugega Dolomitskega odreda

na ozemlju Dolomitov posebno sporočilo o ustanovitvi odreda.*

Istega dne je glavni štab NOV in PO Slovenije z odredbo določil, da je DO podrejen novoustanovljenemu operativnemu štabu za zahodno Slovenijo, ki je razen Primorske, Gorenjske (brez kamniškega okrožja) in Koroške obsegal tudi Dolomite.

Za komandanta tega štaba je bil določen Lado Ambrožič-Novljan, za komisarja pa Dušan Kveder.**

---

* V odredbi je tudi rečeno: »Za komandanta novo formiranega DO postavljamo tov. Svaruna, komandanta bataljona v Serčerjevi brigadi.

Svarun je bil takrat že komandant novo ustanovljene X. ljubljanske brigade; komandant tega bataljona je bil Svarun pred ustanovitvijo ljubljanske brigade.

— Izvirnik kopije dokumenta je v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, 7. knjiga, dok. št. 87, str. 146.

** Izvirna kopija dokumenta je v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, 7. knjiga, dok. št. 78, stran 134—135.

Novi komandant odreda Svarun je potem, ko je 17. ali 18. septembra na Igu predal X. ljubljansko brigado novemu komandantu brigade Francu Rojšku, odšel v Zdensko vas, kjer je bil štab XVIII. divizije, da tam prevzame skupino borcev, predvidenih za jedro novega DO.

Do njegovega prihoda je bilo v Zdenski vasi od predvidenega števila 100 do 120 borcev zbranih šele okoli 70 partizanov. Takratni komandant XVIII. divizije Rado Pehaček je namreč dobro poznal situacijo v Dolomitih in je težil za tem, da v novi odred pošlje čimveč nekdanjih dolomitskih borcev in poznavalcev tamkajšnjih prilik. Ker pa so bile divizijske enote, v katerih so se ti borci borili, raztresene po širokem ozemlju, se je njihovo zbiranje precej zavleklo.

Razen tega so se mnogi partizani, ki so bili določeni za Dolomite, temu izmikali in niso želeli tja. Med njimi je bilo celo nekaj domačinov. Mnogi od tistih, ki so ob ukinitvi 1. DO odšli iz Dolomitov, so dobro poznali težave tamkajšnjega partizanskega življenja in vedeli za močno BG v Dolomitih, drugi, ki tam še niso bili, pa so o tem že dosti slišali. Na Dolenjskem in Notranjskem pa je obstajala močna vojska, oborožena z vso sodobno tehniko, ki je delovala na osvobojenem ozemlju. Zato so se odhodu v Dolomite na vse načine otepali. A poročila vrhniškega okrožja in druge vesti, ki so prihajale iz Dolomitov, so terjale, da se partizani čimprej pojavijo na tem področju, zato je komandant odreda sporazumno s štabom XVIII. divizije takoj krenil, ne da bi čakal še druge, ki so bili določeni za odred.

Tako je že 18. ali 19. septembra skupina okoli 70 dobro oboroženih partizanov odšla na pot. Skupina ni vedela, kakšne so razmere v Dolomitih in koliko orožja so partizani pridobili ob kapitulaciji Italije, vedela pa je za velik priliv mobilizirancev in za nadaljnje mobilizacijske možnosti, zato je nosila s seboj precejšnje količine rezervnega orožja in municije.

Med partizani je bilo tudi nekaj internirancev, ki so bili doma iz Dolomitov in so si želeli ponovno videti svoje, zato so se prostovoljno javili, da gredo na to področje.

Skupina je krenila iz Zdenske vasi prek Rašice mimo Turjaka in prek Želimelj ter prvi dan prispela do Iga, kjer je prenočila. Drugi dan je nadaljevala pot čez Mateno in pri Podpeči prešla most na Ljubljani, nato pa mimo Notranjih Goric prek Bevk in Drenovega griča ter Lesnega brda prišla

v Podolnico. Tam se je za nekaj ur odpočila, nato pa še tisti dan prek Prosce odšla na Slevnico nad Korenim.

Na Koreno je prišlo skupaj manj kot 60 partizanov, ker so nekateri, predvsem novinci, tisti, ki so bili prišli iz internacije in niso bili vajeni tolikšnih naporov, že do proge in Ljubljane omagali. Zato so ostali tam, rečeno pa jim je bilo, naj se vključijo v Ljubljansko brigado, ki je bila takrat na Igu. Nekaj partizanov pa je iz bojazni pred Dolomiti med potjo ušlo v svoje prešnje ali v druge enote.

Ponovna osvoboditev Dolomitov

Vest o prihodu večje partizanske skupine se je z bliskovito naglico razširila prek vseh Dolomitov. Borce so naši ljudje sprejeli z velikim veseljem, predvsem tisti, ki so zaradi terorja belih v šestmesečni partizanski odsotnosti v Dolomitih največ pretrpeli.

Najbolj pa so bili partizanov veseli partijsko-politični delavci na terenu, kajti njihovo šestmesečno »podzemno življenje« se je čez noč spremenilo. Zopet so lahko podnevi hodili po terenu, sklicevali sestanke in se trudili čimbolj nadoknaditi to, kar je bilo prej zaradi belogardističnega vladanja zamujeno. Pri tem delu so jim partizani nudili vso pomoč.

Ko je glavni štab ponovno ustanovil partizansko enoto v Dolomitih, je o tem obvestil tudi OF v Ljubljani, da bi ta lahko pošiljala prostovoljce iz Ljubljane tudi na to področje. Zveza je bila zelo hitro vzpostavljena in sicer prek Podutika.*

---

* Ob množičnem odhajanju Ljubljancev v partizane je prihajalo do raznih tveganj, včasih pa tudi komičnih primerov. Naj navedemo nekaj takšnih. Alojz Brezovec, pozneje komandir čete in začasni komandant bataljona v DO, potem pa namestnik komandanta 2. bataljona v Prešernovi brigadi, opisuje svoj odhod v partizane (potem, ko se je vrnil iz internacije) takole:

»Kmalu sem našel zvezo z OF na terenu Zelena jama (Šlambergarjevi). Želel sem čimprej iz Ljubljane, v partizane, ker sem bil v stalnem strahu, da me odkrijejo, ker nisem bil domačin. (Doma sem iz Škofljice pri Ljubljani.)

Poslan sem bil na ljubljansko univerzo; vratar mi je dal formular, da izpolnim osebne podatke; priložil sem tudi dve sliki in rečeno mi je bilo, da bom dobil propustnico za odhod iz Ljubljane.

Nekaj dni za tem sem dobil obvestilo, da propustnice ne bom dobil, ker so odkrili ponarejanje in da bom šel iz Ljubljane ile-

galno. Naročeno mi je bilo, naj bom določenega dne ob mraku na končni tramvajski postaji v Mostah in da bom tam videl žensko s časopisom v roki. Razpoznavni znak je bil, da sem vprašal ‚kakšne so novice‘, in odgovor ‚dobre‘.

Nato sva se s tramvajem odpeljala do magistrata. Tam bi morala prestei na tramvaj proti dolenskem kolodvoru. Nekdo je pristopil k nama in naju opozoril, naj se vrneva domov, še preden bo policijska ura, češ da z zvezo proti Igu ni nekaj v redu.

Čez nekaj dni sem imel zopet zmenek, toda za odhod proti Zalogu. Zavrtnjen sem bil že pri tramvajski postaji v Mostah, češ da je blok zelo zastražen, ker so bili prejšnjo noč spopadi.

V tretje je šlo gladko. To je bilo 14. oktobra 1943 zvečer. Ob dogovorjenem času sem prišel k tramvajski postaji v Mostah. Tisto žensko za zvezo sem že poznal (bila je Štefi Šlambergar, zdaj poročena Kavčič). Odpeljala sva se s tramvajem do remize v Šiški. Od tam me je spremljala po neki stranski poti mimo pritličnih hiš proti Podutiški cesti (nekje med Dravljami in Kosezami). Dobro se spominjam nekega kozolca (enojen) in velike jame (verjetno je bila zapuščena gramoznica). Tu sem opazil precej ljudi, med njimi več internirancev, ki sem jih po videzu poznal (med njimi je bil tudi omenjeni Matko Herman). Posamezniki s spremljevalkami so še prihajali. Tu so se spremljevalke razšle in ostali smo sami moški. Nastopila je že noč. Rosilo je. Nekdo me je poklical po imenu. Nisem ga poznal. Odpeljal me je v neko pritlično hišo v bližini. Razložil mi je načrt za akcijo in da sem določen za vodjo. Izročil mi je škarje za sekanje žice in zaželel srečno pot. Pojasnil mi je, v kateri smeri naj se plazim, da bom prišel do bloka — žice, in s škarjami naj naredim odprtino. Ko bomo pa prišli do hiše pred gozdom na levi strani ceste za Podutik, nas bo tam čakala zveza za naprej. To nalogo sem sprejel brez obotavljanja.

Ko sem se vrnil v gramoznico k skupini, sem jim razložil, kaj nas čaka. Vsi so se z načrtom strinjali. Bila je že noč in obenem policijska ura, po osmi uri zvečer. Deževalo je še kar naprej. Napravil sem podroben načrt: določil sem pomočnika pri rezanju žice in nekaj tovarišev za zvezo med menoj in skupino v gramoznici ter znak, ko bo prehod prost.

Ko sem se plazil v dogovorjeni smeri, sem desno, kakšnih 200 metrov, opazil bunker, ki je bil osvetljen. V njem sem slišal govorjenje in rožljanje s porcijami. Verjetno so imeli večerjo. Opazoval sem levo proti Podutiški cesti, ki je bila osvetljena in oddaljena približno 500 metrov. Plazil sem se naprej, ko sem zagledal pred seboj zid. Ni bil zid, temveč so iz bunkerja ob Podutiški cesti z reflektorji svetili žico — blok proti bunkerju desno od mene. Potuhnil sem se, da so reflektor ugasnili in se nato hitro plazil proti žici. Ograja je bila narejena iz prepletene bodeče žice, precej visoko in na široko.

Začel sem z delom. Ko sem prerezal prvo žico, je zažvenketalo. Opazil sem, da so na žico obešene prazne konzervne škatle. Previdno sem si ogledal okolico in ocenil, kako je treba v dvojte rezati žico, da se konci prerezane žice narahlo podvijejo, da škatle ne bi žvenketale. Kmalu je bila narejena odprtina, skozi katero

Ko je bila vzpostavljena zveza z DO, je štab pošiljal do ljubljanskega bloka ali v njegovo neposredno bližino svoje kurirje in spremstvo za vsako skupino prostovoljcev posebej.*

sem zlezel. Toda na drugi strani žice sem zdrsnil v jarek. Ves moker sem lezel naprej. Ko sem opazoval nazaj proti bloku, sem videl, kako so se v koloni eden za drugim, zelo disciplinirano plazili skozi odprtino v ograji drugi tovariši.

Varovala nas je noč v podutiškem gozdu. Tu sem naštel, da nas je bilo 30. Ali sta dva odšla nazaj v Ljubljano ali pa smo jih prvič v gramoznici preveč našeli.

Skupino sem pustil v gozdu in z dvema pomočnikoma odšel po dogovorjeno zvezo. Ko sem se oprezno približal določeni hiši ob Podutiški cesti na robu gozda, sem ugotovil, da ob hiši ni nikogar. Po kratkem premisleku sem potrkal na okno. Vsa zaskrbljena se je prikazala ženska glava srednjih let. V nekaj besedah sem dopovedal, da sem interniranec in da bi me morala tukaj čakati zveza za naprej. Odgovorila mi je, da ničesar ne ve, da je tu zelo nevarno, ker nemške patrulje pogosto hodijo mimo po cesti, in da naj hitro grem v Podutik. Tam v veliki hiši — gostilni pa da bom morda več zvedel.

Skupino sem odpeljal na drugi rob gozda k Podutiku. Zopet smo mi trije odšli in ogledovali gostilno ter okolico. Morala je biti že pozna ura, ker so v hiši vsi spali. Trkal sem in oglasile so se kar tri ženske. Ko sem jim razlagal, kaj hočem, so začele tarnati, da je to Ljubljana, da vedno hodijo okrog patrulje Nemcev in belogardistov ter da naj gremo v gozd. Med tem časom je iz štale prišepal njihov hlapec. Začel mi je razlagati kar sam od sebe, da je zaspal in da bi moral k tisti dogovorjeni hiši na zvezo. Vprašal sem ga za dogovorjeni znak, pa je rekel, da je pozabil neka imena opic.

Dogovor bi moral biti 'šimpanz' — 'gorila'. Ko sem mu to povedal, je potrdil, da je tako. Medtem so prišle iz hiše ženske in nam prinesle hlebec kruha in nekaj steklenic piva. Odšli smo k skupini in nato proti robu gozda pod kozolec. Tam smo se dobili s kurirjem DO Rudijem Lampretom.

Hodili smo celo noč in okoli poldne smo prišli na Samotorico, kjer je bil štab Dolomitskega odreda. Sprejel nas je komandant Svarun in se z nami pogovarjal.

* Skoraj vse te skupine, ki so kasneje po zvezi prišle v Dolomite, je blizu Ljubljane pričakal in jih potem vodil do odreda Rudi Lampret, takratni kurir v odredu, pozneje komisar bataljona v Prešernovi brigadi. Sam o tem pripoveduje:

»Velja pripomniti, da je prišlo v odred zelo veliko Ljubljancev. Zveza z odredom je bila pri Vodniku v Podutiku in pri Krašcu pod Toškim čelom. Tudi jaz sem bil večkrat poslan po bodoče partizane. Ponje sem šel petkrat, verjetno pa večkrat. Nikdar nisem prišel v odred z manj kot 60 ljudmi. Bilo jih je pa tudi po 70. V spominu sta mi ostala dva takšna primera.

Precej novih mobilizirancev iz Ljubljane je potem, ko so prišli v Dolomite, na svojo željo nadaljevalo pot čez progo in Ljubljanico ter odšlo v partizanske enote na Dolenjsko in Notranjsko, manjše število jih je odšlo na Primorsko, posamezniki pa celo na Gorenjsko. Vsem večjim skupinam je Dolomitski odred zagotovil oboroženo spremstvo, posamezniki pa so odhajali v druge kraje po kurirski zvezi.

Okoli 25. septembra je poveljstvo odreda dobilo sporočilo, da se v rajonu Novi svet pod Hrušico zadržuje neka večja partizanska skupina, ki se je po kapitulaciji Italije ustanovila

Zadnje dni septembra me je poslal poveljnik odreda tov. Svarun v Podutik k Vodniku s pošto in nalogo, da prevzamem nove borce in jih pripeljem v štab odreda. Z menoj je bil tudi Krvinčev Francelj z Babne gore. Javila sva se pri Vodnikovi Francki. Ker z zvezo nekaj ni bilo v redu, opazila pa je da sva zelo utrujena, nama je predlagala, da se odpočijeva v dvorišni stavbi, kjer so prenočevali hlapci. Po dolgem kramljanju z njimi sva zaspala. Zbudila sva se drugi dan dopoldne ob 10. uri in ugotovila, da novih borcev zaradi nesporazuma med kurirji ne bo. Ravno sva se pripravljala za odhod, ko se pred gostilno pripelje na kolesih približno 30 belogardistov. Verjela sva, da sva izdana. Vendar ni bilo tako. Belogardisti so prišli v patroljo z namenom, da se v gostilni napijejo. Iz zagate nam je pomagal hlapec Matjaž Marušič-Matevž. Dogovorili smo se takole: ko bodo belogardisti v gostilni pri pijači, se bova midva splazila pod okni gostilne, vzela vsak eno kolo in se odpeljala proti Peskom in dalje skozi Stransko vas. Res sva tako naredila in srečno prišla v poveljstvo odreda.

Kmalu zatem sem šel po skupino novih borcev h Krašču, na samotno kmetijo pod Toškim čelom. Za zaščito mi je bila dodeljena mitralješka trojka. Javili smo se domačemu sinu Vidu. Ker novincev še ni bilo, je mitraljezec s pomočnikoma šel na položaj izza hiše, jaz pa po lestvi na šupo, da se malo odpočijem. Od utrujenosti sem takoj zaspal. Naenkrat zaslišim mrmranje nekih ljudi pod lestvijo. Napol v spanju sem se spustil po lestvi proti skupini neznancev, ki je stala na oglu hiše. Tedaj se od njih loči moški z mitraljezom, mi ga vrže na prsi in me pozove k predaji. V trenutku sem odrinil od sebe cev mitraljeza. Mitraljezec je po zvezdi na moji kapi tudi spoznal, da sem partizan in tako se je srečno končalo. Takoj sem ugotovil, da je to skupina novih borcev, ki gre v partizane, jaz pa njihov vodič. Ugotovili smo tudi, da je mitralješka trojka, ko je zaslišala prihod kolone, pustila na položaju mitraljez in municijo ter zbežala. Verjetno so mislili, da prihajajo Nemci. Ob neki drugi priložnosti so nas napadli belogardisti. Počakali so nas ob Gradaščici, južno od vasi Dvor pri Polhovem Gradcu. Ravno ko smo prišli pod kmetijo pri Pišku, so nas močno obsuli z mitralješkim in drugim ognjem. Ranjen ni bil nihče, vendar pa smo se pošteno razkropili. S pomočjo terencev smo se ob svitu zbrali in prišli na Slevico na Korenu.«

na prostoru Logatca. Rečeno je bilo, da ni vključena v nobeno operativno enoto. Takoj, ko je to sporočilo prišlo v štab, se je komandant odreda z nekaj partizani iz Žibrš in okolice napotil v Novi svet, kjer je že drugi dan dobil zvezo s tisto partizansko skupino. Ugotovili so, da je to tisti začasni bataljon, ki ga omenja poročilo OK Vrhnika z dne 18. in 20. septembra 1943. leta in ki je bil po kapitulaciji Italije ustanovljen v logaškem rajonu.

Toda številčno stanje bataljona je bilo bistveno drugačno, kot je bilo navedeno v omenjenih poročilih. V bataljonu je bilo namreč samo okrog 70 do 80 borcev, vodila pa sta ga dotedanji sekretar rajonskega odbora Logatec Leopold Škrabavanja in Anton Kramar-Zvone, ki se je bil kot komisar ene čete Šercerjeve brigade ob kapitulaciji Italije zdravil pri terencih logaškega rajonskega odbora.

Ta zveza z »logaškim bataljonom«, kot se je tadaj imenoval, je bila verjetno vzpostavljena 26. septembra v poznih dopoldanskih urah.

Pojasniti je namreč treba, da so bataljon ustanovili na iniciativo Vanje in Zvoneta, ki sta ga vodila v času, ko so pričakovali zvezo z Idrijskim odredom, ki se je v času od 23. do 25. septembra boril z Nemci okoli Idrije in Črnega vrha in v teh akcijah je sodeloval tudi »logaški bataljon«.

Ko so na tako imenovani goriški fronti boji trajali že teden dni, so se 23. septembra Nemci odločili, da z večjimi silami zlomijo odpor partizanov na celi fronti pri Gorici, Razdrtem in pri Idriji.

Idrijski odred — nastal je po kapitulaciji Italije — je s svojimi enotami branil smer, ki iz Žirov in Veharš vodi prek Ledin v Spodnjo Idrijo, in smer Godovič—Idrija ter Godovič—Črni vrh.

Za obrambo smeri Godovič—Črni vrh je uporabil novo ustanovljeni logaški bataljon. Stanje po kapitulaciji Italije, ustanovitev bataljona in potek teh bojov opisuje A. Kramar-Zvone takole:

»... Šli smo vsak na svoj teren. Na bivši italijanski meji na Hrušici smo naglo pobirali orožje in drug material, ki ga je bilo na kupe. Obenem pa smo tudi mobilizirali. Iz naših terenskih delavcev, partijcev in skojevcev, smo imenovali komandni kader.

Čez nekaj dni so se začele vračati dolge kolone internirancev. Kar je bilo sposobnega za orožje, smo obdržali. Vsi bi radi šli na svoje domove in se pokazali domačim, da so še živi. V koloni internirancev sem dobil tudi Jožeta G., ki je v veliki roški ofenzivi pobegnil in se predal Italijanom. Odpekljali so ga v taborišče Gonars. Zdaj je obljubil, da bo iz partizanskih vrst šel samo mrtev, kar je tudi držalo. Med drugim sem doživel tudi prijetno presenečenje: prvič od začetka partizanjenja sva se srečala z ženo: ona kot bivša interniranka, jaz kot partizan.

Ustanovili smo bataljon. Vanja je postal komandant, jaz pa sem bil imenovan za politkomisarja. Neprestano smo novince vadili z italijanskim orožjem. V bataljonu je ostal tudi italijanski vojak Guido Fantini, ki se je prej skrival pri nekih ženskah. Po natančnem izpraševanju sem ugotovil, da bo kar primeren za inštruktorja, saj smo bili oboroženi z italijanskim orožjem. Pešak je bil in vojak že sedem let.

Nekega dne smo iz Ajdovščine dobili depešo z naslednjim ukazom: »Vaš bataljon naj prodiranje Nemcev iz smeri Logatca proti Ajdovščini zadržuje vsaj 24 ur, četudi pade v bataljonu zadnja glava. To je potrebno zaradi evakuacije ranjenцев in vojaškega materiala iz Ajdovščine.«*

Poiskali smo primeren kraj za zasedo. To je bilo na vrhu serpentin pri kmetu Klavžarju nad Črnim vrhom. Tu je cesta, ki tam čez pelje v Ajdovščino.

Razporedili smo se na položaje, še prej pa je komandant Vanja vprašal, če so med nami prostovoljci, ki bi na cesti med Godovičem in Črnim vrhom minirali most in z debli dreves napravili čimveč ovir. Javilo se je še nekaj prostovoljcev. Med njimi so bili povečini fantje iz Logatca, še posebej sta se odlikovala Ivan Pakiš in Franc Dolenc ter drugi, katerih imen se več ne spominjam. Za ta dva pa vem, da sta sedaj oficirja JLA. Akcijo so opravili hitro in odločno. Potem so se vrnili k nam na položaj.

Prvi dan je prišel tja gor starejši kmet, ki je služil še avstrijsko vojsko v prvi svetovni vojni. Prinesel nam je hrane in se nam ponudil, da bo sodeloval, ko se približa sovražnik.

---

* Ukaz v zvezi s splošno sovražnikovo ofenzivo proti osvojenemu ozemlju na Primorskem. Nemški napad se je začel 22. septembra, tri dni kasneje pa je bila prebita tudi tako imenovana goriška fronta.

Rekel je, da nam bo pokazal, kako je treba meriti in streljati. Imel je še shranjeno puško 'manlicher' iz prve svetovne vojne. Ta možak je mladim partizanom s tem zelo dvignil bojni duh.

Nemci so res prišli ter s tanki in pod zaščito mitraljezov najprej zavzeli majhen most, odstranili cestne ovire ter začeli prodirati proti našim položajem. Vnel se je oster boj, v katerem je bil pohvaljen tudi Guido Fantini, ker je z lahko brezo uničil nemško izvidnico. Na položaje sem peljal novo četo. Nemci so nas obsipali s težkimi minami. Kričal sem: 'Bolj v desno!', a komandir Jože je zavil še bolj v levo. Medtem pa je mina padla v sredo kolone. Kljub temu, da smo imeli tri metre razmaka, je bil en tovariš mrtev, dva pa hudo ranjena. Pred prenosom v bolnišnico sem ranjenca bodril in jima dal poguma: 'Preden se boš pozdravil, bo domovina že svobodna'. On pa je odgovoril: 'Za tovarštvo in domovino je vredno dati vse, tudi življenje'.

Položaje smo držali celih 48 ur, v drugi noči pa so nam Nemci iz Idrije prišli za hrbet. Takrat nas je rešila noč, dež in megla. Po stezah divjačine smo se umaknili na hrib Javornik in se vrnili proti Dolomitom.«

Potek teh bojev je razviden iz poročila štaba Idrijskega odreda z dne 24. septembra glavnemu štabu NOV in PO Slovenije o bojih pred Idrijo 23. septembra* in iz poročila štaba za zapadno Slovenijo z dne 25. septembra 1943. leta glavnemu štabu NOV in PO Slovenije o začetku nemške ofenzive v Slovenskem primorju.**

Iz prvega dokumenta je razvidno, da so Nemce 23. septembra v Predgrizah, to je na cesti proti Črnemu vrhu, partizani odbili, iz drugega pa, da so Nemci 25. septembra zavzeli Črni vrh.

V drugem dokumentu z dne 25. septembra je rečeno: »Naš bataljon okoli 300 mož se je neznano kam umaknil«. Pričevanje Zvoneta Kramarja o dvodnevni bojih bataljona se tako ujema z navedenimi poročili.

---

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, 7. knjiga, dok. št. 129, str. 222.

** Izvirnik v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, 7. knjiga, dok. št. 134, str. 231.

Poročilo operativnega štaba z dne 25. septembra navaja bataljon s 300 ljudmi, kar se ujema s poročili OK Vrhnika o številu mobilizirancev v logaškem rajonu.

Toda ko so drugi dan bojev, 25. septembra, pred Črnim vrhom prodrli skozi partizanske položaje, je v bataljonskih enotah nastala velika zmeda. Bataljon se iz boja ni umaknil organizirano, temveč so bile posamezne enote razdvojene in deloma tudi razbite. Zaradi tega so se mnogi borci, ki so bili še novinci in so se zdaj znašli v prvem večjem boju z Nemci, razhajkali in so izgubili zveze s svojimi enotami.

Večje število se jih je vrnilo na svoje domove, manjši del pa se je pozneje priključil enotam Idrijskega odreda. Nekateri so se več dni potikali okrog brez zveze s svojimi enotami, ti so se pozneje po skupinah spet vključevali v DO ali v druge enote na Notranjskem in Primorskem.

Zato je Svarun tam našel, kot že rečeno, samo okoli 70 do 80 borcev. A ko je poveljstvu bataljona objasnil namen svojega prihoda in povedal, da se bataljon kot jedro vključuje v novi DO, so vsi borci z velikim veseljem sprejeli to novico.

V zvezi z nemško ofenzivo na Primorskem se je tedaj po cesti Logatec—Godovič premikala velika nemška vojska in komandant odreda ter komandant bataljona sta predvidevala, da Nemci v okviru ofenzive na Primorskem utegnejo zajeti tudi prostor, kjer se je zadrževal bataljon. Zato sta sklenila, da se bataljon, če je potrebno tudi z bojem, prebije čez cesto Logatec—Godovič na Žibrše in od tam na Koreno. Zato se je bataljon sredi dopoldneva tistega dne premaknil in brez boja med Kalcami in Hotedršico prešel cesto Logatec—Godovič in prek Ravnika—Zaplane in Žazarja še ponoči tistega dne prišel na Koreno.

Šele po prihodu »logaškega bataljona« dne 26. in 28. septembra je bil odred formiran. V svoji sestavi je imel dva bataljona po dve četi. Za tem sta bila formirana tudi težka četa in zaščitni vod odrednega štaba.

Odred je imel 6. oktobra, kot je razvidno iz poročila štaba Dolomitskega odreda z dne 7. oktobra 1943 glavnemu štabu NOV in POS,* skupno 257 borcev, oboroženih s 30 puškomi-traljezi, 5 brzostrelkami, 198 puškami, 32 pištolami in 7 lah-

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dok. in pod. NOV nar. Jug., 7. knjiga, dok. št. 221, str. 386.

kimi minometi. Že v prvih dneh svojega obstoja je porušil vse belogardistične utrdbe v Polhovem Gradcu, Horjulu in na Korenem.

Tako je po kapitulaciji Italije in po umiku BG iz vseh dolomitskih postojank na Vrhniko, Staro Vrhniko in v Verd nastalo v Dolomitih veliko osvobojeno področje, ki je bilo vse od Lučin do Logatca povezano z osvobojenim ozemljem na Primorskem.

Od Lučin do Šentvida ob prejšnji nemško-italijanski meji je bilo prav malo nemške vojske. Ko so se partizanske enote in osrednje vodstvo umaknile iz Dolomitov in ko je na tem področju prevzela kontrolo BG, se je namreč zmanjšala tudi potreba po zaščiti nemško-italijanske meje.

Zaradi ofenzive v Slovenskem primorju in Istri kakor tudi zaradi splošnega pomanjkanja vojaštva so Nemci pri zavarovanju proge in ceste od Ljubljane do Rakeka in v garnizijah Ljubljana, Borovnica, Vrhnika, Logatec in Rakek razpolagali z dokaj majhnimi silami. Zato pa so uporabljali BG za opravljanje najrazličnejših del, npr. za krmljenje in čuvanje mezgov, za razna fizična dela, pa tudi za patroljiranje v garnizijah in po bližnji okolici. Deloma pa je bela garda tudi takrat že varovala progo, npr. na odseku med Verdom in Sečnim hribom.

Ker so se belogardisti umaknili tudi iz postojank v Ligojni, v Bevkah in na Logu in še iz nekaterih drugih v vzhodnem delu Ljubljanskega barja, so partizani sedaj kontrolirali tudi ves prostor Ljubljanskega barja od Vrhnike do Borovnice in Ljubljanice.

Samo prostor med Dobrovo in ljubljanskim blokom je v pretežni meri kontrolirala BG z Dobrove in iz Dravelj. To pa, kot je že iz prejšnjih poglavij razvidno, ni imelo večjega vpliva na zvezo z Ljubljano, ki je bila ponovno vzpostavljena.

Zaradi stalne prisotnosti partizanov in intenzivnega političnega dela na terenu se je razpoloženje ljudi tudi v tistih vaseh, kjer so bile prej belogardistične postojanke, zelo hitro popravilo. Ljudje so se namreč prepričali, da partizani proti nobeni od družin, ki so imele svoje ljudi pri beli gardi, ne izvajajo nikakršnih represalij. Ko so partizani po belogardističnih vaseh sklicevali ljudi na sestanke in od njih zahtevali, da razrušijo vse utrdbe in odstranijo sledove postojank, so mnogi to delo opravljali ne iz bojazni pred partizani, temveč

z zavestjo, da s tem odstranjujejo sramoto, ki so jim jo bili nakopali organizatorji in zagrizenci BG. To so nekateri tudi odkrito izjavljali. Vendar so se še vedno bali nemškega in belogardističnega maščevanja.

Nasprotno pa je rastlo nerazpoloženje do BG. To se je najbolje pokazalo s tem, da se ob mobilizaciji v novo BG ali v domobranstvo v začetku skoraj nihče ni odzval, pač pa so se ljudje pogosto zgražali, ker so se belogardisti sedaj vdinjali Nemcem. Zato se je tudi naziv »švabobranci« najprej pojavil na terenu.

Kljub temu, da BG tedaj v večjem delu Dolomitov ni bila prisotna, je prek svojcev in agentov delovala na ljudi in jih zastraševala, češ da ni daleč dan, ko se bodo vrnili v svoje prejšnje postojanke, tokrat z Nemci. Poudarjali so tudi, da bodo Nemci izvajali mnogo ostrejšje represalije kot prej Italijani proti vsem tistim, ki bodo delali za partizane.

Tako so po bojih okoli Rakitne in po nemškem vpadu v Cerknico raznašali alarmantne vesti o 600 in celo 1000 ujetih partizanov. Pripovedovali so, kako se Nemci maščujejo nad civilnim prebivalstvom povsod, kjer pride do boja s partizani. Na ljudi je močno vplivalo dejstvo, da so Nemci bombardirali vasi na Dolenjskem, Notranjskem in Primorskem kakor tudi dejstvo, da so za vsakega ujetega ali ubitega partizana razpisali nagrado 5.000 lir.

Kljub temu, da mobilizacija v domobranstvo v začetku ni uspela, čeprav so jo izvajali z osebnimi pozivi in s pretinjami, se tudi za odhod v partizane niso odločali. Najmanj so se na partizansko mobilizacijo odzivali družinski skrbniki in materialno bolje situirani vaščani.

Pri mobilizaciji se je večina ljudi izgovarjala, češ, zakaj moram ravno jaz oditi, drugi, ki imajo več razlogov za boj, pa bodo ostali doma. Iskali so tudi drugačne izgovore. Zato so mobilizacijo začeli izvajati takole: Najprej so terenski delavci in borci domačini, ki so poznali razmere v kraju, napravili sezname vseh tistih, ki pridejo v poštev za mobilizacijo. Potem so v vas prišle patrulje dveh do treh partizanov in terenskih delavcev. Nato so vsakemu, ki je bil predviden za mobilizacijo, pojasnili, zakaj je to potrebno, ga počakali toliko časa, da je vzel potrebne stvari, potem pa ga odpeljali v partizansko enoto.

Takih metod so se začeli posluževati šele potem, ko se je v nekaterih primerih zgodilo tole: Partizani so sklicali ljudi na sestanek, ki se ga je udeležila večina vaščanov, in jim povedali, da je namen sestanka razgovor o tem, kako je mobilizacija potrebna. Pri tem so ponavadi govorili, da je bilo do sedaj dovolj »izmikanja in sredinstva«, da je sedaj, ko je »crknila Italija« in ko vidijo, kako slabo gre Nemcem in kakšne uspehe »žanjejo« partizani in zavezniki na vseh frontah, že »vsakemu slepcu« lahko jasno, da se bliža konec in da je zmaga partizanov samo še vprašanje časa. Kljub temu se je zgodilo, npr. v Horjulu, da je na zbornu mesto po nekaj urah, kolikor je bilo ljudem dano, da gredo po svoje stvari ter da se javijo za odhod, prišel samo en mladoletnik.

Tako je mobilizacija v Dolomitih razen v nekaterih krajih na splošno slabo uspela. Največ iz bojazni, da bodo partizanske enote ponovno odšle iz Dolomitov in da bodo njihove družine ponovno izpostavljene okupatorjevim in domobranskim represalijam, in seveda tudi iz oportunizma.

Partizani so lahko v miru izvajali mobilizacijo, saj v vsem tem času odredne enote niso imele nobenih večjih bojov z belogardisti in Nemci, ki so se omejili le na patroljiranje v okolici Dravelj in Dobrove ter po cesti Brezovica—Vrhnika.

UKINITEV ODREDA IN POSLEDICE

Vključitev odreda v XXXI. divizijo

Navzlic težavam z mobilizacijo je številčno stanje odreda z vsakim dnem raslo in tako je bilo sredi oktobra v Dolomitskem odredu že blizu 600 ljudi.

S številom moštva je rasla tudi oborožitev. V odredu je bilo prav malo neoboroženih borcev. Razen že omenjenih sedmih lahkih minometov so imeli tudi težke mitraljeze. V spremljevalni četi so vse težko orožje nosile mule. Tudi komore bataljonov so imele po nekaj mul.

Sicer pa o skupnem številu borcev in oborožitvi drugega Dolomitskega odreda obstajajo zelo zmotna mnenja. Spričo dejstva, da od pisanih dokumentov iz vojnega časa obstaja samo že omenjeno poročilo štaba Dolomitskega odreda glavnemu štabu, se v zgodovinski obdelavi navaja le takšno stanje, kot ga posreduje poročilo.

Stvarno stanje pa je bilo do odhoda odreda iz Dolomitov 20. oktobra 1943. leta povsem drugačno. Kot že rečeno, je imel odred pred odhodom okoli 600 ljudi, 20 puškomitraljezov, 4 težke in več lahkih minometov, od katerih sta bila dva vključena v spremljevalno četo odreda, dva pa zakopana.

Tik pred odhodom iz Dolomitov je bil odred reorganiziran. Iz prvotnih dveh bataljonov so bili ustanovljeni štirje bataljoni, ki so imeli v svoji sestavi po dve četi in prateči vod. Razen tega sta bila ustanovljena močna spremljevalna četa in zaščitni vod odreda.*

Ker odred ni razpolagal z nikakršnim poveljniškim ka-

---

* Podatki o številu ljudi in o organizacijski strukturi odreda pred njegovo ukinitvijo so vzeti iz knjige Prešernova brigada (avtor Stanko Petelin). Del moštva in orožja je bil po ukinitvi nam-

drom, je iz borcev, ki jih je komandant Svarun pripeljal s seboj v Dolomite, nastal ves nižji kader (desetarji in komandirji vodov ter vodni delegati), čete in bataljoni pa so bili po ustanovitvi štirih bataljonov in spremljevalne čete kadrovske samo delno izpopolnjeni. Nekaj teh je samo začasno opravljalo svoje dolžnosti.

To je tudi eden od razlogov, da v knjigi ni mogoče posredovati celotne kadrovske sestave odreda. Osnovni razlogi za to pa ležijo v naslednjem: Odred je bil reorganiziran samo nekaj dni pred ukinitvijo in o tem niso ohranjeni nikakršni pismeni dokumenti, moštvo odreda je bilo v zelo kratkem času zbrano z vseh strani in je samo nekaj dni živelo v novih enotah. Zato si je bilo tudi nemogoče zapomniti, kdo od posameznikov je opravljal kakšno funkcijo.

Verjetno je bilo 19. oktobra, ko je v štab odreda prišel takratni komisar triglavske, pozneje tako imenovane XXXI. divizije Ciril Keržič-Metod Cestnik s poveljem operativnega štaba za zahodno Slovenijo, da prevzame in odpelje odred na Primorsko, kjer bo razpuščen, moštvo pa razdeljeno po enotah triglavske divizije. Povelje se je glasilo:*

reč vključen v Prešernovo brigado. V knjigi Prešernova brigada, str. 138, je o tem rečeno:

»Dolomitski odred so razdelili med Prešernovo in Vojkovo brigado, eno njegovo četo pa so uporabili kot zametek za idrijsko vojaško področje, ki so ga prav tedaj ustanavljali. Prešernova brigada je najprej dobila 2. bataljon Dolomitskega odreda, ki se je preimenoval v 3. bataljon Prešernove brigade. Nekaj dni kasneje se je brigadi pridružil še 4. bataljon Dolomitskega odreda, ki so ga potem razdelili med druge brigadne enote.«

Četrty bataljon Dolomitskega odreda je nato omenjen še na 141. in 142. strani te knjige.

Rudi Lampret v svojih spominih o tem, kako je spremljal nove mobilizirance iz Ljubljane v odred, med drugim pravi, da je pripeljal najmanj pet skupin po 60 do 70 novincev.

Alojz Brezovec pa v svojih spominih pravi, da je imel njegov 4. bataljon, ki mu je bil on vršilec dolžnosti komandanta, skupaj blizu 200 ljudi.

Glede oborožitve pa so podatki navedeni po spominu avtorja, ki je odred ustanovil. Tudi glede vseh drugih podatkov o številu moštva in organizacijske strukture odreda se avtorjevi spomini ujemajo s podatki iz drugih virov.

* Povelje operativnega štaba za zahodno Slovenijo z dne 17. oktobra 1943 o ukinitvi Dolomitskega odreda. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 7. knjiga, str. 487. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

»Na ozemlju DO mora zaradi političnega in vojaškega položaja operirati močna udarna edinica pod krepkim vodstvom, oprta na edinice, ki operirajo v Poljanski dolini proti nemškim okupatorskim postojankam. Naloge, ki jih je do sedaj izvrševal DO, postajajo težje in jih more reševati krepkejša in udarnejša enota, kakor je odred. Zaradi tega postajajo odredne enote na dolomitskem področju preslabotne, ne morejo izvrševati zadanih nalog in podležejo pasivnosti. Da bi se te napake odpravile in da bi se formirala enotna udarna sila, ki bi bila zmožna na teritoriju DO udarno izvrševati operativne naloge, ki jih odreja glavni štab NOV in POS,

z a p o v e d u j e m o :

1. Dolomitski odred se ukinja.
2. Vse edinice Dolomitskega odreda pripadajo v sestav triglavske divizije, ki jih razporedi po svojih brigadah.
3. Štab DO naj se javi našemu štabu.
4. Dosedanje operativno področje DO z vsemi njegovimi operativnimi nalogami spada v operativno področje triglavske divizije.
5. Ta odredba stopi takoj v veljavo.«

Povelje sta podpisala komandant Lado Ambrožič in komisar Dušan Kveder-Tomaž.

Ta novica je prizadela starešine in borce, ki so poznali takratno situacijo v Dolomitih. Zavedali so se, da bodo z odhodom odreda Dolomiti ponovno izgubljeni za partizane in da jih bodo spet zasedli plavogardisti, ki so tedaj postajali vse bolj agresivni.

Komandant odreda in še nekateri stari dolomitski partizani, ki so dobro poznali Metoda, nekdanjega komisarja 1. DO, in ki so ga zelo spoštovali, so ga dolgo časa pregovarjali, naj z odhodom odreda počaka in skuša spremeniti odločitev, vsaj toliko, da ostane v Dolomitih manjša enota; nikakor pa naj ne bi odšli iz Dolomitov vsi partizani.

Toda vse je bilo zaman. Metod je od vsega začetka dobro poznal situacijo v Dolomitih, zlasti pa tedaj, ko je bil komisar 1. odreda, in potem, ko se je skupaj z Radom Pehačkom sam javil, da s tako imenovano začasno četo ostane v Dolomitih. Že takrat sta on in Pehaček predlagala, naj kaka enota še naprej ostane v Dolomitih, pa četudi bi občasno morala zapuščati teren in se ponovno vračati.

Toda povelje se je moralo izvršiti. Zato je bilo sklenjeno, da odred ne bo čakal niti na vrnitev 4. bataljona, ki je na logaškem terenu mobiliziral ljudi in zbiral orožje.

Že drugega dne, verjetno je bilo to 20. oktobra zjutraj, je odred s Samotorice krenil mimo Šentjošta, Smrečja, Sv. Treh kraljev po dolini Račeve čez Žiri in z 21. oktobrom prišel na Ledine. Po prihodu v vas so se enote razporedile po hišah in ljudje so jih zelo toplo sprejeli.

Po približno 22-urnem pohodu so partizani kljub temu, da so jim prebivalci skuhali hrano, izmučeni pospali, ne da bi bili počakali na hrano. Odred je postavil zavarovanje proti Spodnji Idriji, proti Žirem in Cerkljanskemu vrhu.

Kmalu po prihodu na Ledine pa so ga napadli Nemci iz smeri Spodnja Idrija.

Nemci so verjetno odkrili zasedo, ki je bila postavljena nad cesto, ki iz Spodnje Idrije pelje na Ledine. Zato so jo obšli in napadli stražarja na robu vasi. Po kratkem boju so se Nemci umaknili, pri čemer je bilo ranjenih nekaj partizanov.

Še tisti dan popoldne, ko so se borci odpočili in nahranili, je odred nadaljeval pohod prek Cerkljanskega vrha v Robidnico k Prešernovi brigadi. Že na Ledinah pa sta se ločila tisti del odreda, ki je odšel v Vojkovo brigado — ta je bila nekje blizu Idrije — in ena četa, ki se je vključila kot zaetek v tedaj ustanovljeno idrijsko vojaško področje.

Ustanovitev komande idrijskega področja

Ko je po kapitulaciji Italije nastalo veliko osvobojeno ozemlje, posebno na Notranjskem in Dolenjskem, se je pokazala potreba po ustanovitvi zalednih vojaških oblasti: komand področij, komand mest, partizanskih straž in narodne zaščite.

Glavni štab NOV in PO Slovenije je s svojo odredbo z dne 13. 9. 1943. leta ustanovil komande področij za vse predele osvobojenega ozemlja v Sloveniji in dal navodila za njihovo delo.

Njihova osnovna naloga naj bi bila:

»Komande področij skrbe za mobilizacijo v NOV in POS ter za vojaške oblasti v zaledju, brigajo se za prehrano vo-

jaških trup, za sanitetsko službo v zaledju, vzpostavljajo promet vseh vrst, skrbe za red, vodijo borbe proti izdajstvu, peti koloni, paničarjem, saboterjem in špijonom, sodelujejo z narodnoosvobodilnimi odbori in odbori OF ter skrbe za izvršitev odlokov teh odborov.

Pri komandah področij se ustanavljajo vojaška sodišča. Komande področij imenuje glavni štab NOV in PO Slovenije. Komande mest so izvršni organi komand področij in se ustanavljajo samo v večjih mestih ali trgih in na važnih prometnih vozliščih. Imenujejo jih komande področij.

Partizanske straže se ustanavljajo v vseh krajih osvobojenega ozemlja in so vojaška sila narodnoosvobodilnih odborov in odborov OF. Narodne zaščite poslujejo po odredbah narodnoosvobodilnih odborov in odborov OF. Ti odbori ustanavljajo narodne zaščite.

Za borbo proti izdajalcem in peti koloni so ustanovljeni posebni oddelki varnostno-obveščevalne službe, VOS-a.

Organizacijski odsek II. oddelka pri glavnem štabu NOV in PO Slovenije bo izdal potrebna navodila o organizaciji vojaških oblasti v zaledju in njihovih nalogah.«

Na tej osnovi je operativni štab za zahodno Slovenijo s svojo odredbo z dne 22. 10. 1943. leta ustanovil iz dotedanjega Idrijskega odreda komando idrijskega področja, ki je zajela ozemlje prejšnjega DO in Idrijskega odreda. Ker je bil DO ukinjen in ker komanda idrijskega področja v Dolomite ni poslala nobene svoje enote niti na tem področju ni ustanovila komande mest in drugih zalednih organov, so Dolomiti ostali brez kakršnegakoli vpliva na razvoj dogodkov v Dolomitih v smislu odredbe operativnega štaba za zahodno Slovenijo. Komanda idrijskega področja tudi, ko bi bila uspela vojaško obdržati Dolomite, ne bi bila mogla v celoti opravljati svojo funkcijo, kajti dolomitsko področje je bilo v političnem pogledu vezano za Notranjsko. Po ukinitvi 1. Dolomitskega odreda in ves čas do osvoboditve so bili namreč vsi rajonski odbori OF in rajonski komiteji partije organizacijsko vezani za notranjsko okrožje.

Tako so se v praksi pojavljale določene težave. Politično delo na dolomitskem terenu je bilo torej organizacijsko naslonjeno na Notranjsko, delo organov Ozne pa na Primorsko. Prav tako je bilo razdvojeno partijsko-politično delo in tudi vse vojaške akcije, ki so jih izvajale enote IX. korpusa.

Politični aktiv v Dolomitih ponovno v ilegali

Po kapitulaciji Italije sta se nekje sredi novembra 1943. leta okrožna komiteja Vrhnika in Cerknica združila v okrožni komite za Notranjsko. Komite je vodil Ljubo Mlakar-Lojze, Nace Voljč-Fric je bil organizacijski sekretar. V tem komiteju je bil tudi Nace Voljč-Drčar, ki je bil posebej odgovoren za delo v Dolomitih.

Med nemško ofenzivo zadnje dni oktobra 1943. leta sta se okrožni komite KPS in okrožni odbor OF Vrhnika zaradi lažjega delovanja in zaradi boljših zvez z Dolomiti, še posebej pa zaradi bližajoče se zime ponovno preselila v neposredno bližino Vrhniške. Tukaj sta se zadržala do začetka 1944. Združitev vrhniškega in cerkniškega okrožja v notranjsko okrožje je bila potrebna zato, da bi bil zagotovljen neposredni vpliv na Dolomite in da bi bilo lažje vzdrževati zveze z dobrovskim, horjulskim, vrhniškim, rovtarskim in logaškim rajonom.

Zaradi pozornosti, ki jo je CK Slovenije posvečal Dolomitom, je tja poslal svojega predstavnika — inštruktorja Franceta Popita-Jokla. Ta se je pozimi 1943/44 več mesecev zadrževal na vrhniškem terenu. Skupaj z Nacetom Voljčem sta prebivala na Mirkah, kjer sta imela bunker na hlevu pri kmetu Kavčiču, po domače Maslarju. Od tod so funkcionarji

**Ignac Voljč-Fric, narodni heroj,
organizator OF na Notranjskem**

okrožnega komiteja in okrožnega odbora OF odhajali na dolomitski teren in se sestajali z aktivisti tega področja.

Enega takšnih primerov opisuje Nace Voljč takole:

»Po kočevskem zboru je okrožni komite za Notranjsko sklenil, da morava Nace Voljč-Fric in jaz v dolomitski konec in sklicati posvet vseh rajonskih vodstev v Dolomitih. V Novi vasi na Blokah naju je poklical na sestanek Boris Kraigher-Janez, ki je bil takrat komisar glavnega štaba Slovenije. Analizirali smo vojaško-politični položaj v Dolomitih, nakar nama je še posebej naročil, da morava za vsako ceno opozoriti politični aktiv v Dolomitih na utemeljenost premika partizanske vojske iz Dolomitov in na možnost, da bodo domobranci ponovno zasedli stare postojanke na tem področju. Dal nama je še nekaj inštrukcij v zvezi s povezavo terena in vojske in nama zaželel srečno pot.

Prvi teden novembra 1943. leta sva v spremstvu tov. Kragulja in komandanta relejnih kurirskih postojank tov. Saša krenila čez progo na Ključ, kjer je bila kurirska karavla TV-2, kamor sva sklicala vsa rajonska politična vodstva Dolomitov. Na tem sestanku je bila navzoča večina članov rajonskih komitejev in skupaj z njimi smo analizirali politično delovanje v spremenjenih razmerah in politično situacijo na terenu nasploh. Poročilo sekretarja rajonskega komiteja Dobrova tov. Edvarda je bilo zelo optimistično, saj je pripovedoval, da ljudje s sovraštvom zrejo na domobransko postojanko, ki je bila ustanovljena na Dobrovi. Prav tako je pripovedoval, da so ljudje zelo naklonjeni OF, da pa imajo strah pred belimi, ki grozijo z vsemi mogočimi represalijami. Ker v Polhovem Gradcu, v Horjulu in drugod ni bilo domobranskih postojank, je grozila nevarnost patroljiranja iz domobranskih postojank Dobrova in Vrhnika, zato je bila nevarnost za rajonske aktiviste večja kot prej, ko so vsaj vedeli, kje se stalno zadržujejo belogardisti in Italijani. Da je to res, se je pokazalo že drugi dan po najinem odhodu na sedež okrožnega odbora OF Vrhnika.

Ko smo po celodnevni razpravi zaključili konferenco in sva s Fricem dala podrobna navodila za politično delovanje na dolomitskem področju, naju je komandir karavle tov. Peter Sečnik pospremil do ceste, ki pelje čez Proscio. Že drugi dan so nama kurirji prinesli vest, da so zgodaj zjutraj karavlo TV-2 na Ključu obkolili domobranci z Dobrove, pričeli

**Franc Popit-Jokl, instruktor CK KPS in Nace Voljč-Drčar, član okrožnega
komiteja KPS za Notranjsko**

streljati v taborišče, neko partizanko in partizana ujeli, druga partizanka pa se je zakopala v sneg, tako da je domobranec, ko so vdrli v taborišče, niso našli. Domobranski napad je bil tako nenaden, da so nekateri kurirji in aktivisti OF, kar jih je čez noč ostalo v taborišču, zbežali, nekateri brez obleke, samo z orožjem. Nacetov Marjan z Drenovega griča pa je v pol metra debelem snegu bos pobegnil in se pri nekem kmetu v Prosci za silo obul in oblekel. To epizodo iz partizanskega življenja na terenu v Dolomitih opisujem zato, ker je bil to šele uvod v aktivnost domobrancev na dolomitskem področju, ki je bilo tudi po kapitulaciji Italije izredno težko za politično delo. Samo brezprimerna vdanost OF in velika iznajdljivost sta omogočili, da se je narodnoosvobodilno gibanje v Dolomitih obdržal vse do osvoboditve.«

Dolomitsko domobranstvo

Po italijanski kapitulaciji se je BG zaradi uspešne ofenzive NOV in POS morala z enim delom dokaj razbitih enot umakniti s skoraj celega dolenjskega in notranjskega področja. Večji del teh sil se je umaknil v Ljubljano, z vzhodnega dela Dolenjske pa proti Krškem, Brežicam in Kostanjevici.

Iz Dolomitov pa se je BG, kot je že omenjeno, zatekla na področje Vrhnike, Stare Vrhnike in Verda, pod zaščito Nemcev. To je storila po direktivah ljubljanskega vodstva, a tudi iz bojazni pred NOV.

Z Nemci pa se je na Vrhniki povezovala že pred kapitulacijo Italije. Franček Saje v svojem delu *Belogardizem* pravi:*

»Belogardisti v postojankah ob železniški progi Ljubljana—Rakek so se že v tednih pred laškim razpadom pobratili z Nemci, ki so belogardiste »imeli za bojne tovariše«. Ob italijanski kapitulaciji pa je nemški poveljnik na Vrhniki ponudil beli posadki, naj stopi v njegovo službo. O tem so vrhniški belogardisti svojemu ljubljanskemu vodstvu poročali:

»Ob dveh zjutraj je 9. 9. 1943 poklical nemški komandant k sebi poveljnika VS ter mu povedal, kakšen položaj je. Dal

---

* Franček Saje, *Belogardizem*, str. 588.

mu je na razpolago, da obdrži svoje mesto in fante kakor do sedaj in pod istimi pogoji. Pavlič je odgovoril, da mora o tej stvari prej govoriti s člani edinice, preden bi mogel dati odgovor. Verjetno je, da bo vsa edinica ostala na svojem mestu in obdržala orožje.«

Vodstvo z generalom Rupnikom pa se je razmeroma hitro znašlo. Stopilo je v stik z novim okupatorjem — z Nemci.

Da bi se vojaško in moralno narušena Rupnikova vojska čimprej konsolidirala in ponovno okrepila, je vodstvo slovenskih domobrancev že 24. septembra pozvalo vse Slovence, naj stopajo v slovensko domobransko legijo.*

Naša dolžnost je, da se vsak pošten za borbo sposoben Slovenec, od 18. do 35. leta starosti prostovoljno javi za zaščito svoje domovine, za vzdrževanje in ohranjanje reda in discipline ter za vzpostavitev razdeljenih domov, v slovensko domobransko legijo.

Slovinci, javite se na poveljstvu slovenskih domobrancev v mestni hiši, Ambrožev trg št. 7 v Ljubljani, na deželi pa pri pristojnih občinskih uradih.

Poziv je bil objavljen v Slovincu dne 24. septembra 1943.

Za vpis so agitirali z ogromnim pompom (celo z obhodi s slovensko zastavo, z akademijami in podobnim), dosegli pa so v začetku dokaj slabe rezultate. Kljub pritisku se je v prvih desetih dneh poleg prebeglih preostankov MVAC prijavilo le še nekaj študentov in akademikov iz tako imenovanih katoliških vrst. Kot tisoči prostovoljec je bil vpisan general Leon Rupnik. Ker odziv ni bil zadovoljiv, so začeli izvajati

---

* Po zlomu belogardistične vojske na Dolenjskem in Notranjskem septembra 1943 je slovenska reakcionarna buržoazija začela snovati slovensko domobransko legijo. Za jedro so ji služili tisti belogardisti, ki jim je uspelo, da so se pred udarom narodnoosvobodilne vojske Slovenije zatekli pod nemško varstvo. Do začetka sovražne ofenzive na Dolenjskem in Notranjskem so ustanovili tri bataljone, in sicer v Logatcu, Ljubljani in Kostanjevici. Jedro te nove vojske so tvorili stari belogardisti, predvsem organizatorji in najbolj zagrizeni, v prvi vrsti tisti, ki so iz dotedanjih bojev z narodnosvobodilno vojsko že imeli omadeževane roke od bratovske krvi.

Takoj po ustanovitvi je ta nova vojska štela komaj nekaj več kot 1.000 mož.

Čeprav si je nadela novo, zelo spodobno ter »patriotično ime«, jih je ljudstvo imelo še vedno za »belogardiste«, kaj kmalu pa se jih je prijel tudi ime »švabobranci«.

teror nad vračajočimi se interniranci, ki so jih umetno zadržali v Ljubljani (zapora vseh blokov) in jih postavili pred alternativo: ali vpis v domobranstvo ali pa na »prostovoljno« delo v Nemčijo. Del teh internirancev je pobegnil iz oskrbovališč in skrivaj prehajal žico okrog Ljubljane, del se je javil na delo v Nemčijo, en del pa k domobranstvu. Za vpis so začeli pritiskati tudi na druge prebivalce Ljubljane, zlasti na bivše jugoslovanske rezervne in aktivne oficirje, ki so dobili posebne pismene pozive in se jim je večina tudi odzvala. Te pozive so načrtno raznašali po vseh ljubljanskih hišah. Mobilizacija se je potem razširila tudi na kraje izven Ljubljane, zlasti na kraje ob železniški progi Ljubljana—Postojna. Tu so nastopali še z večjim terorjem kot v Ljubljani. Bajka o prostovoljnem pristopu je bila kmalu pokopana.

V razdobju do nemške oktobrske ofenzive je bilo oboroženo domobranstvo na dolomitskem prostoru nastanjeno razen v Ljubljani še v Dravljah, na Dobrovi, na Logu, v Plešivici, v Borovnici, Verdu, na Vrhniki, Stari Vrhniki, v Logatcu, Rakeku in v Šentjoštu.

Tako se je do velike nemške ofenzive, ki se je 21. oktobra začela na osvobojeno ozemlje Notranjske in Dolenjske, po nekaterih ocenah zbralo v domobranskih enotah do 2.000 mož iz vse Slovenije. O tem sicer ni točnih podatkov, vendar se zdi, da se je njihov večji del koncentriral v Dolomitih, in to v glavnem ob progi in cesti Ljubljana—Rakek ter v Ljubljani.

V nemški oktobrski ofenzivi so sodelovali tudi domobranci. Nemci so jih kot dobre poznavalce terena uporabili predvsem za vodnike posameznim enotam nemške vojske. Ofenziva je zajela vso Notranjsko, Dolenjsko in del Hrvaške ob desni obali Kolpe in je po fazah v posameznih pokrajinah trajala vse do 12. novembra 1943. V operacije so Nemci vrgli okoli 48.000 mož (brez domobrancev), 110 tankov in 150 topov.

V tej ofenzivi so VII. korpus in partizanski odredi na Dolenjskem in Notranjskem pretrpeli precejšnje izgube, nekatere enote tudi do 20 odstotkov svojega moštva. Iz brigad in odredov so zbežali razni omahljivci in nekdanji belogardisti. Predvsem je bilo izgubljene mnogo težke tehnike, ki so jo bili partizani zaplenili italijanski vojski ob njeni kaptulaciji.

V vseh številnih bojih, ki jih je bojeval VII. korpus, pa sovražniku ni uspelo nobene enote popolnoma razbiti, neka-

tere je samo dezorganiziral in za nekaj časa ohromil. Sovražnik tudi ni mogel zavzeti osvobojenega ozemlja, sicer je takoj po končani ofenzivi pustil v več krajih svoje posadke, vendar jih je po partizanski protiofenzivi moral umakniti v večja mesta.

Nemška vojska torej ni mogla uničiti partizanov. Toda ofenzivo je v polni meri izkoristilo slovensko domobranstvo najprej na Primorskem in v Istri, potem na Notranjskem in Dolenjskem, še posebno pa v Dolomitih, ki so ostali brez vsake partizanske enote.

Po nemški ofenzivi se je število domobrancev precej povečalo. V njihove vrste so se javljali tudi tisti, ki so kot belogardisti po kapitulaciji Italije stopili v NOV, v oktobrski ofenzivi pa so dezertirali iz partizanskih enot. Do 10. novembra 1943 so bili ustanovljeni štirje domobranski bataljoni in železniška delegacija pri direkciji državnih železnic v Ljubljani. Mesec dni pozneje je bil ustanovljen še peti bataljon.

Sredi decembra 1943. leta so dotedanje bataljone preimenovali v bojne skupine. Kolikor je ugotovljeno, so imele posamezne bojne skupine v svoji sestavi najmanj po štiri, največ pa po štirinajst čet. Osnovna vojaška enota je bila četa, ki je praviloma imela 161 mož. Četa je bila sestavljena iz treh vodov.

Prva bojna skupina je bila razporejena v Ljubljani in sicer na starem aerodromu in v Zasavju. Na dolomitskem prostoru je bila 4. bojna skupina, ki je imela postojanke ob progi Ljubljana—Rakek in v globini Dolomitov. 5. bojna skupina je imela postojanke okoli Ljubljane (Barje) in v smeri proti Brezovici. Druge bojne skupine so delovale na Dolenjskem in Notranjskem.

Z ukazom višjega SS in policijskega vodje generala Röserja z dne 25. 2. 1944. je domobranstvo doživelo novo reorganizacijo. Ukinjeni so bili nazivi »bojne skupine«, namesto tega so bile vse enote razporejene v tri skupine, imenovane »zaščitne okrajev«, in sicer:

1. Zaščita okraja Novo mesto (bivša 3. bojna skupina).
2. Zaščita okraja Ljubljana (bivša 1., 2., 4. in 7. bojna skupina).
3. Skupina za zavarovanje železniške proge (obsega naslednje čete: 41., 42., 43., 44., 45., 1., 2., 3., 4., 5. in 6.).
4. Šolska skupina.

Praktično so vsi dolomitski domobrancji spadali v skupino za zavarovanje proge, tudi tisti, ki so delovali v globini Dolomitov.

Zaščita okraja Ljubljana je verjetno služila kot rezervna baza za pošiljanje pomoči ogroženim predelom. Značilno je, da je bilo v prostoru okrog Ljubljane razporejenih precej čet (poleg desetih šolskih čet še večina 1. bojne skupine in še specialne enote).

Te sile so pošiljale pomoč v vse smeri, verjetno pa so imele tudi nalogo, da čuvajo Ljubljano pred event. napadom NOV in POS.

V maju 1944 je domobransko vodstvo spričo neuspehov številčno dokaj močne vojske sklenilo, da svoje enote razdeli na posadne in na operativne enote. V ta namen je ponovno začelo reorganizirati celotno vojsko. Z zaupno odredbo je organizacijski štab slovenskega domobranstva dne 16. maja 1944. ustanovil domobranske premične bataljone, ki so jih imenovali udarne bataljone. Bivšo Ljubljansko pokrajino so razdelili na štiri skupine.

Za vsako od teh skupin je bil predviden tudi premični domobranski bataljon. Naloge teh bataljonov naj bi bile izvajati operativne akcije proti partizanskim enotam, medtem ko naj bi se čete, ki niso bile v premičnih bataljoni, omejile na zavarovanje posameznih postojank in na najnujnejše patroljiranje v okolici.

Drugi udarni bataljon je bil sestavljen iz 17., 47., 48. in težke čete s sedežem v Rakeku. Komandant je bil stotnik Vuk Rupnik, sin generala Leona Rupnika.

Za premične bataljone niso izbirali prostovoljcev, marveč so enostavno določili tiste čete, ki so se v dotedanjih bojih najbolj izkazale. To pa je bil tudi razlog, da so te čete pogosto menjavali, kajti mnoge se v bojih niso več obnesle.

Na čelu vseh enot je bil organizacijski štab (prvotni naziv »poveljstvo slovenskega domobranstva in orožništva«). Zvezo med organizacijskim štabom in nemško vojsko, točneje med SS in policijskimi enotami, ki jim je bilo domobranstvo podrejeno, vzdržujeta tako imenovana zvezna oficirja z nemške in domobranske strani. Za zveznega oficirja z nemške strani je bil imenovan kapetan Schumacher, ki je pripadal nemški komandi »der Sicherheitspolizei und der SD Einsatzko-

mando Laibach«. Z novimi potrebami je bil ustanovljen zvezni štab, ki ga je tvorilo več nemških in domobranskih oficirjev. Naloge, ki jih je »Führungsstab für Bandenbekämpfung im Wehrkreis XVIII.«, katerega komandant je bil general Rösener, dodelil organizacijskemu štabu, so zajete v odredbi tega štaba z dne 10. 11. 1944 in v organizacijskem povelju.

Tako so bile torej domobranske enote kakor tudi njihovi štabi in zlasti organizacijski štab absolutno podrejene nemškim komandam.

Iz vsega tega sledi, da organizacijski štab dejansko ni imel nobene odločujoče moči (pravice ukrepanja), temveč le nalogo mobilizirati (organizacijsko vprašanje) in nadzorovati (zlasti politično) moštvo. To je razvidno iz domobranskih odredb, v katerih je govora le o ponašanju vojakov, o prestopkih in kaznih, o premeščanju moštva in oficirjev (ne o imenovanju, ker je bila to spet izključno stvar Nemcev) ter o razporeditvi novih mobilizirancev.

Iz odredb je jasno razvidna hlapčevska vloga organizacijskega štaba, kajti tako imenovani zvezni oficir je vsako nepravilnost, ki so jo zagrešili domobranci, takoj posredoval organizacijskemu štabu, ta pa je potem pisal o odredbah, o ukazih, ki jih je prejemal od Nemcev, ter rotil domobrance, naj prenehajo s prestopki, da se mu Nemci ne bodo stalno pritoževali.

Še en moment je važen pri navedenem povelju, in sicer čas, ko je bilo izdano. Dejstvo je, da so Nemci taktizirali in celih sedem mesecev pustili organizacijski štab, da je taval v temi. Šele potem so prišli s pravo barvo na dan. Možen je še drug zaključek: namreč, da so Nemci v zvezi z razvojem svetovnih dogodkov opazili razkroj v vrstah, kakor tudi v vodstvu domobranstva.

Sestav organizacijskega štaba (po stanju konec aprila 1944). Komandant: polkovnik Krener. Nam. komandanta: podpolkovnik Stanko Vizjak. Šef štaba: kapetan Lah.

Domobransko vojsko so sestavljali stari zagrizeni belogardisti, ki so bili že pred kapitulacijo Italije dve leti v vrstah MVAC, in drugi, ki so po nemški oktobrski ofenzivi stopili v vrste DMB iz strahu pred sovražnikovim terorjem ali zaradi ekonomskih ugodnosti (dobra plača, družinske doklade za ženo in otroke, možnost za tihotapljenje itd.). Od vsega začetka pa sta se ta dva tabora močno ločila. Stari belogardi-

sti so bili za odločen boj proti partizanom, medtem ko so bili drugi bolj ali manj pasivni.

Kakor pa se je položaj na svetovnih bojiščih vedno bolj razvijal v škodo okupatorja in kakor se je v inozemstvu vse bolj krepil politični položaj NKOJ, tako je tudi naraščal razkroj v domobranskih vrstah. Začele so se pojavljati štiri skupine. Prvo so sestavljali izključno stari belogardisti, ki so vztrajali v boju proti narodnoosvobodilnemu gibanju na strani okupatorja. Ta skupina je bila številčno najšibkejša. Večji del bivših članov MVAC in nekaj mlajših domobrancev je simpatiziral z mihailovičevskim gibanjem. Sem so spadali zlasti bivši jugoslovanski aktivni oficirji. Ta skupina je vzdrževala zvezo s tako imenovano »črno roko« na terenu, ji dobavljala orožje in municijo, sama pa se je pripravljala, da ob ugodnem trenutku stopi v ilegalo in se združi s črno roko. Politično je skupina računala na pomoč reakcionarnih krogov v Angliji. Ker pa se je dobro zavedala, da te podpore ne bo, če jo bodo zavezniki ob prihodu na slovenska tla našli v domobranskih vrstah, se je pripravljala tudi na možnost, da bi tik pred prihodom zaveznikov zahrbtno napadla Nemce. Da je ta predpostavka točna in da so tudi Nemci z njo računali, dokazujejo izpovedi nekaterih nemških dezertarjev. Ti so pripovedovali, kako so jih njihovi komandanti opozarjali na možnost, da jih domobranci zahrbtno napadejo in razorožijo. Tudi nemška obveščevalna služba in gestapo sta bila vedno bolj pozorna na razne domobranske sestanke in nekateri domobranski kurirji so bili zaprti, ker so jih Nemci osumili zarotništva.

Tretjo, največjo skupino so tvorili tisti, ki so v domobranstvo stopili iz strahu ali iz oportunističnih nagibov. Ti niso bili nikdar s srcem domobranci niti niso bili partizanski privrženci. Sedaj so bili razočarani in so spoznali, da v bližnji prihodnosti preti domobranstvu popoln poraz. Po zadnjem pozivu maršala Tita so začeli v precejšnjem številu dezertirati, toda iz strahu pred oblastjo OF se niso prijavljali v partizanske enote, ampak so se skrivali in potikali okrog svojih domov, hoteč se tako izogniti obema stranema.

Četrto skupino so sestavljali domobranci, bivši partizani ali somišljeniki OF, ki so bili prisilno mobilizirani.

Prve domobrance so Nemci oblekli v svoje uniforme, pozneje, ko je bil dotok mobilizirancev večji, pa v predelane

uniforme italijanske vojske. Leta 1944 so jih na novo oblekli v uniforme, ki so jih bili zaplenili belgijski vojski. Nemci so domobrancem dajali tudi nekatere plače, oborožili pa so jih z italijanskim orožjem. Kljub temu, da jim niso dali najtežjega orožja, so bile domobranske enote dobro oborožene s pešadijsko oborožitvijo, z minometi, s topovi manjših kalibrov.

Nemci so hoteli domobrance čimbolj izkoristiti za varovanje prog in drugih komunikacij. V večjih mestih so v ta namen ustanavljali domobranske garnizije. Seveda pa so jih uporabljali tudi za boj proti partizanom, zavedajoč se, da bodo to nalogo opravljali z večjo vnemo kot nemški vojaki. Uporabljali so jih tudi zato, ker je spričo hitrega razvoja NOV in potreb na vseh frontah Nemcem primanjkovalo moštva.

Da bi »slovenskemu domobranstvu« dali videz prave vojske, so ustanovili celo »vrhovno poveljstvo«. Osrednja figura tega klavrnega vodstva je bil stari, preizkušeni izdajalec general Rupnik. Druga taka klavrna postava je bil ljubljanski škof Rožman. Ta je vse početje »slovenskega domobranstva« opravičeval kot »boj za vero«, kot »boj proti brezbožnemu komunizmu«. To je pomenilo, da lahko »slovenski domobranci« v imenu »boja proti komunizmu in za vero« počenjajo, kar hočejo, kar pa starim belogardističnim morilcem, pa tudi novim, mlajšim ni bilo treba dvakrat reči.

Posebna vloga je bila pri tem namenjena tudi tako imenovani črni roki.

Črno roko, ki se je pojavila v prvi polovici 1944. leta, so predstavljale tri različne skupine:

1. skrivaška skupina dezertarjev iz NOV Slovenije,
2. teroristična likvidatorska banda v Ljubljani in tudi v nekaterih drugih krajih Slovenije,
3. plavogardistična formacija črna roka, ki se je v marcu 1944 pojavila na Dolenjskem s komandantom Janezom Maronom-Črtomirom na čelu. Ta je potem prišla v Dolomite kot legalna plavogardistična mihailovičevska skupina z nazivom »dolenjski četniški odred«. Skupina se je rekrutirala iz skrivačev in partizanskih dezertarjev. Od avgusta 1944. leta so bili posamezni oddelki črne roke legalno priključeni nekaterim domobranskim postojankam. Domobranci so jih uporabljali kot napadalne skupine za napade na kurirje in terenske

organizacije ter na sodelavce NOV na terenu. Te skupine se praviloma niso udeleževale večjih bojev, ki so jih vodile domobranske enote.

Med domobranskimi enotami, ki so bile razporejene in so delovale v Dolomitih, je treba omeniti zlasti 2. premični udarni bataljon, ki mu je poveljeval stotnik Vuk Rupnik, sin generala Leona Rupnika. Deloval je na območju Rakeka. Bataljon so sestavljale tri čete (17., 47. in 48. četa) in težka četa. Četo so sestavljali trije vodi, vod pa štiri desetine. Na vsako desetino je prišel lahki mitraljez, na vsak vod pa lahki minomet. Kar se tiče lahkih mitraljezov, ni bilo strogo določeno, da mora imeti vsaka desetina ravno po enega. Bili so primeri, da je četa imela 15 ali celo več mitraljezov, zato pa toliko manj brzostrelk. V četi je bilo največ 150 mož.

Težka četa je bila številčno nekoliko močnejša. Tudi ta četa je bila razdeljena na tri vode. Vsak vod je imel dva težka mitraljeza, razen tega pa je četa imela še tri težke mitraljeze v skladišču. Pri bojnih akcijah je bil vsaki četi dodeljen en vod težke čete.

Premični bataljon je imel tudi minometno enoto, ki je štela 25 mož in je imela dva težka minometa. Bataljon je imel še pionirsko enoto s 40 do 50 možmi in okoli 15 signalistov, ki so razen drugih signalnih naprav imeli tudi mali reflektor.

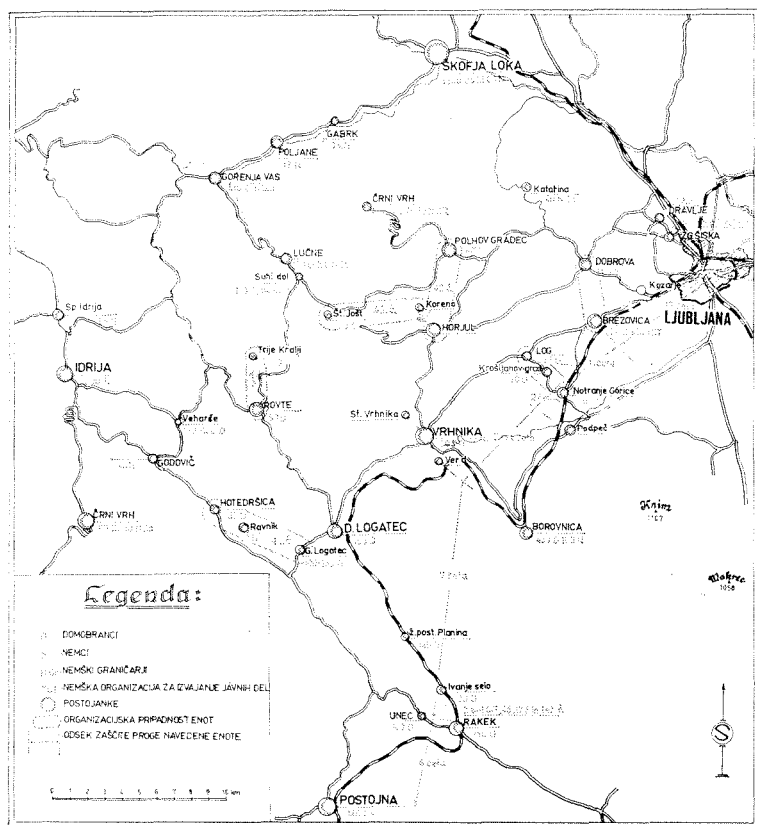
Za zveze je bilo v bataljonu 10 kolesarjev, v bataljonski komori pa približno 30 mul. Skupno je bataljon štel okoli 700 do 750 mož.*

Razporeditev domobranskih enot pri varovanju proge Ljubljana—Rakek je bila naslednja:

1. četa (bivša 5. bojna skupina) je varovala progo od Ljubljane do Brezovice,
2. četa (bivša 5. bojna skupina) progo na odseku Notranje Gorice—Preserje,
3. četa (bivši 5. bojna skupina) odsek Preserje—Borovnica,
4. četa (bivša 5. bojna skupina) Borovnica—Verd,
5. četa (bivša 5. bojna skupina) Notranje Gorice—Log—Vrhnika,

---

* Podatki so vzeti iz domobranskega arhiva, ki ga hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Pregled sovražnikovih postojank v Dolomitih avgusta 1944

7. četa (bivša 5. bojna skupina) Verd—Rakek,
6. četa (bivša 5. bojna skupina) Rakek.

Na ljubljanskem bloku proti Dolomitom od Tržaške do Vodnikove ceste je bila razporejena 19. četa domobrancev, v Dravljah 15. četa, v Dravljah in Zgornji Šiški 65. rekrutna četa, v Zgornji Šiški pa še 66. rekrutna četa.*

* Od ljubljanskih domobranskih enot navajamo samo tiste, ki so bile orientirane proti Dolomitom in ki so tamkaj občasno tudi delovale.

Tudi znotraj Dolomitov so bile razporejene postojanke, njihovo številčno stanje, oborožitev in organizacijska pripadnost pa je bila naslednja:

Sv. Trije kralji: 70 domobrancev, oboroženih z enim lahkim minometom ter z več težkimi in lahкими mitraljezi. Posadka je imela razen tega za rezervo skrit top malega kalibra in 70 pušk. To postojanko je predstavljal detaširani vod 44. čete iz Rovt.

Rovte: 150 domobrancev in 72 pomožnih stražarjev. Imeli so dve havbici, 10 težkih in lahkih minometov, 10—15 brzo-strelk, 30 do 35 težkih in lahkih mitraljezov, 250 pušk in en reflektor. Postojanko je predstavljala 44. četa, ki je imela detaširan vod pri Sv. Treh kraljih.

Šentjošt: 90 domobrancev, oboroženih z enim topom kalibra 75 mm, 10 težkimi in lahкими minometi in z več težkimi in lahкими strojnicami. Razen tega je postojanka imela v rezervi precejšnjo množino skritega in zakopanega orožja. Postojanko je predstavljala 43. četa, ki je imela detaširan vod na Korenem.

Hotedršica: 83 domobrancev in 12 pomožnih stražarjev. Oborožitev: en protitankovski top, dva težka in dva lahka minometa, več lahkih in težkih strojnic ter 15 do 17 brzo-strelk. Posadko je predstavljal detaširani vod iz 45. čete v Logatcu.

Ravnik: 37 domobrancev, oboroženih z enim težkim in pet lahкими minometi, s štirimi težkimi in petimi lahкими strojnicami. Postojanko je predstavljal detaširani vod 45. čete v Logatcu.

Logatec: 140 domobrancev z močno oborožitvijo. Postojanko je predstavljala 45. četa z detaširanimi vodi na Ravniku in v Hotedršici.

Zaplana: okoli 50 domobrancev.

Vrhnika: več kot 300 domobrancev, ki so tvorili 46., 70. in 72. četo z nemškim poveljniškim kadrom. Čete so imele kompletno običajno oborožitev.

Koreno: 35 domobrancev, oboroženih z dvema težkima in z dvema lahкими minometoma, tremi težkimi in štirimi lahкими strojnicami. Detaširani vod 43. čete iz Šentjošta.

Horjul: 30 domobrancev, oborožitev: štirje lahki in trije težki mitraljezi in en lahki minomet. Detaširani vod 42. čete iz Polhovega Gradca.

Polhov Gradec: 60 domobrancev, oborožitev: 10 lahkih in dva težka mitraljeza ter dva lahka minometa. Postojanko je predstavljala 42. četa z detaširanim vodom v Horjulu.

Log: 35 domobrancev, oboroženih z dvema težkima in z dvema lahkima strojnicama. Detaširani vod 5. čete iz Notranjih Goric.

Plešivica: okrog 30 domobrancev. Detaširani vod 5. čete iz Notranjih Goric.

Notranje Gorice: okrog 70 domobrancev. Postojanko je predstavljala 5. četa z detaširanimi vodi na Logu in v Plešivici.

Dobrova: 60 domobrancev, oborožitev: tri težke in 10 lahkih strojnic ter en reflektor. Postojanka je imela za rezervo skrit en težki minomet in tri težke strojnice. Postojanko je predstavljala 13. četa domobrancev z detaširanimi vodi v Kozarjah in Brezovici.

Kozarje: 30 domobrancev z dvema težkima in petimi lahkimi strojnicami. Detaširani vod 13. čete z Dobrove.

Brezovica: 30 domobrancev. Razen tega je bilo na Brezovici tudi 360 mobilizirancev organizacije TODT. Od teh so Nemci 50 mož vadili za vojaško službo. Postojanko 30 mož je predstavljal detaširani vod 13. čete z Dobrove.*

Na robu Dolomitov proti Primorski je bila v Veharšah 10. četa in v Črnem vrhu nad Idrijo 15. četa primorske varnostne straže.

V oktobru 1944. leta so tudi na Primorskem začeli ustanavljati premočne bataljone. Tako je bil od štirih bataljonov, ki so jih sestavljale vse čete na Primorskem, v Veharšah ustanovljen 1. bataljon. Ta je bil številčno in po oborožitvi neprimerno šibkejši kot domobranski bataljoni v Ljubljanski pokrajini.

Organizacijski štab primorskih varnostnih straž je imel svoj sedež v Trstu, komandant pa je bil polkovnik Tone Kokalj.

Nemška postojanka v Idriji je štela 1.000 mož, v Spodnji Idriji 68 in v Godoviču 40.

Z razpadom Italije se je bistveno zmanjšala potreba po zavarovanju bivše nemško-italijanske meje. Nemcem ni bilo

---

* Podatki so vzeti iz domobranske dokumentacije, ki jo hrani Inštitut za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

treba več kontrolirati in varovati meje kot takšne, za kar jim je prej služilo več manjših posadk od Šentvida do Žirov. Kljub temu pa so na taktično pomembnih točkah, kot so Katarina, Črni vrh nad Polhovim Gradcem in v Lučinah še naprej vzdrževali svoje postojanke.

Posadka na Katarini je štela 40 nemških graničarjev, oboroženih z enim lahkim minometom, z enim topom manjšega kalibra, z eno težko in petimi lahkimi strojnici.

Posadka na Črnem vrhu je poleg 150 Nemcev štela še 100 domobrancev. Nemci so bili oboroženi z dvema težkima in z dvema lahkima minometoma, s 3 težkimi in s 7 lahkimi strojnici, domobranci pa z lahkim italijanskim orožjem.

Posadko v Lučinah je sestavljalo 150 Nemcev, ki so bili oboroženi z 2 topovoma, z 1 težkim in z 1 lahkim minometom, s 5 težkimi in s 6 lahkimi mitraljezi. Razen Nemcev je bilo v postojanki še 110 domobrancev, ki so bili oboroženi z lahkim italijanskim orožjem.

Del posadke iz Lučin (97 mož) je bil v Suhem dolu.

Iz vsega tega je razvidno, da je bilo v Dolomitih in na njihovem obrobju brez Ljubljane, Voharš, Godoviča in Idrije skupaj blizu 4.000 domobrancev, na bivši nemško-italijanski meji pa 340 Nemcev. Ob progi Ljubljana—Rakek in v garnizijah Brezovica, Borovnica, Verd, Vrhnika, Logatec in Rakek je bilo le nekaj Nemcev. Ti pa so bili predvsem inštruktorji, v nekaterih primerih poveljniški kader (npr. na Vrhniki in v Brezovici), sestavljali pa so tudi posadke oklopnih vlakov.

Skoraj vse domobranske posadke so imele več orožja kot vojakov. Nekaj tega orožja so imele tudi skritega in celo zakopanega.

Akcije VII. in IX. korpusa na robu Dolomitov

V sklopu široko zasnovanih ofenzivnih akcij VII. korpusa, ki so se začele z rušenjem prog že sredi avgusta, je XIV. divizija VII. korpusa pripravila napad na Štampetov most. V napadu so sodelovale štiri brigade: Tomšičeva, Šercerjeva, Gradnikova in Loška brigada.

Cilj te velike akcije je bil za dalj časa onеспособiti progo Ljubljana—Trst.

V noči na 14. oktober je most napadel 2. bataljon Tomšičeve brigade, okrepljen z artilerijo, drugi bataljoni Tomšičeve brigade in Loška brigada pa so rušili utrdbe v neposredni bližini mostu ter zavarovali smer proti Borovnici. Šerčerjeva brigada je akcijo varovala proti Vrhniki. Tam je bila najbližja in dokaj številna domobransko-nemška garnizija, iz katere so Nemci in domobranci za vsako ceno hoteli priti na pomoč posadki, ki je varovala most. Šerčerjeva brigada je imela z njimi hude spopade, ki pa jih je uspešno odbila. Gradnikova brigada je imela nalogo zavarovati smer proti Postojni in Rakeku ter rušiti progo med Logatcem in Rakekom. Napad se je začel s prvim topovskim strelom ob 6,25 zjutraj, potem pa se je razvil srdit boj, v katerem so borci Tomšičeve brigade zavzemali bunker za bunkerjem, dokler niso obvladali mostu. V že napravljene minske komore v mostnih stebrih so minerci naložili velike količine eksploziva in zrušili en podporni steber, zaradi česar sta padla dva oboka mostu v širini nekaj čez 16 metrov.

Ko so vse brigade v celoti opravile svoje naloge, so se organizirano umaknile. Od posadke na mostu so zaplenile

Porušeni »Stampetov most«

večjo količino orožja in materiala, med drugim tudi dva brzo-strelna topova.

Zaradi porušenega mostu je bil promet prekinjen za 14 dni.*

Še večje možnosti za izvajanje akcij v Dolomitih in na njihovem robu kot VII. korpus pa je imel IX. korpus (oziroma njegova triglavska, kasneje XXXI. divizija), ki je bil ustanovljen konec decembra 1943 in katerega operacijsko območje je zajemalo vso Primorsko in Gorenjsko, Dolomite in zahodno Koroško.

»Triglavska« divizija je v svoji ofenzivi, ki je trajala od začetka oktobra do sredine novembra, dosegla velike uspehe. Cilj te ofenzive je bil osvobodeno ozemlje na Primorskem razširiti proti Gorenjski in Dolomitom.

Nemci so zaradi velikega pritiska divizije morali izprazniti vrsto postojank, ki so stale ob nekdanji meji med Primorsko in Gorenjsko ter Dolomiti: Davčo, Leskovo, Javorjev dol, Javorje in Mlako.

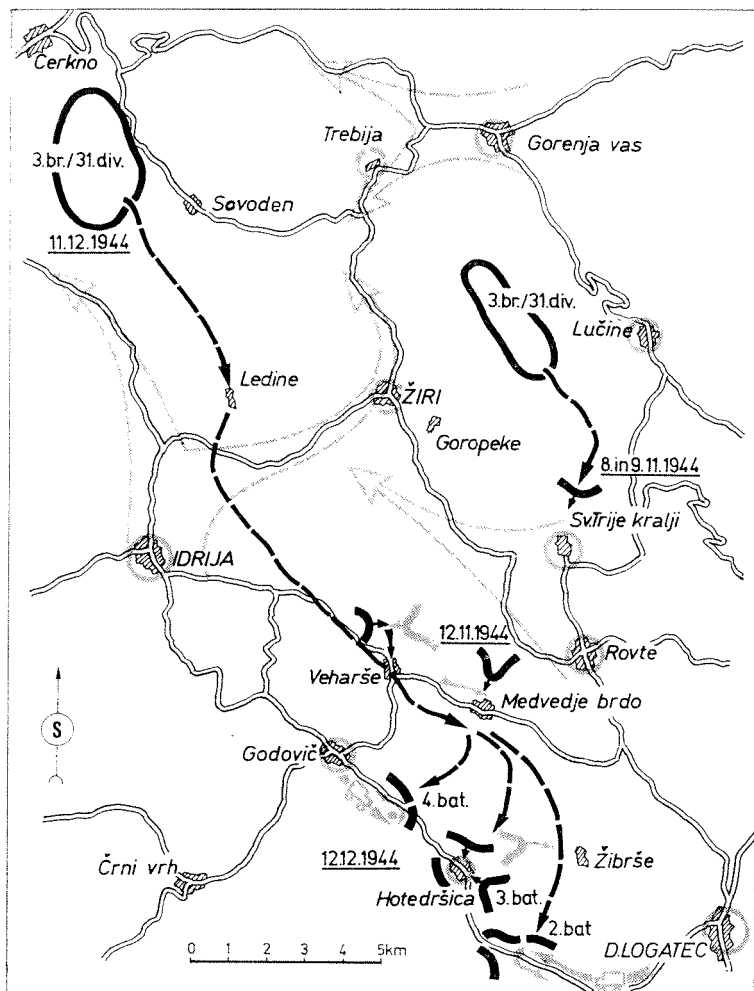
Čeprav so bile vse te postojanke od roba Dolomitov dokaj odmaknjene, so imele velik pomen za divizijo in za njene nadaljnje ofenzivne akcije. Še posebno velikega pomena pa so bile nemške postojanke v Sovodnju, Trebiji in v Žireh, ki so zapirale najbližjo zvezo med Dolomiti in med osvobojenim ozemljem na Cerkljanskem. Triglavska divizija je s tem, da je zavzela vse te postojanke, močno izboljšala svoje izhodiščne pozicije za akcije proti Dolomitom.

Že v prvi polovici novembra 1943 je divizija s svojo Gradnikovo brigado prišla tudi na Žirovski vrh. Od tam so njene enote prodirale v globino Dolomitov, kjer so se spopadale z domobranci in Nemci. Prodrle so do Sv. Treh kraljev, Rovt in v smeri proti Logatcu.

Tako se je patrulja Gradnikove brigade 8. novembra borila z domobranci pri Sv. Treh kraljih. V tem boju so partizani zaplenili domobrancem večjo količino hrane. Dne 9. novembra so se patrulje Gradnikove brigade ponovno spopadle z domobranci pri Sv. Treh kraljih, tako tudi 11. novembra.

---

* Poročilo obveščevalnega oddelka glavnega štaba NOV in POS z dne 16. oktobra 1943. Izvirnik v arhivu Vojnogodovinskega inštituta JLA v Beogradu.

Boji enot IX. korpusa na robu Dolomitov

Dne 12. novembra je prišlo do spopada z Nemci pri Medvedjem brdu.*

Da bi triglavski diviziji preprečili nadaljnje širjenje osvobojenega ozemlja proti Gorenjski in Dolomitom, so Nemci sprožili proti njej večjo ofenzivo, ki je zajela širši prostor med Idrijo, Žirmi, Gorenjo vasjo, Davčo in Cerknim. Namen te ofenzive je bil s hitrimi prodori po dolini Idrijce prek Žirov k Cerknemu in iz Selške doline prek Davče na Cerkljansko zajeti v klešče vso divizijo ter jo nato s prodori iz Dolomitov in Poljanske doline uničiti.

Zato se je njihov načrt tudi imenoval »Traufe«. Divizija se je zaradi hitrih nemških prodorov in koncentričnega napada k Cerknemu znašla v zelo neugodnem položaju, vendar je iz ofenzive, ki je trajala od 13. do 19. novembra, srečno prišla, ne da bi bili Nemci uspeli razbiti ali uničiti kakšno njenc večjo enoto.

Do decembra 1943. leta se je domobranstvo v Dolomitih že močno okrepilo; doseglo je število okrog 3.000 mož. Posebno so se okrepile postojanke proti Primorski: pri Sv. Treh kraljih, v Rovtah, v Šentjoštu, v Logatcu in Hotedršici. Vse so bile zelo dobro oborožene in fortifikacijsko okrepljene, imele so tudi dobro organizirano obveščevalno službo na terenu.

Čeprav v septembrski ofenzivi proti osvobojenemu ozemlju na Primorskem domobranske enote iz Dolomitov niso sodelovale, so sedaj, ko so se že dobro organizirale in okrepile, razvile precejšnjo aktivnost tudi izven svojih postojank, če so se kje v bližini pojavile partizanske enote.

Triglavska divizija, ki se je preimenovala najprej v XXVI., nato pa v XXXI. divizijo, je nekaj dni po končani nemški ofenzivi, ko se je zopet konsolidirala, ponovno prešla v ofenzivo proti Idriji, Poljanski in Selški dolini in proti Dolomitom. Glavni cilj divizijskih enot na prostoru Dolomitov je tokrat bil prodreti v globino med domobranske postojanke, razbijati njihove enote izven postojank, napadati manjše postojanke ter mobilizirati vse za orožje sposobne moške.

Za vdor v Dolomite je bila določena Gradnikova brigada. Dne 11. decembra je odšla s Cerkljanskega prek Ledin in

---

* Opis teh bojev je povzet po delu Stanko Petelin-Vojko, Gradnikova brigada, str. 143—145.

pri Praprotnem brdu prestopila bivšo italijansko-jugoslovansko mejo. Po prihodu v Dolomite se je takoj spopadla z domobranci iz Rovt, a je kljub temu nadaljevala pot proti Žibršam. Domobranci so jo stalno napadali in v Žibršah je bila zadržana, ker so se v boj vključili tudi domobranci iz Hotedršice.

Bilo je očitno, da je brigada sedaj izzvala proti sebi vse domobranske enote iz bližnjih postojank in da se bodo boji vse bolj stopnjevali, zato se je štab odločil, da takoj napade domobransko postojanko v Hotedršici. V postojanki je bilo tedaj okoli 80 dobro oboroženih domobrancev, med njimi tudi več partizanskih dezerterjev.

Prvotni načrt je predvideval napad s tremi bataljoni, vendar je bil v zadnjem hipu spremenjen tako, da je bil za neposreden napad na postojanko določen samo en bataljon s tem, da bi drugi bataljoni postavili zasede in zavarovali akcijo: eden v smer proti Godoviču, eden proti Logatcu, eden pa naj bi ostal v brigadni rezervi.

Dne 12. decembra zvečer je 3. bataljon, ki je bil določen za napad, obkobil postojanko. Posadka ni bila presenečena in je prva odprla ogenj na obkoljujoče partizane. Boj se je začel ob pol polnoči. Pod zaščito mitralješkega ognja so se partizanski bombaši z dveh strani priplazili do prvih bunkerjev, jih zasuli z bombami in jih zavzeli.

S tem pa se je vse skupaj tudi končalo. Kljub vsem poizkusom, da prodrejo naprej v postojanko, se je bataljon po dveinpolurnem boju in z dvema ranjencema umaknil. Domobranske izgube niso znane. Napadeni postojanki so prej kot v eni uri prišli na pomoč Nemci in domobranci iz Godoviča in Logatca.

Drugi bataljon, ki je imel zasede proti Logatcu, je napadel sovražnikovo kolono, ki je v moči okoli 100 mož zelo nepredvidno, brez vsakega zavarovanja prišla po cesti iz Logatca. Tretja četa tega bataljona je na kolono nenadoma odprla ogenj iz 7 puškomitraljezov in iz enega težkega mitraljeza ter v nekaj minutah pobila več kot polovico sovražnikovih vojakov, druge pa pognala v beg. Preden so se partizani mogli polastiti orožja padlih, je iz smeri Logatca že prišla nova okrepitev, to pot na kamionih, zaseda se je zaradi sovražnikove premoči okoli pol treh zjutraj brez izgub umaknila.

Tudi v zasede 4. bataljona, ki je ščitil napad iz smeri Godoviča, je že opolnoči prišla nemška patrulja 13 mož. Takoj po prvih salvah partizanskega orožja je padlo osem Nemcev, drugi pa so zbežali nazaj proti Godoviču.

Ob pol dveh zjutraj je iz smeri Godoviča prišla motorizirana kolona okoli 100 Nemcev, ki so se ustavili pred zasedo, nato pa peš nadaljevali pot. Tudi tokrat je zaseda pustila sovražnika zelo blizu in ga napadla z dobro usmerjenim ognjem iz vsega orožja. Po partizanskih podatkih je bilo ubitih ali ranjenih okoli 35 sovražnikovih vojakov, ostali pa so se razvili za boj in preprečili partizanom, da pridejo do njihovega orožja, potem pa jih prisilili k umiku.

Dne 22. decembra je 2. bataljon Gradnikove brigade na cesti Godovič—Hotedršica ponovno iz zasede napadel nemško preskrbovalno kolono.

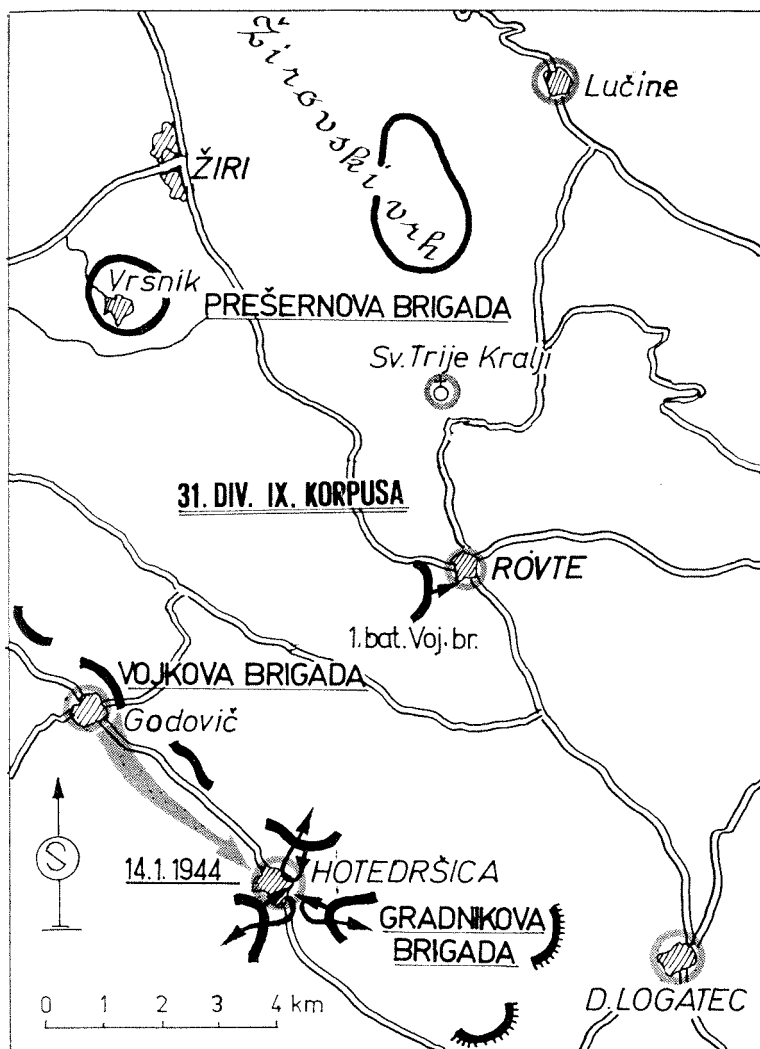
Ob 9. uri zjutraj je iz smeri Godoviča v zasedo, ki je bila dobro organizirana in zamaskirana, prišla kolona s 15 vozmi. Na vsakem vozu je bilo po nekaj Nemcev. Ko je kolona prišla v zasedo, jo je presenetil ogenj iz 20 puškomitraljezov in iz dveh težkih mitraljezov. Po desetminutnem ognju partizanskega orožja je na cesti obležalo okoli 35 do 40 Nemcev in 28 konj, uničen je bil tudi osebni avtomobil. Ker bataljon ni imel nobenih zased proti Godoviču in Hotedršici, se je iz bojazni, da ne bi bil napaden in stisnjen z obeh strani, umaknil, ne da bi se bil polastil plena, čeprav so se vsi preživeli Nemci umaknili.

Še pred to akcijo, dne 14. decembra, se je skupina borcev iz te brigade borila z Nemci na cesti Godovič—Črni vrh in pobila 26 sovražnikov.

Tako je Gradnikova brigada v dneh svojega delovanja na skrajnem zahodnem robu Dolomitov dosegla velike uspehe, ni pa se uspela zadržati v Dolomitih več kot dva dni.

Konec decembra 1943. leta je tudi Vojkova brigada XXXI. divizije prišla na rob Dolomitov z namenom, da vpade v Dolomite, tam mobilizira in varuje žirovsko dolino pred sovražnikovimi napadi iz Poljanske doline in iz dolomitskih postojank.

Prva njena naloga je bila, da likvidira novo ustanovljeno domobransko postojanko na Goropekah in da pošlje en bataljon celo na območje Črnega vrha nad Polhovim Gradcem, kjer že dolgo ni bilo nobene partizanske enote, zaradi česar so

Ofenziva enot XXXI. divizije proti Dolomitom

imeli tamkajšnji domobranci povsem proste roke in so terorizirali prebivalce na širšem območju Črnega vrha.

Do napada na Goropeke pa ni prišlo, ker so se domobran-ci sami že prej umaknili. Tudi na teren Črnega vrha bataljo-na niso poslali, kot je brigadi ukazal štab divizije.*

Prvi boj po prihodu na rob Dolomitov je brigada imela 26. decembra, ko je 2. bataljon poslal svojo patroljo proti Sv. Trem kraljem.

Za tem je prišlo do boja v vasi Log med Goropekami in Sv. Tremi kralji. Četrty bataljon se je spopadel s kakimi 80 do 90 domobran-ci iz postojanke Sv. Treh kraljev. Boj je tra-jal dve uri, nato so se domobran-ci pod partizanskim pritiskom umaknili nazaj v postojanko. Ranjen in potem ujet je bil en partizan, domobran-ci pa so po naših podatkih imeli šest mrtvih in nekaj ranjenih.

Drugi bataljon je poslal eno četo v zasedo pred Lučine. Ker pa Nemci niso zapuščali postojanke, ni prišlo do spopada.

Prve dni decembra — točen datum ni ugotovljen — so domobran-ci iz postojanke Sv. Treh kraljev napadli skupino starešin 1. bataljona, med njimi je bil tudi komandant bata-ljona, ki je nepazljivo in brez zavarovanja kontroliral polo-žaje svojih enot na Žirovskem vrhu. Domobran-ci so bili v pre-moči, uspelo pa jim je tudi presenečenje, zato so partizansko skupino prisilili k umiku in pri tem ubili dva četna komisar-ja in enega četnega komandirja.

Še tisto noč je skupina borcev 1. bataljona demonstrativ-no napadla postojanko pri Sv. Treh kraljih.

Dne 4. januarja so Nemci iz Idrije v moči okoli 150 mož iznenada napadli štab Vojkove brigade v Žireh in ubili osem partizanov. Istočasno pa je iz Lučin prek Žirovskega vrha proti Žirem prodirala kolona Nemcev, od Sv. Treh kraljev proti Goropekam pa kolona domobrancev.

---

* Zbornik dokumentov: VI. del, 9. knjiga, dok. št. 24 (Povelje štaba divizije »Triglavske« z dne 6. dec. 1943 štabom brigad), dok. št. 64 (Navodila operativnega odseka 3. operativne cone »Alpske« z dne 14. dec. 1943 štabu 26. divizije), dok. št. 66 in 71 (Poročilo propagandnega odseka Gradnikove brigade z dne 14. in 15. decembra 1943 štabu 26. divizije) ter dok. št. 101 (Poročilo obvešče-valnega odseka štaba 26. divizije z dne 21. dec. 1943 obvešče-valnemu centru 27. divizije.) — Curk, Zapisnik Goriške brigade. Spo-mini Nade in Antona Božiča.

Kolono iz Lučin, ki je bila deloma na smučeh, je na Žirovskem vrhu napadel 1. bataljon in jo po krajšem ostrem boju prisilil, da se je umaknila nazaj v postojanko. V tem boju je imel bataljon pet mrtvih in enega ranjenega, sovražnikove izgube pa niso bile ugotovljene. Kolono kakih 60 domobrancev iz postojanke Sv. Treh kraljev pa je nad Goropekami napadel 2. bataljon in jo po enournem boju, v katerem so imeli domobranci pet ali šest ranjencev, prav tako prisilil k umiku.

Dne 5. januarja je okoli 500 domobrancev iz več dolomit-skih postojank napadlo nad Goropekami 2. in 4. bataljon, vendar so se po triurnem boju morali z občutnimi izgubami umakniti proti Sv. Trem kraljem.

Vojkova brigada se je okoli Žirov in Žirovskega vrha deset dni borila z dolomitskimi domobranci in Nemci iz postojanke v Lučinah. Toda bila je že preveč izpostavljena stalnim napadom iz Dolomitov in Lučin in obstajala je nevarnost, da bi bila odrezana od Poljanske doline in od Idrije, zato se je premaknila nazaj na Cerkljansko.*

Toda mirovanje XXXI. divizije nasproti Dolomitom je bilo kratkotrajno. Že ko je bila Vojkova brigada na Žirovskem vrhu in v okolici Žirov, je divizijski štab zasnoval obsežno akcijo proti Idriji in nekaterim domobranskim postojankam v Dolomitih.

Po tem načrtu je bila težiščna naloga dodeljena Gradnikovi brigadi, ki naj bi ponovno napadla Hotedršico.

Vojkova brigada naj bi ta napad varovala iz smeri Godoviča oziroma Idrije; obenem naj bi z diverzantsko akcijo uničila rudniške naprave v idrijskem rudniku živega srebra, z enim bataljonom pa naj bi izvedla demonstrativen napad na domobransko posadko v Rovtah, s čimer naj bi iz te smeri zavarovala napad Gradnikove brigade. Prešernova brigada naj bi z delom enot zasedla Žirovski vrh in z vpadi v Dolomite vezala nase domobransko postojanko pri Sv. Treh kraljih, z drugim delom pa naj bi na Vrsniku varovala levi

---

* Petnajstdnevno operativno poročilo štaba IX. korpusa z dne 15. januarja 1944 (Zbornik dokumentov in podatkov o NOV narodov Jugoslavije, VI. del, 10. knjiga, dok. št. 81) navaja, da se je boja udeležilo kakih 400 domobrancev iz Rovt, Sv. Treh kraljev, Vrhnike in Ljubljane in da jih je kakih 30 padlo, več pa jih je bilo tudi ranjenih. Dejanske izgube so bile bržkone manjše.

bok divizije, ki naj bi s svojimi glavnimi silami delovala v rajonu Hotedršica—Idrija—Godovič.

Tokrat je bil napad na Hotedršico skrbno pripravljen. Postojanko samo so napadali trije bataljoni s podporo treh težkih minometov in protitankovskega topa divizijske težke čete.

Napad se je začel 14. januarja okoli 10. ure zvečer. Partizani so z vseh strani obkoljevali postojanko in jo istočasno zasipali z ognjem iz težkega orožja.

Ko je bilo obstreljevanje končano, je v prvem jurišu samo en bataljon dosegel večji uspeh s tem, da je zavzel del naselja, druga dva bataljona pa zaradi močnih utrdb z jurišem nista uspela. Tako je bil izgubljen dragocen čas, sovražniku pa dana možnost, da ponovno organizira odpor. In tako se je zgodilo, da je bataljonom, ki so pripravljali nov udar, že skočil v hrbet sovražnik, ki je napadeni postojanki prišel s tanki na pomoč iz Godoviča.

Brigada se je morala umakniti, da se ne bi znašla med dvema ognjema. Umaknila se je v poslednjem trenutku preko popolnoma odprtega terena in pod hudim streljanjem iz postojanke in iz kolone, ki je bila posadki prišla na pomoč. Pri umiku je izgubila deset borcev, devet pa je bilo ranjenih. V napadu je padel en borec, dva sta bila ranjena.

Postojanka bi bila bržkone zavzeta, ko bi bila Vojkova brigada izvršila svojo nalogo in zadržala sovražnika, ki je prodiral iz Idrije in Godoviča. Vojkova brigada tudi ni napadla rudniških naprav v idrijskem rudniku, pač pa je bataljon te brigade demonstrativno napadel domobransko postojanko v Rovtah, kot je bilo predvideno.

Bataljon Prešernove brigade, ki se je vse do 20. januarja zadrževal na Žirovskem vrhu, je imel 15. januarja svoj prvi spopad z dolomitskimi domobranci na Bukovem vrhu, drugega pa 19. januarja. To so bili manjši spopadi med patruljami, bataljon pa ni imel pri tem nobenih izgub. V prvem spopadu je na nasprotnikovi strani sodelovalo okoli 30 do 40 domobrancev. Čeprav je bilo na naši strani le šest borcev, so se domobranci pred njimi umaknili v postojanko pri Šv. Treh kraljih. Tudi 19. januarja ni bilo večjih bojov, čeprav je, sodeč po naših podatkih, prišlo na Žirovski vrh okoli 300 Nemcev in domobrancev.

S tem pa se že začenja novo obdobje v partizanski zgodovini Dolomitov. Štab IX. korpusa je namreč spoznal, da se

XXXI. divizija, katere operacijsko območje je bila poleg Dolomitov še vsa zahodna Gorenjska in vzhodna Primorska, ne more dovolj posvečati Dolomitom, in da bi bilo nujno potrebno ustanoviti posebno enoto, ki bi imela na skrbi samo dolomitsko področje.

Kratka ocena 2. Dolomitskega odreda

Drugi Dolomitski odred je imel zelo kratko življenjsko pot: od ustanovitve do ukinitve odreda je poteklo komaj mesec dni. Vzpostavili so ga po italijanski kapitulaciji, ko je prišlo do popolnega razkroja bele garde in ko njeni ostanki kljub nemški pomoči niso bili v stanju, da se upro množični mobilizaciji prebivalstva v partizansko vojsko.

Tako so Dolomiti spet postali svobodni, odred pa jih je varoval pred morebitnim vdorom sovražnikovih sil.

Preden pa je imel odred priložnost, da se loti kakih večjih akcij, je bil sprejet nerazumljiv sklep: odred so sredi oktobra ukinili, njegovo moštvo pa vključili v enote triglavske divizije.

Tako se je zgodilo, da so bili Dolomiti edino ozemlje v Sloveniji brez partizanske vojske in z zelo rahlo organizirano oblastjo OF. Pri tem je treba poudariti, da ta brez dvoma velika napaka ni bila napravljena zaradi vojaškega ali političnega poraza NOG, kot je bil to primer s prvim Dolomitskim odredom spomladi 1943. leta, ampak so bili vzroki druge.

Obrazložitev, ki jo je štab za zahodno Slovenijo dal v svojem povelju, poslanem štabu triglavske divizije o ukinitvi DO, ne more vzdržati kritike. Trditev, češ »da na ozemlju DO mora zaradi političnega in vojaškega položaja operirati močna udarna edinica«, bi držala le s pripombo, da mora tudi tam delovati kaka enota, kontrolirati teren in ga vojaško, predvsem pa politično obvladati. Politično pa ga je bilo nemogoče obvladati brez prisotnosti partizanskih enot. To je pozneje pokazala praksa.

Prvi Dolomitski odred je bil po številčnosti, predvsem pa po oborožitvi slabši od drugega, pa se je v neprimerno težjih razmerah obdržal vse dotlej, dokler ni bil stisnjen na ozek prostor osvobojenega ozemlja tik pred Ljubljano. Usodno zanj je bilo veliko število sovražnikovih postojank, predvsem po-

stojank BG, in hud poraz v Belški grapi, ki je bil posledica lastnih napak. Pri tem je treba pripomniti, da je bila tedaj nemško-italijanska meja močnejše zavarovana in da ni obstajalo osvobojeno ozemlje na Primorskem, pa tudi ne na Gorenjskem. NOG še ni bilo tako razvito kot po italijanski kapitulaciji.

To poudarjam zaradi tega, ker ta dejstva govore sama zase. Drugi Dolomitski odred je tako imel mnogo več možnosti za manevriranje proti Gorenjski ali proti Primorski, če bi bilo potrebno, in več možnosti za usklajevanje bojnih akcij med dolomitskimi enotami in enotami na Primorskem in Gorenjskem. In če bi bil sovražnik močnejše pritiskal na dolomitske enote, bi bili gorenjski ali primorski partizani lahko učinkoviteje pomagali. Prisotnost partizanskih enot v Dolomitih bi imela velik pomen tudi za gorenjsko in primorsko področje, saj so obstajale možnosti za delovanje v Poljanski dolini in okoli Žirov, Idrije, Godoviča in Hotedršice.

Triglavska divizija, ki je po ukinitvi Dolomitskega odreda sprejela njegovo moštvo, je dobila od poveljstva IX. korpusa nalogo, da svoje akcije usmerja tudi na področje Dolomitov, vendar spričo številnih drugih nalog ni mogla takoj uspešno nastopati še proti Dolomitom.

V navodilih poveljstva IX. korpusa je bilo o tem med drugim rečeno: »S tem pa še ni rečeno, da morate od nas odrejeni operativni načrt spremeniti in usmeriti vse svoje sile za akcijo na dolomitskem teritoriju. Nasprotno, z ojačenimi silami vaših brigad nadaljujte z ofenzivo na Gorenjskem. Ko bodo tu določeni cilji doseženi, boste lahko z večjimi udarnimi silami očistili dolomitski teren, iz katerega boste lahko izvajali pritisk na Ljubljano.«

To je bilo tudi storjeno. Toda tedaj so bili Dolomiti za nas že ponovno izgubljeni, kajti divizija in druge enote korpusa so svoje večje akcije proti Dolomitom začele sistematično izvajati šele v začetku septembra 1944. leta, če izvezamo nekatere periferne akcije proti Hotedršici in Rovtam sredi decembra 1943.

Takrat je dolomitsko domobranstvo v številu moštva in postojank doseglo svoj višek. Čeprav se je spričo dogodkov na svetovnih frontah in proglasa AVNOJ o amnestiji že začelo razkrajati, vendar ta razkroj še vedno ni bil tako močan kot na Primorskem.

TRETJI DOLOMITSKI ODRED

USTANOVITEV ODREDA

Razvoj dogodkov v Dolomitih je kmalu pokazal, kako zgrešena je bila odločitev o ukinitvi drugega Dolomitskega odreda. Da bi to napako popravil, je štab IX. korpusa sklenil Dolomitski odred obnoviti.

Tretji Dolomitski odred je bil ustanovljen z odredbo štaba IX. korpusa NOV in POJ z dne 23. januarja 1944, in sicer iz moštva dotedanje komande idrijskega področja in njegovih enot.* V tej odredbi je rečeno, da se iz moštva komande mesta Črni vrh nad Idrijo sestavi 1. bataljon, od moštva komande Vojsko pa 2. bataljon. Za izvedbo te naloge je bil določen dotedanji komandant idrijskega področja Franc Pajntar-Močnik. Za začetek naj bi vsak bataljon imel samo po dve četi.

Odredu je bilo določeno operativno področje, ki je v glavnem obsegalo Dolomite, poleg tega pa še okolico Črnega vrha nad Idrijo, Hrušico, Vojsko in prostor med Gorenjo Trebušo in Idrijo.

Glede njegovih nalog je bilo v odredbi rečeno:

»Operacijske naloge odreda so: akcije proti belogardističnim postojankam na odrejenem sektorju in proti manjšim roparskim nemškimi in belogardističnim kolonom, ki bi se kretale na tem sektorju. Četa v Vojskem ima nalogo, da ta sektor ščiti od manjših sovražnikovih kolon in da napada manjše roparske sovražne oddelke. Poleg tega mora odred na vsem

---

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani. Zbornik dokumentov in podatkov o NOV jugoslovanskih narodov, VI. del, 10. knjiga, dok. št. 133, str. 289.

odrejenem teritoriju vršiti diverzantske akcije, rušiti objekte na komunikacijah in napadati sovražna vozila. Pravtako mora odred vršiti najintenzivnejšo mobilizacijo na svojem sektorju in v okraju Pivka, da bo tako čimprej okreplil svoje bataljone ter v vsakem bataljonu formiral po štiri čete, vsako od najmanj 50 mož.«

Za komandanta odreda je bil postavljen Franc Pajntar-Močnik, za komisarja pa Dušan Ravhekar-Džoni.

Ni natančno znano, kdaj je bil odred dejansko sestavljen, vsekakor pa se je to zgodilo šele zadnje dni januarja ali prve dni februarja 1944. To je razvidno iz poročila štaba IX. korpusa z dne 1. februarja 1944* glavnemu štabu NOV in POS o aktivnosti enot v drugi polovici januarja 1944, kjer se za dan 28. januarja 1944 še vedno omenja komanda idrijskega področja, toda hkrati je zapisano, da se s tem tudi zaključujejo njene akcije, ker bodo iz njenega moštva ustanovljeni odredi.

Poročilo štaba IX. korpusa z dne 14. februarja 1944 glavnemu štabu NOV in POS** pa navaja, da odred obstaja šele nekaj dni, da še ni povsem organiziran in da je treba v zvezi z vojaškimi in političnimi funkcionarji v odrednih enotah še marsikaj spremeniti.

Sprva je bil odred podrejen neposredno štabu IX. korpusa, v začetku aprila 1944 pa ga je štab korpusa začasno podredil štabu XXXI. divizije, v katere operacijsko področje so sodili tudi Dolomiti. Ob tej priložnosti je dobil odred tudi dolgoročnejšo orientacijo za delovanje. V odredbi z dne 3. aprila 1944*** je še posebej poudarjeno, naj se odred čimprej številčno okrepi in dobro oboroži. V ta namen naj izvede temeljito mobilizacijo na vsem svojem področju.

Odrednemu štabu je bilo ukazano, naj sodeluje pri blokadi Idrije, zlasti pa pri napadih na sovražnikove transportne kolone na cesti Logatec—Idrija. Odred naj vdira v Dolomite, kjer naj napada sovražnikove patrulje in kolone. Zaradi večje varnosti pa naj tam tabori v gozdovih.

Odred naj posebno pozornost posveča političnemu delu med prebivalstvom in pazi na svoj odnos do njega. Onespo-

---

* Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

** Zbornik, VI. del, 11. knjiga, dok. št. 5, str. 30.

*** Odredba štaba IX. korpusa z dne 3. aprila 1944. Izvirnik v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

Franc Pajntar-Močnik (v sredini), komandant tretjega Dolomitskega odreda s terenskimi aktivisti

sabljal naj bi tudi železniško progo Borovnica—Postojna—Št. Peter (zdaj Pivka).

Organizacijska sestava odreda pa je bila konec aprila 1944 naslednja:

Odred je imel poleg štaba in štabne patrulje dva bataljona, v vsakem pa po tri čete. V štabu je bilo 6, v štabni patrulji 15, v prvem bataljonu 126, v drugem bataljonu pa 114 borcev in bork. V odredu je bilo potemtakem skupno 261 borcev in bork.

Takrat je bil komandant odreda kapetan Stanko Jež, politični komisar Dušan Ravhekar-Džoni, namestnik komandanta Marjan Kern in namestnik političnega komisarja Jakob Gostiša-Jokl.

V odredu so takrat imeli 177 pušk, 9 brzostrelk, 15 puško-mitraljezov, 2 težka mitraljeza, 1 težki minomet in 29 pištol.

Čeprav je štab IX. korpusa v odredbi z dne 3. aprila 1944 izrazil zahtevo, naj se odred okrepi v moštvu in orožju, je bilo odredno poveljstvo zaradi pomanjkanja ljudi prisiljeno

razpustiti en bataljon; odred je potlej imel en sam bataljon z dvema četama, poleg tega pa še vod težkih mitraljezov in pionirsko-minerski vod.*

STANJE V DOLOMITIH LETA 1944

Z začetkom zime, posebno pa potem, ko je zapadel sneg, je postalo delo političnega aktiva na terenu zelo težavno.

Domobranstvo se je po odhodu partizanskih enot iz Dolomitov močno okrepilo. V tem času je bilo v tem majhnem delu slovenskega ozemlja že 28 čisto domobranskih postojank, katerih posadke so skupno štejele približno 4100 mož, poleg tega pa je bilo v Dolomitih ali na njihovem robu še sedem nemških ali nemško-domobranskih postojank, v katerih je bilo, če ne upoštevamo Ljubljane, približno 500 nemških vojakov.

Zato so se domobranci v Dolomitih čutili zelo varne in so z majhnimi patruljami in zasedami lahko skoraj popolnoma nadzorovali svoje ozemlje. To zlasti velja za vzhodni del in za notranjost Dolomitov, nekoliko manj pa za zahodni del vzdolž nekdanje nemško-italijanske razmejitvene črte oziroma stare jugoslovansko-italijanske meje, kjer je bilo zemljišče bolj na redko naseljeno in nepregledno, poleg tega pa so imele tam močnejši vpliv naše enote in politični delavci z Gorenjske in Primorske.

Domobranske posadke so prek družin svojih pripadnikov in drugih privržencev vzpostavile dobro organizirano in tudi dokaj učinkovito obveščevalno mrežo, ki naj bi posadke obveščala ne samo o morebitnih vdorih partizanskih enot, ampak tudi o delovanju nasprotnikovih političnih delavcev in o ponašanju prebivalstva. Domobranski obveščevalci na terenu so uporabljali najrazličnejše signale. Tako so na primer po prejšnjem dogovoru prižigali luči na ustreznih krajih, ugašali ali zaporedoma zatemnjevali luči in podobno. Veliko pozornost so posvečali tudi laježu psov, kar bi utegnil biti znak, da so v bližini tuji ljudje. Pozimi pa so vneto iskali stopinje v snegu, predvsem tam, kjer ljudje običajno niso hodili.

---

* Poročilo štaba Dolomitskega odreda štabu IX. korpusa z dne 13. 5. 1944. Izvirnik v arhivu Inštituta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani.

To je prisililo aktiviste k največji previdnosti in jim onemogočalo skoro vsako gibanje na terenu. Pa tudi partizanski privrženci niso nič kaj radi zapuščali svojih hiš, zakaj vsaka sled v snegu do njihove hiše ali sled do kake partizanske javke, ki je ne bi mogli pojasniti domobrancem, bi jih utegnila spraviti celo v življenjsko nevarnost.

Da bi svoje nasprotnike lažje razkrili, so se domobranci včasih izdajali za partizane. Nekateri naši ljudje so njihovim zvijačam nasedali in se često izdali, misleč da imajo pred seboj prave partizane. To pa se je potem slabo končalo. Sploh so domobranci uvedli v Dolomitih strahovlado. Svoje prave ali namišljene nasprotnike so sami ali prek »črne roke« ubijali ali jih izročali Nemcem, njihovo premoženje pa plenili. Ljudje so bili zato preplašeni in niso nikomur več zaupali. To je oteževalo delo tudi našim aktivistom in zaupnikom, ki so se pogosto pritoževali, češ da so ljudje pod sovražnikovim vplivom. Vendar je bil to le zunanji videz. Večina dolomitskega prebivalstva kljub izredno močni sovražnikovi propagandi in nasilju ni bila naklonjena domobrancem in njihovim gospodarjem Nemcem in ni dvomila v končno zmago zavezniške koalicije in narodnoosvobodilnega gibanja. To je videti celo iz domobranskih poročil.

Domobranci so z vsemi silami skušali zmanjšati vpliv naše propagande ter s svojo propagando in zastraševanjem zadržati ljudi zase.

Tako so po vseh večjih krajih začeli prirejati tako imenovana protikomunistična zborovanja, ki se jih je udeleževal celo »prezident« Rupnik z drugimi domobranskimi voditelji iz Ljubljane, med drugim tudi s poveljnikom slovenskega domobranstva podpolkovnikom Krenerjem in z načelnikom štaba podpolkovnikom Peterlinom. S tema dvema se je Rupnik udeležil zborovanj, ki so bila 5. junija 1944 v Polhovem Gradcu, 18. junija v Horjulu, 25. junija v Brezovici, še pred tem pa v Logatcu. Na zborovanja so domobranci pripeljali vso šolsko mladino, gasilce in domobrance iz okoliških postojank. Tako so na primer na zborovanje v Horjulu prišli tudi domobranci s Korena, iz Šentjošta, z Dobrove, iz Rovt in z Vrhnike, kolesarska četa iz Notranjih Goric in gorenjski domobranci iz Suhega dola. Zborovanja v Polhovem Gradcu pa so se udeležili tudi gorenjski domobranci iz Črnega vrha nad Polhovim Gradcem in tamkajšnje enote nemške vojske.

Pred takim zborovanjem je vsaka družina dobila pismen poziv, naj se udeleži zborovanja, hkrati pa so domobranci izvajali hud pritisk na privržence OF. Tako so na primer v Logatcu vsem znanim aktivistom zagrozili, naj se v 48 urah umaknejo iz vasi, kajti v nasprotnem primeru bodo z njimi obračunali. Zares, pred zborovanjem so domobranci zaprli kakih trideset naših aktivistov iz tega kraja. Ob zborovanju v Brezovici so pred Rupnikom razvrstili kakih 200 pripadnikov delovne službe TODT, ki so bili v vojaških barakah pod nemškim poveljstvom in ki so jih uporabljali predvsem za popravljanje proge. Rupnik jim je ponudil cigarete, ki pa so jih todtovci odklonili, češ da niso kadilci. To je domobrance tako razjezilo, da je po Rupnikovem odhodu prišlo med njimi in todtovci najprej do prepira, nato pa še do pretepa.

Domobranci pa so uporabljali še druge oblike propagandnega delovanja.* Med drugim so izdajali svoje časopise, trosili letake, ustanavljali igralske skupine in drugo.

Tako je v enem izmed domobranskih poročil iz Horjula napisano, da delovanje igralske skupine na ljudi menda dobro vpliva in da imajo hkrati z igrami tudi protikomunistična zborovanja. Poveljnik domobranske 7. čete na Rakeku pa je poročal, da je prirejanje iger (njegovi vojaki so se naučili tudi igro »Krvava Španija«) koristno zato, ker domobrance zaposli ob nedeljah tudi duševno. V nasprotnem primeru bi se razlezli po gostilnah in zapravljali denar ter si ugonabljali zdravje.

Ob uspehih zaveznikov in naše vojske pa je morala pri domobrancih vidno slabela. To je moč ugotoviti tudi iz poročila slovenskega domobranstva z dne 7. julija 1944, ki mu je priložen seznam 137 ubežnikov iz domobranskih vrst, med njimi 31 iz dolomitskih domobranskih postojank.

---

* V svoje propagandne namene so uporabljali najbolj nesmiselne laži. Tako je na primer v nekem njihovem poročilu z dne 15. marca 1944 rečeno, da so partizani v Cerknem na Primorskem postrelili 25 spolno bolnih vlačug in da so na cesti iz Cerknega proti Žirem našli tri umorjene novorojenčke. V nekem drugem dopisu z dne 27. marca 1944 pa je napisano, češ da je partizanski glavni štab ukazal iz enot odstraniti (likvidirati) vse okužene ženske in pobiti vse nosečnice. Da pa partizanom žensk ne bi primanjkovalo, naj bi bili odredili mobilizacijo vseh žensk med 17. in 35. letom starosti.

Da bi se stanje izboljšalo, so se domobranci in Nemci dogovorili, da bodo 20. aprila 1944 v Ljubljani ob prisotnosti Rösenerja, Rupnika in škofa Rožmana uprizorili skupno domobransko prisego. Ljubljanski škof je imel na stadionu mašo, nato pa sta govorila Rösener in Krener. Rösener je tudi podelil odlikovanja ranjencem. Sledili sta parada in svečana prisega. Besedilo prisega je značilno za odnose med Nemci in domobranci in se glasi:

»Prisegam pri vsemogočnem bogu, da bom zvest, hraber in svojim nadrejenim pokoren, da bom v skupnem boju z nemško oboroženo silo, stoječo pod poveljstvom vodje Velike Nemčije, SS četami in policijo proti banditom in komunizmu kakor njegovim zaveznikom svoje dolžnosti vestno izpolnil za svojo slovensko domovino kot del svobodne Evrope. Za ta boj sem pripravljen žrtvovati tudi svoje življenje. Tako mi bog pomagaj!«

Pa tudi to ni pomagalo, kajti sami domobranci niso bili več prepričani v nemško in svojo zmago in so si pogosto zastavljali vprašanje, kaj naj store, ko se bo začel bližati konec vojne. V partizane se jim ni dalo, ne morda samo zato, ker so se bali, da jim bo treba dajati odgovor za svoje početje, ampak tudi zato, ker se jim je zdelo partizansko življenje prenevarno in pretežavno v primerjavi z lagodnim življenjem, ki so ga živeli v svojih postojankah. Mnogi domobranci so videli najlažji izhod v prestopu iz kvislinških domobranskih vrst v »kraljevske« četniške vrste, ki naj bi zaigrale na zavezniško noto. Vendar so tudi ta prestop skušali odlašati do zadnjega crenutka.

Te kombinacije domobrancev in njihovega vodstva so vplivale tudi na nadaljnji razvoj četništva v Dolomitih. V teku leta 1944 so se v Dolomitih razvili štirje četniški odredi: gorenjski, dolenski, notranjski in soški.

Gorenjski četniški odred se je največ zadrževal na območju Samotorica—Kogel, medtem ko je dolenski odred, imenovan tudi minerski, prihajal v Dolomite občasno. Zadrževal se je največ okrog Žažarja, pa tudi na Samotorici in celo v okolici Dobrove. Izmed vseh odredov je bil dolenski najštevilnejši, saj je bilo v njegovih vrstah, sodeč po nekaterih podatkih, 180 četnikov. Notranjski četniški odred je imel kakih 80 mož, zadrževal pa se je v Zaplani in na Travnem vrhu, medtem ko se je primorski (soški) odred, ki je imel tudi pri-

bližno 80 pripadnikov, zadrževal v območju Rovt in Medvedjega brda.

Vendar se četniški odredi niso stalno zadrževali na enem mestu, ampak so se pogosto selili. Večkrat sta na istem mestu bivala po dva in celo trije odredi. To so delali zaradi tajnosti in iz strahu pred nenadnimi partizanskimi napadi. S pogostimi premiki so hoteli pri ljudeh vzbuditi tudi vtis o svoji moči.

Štab za vse četniške odrede je bil na Rupah pri Petkovcu, vendar se je tudi pogosto selil iz kraja v kraj. V štabu so imeli propagandni odsek, katerega naloga je bila tiskanje letakov, njih razpečevanje in ustna propaganda.

Četnike so oskrbovali domobranci, del živeža pa so četniki nabavljali po vaseh sami. Tako je vrhniška domobranska posadka oskrbovala notranjski in primorski odred, ki sta imela svojo oskrbovalno bazo na Korenu nad Vrhniko, medtem ko je bila oskrbovalna baza gorenjskega odreda na Koglu blizu Šentjošta.

Četniki so imeli na terenu svoje zaupnike in obveščevalce, a tudi v tem pogledu so domobranci in četniki najtesneje sodelovali.

Čeprav so četniki zatrjevali, da nimajo z Nemci nobenih stikov, tega pred ljudmi le niso mogli povsem prikriti. Tako se je na primer neka četniška enota poleti 1944 zadrževala v Celarju pri Podlipi. Ko so nekoč v vas prišli Nemci, so četniki takoj sneli s hiš jugoslovanske zastave, Nemce pa prav lepó sprejeli in se z njimi ljubeznivo pogovarjali. Ko pa so Nemci spet odšli, so ljudem zatrjevali, kako zelo sovražijo Nemce, vendar se z njimi nočejo spopasti samo zato, da ne bi potem požgali njihovih domov. Takih in podobnih primerov pa je bilo še več.

Približno take so bile razmere v Dolomitih leta 1944. Toda kljub temu, da so si domobranci in četniki skupaj s svojimi nemškimi gospodarji na vso moč prizadevali, da v Dolomitih zatro vsako sled narodnoosvobodilnega gibanja, jim to ni uspelo. Naši politični delavci so navzlic težavnim delovnim pogojem vzdržali v Dolomitih tudi v tem času. Način delovanja so prilagajali novim razmeram, toda dolomitsko prebivalstvo so le uspeli prek zaupnikov in propagandne literature stalno obveščati o pravem stanju v svetu in doma.

Osvobodilna fronta je na sovražnikovo propagando odgovarjala z močno politično dejavnostjo. V razmerah stroge ile-

gale so aktivisti Komunistične partije in Osvobodilne fronte zavzeto pojasnjevali škodljivo izdajalsko vlogo slovenske reakcije in zločinsko početje belogardistov in drugih oboroženih sovražnih formacij. Prav tako je bilo treba razgaliti špekulantsko vlogo emigrantske reakcije, ki je iz tujine na razne načine delovala proti narodnoosvobodilnemu boju naših narodov.

Istočasno so aktivisti pojasnjevali ljudstvu dejansko stanje na vzhodnem in zahodnem bojišču, politična dogajanja po svetu in pri nas, junaški boj partizanov po Jugoslaviji in v Sloveniji; govorili so o temeljih prihodnje demokratične Jugoslavije in o graditvi nove, resnično ljudske oblasti, ki je nastajala že med samim narodnoosvobodilnim bojem.

Dejavnost OF je bila v Dolomitih ves čas prisotna, čeprav so bile razmere izredno težavne, posebno zaradi odsotnosti partizanskih vojaških enot. Kako je bilo to mogoče? Vsekakor se je OF s svojo dejavnostjo od leta 1941 močno za-

Člani izvršnega odbora Notranjsko-ribniškega okrožja

sidrala v zavesti ljudi. To zavest so še poglobile številne partizanske enote, ki so se tu zadrževale več kot leto dni in ki jih je ljudstvo politično in materialno množično podpiralo. Zato so mnogi ljudje doumeli globino in pomen narodnoosvobodilnega boja in bili pripravljeni še naprej sodelovati, čeprav se je sovražnikova vojaška in politična dejavnost tako povečala.

Pomembno, morda celo odločilno vlogo v nadaljnji dejavnosti OF so imeli ilegalni partijski in frontovski aktivisti, ki niso nikoli zapustili Dolomitov. Njih prisotnost ter prisotnost kurirjev in obveščevalcev je bila tembolj pomembna, ker so bili po umiku Dolomitskega odreda spomladi 1943 to pravzaprav edini partizanski ilegalci, ki so jih ljudje videli in slišali.

Aktivisti so prizadevno in pogumno prilagajali način svojega dela novim razmeram. Če zaradi močnega sovražnikovega pritiska ni bilo moč ustanoviti vaškega odbora OF in organizirati njegove dejavnosti, so se v trgu, vasi ali naselju oprli na enega ali več zaupnikov OF. Kjer tudi to ni bilo mogoče, so organizirali trosilne akcije ali pa sami trosili osvobodilni tisk. Tako je prihajal naš tisk v roke pristašem OF in drugim ljudem, pa tudi belogardistom oziroma domobrancem, posebno tistim, ki so prisilno prišli za orožje; s takimi so aktivisti navezovali tudi osebne stike, da bi razdiralno delovali v sovražnikovih vrstah. Če so zaupnika OF zaprli, je njegovo delo prevzel drugi. Če je sovražnik odkril javko, so aktivisti organizirali drugo itn.

Osvobodilni tisk, ki je tudi v Dolomitih igral izredno pomembno vlogo, je bil dokaj razširjen. V spomladanskih mesecih 1944. leta je na primer prihajalo v dolomitske rajone skupno od 1200 do 1500 izvodov tedenskega, štirinajstdnevnega in mesečnega tiska (Slov. poročevalec, Ljudska pravica, Kmečki glas, Mladina, Naša žena, Notranjski glas, Radio vestnik, Pregled dogodkov in drugo). Približno tri do štirikrat mesečno smo ga pošiljali ustreznim TV postajam, kamor so hodili ponj rajonski kurirji. OF je širila tisk organizirano, tako da je šel isti izvod iz rok v roke. Občasno je šla med ljudi večja količina letakov, na primer letak »Domobrancem« maja 1944.

Ko so se partizanske vojaške enote umaknile iz Dolomitov, se je OF čedalje bolj naslanjala na mladino in ženske. To nikakor ne pomeni, da mladina in ženske niso sodelovale

že od začetka, toda zdaj je nanje prehajala skoraj glavna teža političnega dela. Po odloku izvršnega odbora OF so se spomladi 1943 organizirale v svoje organizacije: mladina v Zvezo slovenske mladine (ZSM), ženske pa v Slovensko protifašistično žensko zvezo (SPŽZ). Naslonitev na mladino in ženske je bil v tistih razmerah pravzaprav edini izhod, kajti mnogi moški, tudi še mladi, so odšli v partizane spomladi 1942. leta; potem so spet v večjem številu stopili v partizanske vojaške enote po kapitulaciji Italije 1943. leta. Precej moških so okupatorji in domači sovražniki zaprli in tudi pobili, nemalo pa se jih je vključilo v sovražne vojaške formacije.

Mladina in ženske so bili torej v mnogih primerih glavni ali celo edini nosilci organizacijsko-politične dejavnosti OF. Sem je spadalo ustanavljanje ustreznih odborov, pridobivanje pristašev in sodelavcev OF, ZSM SPŽZ, širjenje našega tiska, sodelovanje pri obveščevalni službi, zbiranje hrane, obleke, sanitetnega materiala, denarnih prispevkov itn.

Politično delo v posameznih rajonih so organizirali in ga povezovali v enotno politično akcijo rajonski komiteji KPS

Dolomitski aktivisti, z
leve Tonček Ključar,
Andrej Petelin in Stane
Pogljajen-Ture

in rajonski odbori OF. V vsakem rajonu je bilo le nekaj ilegalnih aktivistov (od 2 do 7 s kurirjem vred). V rajonskih političnih vodstvih, posebno pri OF, ZSM in SPŽZ, so bili tudi ljudje, ki so sicer legalno živeli na svojih domovih. Politična dejavnost aktivistov je bila vselej prisotna, navzlic sovražnikovim naporom, da bi uničil partijo in OF. Aktivisti so pogumno opravljali svoje naloge in pri tem tvegali, mnogi pa tudi žrtvovali svoja življenja. Naj navedem imena nekaterih ilegalnih aktivistov, ki jih je od jeseni 1943 do konca vojne pokosila krogla domačih sovražnikov: Tone Gradišnik-Janoš, Franc Debevec-Miha, oba sekretarja RK KPS Borovnica; Ivan Debevec, sekretar RK SKOJ, Ivan Kovač-Orač, član ROOF, Jože Žitko, obveščevalec, vsi trije prav tako iz rajona Borovnica; Ivan Kržič-Pajk, član okrožnega komiteja KPS in sekretar RK KPS Vrhnika; Lojze Erbežnik, Edi Skubic, oba člana RK KPS. Edvard Kmetič-Kocjan, sekretar RK KPS, vsi trije iz rajona Dobrova; Petavsova, članica RK KPS Vrhnika, skupaj z njo je padel tudi njen mož, ki je bil član partije.

Ivana Skodlerja, sekretarja ROOF Dobrova, ki je bil izdan, je skupina črnorokcev ponoči odvedla v gozd z namenom, da ga ubije. Skodler je bil toliko priseben in pogumen, da jim je uspel pobegniti, ko so že streljali vanj.*

Najhuje je bilo v zimskih mesecih, ko je politično delo na terenu marsikje zamrlo, toda spomladi in poleti 1944 je znova zaživelo in se celo okrepilo. V maju 1944 sta dva predstavnik okrožnega komiteja KP za Notranjsko, katerega sedež je bil v osvobojeni Loški dolini, obiskala v Dolomitih vse rajonske komiteje KP (ki so se približno v tem času preimenovali v okrajne), ugotovila stanje na terenu in po vrnitvi v okrožni komite predlagala ustrezne ukrepe. Tako so na primer poleg že obstoječih rajonov oziroma okrajev (Logatec, Vrhnika, Borovnica, Horjul in Dobrova) vzpostavili še okraj Rovte.

Partijska struktura v posameznih okrajih pa je bila v začetku maja 1944 takale:

— v okraju Logatec je bilo pet celic (okrajni komite, Logatec, Laze, Unec in na kurirski postaji TV-2a. V vsem okraju je bilo 15 članov partije, 1 kandidat in 60 skojevcev;

---

* Podatki Franca Mlakarja-Ljubota.

Udeleženci partijskega tečaja na Notranjskem 1944. V sredini stoji Karel Grabeljšek-Gaber, vodja tečaja

— v okraju Vrhnika je delovalo šest celic (Vrhnika, Hrib, Kurja vas, Klanec, Verd in Stara Vrhnika) z 19 člani, 10 kandidati in 14 skojevci;

— v okraju Borovnica sta bili le dve celici (okrajna in še ena, ki je delovala ilegalno). Sicer pa je bilo v tem okraju 6 članov, 8 kandidatov in 7 skojevcev;

— v okraju Horjul so imeli pet celic (okrajna, Drenov grič, Horjul, Zagorica in Vrzenec) z 18 člani in 12 skojevci;

— v okraju Dobrova so imeli kar devet partijskih celic (po dve na Logu, v Kozarjah in Podutiku ter po eno v Goricah, na Brdu in v Hruševem). Sicer pa je bilo vseh članov KP 27, poleg njih pa še 12 kandidatov in 4 skojevci;

— v okraju Rovte, ki so prej spadale pod Horjul, so bili le štirje člani KP, kandidata in skojevca pa v tem okraju ni bilo še nobenega.

Potemtakem je bilo takrat na področju Dolomitov skupaj 27 celic, 89 članov KP, 31 kandidatov in 97 skojevcev.*

V okrožnem komiteju KPS za Notranjsko so ob tej priložnosti sklenili, naj se član komiteja Ignacij Voljč stalno

---

* Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 18. maja 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

zadržuje v Dolomitih, kjer naj usklajuje in usmerja delovanje tamkajšnjih okrajnih komitejev.

Potem ko je okrožni komite natančno preučil razmere v Dolomitih, je 18. maja 1944 poslal okrajnim komitejem okrožnico,* v kateri nakazuje najpomembnejše naloge.

V tej okrožnici predvsem poudarja škodo, ki jo trpi narodnoosvobodilno gibanje zaradi tega, ker nekateri okrajni komiteji in nekatere partijske organizacije zanemarjajo svoje osnovne politične obveznosti. Komiteji in partijske organizacije bi se morale redno sestajati ter na sestankih temeljito obravnavati vsa politična, gospodarska, organizacijska in druga vprašanja. Okrajni komite bi moral biti vodja vsega političnega dela v okraju. Posebno pozornost je treba posvečati razvoju političnega kadra v okraju in pri tem misliti zlasti na mlajše ljudi. Zato naj bi se okrajni funkcionarji udeleževali vseh sestankov partijskih celic. Partijske celice pa naj bodo duša vsega političnega dela na terenu in naj se obvezno sestajajo enkrat tedensko, v izredno težavnih okoliščinah pa naj se sestajajo s posamezniki.

Okrožnica daje tudi smernice za razvoj in krepitev OF, za mobilizacijo v NOV, za ugotavljanje in pobijanje sovražnikov propagande, za organiziranje množične obveščevalne službe itd., hkrati pa opozarja, da je treba večjo pozornost posvetiti sprejemanju novih članov v partijo in širiti med ljudmi njene ideje.

Ti in še nekateri drugi ukrepi** so precej pripomogli k temu, da se je politično delo v Dolomitih kljub izredno težavnim razmeram proti jeseni 1944 vidno razživel.

Okraj Logatec

Vasi v logaškem rajonu oziroma v kasnejšem okraju so živele pod izredno močnim domobranskim nasiljem. V tem obdobju je bilo na logaškem področju šest sovražnikovih postojank (Gorenji Logatec 100—150 mož, Dolenji Logatec 150

* Okrožnica okrožnega komiteja KPS za Notranjsko okrajnim komitejem z dne 18. maja 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** V zvezi s tem so v vsak rajon poslali po enega, dva ali celo po tri tovariše, ki so končali enomesečne politične tečaje pri okrožnem komiteju KP za Notranjsko.

mož, Hotedršica 83 mož, Ravnik 37 mož, Veharše 130—150 mož in Ivanje selo 35—40 domobrancev za zaščito proge), iz katerih so ponoči nenehno pošiljali patrulje in postavljali zasede na poteh in stezah, ki so jih uporabljali aktivisti in drugi partizani. V vseh teh postojankah je bilo skupno okoli 505 do 605 domobrancev. Razen tega je bilo v Logatcu še nekaj deset Nemcev, ki pa jih navadno niso uporabljali za večje akcije.

Hud udarec je logaška partijska organizacija doživela 17. aprila 1944, ko je prišla na dom sekretarja partijske organizacije Franca Popita v Žibršah domobranska patrulja s titovskimi na glavah in se izdajala za borce Prešernove brigade. Popitov brat jih je popeljal k njemu v prepričanju, da bolnemu sekretarju, ki je ležal v sosednji hiši, prinašajo pošto z Gorenjskega. Brž ko jih je sekretar prepoznal, je segel po pištoli, toda domobranci so bili hitrejši in so ga najprej s puškinimi kopiti pobili na tla, nato pa mu poslali kroglo v čelo.

Da bi bila nesreča še hujša, so domobranci ujeli še nekega kurirja iz Prešernove brigade in pri njemu našli nekaj pisem. Naslovljence teh pisem so še tisti dan pozaprlj.*

Vse to je na terenu povzročilo precej preplaha in našim aktivistom še bolj otežilo delo. Zato tudi logaška AFŽ ob 8. marcu, dnevu žena, ni mogla prirediti nobenih večjih sestankov. Kljub temu pa so svoj praznik žene proslavile tako, da so šle v nabiralno akcijo in ob tej priložnosti zbrale kar precej raznega sanitetnega materiala.

---

* Poročilo rajonskega komiteja KPS Logatec z dne 17. 1. 1944 in 20. 2. 1944 okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

Zanimiv je organizirani nastop žena v Logatcu pri pogrebu sekretarja rajonskega komiteja Franca Popita iz Žibrš 19. febr. 1944. leta, ki so ga ubili domobranci. Ta pogreb je Francka takole opisala:

»Delo in zavest žensk se je med drugim pokazala tudi ob smrti pokojnega tovariša rajonskega sekretarja Franca Popita, po domače Župančičevega iz Žibrš. Domobranci so takrat razglasili, da bo vsak, kdor se bo razen svojcev udeležil pogreba, zaprt. Nekaj žena in mladink se je pogovorilo o tem, kaj storiti. Dejale smo: če bo nas šlo samo nekaj, nas bodo gotovo aretirali in zaprli, kot grozijo; če nas bo šlo pa nekaj sto, se to ne bo zgodilo. Tako smo tudi storile. Obvestile smo vse naše žene, da se pogreba obvezno udeleže. Udeležilo se nas je prek 100 žena in simpatizerjev OF.

Domobranski teror pa se je še nadalje stopnjeval. Skoraj ni bilo dneva, da ne bi koga zaprli. Večino od teh so sicer po nekaj dneh spet spustili, toda vse mlajše so zadržali in jih pošiljali v Postojno, kjer so jih preoblačili v domobranske uniforme. Na Uncu so domobranci zaprli sekretarko tamkajšnje celice in ji tako preprečili nameravani odhod v partizane. Z njo vred so zaprli še tri skojevke. Vse štiri so kmalu zatem spet spustili. Manj sreče pa je imela sekretarka partijske celice iz Laz, ki so jo odpeljali v Ljubljano.*

A tudi domači aktivisti niso vse to gledali prekrižanih rok. Dva od njih sta se že 16. januarja postavila v zasedo ob cesti Logatec—Hotedršica in z rafali iz brzostrelk napadla domobranca, ki sta se z motornim kolesom peljala proti Hotedršici. Eden je bil pri priči mrtev, drugemu pa je sicer uspelo, da se je pripeljal v Hotedršico, toda zaradi dobljenih ran je naslednjega dne umrl.**

Kljub razmeroma majhnemu številu organiziranih aktivistov pa je ljudska oblast navzlic sovražnikovemu terorju dokaj uspešno in učinkovito delovala. Tako so naši aktivisti samo na območju Logatca nabrali v februarju 1944 kar 15.700 lir takoimenovanega narodnega davka. Vseh darovalcev je bilo 43, njihovi prispevki pa so znašali od 100 do 1000 lir.

Tako zbrani denar so v glavnem porabili za podpore socialno ogroženim ljudem. V februarju so razdelili 53 ljudem v Logatcu, Kalcah, Gorenji vasi, Planini, Lazah, Grčarevcu, Ivanjem selu, Hotedršici in Ravniku podporo po 200 lir.***

Tudi to dokazuje resničnost ocene, ki jo je dal okrožni komite KPS za Notranjsko, češ da je prebivalstvo logaškega rajona 80-odstotno opredeljeno za OF.**** To ugotovitev v svojih poročilih potrjujejo tudi domobranci. V svojem časopisu Vesti z dne 1. marca 1944 se pritožujejo, da so uradi in uradniki 90-odstotno partizanski privrženci, da so prebivalci Martinj hriba, ki je od Logatca oddaljen le deset minut, »stru-

---

* Poročilo rajonskega komiteja KPS Logatec okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 12. 3. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo rajonskega komiteja KPS Logatec z dne 23. 1. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

*** Poročilo rajonskega odbora OF okrožnemu odboru OF za Notranjsko z dne 4. 3. 1944. Besedilo v arhivu CK ZKS.

**** Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS. Besedilo v arhivu CK ZKS.

peni partizani« in da imajo partizani v Žibršah svobodno ozemlje glede na to, da je vas zelo razstresena in jo je nemo-goče kontrolirati.

Ker so domobranci videli, da izgublajo tla pod nogami, so se zatekli k neutemeljenemu pobijanju ljudi z namenom, da ljudi ustrašijo in jih tako odvrnejo od sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem. To so storili 16. aprila ponoči, ko je njihova patrulja začela buditi ljudi v Gorenjem Logatcu s streljanjem. Ko so prestrašeni ljudje hiteli odpirat vrata, so jih podivjani domobranci postrelili kar med vrati. Tisto noč so domobranci pobili sedem ali osem ljudi, od teh je bilo pet žensk, kakih trideset ljudi pa so odpeljali v Nemčijo. Po drugih hišah pa so razbijali vrata in okna. Iz strahu za življenje je tisto noč marsikateri vaščan pobegnil v gozd.*

Po znakih, ki so jih napackali po hišah, je moč sklepati, da je zločin storila »črna roka«. To je bila organizacija, ki je bila organizirana po navodilih gestapa in ki je bila sestavljena iz najbolj zagrizenih in krvoželjnih domobrancev in četnikov. Delovali so v skupinah po štirje do šest, to pa samo ponoči. Večkrat so se preoblačili v partizanske uniforme in se izdajali za partizane, da bi se ljudje prej izdali in da bi laže napadali kurirje, terence in manjše partizanske patrulje.

Domobranci pa so močno poostrili tudi kontrolo nad drugimi vasmi. Zlasti se jim je zameril Grčarevec, kajti v njegovi bližini je večkrat prišlo do kakega spopada. Domobranci so ljudem grozili, da bodo požgali vas, ljudi pa neusmiljeno pobili, če se bo to še kdaj zgodilo. Enakih groženj so bili deležni tudi prebivalci Planine. Domobranci so jim obljubljali, da bodo vse tiste družine, ki imajo koga pri partizanih, izselili v Nemčijo, če bodo partizani še kdaj izvedli kako rekvizicijo. Razmere okrog Logatca pa so se po ustanovitvi nove domobranske postojanke v Gorenjem Logatcu še bolj poslabšale. Domobranci so vso bližnjo okolico in rob gozda nenehno nadzirali s patruljami in zato se naši ljudje niso več upali hoditi na sestanke.

»Spričo stalnega pritiska belih, spričo stalnih groženj in velike aktivnosti švabobrancev je ljudstvo silno prestrašeno in boječe. Mišljenje ljudi se ni v ničemer spremenilo, pri ve-

---

* Poročilo rajonskega odbora OF okrožnemu odboru OF za Notranjsko z dne 18. 4. 1944. Besedilo v arhivu CK ZKS.

čini se je sovraštvo do izdajalcev še stopnjevalo, vendar do kakve večje aktivnosti jih ne moremo pripraviti. Žive v stalnem strahu pred smrtjo... Saj so ti pripravljeni dati vsega, samo ne pridi blizu k hiši in ne hodi v vas!«*

Ko so sredi maja 1944 borci Dolomitskega odreda v bližini Grčarevca minirali cesto in požgali dvanajst telefonskih drogov, so domobranci zagrozili domačinom, da jim bodo požgali vas in jih žive zmetali v ogenj, če jih bodo partizani napadli v času, ko bodo popravljali okvare. Ljudje so začeli jokati, nekateri pa so se že pripravljali na odhod iz vasi, ker so domobranske grožnje resno jemali. Zato se je naša propaganda usmerila k pomirjevanju ljudi, ki od strahu niso vedeli kaj početi.**

Aktivisti so zlasti okrog 1. maja okrepili svojo dejavnost. Skrbeli so, da bi njihova literatura prišla v vsako vas in da bi se ljudje seznanili z dejanskim položajem v svetu. Po vseh vaseh, kamor so aktivisti lahko prišli, so trosili propagandne letake, širili radijske vesti in pisali propagandna gesla po zidovih.

Kasneje so se domobrancem pridružili še četniki in skupno z domobranci nadzorovali vasi in bližnjo okolico. Hkrati so četniki širili propagandne letake, v katerih so pozivali vse za orožje sposobne moške, naj se jim pridružijo. Toda njihova propaganda ni naletela na noben odziv.***

Kljub aretacijam, ubojem in preganjanju so se vodstva političnih organizacij nenehno obnavljala in dokaj uspešno opravljala svoje delo. Tako je bila na primer partijska celica v Gorenjem Logatcu še spomladi 1944 najbolj delavna izmed vseh celic v okraju, toda od treh njenih članov so domobranci aretirali dva in ju odpeljali v Ljubljano. Okrajni komite pa je takoj zatem začel razmišljati, kako bo celico obnovil s sprejemom nekaterih novih članov v KP.

Zelo prizadevna je bila tudi celica v Dolenjem Logatcu, ki je za 27. april organizirala v Logatcu listkovno akcijo, za 1.

---

* Poročilo člana okrožnega odbora SKOJ za Notranjsko z dne 25. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo člana okrožnega odbora SKOJ za Notranjsko z dne 28. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

*** Poročilo okrajnega komiteja KPS Logatec okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 28. 8. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

maj pa je zakurila dva kresova in v Lazah razvila našo zastavo.

Celica v Lazah je bila ob sekretarko, ki so jo odpeljali v Nemčijo, kljub temu pa so se člani celice redno sestajali in preučevali partijsko literaturo.

V težavah se je znašla tudi celica na Uncu, kjer se je sekretarka umaknila v ilegalo; ko so potem domobranci aretirali še dva člana, se je celica zmanjšala skoraj za polovico. Čeprav so domobranci iz Rakeka vas pogosto obiskovali, so aktivisti organizirali listkovno akcijo in za 1. maj zakurili velik kres.*

Tako se je zgodilo, da se je število celic v avgustu nekoliko zmanjšalo v primerjavi z majem (od 5 na 4), število komunistov in kandidatov pa nekoliko povečalo (za 2 člana in 3 kandidate).**

Poleg partije pa so v okraju dokaj uspešno delovale še nekatere druge politične organizacije.

Tu je treba omeniti predvsem OF, katere rajonski odbor je imel pet članov, terenske organizacije OF pa so bile tudi v vseh večjih vaseh.

V Ivanjem selu so imeli terenski odbor OF s tremi člani. V vasi pa je deloval tudi odbor AFŽ.

Na Uncu se je moral odbor OF umakniti v ilegalo, v vasi pa so ostali njegovi zaupniki. Zelo močna je bila AFŽ, v kateri je bilo 20 članic.

V Lazah je poleg tričlanskega terenskega odbora OF delovala tudi AFŽ, ki je imela kar 33 članic.

Terenski odbor OF v Planini je bil zelo delaven, v AFŽ pa je bilo organiziranih 20 žena.

V Grčarevcu ni bilo terenskega odbora OF, pač pa trije zaupniki, v AFŽ pa je bilo 12 žena.

V Jakovici so imeli tričlanski odbor AFŽ, v tej vasi so bile žene nasploh zelo dobro organizirane.

Nobene organizacije pa ni bilo v Dolenjem Logatcu. To dejstvo opravičujejo z nedostopnostjo in z močnim domobran-

---

* Poročilo rajonskega odbora OF okrožnemu odboru OF za Notranjsko z dne 1. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 1. 9. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

skim nasiljem.* Sodeč po nekem drugem poročilu,** je v logaškem okraju delovalo osem odborov OF, ki so združevali 190 žena, toda od teh sta odbora v Gorenjem in Dolenjem Logatcu (85 članic) postala nedelavna.

Zelo razgibana pa je bila mladina. V logaškem rajonu so imeli 6 aktivov s 63 člani SKOJ, druga mladina pa je bila zajeta v ZSM oziroma opredeljena za OF približno 75-odstotno.***

Aktivisti so imeli svoje taborišče na zahodnih obronkih Hrušice nad vasjo Grčarevec v predelu, ki se imenuje Srnjak. Taborišče je bilo na težko dostopnem kamnitem in z gostimi smrekami poraščenem zemljišču. Najbližje naselje je bila vas Grčarevec, do katere je bilo pol ure hoda. Aktivisti so živeli v baraki, v kateri je bilo prostora za deset ljudi, navadno pa jih je v njej bivalo le šest do osem. V baraki so tudi kuhali. Precej težav so imeli z vodo, ker je to bilo kraško zemljišče in brez izvirkov. Le pozimi, ko je tla prekrival sneg, je bilo tudi vode dovolj.

Aktivisti so imeli najboljši pregled nad tistim delom svojega okraja, ki leži med Grčarevcem in Planino, pa tudi nad Kalcami, Novim svetom in Gorenjim Logatcem oziroma nad njihovo okolico. Najslabši vpliv pa so imeli na prebivalstvo v območju Žibrš in Hotedršice (dokler je to področje spadalo v okvir logaškega rajona oziroma okraja). V teh dveh krajih so bili domobranci zelo aktivni, bila pa sta tudi precej oddaljena od partizanske baze.

Pri vzdrževanju zvez so zelo dobro sodelovali z gozdnimi delavci in vozniki, ki so na primer pozimi brisali sledove aktivistov v snegu tako, da so zgodaj zjutraj s sanmi in vlekami lesa vozili po njihovih sledovih. Prehod s ceste proti taborišču je bil speljan prek visoke skale ob sami cesti tako, da so čez steno plezali po lestvi, ki so jo vsakokrat potegnili za seboj in jo nato dobro skrili.

Zveze med logaškim in vrhniškim rajonom oziroma okrajem skoraj ni bilo, medtem ko so zvezo z okrožnim vodstvom

---

* Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 18. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo okrajnega odbora AFŽ z dne 15. 8. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

*** Podatki iz izvirne beležnice članice okrožnega komiteja SKOJ za Notranjsko Angelce Zupančičeve (Muzej v Ložu).

vzdrževali prek rednih kurirskih zvez dvakrat tedensko. Pomanjkljiva je bila tudi zveza s Primorsko. Pač pa je treba poudariti, da je to bilo edino vodstvo v Dolomitih, ki je imelo zvezo z Dolomitskim odredom in ki je z njim sodelovalo.

Okraj Vrhnika

Na področju vrhniškega rajona oziroma kasnejšega okraja je sovražnik imel svoje postojanke na Vrhniki in Stari Vrhniki (približno 300 mož). Posebej je bila na tem odseku močno zastražena železniška proga. Tako jo je samo med Verdrom in Štampetovim mostom čuvalo 200 do 300 domobrancev.

Najbolj zagrizeni in vojaško najbolj aktivni so bili domobranci, ki so stražili Štampetov most. Doma so bili večinoma z Notranjske, medtem ko je bilo v vrhniški posadki tudi precej domobrancev iz drugih slovenskih krajev, predvsem z Dolenjske. Domobranci so zelo prizadevno zasledovali naše terence, jim postavljali zasede in nadzirali svoje ozemlje. Nemci, ki so tudi bili na Vrhniki, so nadzorovanje ozemlja prepuščali domobrancem in le v nekaj primerih so tudi oni sodelovali pri aretacijah naših aktivistov.

Okupator in domači izdajalci so na področju Vrhnike uporabljali enako taktiko kot v logaškem okraju: šlo jim je predvsem za to, da z najrazličnejšimi oblikami strahovanja prisilijo ljudi k mirovanju. Motila jih je tudi »močna komunistična propaganda. Ker je na Vrhniki javno mnenje še silno partizansko, saj imajo mnogi Vrhničani svoje sinove v gozdovih, se partizanska propaganda silno hitro in dobro širi.«* Tu so mislili predvsem na radijska poročila ter na brošuri »Sklepi drugega zasedanja Protifašističnega sveta narodne osvoboditve Jugoslavije« in »Lik maršala Tita«, ki so jih naši politični delavci v tistih dneh širili po vrhniški okolici. Da bi ljudem izbili iz glav željo po partizanski literaturi, so jih množično preiskovali in zapirali, dostikrat celo tiste, ki z narodnoosvobodilnim gibanjem niso imeli nobenih zvez.

Pri tem so jim pomagali tudi četniki, ki so se zadrževali na Vrhniki in v okolici, zlasti v območju Zaplane. Njihovi ljudje so namreč dobili nalogo, naj opazujejo nezanesljive

---

* »Vesti« z dne 17. 2. 1944.

ljudi, ugotavljajo, kam hodijo in s kom se družijo, ter obveščajo o morebitnih premikih partizanskih enot.

Pri zbiranju obveščevalnih podatkov je med drugimi sodeloval tudi župnik Skvarča, ki je vsak dan prihajal v Ligojno maševat, po končani maši pa se je ustavil pri kakem domačinu, ki mu je poročal o vseh novostih iz tega kraja.*

Partijska organizacija takratnega vrhniškega rajona je imela februarja 1944 poleg rajonskega komiteja še celice na Vrhniki, na Stari Vrhniki, na Verdu, na Klancu, na Bregu in v Kurji vasi. V celicah je bilo 22 članov, poleg tega je bilo v rajonu še 10 kandidatov in 17 skojevcev.

V okraju pa je delovalo še šest terenskih odborov OF in pet odborov AFŽ. Čeprav je bila Zveza slovenske mladine slabo organizirana, so cenili, da se je opredelilo za OF kakih 80 % mladih in prav toliko ostalega prebivalstva.**

Kar zadeva aktivnost posameznih partijskih celic, je bil rajonski komite zelo zadovoljen s celico v Kurji vasi, kjer so se sestajali redno vsak teden, pa tudi članarino so redno plačevali. Za 27. april so raztrosili mnogo letakov in zbrali precej hrane in cigaret. Enake pohvale je bila deležna tudi partijska organizacija na Hribu, ki je za veliko noč poslala Notranjskemu odredu znatne količine živeža in cigaret. Celica na Klancu je bila šele dobro ustanovljena, ko so domobranci zaprli eno od članic. Ostali člani so se sprva zelo ustrašili, nato pa je delo tiste, ki so jo bili zaprli, prevzela njena sestra in delo je spet bolj ali manj nemoteno teklo naprej. Tudi ta celica je zbrala precej hrane in razpečala mnogo propagandnega gradiva. Manj pa je bil rajonski komite zadovoljen s celico na Verdu, ki se je neredno sestajala. Vzrok je bil isti kot na Hribu: domobranci so večkrat zaprli katerega od članov in to je plašilo druge. Neredno se je sestajala tudi celica na Bregu. Celica na Stari Vrhniki je imela štiri člane, vendar je bil eden od teh zaprt, drugega pa so domobranci doma v hiši obstrelili in je le malo manjkalo, da ni umrl. Oboje je na dejavnost celice slabo vplivalo. Ker so se domobranci zadrževali v vasi podnevi in ponoči, je bilo težko vzdrževati

---

* Zapisnik o zaslišanju ujetega komandirja 3. čete gorenjskega četniškega odreda Marjana Vovka z dne 29. 9. 1944 v štabu XXXI. divizije.

** Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

zvezo s to celico. Kljub temu pa so ji še kar redno dostavljali literaturo.*

Vrhniška partijska organizacija se je v kasnejših mesecih še bolj okrepila. Od desetih kandidatov so jih sprejeli v partijo devet. Sredi poletja so v vrhnškem okraju imeli že devet celic in 38 članov partije. Tudi politična situacija na terenu se je izboljšala. Na to so vplivali uspehi sovjetske armade na vzhodni fronti, pa tudi uspešni napad partizanskih enot na Štampetov most je pri ljudeh povzročil veliko zadovoljstvo.

Okrajni komite ni bil povsem zadovoljen z dotedanjim razvojem SKOJ, ki je imel samo 3 aktive in le 20 članov. Menil je, da kažejo partijci v odnosu do mladine premalo razumevanja in da bi moral biti v vsaki celici nekdo, ki bi odgovarjal za delo z mladino. Možnosti za okrepitev SKOJ so bile dane zlasti na Stari Vrhniki in v Blatni Brezovici.

Zelo dobro pa je bila organizirana druga mladina, saj je bilo v Zvezi slovenske mladine kar 60 do 70 % vse mladine v vrhnškem okraju.

V okrajnem odboru AFŽ so bile tri članice, sicer pa je bilo v vsem okraju 64 aktivistk, ki so bile zelo prizadevne.**

Tako se Lojze Mlakar spominja nekega sestanka z vrhnškimi ženami takole:

»Močno se mi je na primer vtisnil v spomin sestanek z ženami, ki je bil julija 1944 na Vrhniki, na katerem sem bil slučajno prisoten. Sestali smo se v dopoldanskem času na podstrešju Šklepčeve pritlične hiše, v kateri je bil rojen predvojni komunist, narodni heroj Ignac Voljč-Fric (1904—1944). Žene so se predstavile z ilegalnimi imeni Česen, Čebula in podobno. Najprej me je prijetno presenetil vtis, da so žene, ki so živele legalno, tako dobro poznale politično stanje na Vrhniki. To je očitno kazalo, da so bile zelo dejavne; poročale so o raznih zbiralnih akcijah, ki so jih one organizirale. Zanimale so se tudi za širša politična vprašanja. Med sestankom nam je prišel gospodar povedat, da so čisto iznenada stopili v hišo oboroženi ljudje; očitno je bilo, da so plavo-

---

* Poročilo rajonskega komiteja KPS Vrhnika z dne 28. aprila 1944. Izvirnik v arhivu CK KPS.

** Poročilo okrajnega komiteja KPS Vrhnika okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 14. 6. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

gardisti. Opozoril nas je, naj bomo previdni, češ da bi nas preglasno govorjenje prav lahko izdalo. Po neprijetnem obvestilu niso žene pokazale prav nikakega strahu. Njihova sproščenost in pogum sta mi ostala živo pred očmi. Sestanek smo nadaljevali, kot da se ni nič zgodilo, le da smo potem bolj potihoma govorili.«

S terenskimi odbori OF so bile zajete skoraj vse vasi. V začetku poletja so imeli terenske odbore v Kurji vasi, na Hribu, v Vasi, na Bregu, v Kačji vasi, v Novi vasi, v Blatni Brezovici in v Podgori.* Okrajni odbor OF je imel osem članov, od katerih je bilo pet ilegalcev, trije pa legalci.

Iz teh podatkov lahko ugotovimo, da je bilo v organizacijskem smislu politično delo na vrhniškem terenu dobro zastavljeno, kar je pripomoglo k ustreznim rezultatom. Približno v tistem času so v vrhniškem okraju (pa tudi v drugih okrajih) razpisali tekmovanje, ki naj bi še bolj spodbudilo politične organizacije na terenu. Tekmovalni načrt okrajnega odbora OF Vrhnika (podobne načrte pa so imeli tudi drugi okrajni odbori), je bil takle:

»1. Politično delo:

- a) Vzpostavili bomo odbore OF v Sinji gorici in v Sapu, AFŽ pa v Sinji gorici, Sapu in Blatni Brezovici; povečali bomo odbor AFŽ v Verdu.
- b) Imeli bomo vsak teden 5 političnih ur za lastno izgradnjo.
- c) Pridobili bomo 15 novih simpatizerjev.
- d) Pridobili bomo dva nova borca.

2. Gospodarstvo:

- a) Priskrbeli bomo 100 kg papirja za tehniko.
- b) Priskrbeli bomo 40 kg usnja.

3. Ljudska pomoč:

Priskrbeli bomo podpore našim družinam, ki so jim hranitelji zaprti (hrana, denar).

4. Finance:

- a) Davek bomo zvišali od ca. 2000 lir na ca. 5000 lir.
- b) Prostovoljnih prispevkov bomo zbrali za 4000 lir.
- c) Obveznic bomo vnovčili za 20.000 lir.

5. Dopisništvo:

- a) Zbrali bomo vsak teden dva dopisa.
- b) Razširili bomo mrežo Tanjuga po vsem okraju.

---

* Poročilo okrajnega odbora OF Vrhnika okrožnemu odboru OF za Notranjsko z dne 14. 6. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

6. Zdravstvo:

Zbrali bomo 4 nahrbtnike sanitetnega materiala in eno steklenico žganja.

7. Posebna naloga:

Pridobili bomo 2 zaupnika med švabobranci.«

Čeprav ni natančnih podatkov o dejanski uresničitvi vseh zastavljenih nalog, je že iz delnih podatkov moč sklepati, da je bil tekmovalni načrt presežen. Radijske vesti so začeli izdajati trikrat tedensko v nakladi 170 izvodov, razširjali pa so jih ne samo po vrhniškem okraju, ampak so jih pošiljali tudi v druge okraje (Rovte, Horjul in Dobrova). Organizacije OF so vzpostavili že po vseh vaseh, njihovi odbori pa so se redno sestajali.

AFŽ se je številčno okrepila, članice pa so bile zlasti pri nabiralnih akcijah zelo prizadevne. Pokazala se je potreba, da se v še večji meri vključijo v terenske odbore OF, kajti moški so morali v vojsko. V tem času je s področja okraja odšlo prek aktivistov v partizane 72 moških.

Partijske celice so pridno preučevale politično literaturo, zlasti pa članke iz Ljudske pravice. Zelo prizadevna je bila mladina (zlasti na Vrhniki), ki je trosila letake, razširjala politično literaturo ter zbirala hrano, sanitetni material in šolske potrebščine.

Gospodarski odsek je imel nalogo, da oskrbuje s hrano kurirje s postaje TV-17 in vse tiste, ki potujejo prek te postaje. Samo v septembru so vnovčili za 10.000 lir obveznic narodnega posojila, v obliki davka in prostovoljnih prispevkov pa so zbrali 4.000 lir.

Med domobranci je proti jeseni 1944 nastala precejšnja zmeda. Mnogi so začeli ob sporočilu, da so sovjetske enote že v Jugoslaviji, obupavati in so začeli iskati prve stike s partizani. Toda naši ljudje jim niso zaupali in so se jih izogibali. Sicer pa sta k partizanom prestopila le dva domobranca. Več jih je odšlo k četnikom. To pa je tudi razumljivo, saj si večina od njih zaradi zločinov, ki so jih bili zagrešili, ni upala v partizanske vrste.

Brez uspeha pa je bila četniška propaganda pri tistih moških, ki so bili še doma. Ti so raje čakali na naše politične

aktiviste, kot pa da bi stopili v četniške vrste. Tako so vrhniški aktivisti v tem času poslali v partizane 72 moških.*

Rajonsko oziroma kasnejše okrajno vodstvo se je ves čas zadrževalo v bunkerju pod Planino (Ulaka), ki leži približno dva kilometra jugozahodno od Vrhniške. Tu sta bila skupaj rajonski odbor OF in rajonski komite KPS. Šlo je poprečno za šest do deset ljudi, od katerih pa so nekateri stalno bivali v Mirkah pri Verdu in celo na sami Vrhniki.

Bunker rajonskega vodstva je bil povsem vkopan v tla peskokopa ter pokrit z mahom in resjem. Da bi bilo maskiranje še uspešnejše, so na njem zasadili smrečice. Bunker je bil tako dobro zakrit, da ga celo otroci, ki so med nabiranjem šmarnic hodili po njem, niso mogli odkriti.

V bunker so hodili skozi peskolom in tako niso puščali za seboj nobenih sledi. Bunker je bil oddaljen od ceste le kakih petdeset metrov. Pozimi so si aktivisti pomagali celo tako, da so v presledkih s kropom topili sneg in preskakovali s kopnine na kopnino, da ne bi za njimi ostala kaka sled.

Aktivisti, ki so se zadrževali v Mirkah, so imeli bunker nad shrambo Maslerjeve (po domače Kavčičeve) hiše, izdelan pa je bil iz desk. Razen tega so se zadrževali tudi pri kmetu Susmanu, kjer so imeli skrivališče v senu na podstrešju. Na Vrhniki pa so imeli bunker v hiši pri Štirnu. Tam je v prvi polovici leta 1944 delovala tudi ciklostilna tehnika. Drug bunker za ilegalce pa je bil pri Lovru Novaku na Tržaški cesti (na Vrhniki). V njem se je skoraj leto dni zadrževal Stane Poglajen, član rajonskega komiteja in sekretar SKOJ na Vrhniki, občasno pa so tja zahajali tudi drugi člani rajonskega vodstva. Bunker je bil v hlevu, bil je podaljšek lese-nega jaška za spuščanje sena s podstrešja.

Po vsem tem je moč sklepati, da je rajonsko vodstvo imelo z Vrhniko zelo dobre stike. Dobra in redna zveza pa je obstajala tudi z aktivisti na Stari Vrhniki, Verdu, v Blatni Brezovici in Sinji gorici. Dokaj dobre so bile zveze s horjulskim in dobrovskim rajonom, zelo slabe pa z logaškim rajonom.

Z Ljubljano je vzdrževala redno zvezo Franja Fefer. Prek nje so ljudje iz Ljubljane odhajali v partizane. Z okrožnim

---

* Poročila okrajnega komiteja KPS Vrhnika okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 1., 9. in 29. 9. 1944 ter zapisnik seje okrajnega komiteja KPS Vrhnika z dne 20. 9. 1944. Izvirniki v arhivu CK ZKS.

vodstvom pa so imeli zvezo prek kurirske postaje TV-17 na Ljubljanskem vrhu, toda prehod čez progo je bil zelo otežen, kajti domobranci so jo stražili z gostimi zasedami. Njihovi bunkerji vzdolž proge so bili oddaljeni drug od drugega le po 200 do 300 metrov, presledke med njimi pa so osvetljevali z žarometi. Rajonsko vodstvo je vzdrževalo dokaj slabe stike z nekaterimi domobranci na Vrhniki, medtem ko z drugimi domobranskimi posadkami ni bilo nobenih stikov.

Aktivisti niso imeli glede preskrbe nobenih težav. Hrane jim ni primanjkovalo, kuhali pa so jo le ponoči. Vodo so si nosili iz bližnjega potoka Belice, perilo pa so jim prali v hišah naših privržencev.

Okraj Horjul

V horjulskem rajonu oziroma kasnejšem okraju so imeli domobranci svoje posadke v Horjulu (30 mož), na Korenu (35 mož), v Šentjoštu (90 mož), v Kajndolu (30 mož), na Črnem vrhu nad Polhovim Gradcem (90 mož), v Polhovem Gradcu (60 mož). V vseh teh postojankah je bilo z manjšimi nihanji približno 215 domobrancev.

Najbolj zagrizeni in vojaško ter politično najbolj aktivni so bili domobranci v Šentjoštu. Ta postojanka je bila tudi edina v tem rajonu, s katero niso mogli naši aktivisti navezati nobenih stikov, nobenih zvez in vpliva pa niso imeli tudi na prebivalstvo tega kraja. Imeli pa so zveze z nekaterimi domobranci v vseh drugih postojankah. Tem so občasno dostavljali našo literaturo in jih informirali o stanju v svetu, od njih pa so prejemale podatke o stanju v postojankah, o predvidenih akcijah domobrancev in o razmestitvi njihovih zased. Poleg drugih dragocenih podatkov so na primer naši aktivisti prek zvez z domobransko posadko v Polhovem Gradcu zvedeli celo to, kateri horjulski domobranci so se udeležili akcije »črne roke« v Vrzdencu pri Horjulu.

V vseh domobranskih postojankah je bilo poleg domačinov tudi precej domobrancev iz drugih krajev, predvsem z Dolenjskega.

Nemci so v ta del Dolomitov le poredkoma zahajali; vso kontrolo nad ozemljem in izvajanje akcij so prepuščali domobrancem.

Za horjulski rajon je za to obdobje značilno dejstvo, da so bili ljudje zaradi sorazmerno dobrih stikov naših aktivistov s prebivalstvom dokaj dobro informirani o stanju doma in v svetu. Ne velja pa to za prebivalstvo v Šentjoštu in deloma tudi na področju med Šentjoštom in Polhovim Gradcem ter med Črnim vrhom nad Polhovim Gradcem in Lučinami, zakaj ti kraji so bili precej oddaljeni od baze rajonskega vodstva. Zanimivo je, da so se z našimi aktivisti radi povezovali celo nekateri ljudje, za katere so naši menili, da so zagrizeni nasprotniki narodnoosvobodilnega gibanja. Zanimali so se za razmere v svetu, ne da bi pri tem skušali aktiviste izdati.

Kljub temu pa politični delavci horjulskega rajona oziroma kasnejšega okraja niso imeli lahkega dela. Največ preglavic jim je povzročala domobranska posadka v Horjulu, ki je prek patrolj in svoje obveščevalne mreže nadzorovala ozemlje in prebivalstvo. To velja tudi za druge domobranske posadke v tem območju, še posebej pa za Rovte v času, ko so bile priključene horjulskemu rajonu. Domobranci so vse sumljive zapirali, v skrajnem primeru pa so strahovali ljudi tudi s pomočjo »črne roke«. Kaže, da so s svojo propagando in pritiski deloma uspeli. Naša poročila namreč govore o tem, da je prebivalstvo 50-odstotno opredeljeno za OF, kar naj bi bilo precej manj kot na primer v logaškem ali vrhniškem rajonu.*

Ob koncu zime so v horjulskem rajonu delovale štiri partijske celice (Horjul, Vrzenec, Podolnica in Drenov grič), ki so skupaj imele dvanajst članov. Poleg tega so v rajonu imeli še sedem terenskih odborov in pet odborov AFŽ.**

Spomladi 1944 je delo na vseh področjih postalo bolj živahno. Posebno pozornost so posvečali partijski izgradnji članstva. V partijo so sprejeli sedem novih članov, po enega iz vsake terenske organizacije OF. S tem je tudi aktivnost teh odborov močno porasla. Tako so na primer januarja zbrali le 254 lir prostovoljnih prispevkov za OF, februarja pa že 1738 in marca 1850 lir.***

---

* Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1945. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Prav tam.

*** Poročilo rajonskega komiteja KPS Horjul okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 11. 4. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

V Horjulu je po pričevanju Toneta Zdešarja, ki je bil član rajonskega komiteja in kasneje pooblaščenec OZN za vrhniški okraj, že od novembra 1943 obstajal aktiv SKOJ, ki je imel osem članov. Sekretar je bil Jože Zdešar. Skupina je bila zelo aktivna. Zaradi domobranske posadke v Horjulu so ilegalci težko prihajali v vas in zato so bili skojevci tisti, ki so tam razpečavali literaturo, trosili letake, zbirali hrano in prispevke, se zanimali za razpoloženje prebivalstva, opazovali in zbirali podatke o domobrancih itd.

S sekretarjem SKOJ je vsaj enkrat mesečno imel zvezo tudi član rajonskega odbora Tone Zdešar. Če se nista mogla sestati osebno, sta imela v gozdu nad Horjulom skrito škatlo, kjer sta puščala poročila in propagandno gradivo. To gradivo so skojevci redno dostavljali tudi horjulskemu župniku Francu Nastranu.

Skojevski aktiv je bil že konec leta 1943 ustanovljen tudi za Drenov grič in Lesno brdo. Ta aktiv je imel devet članov, njegova sekretarka pa je bila Nada Gostenčnik. Skupina je bila zelo aktivna: izvajala je trosilne akcije in razpečevala literaturo, zbirala hrano in prispevke, prek skojevke Milene Košir-Ruže pa je vzdrževala tudi zvezo z Ljubljano. Po tej zvezi je iz Ljubljane prišlo osem ilegalcev, ki so se med čakanjem na kurirsko zvezo, po kateri naj bi nadaljevali pot, zadrževali pri kmetu Leskovcu na Lesnem brdu, očetu skojevcev Valentina, Franca in Vide.

Že aprila 1944 se je pet skojevcev javilo v partizane. Naslednja skupina skojevcev pa je odšla med borce junija, ko je sovražnik začel mobilizirati letnike 1923—1925. Pet skojevcev se je pravočasno umaknilo in odšlo v partizane, dva pa so domobranci zaprli. Eden od teh je bil sekretar SKOJ Jože Zdešar, ki pa mu je med domobranskim zborovanjem v Horjulu uspelo pobegniti iz zapora.*

Spomladi 1944 se je precej okrepila tudi partijska organizacija, saj je že aprila imela poleg rajonske še pet celic po vaseh. V vaških celicah je bilo 6 članov in 10 članic ter 10 kandidatov in 4 kandidatke, če ne upoštevamo sedmih članov celice rajonskega komiteja.**

---

* Poročili okrajnega komiteja KPS Horjul okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 19. 4. 1944 in 12. 6. 1944. Izvirnika v CK ZKS.

** Poročilo okrajnega komiteja KPS Horjul z dne 19. 4. 1944.

Poglobljeno delo je moralo roditi tudi ustrezne sadove. Okrožni komite KPS za Notranjsko jih je ocenil takole: »Razpoloženje ljudstva je v tem rajonu na splošno kar dobro. Tistim ljudem, ki so še včasih simpatizirali z belo gardo, so se začele odpirati oči in so se začeli obračati na našo stran, ker so spoznali, da so bili od bele garde ogoljufani. Začeli so spoznavati pravilnost naše borbe.«*

Bržkone so tudi domobranci spoznali, da se ljudje bolj kot kdajkoli poprej odvrčajo od njih in se vključujejo v narodnoosvobodilno gibanje. To so skušali preprečiti z že znanim orožjem — s povečanim nasiljem. Tako so v prvih dneh maja v vasi Brezje aretirali ves terenski odbor, ki je bil sestavljen iz treh moških in treh žensk.**

Toda domobranci se niso omejili le na aretacije. Nekaj dni kasneje so dobili iz Ljubljane tri ali štiri likvidatorje iz vrst »črne roke«, ki so pod zaščito domobrancev iz horjulske posadke na Vrzdencu ubili štiri najbolj prizadevne aktiviste. Med temi je bila tudi Franca Rožman, katere privrženost narodnoosvobodilnemu gibanju je bila izredna. Ko je nekoč Jože Zdešar iz okrajnega odbora OF hudo zbolel, ga je vzela pod streho in še sama hlinila bolezen, da bi zdravnik lahko obiskoval obolelega partizana, ne da bi bili njegovi obiski komu sumljivi.

V zvezi z akcijo »črne roke« na Vrzdencu so naši izdali posebne letake in jih raztrosili okrog domobranskih postojank. Domobranci so jih prebirali in mnogi od njih so pri tem začutili odpor do svojih.

Domobranci so poostrili tudi nadzorovanje svojega ozemlja s pošiljanjem patrulj in postavljanjem zased. Naši aktivisti so večkrat naleteli nanje in le naključju se je zahvaliti, da ni bilo pri tem nobenih žrtev. Zato je bila povezava s celicami silno otežena in nekaj časa so imeli dostop le do dveh.

Pri vsem tem je zanimivo, da je našim aktivistom uspelo vzpostaviti stike z nekaterimi domobranci v dveh postojan-

---

* Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 18. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo okrajnega komiteja KPS Horjul okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 31. 5. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

kah: v Polhovem Gradcu in na Korenem. V Polhovem Gradcu so imeli zvezo kar z namestnikom komandanta.*

Razmere na območju Horjula so postajale iz dneva v dan težavnejše. Nekateri člani KP so se odselili v Ljubljano, tu pa tam so kakega zaprli in tako se je zgodilo, da sta se od sedmih celic, kolikor so jih takrat imeli, redno sestajali le še dve. V vseh drugih primerih so se člani samo občasno sestajali in le po dva in dva. Tako so na primer julija 1944 imeli na terenu le pet partijskih in tri skojevske sestanke, kar je res malo v primerjavi s stanjem pred tem, ko so se celice sestajale skoraj vsak teden.

Sovražnikov teror je avgusta dosegel tak obseg, da se je moral okrajni komite začasno umakniti s svojega sektorja, in takrat so lahko imeli sestanke samo z eno celico, pa še s to le na vsakih štirinajst dni. Do vseh drugih celic je bil dostop onemogočen. Njihove člane celo v gozd niso mogli vabiti, kajti tam so pogosto krožile četniške patrulje. Kljub vsem težavam je okrajnemu komiteju uspevalo vzdrževati bolj ali manj redne stike vsaj s sekretarji partijskih celic in jim posredovati ustrezna navodila in literaturo.**

Vodstvo rajona oziroma okraja pa se je ves čas zadrževalo v naravni podzemeljski jami med Drenovim gričem in Lesnim brdom. To je bila sicer njegova stalna baza, toda po dva ali trije aktivisti so bili pogosto na terenu tudi po več dni, pri tem pa so nenehno menjavali svoje bivališče. Pri teh obhodih so iskali gostoljubja predvsem pri tistih naših privržencih, ki niso imeli svojcev v partizanih. Zanimivo je tudi to, da niso bili nikoli izdani in da po kapitulaciji Italije ni nihče od njih padel, kar pa ne pomeni, da niso pogosto padali v zasede in se spopadali z domobranci.

Bivališče v kraški jami je bilo tako dobro skrito, da ga sovražnik ni nikoli odkril, celo lastnik parcele ni vedel zanj. Pri tem je treba poudariti, da je skozenj šlo mnogo tistih, ki so prihajali v partizane iz Ljubljane in da je bilo včasih v njem hkrati po 10 do 20 ljudi. To jamo je povsem po na-

---

* Poročilo okrajnega komiteja KPS Horjul okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 19. 4. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročili okrajnega komiteja KPS Horjul okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 29. 7. 1944 in 4. 9. 1944. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

ključju odkril partizan Janko Merlak z Drenovega griča, ko je iskal zaklonišče pred letali.

Skozi jamo je tekel potok in to okoliščino so aktivisti izkoristili za maskiranje dohoda tako, da so pozimi hodili po njegovi strugi. Če pa zaradi visokega snega in sledov, ki bi jih puščali za seboj, niso mogli na teren, so čas izkoristili za politično izobraževanje in za izdelovanje propagandnega gradiva. Tako so pretipkali in razmnožili na šapirograf brošuro Zgodovina vsezvezne komunistične partije boljševikov.

Rajonsko vodstvo je imelo zelo dobre zveze z dobrovskim in vrhniškim rajonom, dvakrat tedensko pa prek kurirske postaje TV-17 na Ljubljanskem vrhu tudi z okrožnim vodstvom. Na sestanke v okrožnem vodstvu so predstavniki rajonskega vodstva odhajali skoraj vsak mesec. Dobro zvezo so imeli tudi z Ljubljano, vzdrževala pa sta jo Franc Janša in Nada Gostenčnik.

Glede hrane, obleke in obutve za terence in tudi za tiste, ki so uporabljali njihovo zavetišče in ki so potrebovali obleko in obutev, ni bilo težav. Obleko, obutev in denar so dobivali predvsem iz Ljubljane, hrano pa v svoji okolici.

Medsebojni odnosi so bili zelo tovariški, mučil pa jih je občutek osamljenosti in premajhne aktivnosti. Zato so zlasti mlajši nenehno izražali željo, da bi jih poslali v kako partizansko enoto.

Okraj Rovte

Na vsem dolomitskem področju je bilo nedvomno najtežje okrog Rovt. To je bil najbolj zaostali del Dolomitov in tam se je precejšen del prebivalstva že jeseni 1942 zavestno opredelil za belo gardo.

V rovtarskem rajonu oziroma okraju so bile leta 1944 domobranske posadke v Rovtah (150—170 mož) in pri Sv. Treh kraljih (70 mož). Najbolj zagrizeni in najbolj prizadevni so bili domobranci iz Rovt. Domobranci so s patruljami in zasedami nenehno nadzorovali svoje ozemlje in zato je bilo vsako gibanje naših političnih delavcev močno oteženo. Bili so v nenehni nevarnosti, da jih kdo izda in da padejo sovražniku v roke.

V bližini teh domobranskih postojank so se zadrževali tudi četniški odredi, ki so pri nadzorovanju zemljišča z domobranci najtesneje sodelovali.

V takšnih razmerah je bilo silno težko vzpostaviti kako trdnejšo organizacijo na terenu, čeprav so aktivisti imeli redne zveze s posamezniki v vseh naseljih razen v Rovtah, pri Sv. Treh kraljih in v Petkovcu. Tem zaupnikom so dostavljali propagandni material in od njih dobivali razne podatke.

Vse do maja 1944 je to področje spadalo v horjulski rajon KPS, toda rajonska odbora OF sta bila dva: eden za horjulsko, drugi pa za rovtarsko področje. Maja 1944 so ustanovili samostojen okraj Rovte in postavili tudi okrajni komite KP. V komiteju so bili trije člani, četrti pa je bil s terena. Ta pa je bil tudi edini član KP v vsem tem območju, kjer razen tega ni bilo niti enega kandidata ali skojevca. Tudi ta podatek prepričljivo govori o takratnih razmerah v tem delu Dolomitov.*

Vodstvo rajonskega odbora OF se je v drugi polovici leta 1943 zadrževalo nad Anžicem v Podlipski dolini, nato pa so si napravili bunker nad Podlipo v tako imenovani Rožančevi grapi. Bunker je bil vkopan v breg in dobro zakrit. Ko so nekoč domobranci preiskovali zemljišče, so nekateri od njih šli celo čezenj, ne da bi bili posumili, kaj je pod njimi. V bunkerju je bilo prostora za pet ljudi, v njem pa so tudi kuhali.**

V drugi polovici 1944 so se terenci preselili v gozd blizu Česmelja pri Rovtah, kjer so si v zemljo izkopali nov bunker. Tam so ostali vse do ukinitve rajona. Zaradi izredno težavnih delovnih pogojev pa so se morali nekoč za nekaj časa umakniti prav na Žirovsko.

Naši aktivisti niso imeli z domobranci na tem področju nobenih stikov. Z okrožnim vodstvom pa so vzdrževali redno zvezo prek kurirske postaje TV-17 na Ljubljanskem vrhu, po tej poti so jim dostavljali tudi literaturo in propagandno

---

* Poročili okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1944 in 18. 5. 1944. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

** Ko so nekoč terenci pri nekem domobrancu zaplenili prašiča in potem v bunkerju cvrli mast, jih je neki naš privrženec opozoril, naj prenehajo s tem, kajti sicer jih bodo domobranci zavohali in odkrili.

gradivo. Z logaškim in horjulskim rajonom niso imeli zveze, dobre stike pa so imeli z vrhniškim in žirovskim rajonom.

Obleko in obutev so prejeli od aktivistov na Vrhniki, hrano pa so si nabavljali neposredno na terenu.

Okraj Borovnica

V zelo težavnih razmerah so delovali tudi aktivisti v borovniškem rajonu oziroma okraju. Železniška proga je bila močno zastražena, vasi vzdolž nje pa pod kontrolo domobranskih posadk. Kljub temu je bilo prebivalstvo v veliki večini na naši strani. Sodeč po nekaterih poročilih, je bilo v tem rajonu za narodnoosvobodilno gibanje najmanj 80 % vsega prebivalstva.*

Na področju borovniškega rajona so bile leta 1944 domobranske postojanke v Borovnici, v Podpeči in Bistri, a del domobranskih posadk je bil razporejen po bunkerjih vzdolž proge. Med Verdrom in Podpečjo je bilo skupno kakih 450 domobrancev in 100 Nemcev, med Podpečjo in Notranjimi Goricami pa približno 150 domobrancev. Progo so neposredno varovali domobranci, Nemci pa so skrbeli predvsem za protizračno obrambo borovniškega viadukta. Nemški postojanki sta bili na Planini in Zavrhu, torej na obeh straneh borovniškega mostu.

Domobranci so bili vojaško zelo aktivni zlasti od poletja 1944 dalje, ko na tem področju ni bilo več nobenih partizanskih enot. V tem obdobju se je pojavila tudi »črna roka«, ki je nad našimi aktivisti in privrženci izvajala hud teror. Posledica vsega tega je bila, da je v tem rajonu padlo več aktivistov kot v kateremkoli drugem rajonu v Dolomitih. Samo leta 1944 jih je padlo pet, med njimi dva sekretarja rajonskega komiteja, sekretar rajonskega odbora SKOJ, poverjenik OZNA in še en član rajonskega odbora.

Domobranske posadke so bile sestavljene predvsem iz domačinov, nekaj domobrancev pa je bilo tudi iz notranjskih in dolenjskih krajev.

Rajonski odbor se je po kapitulaciji Italije zadrževal največ v krinskih gozdovih, toda svoja bivališča je moral po-

---

* Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

gosto menjati. Kljub temu pa so ga domobranci izsledili in ga dvakrat nenadoma napadli. V enem od teh napadov so ujeli člana rajonskega odbora Ivana Kovača-Orača in ga odpeljali na Log, kjer so ga zverinsko mučili in ga ubili, nato pa ga skrivoma zakopali na neko njivo, kjer ga je spomladi odkril njen lastnik. Ilegalci so pozimi bivali v zemljanki, sicer pa v zasilnih bivališčih iz desk, ki so bila pokrita s smrekovim lubjem in vejami. V taborišču jih je bilo navadno do šest, vendar so bili pogosto tudi zunaj na terenu. Po opravljenih nalogah so se redno vračali v taborišče, kajti vasi so domobranci skrbno in stalno kontrolirali in zato bi bilo prenočevanje po hišah ali daljše zadrževanje na terenu prenevarno. Hrano so si redno kuhali, oskrbovanje z živežem, obutvijo in obleko pa jim tudi ni delalo težav.

Zveze z okrožnim vodstvom so bile redne, tesne stike pa so vzdrževali tudi z rajonom Barje. Redne zveze so prek organizacije OF na železnici imeli tudi z Ljubljano, odkoder so dobivali sanitetni in vojaški material. Po tej zvezi je prišlo iz Ljubljane tudi nekaj ljudi, ki so bili namenjeni v partizane. Nobenih neposrednih zvez pa ni bilo z vrhniškim rajonom.

Z domobranskimi posadkami v tem rajonu niso uspeli vzpostaviti stikov, pač pa je prišlo do povezave z nekaterimi todtovci v Borovnici, ki so nato odšli v partizane.

Ob koncu zime so na borovniškem področju delovali le dva terenska odbora OF in en odbor AFŽ, toda že v naslednjih mesecih se je stanje temeljito popravilo. Partijske celice so se začele redno sestajati, toda število članov je bilo še vedno sorazmerno majhno. Tako je bilo v maju 1944 s člani okrajnega komiteja vred le 9 članov in 8 kandidatov, poleg tega pa še 7 skojevcev. Pomemben napredek je bil dosežen pri vzpostavljanju organizacije OF oziroma njenih terenskih odborov. V borovniškem okraju so takrat delovali terenski odbori v Brezovici pri Borovnici, v Sobočevem, Borovnici, Dolah in Bistri. V vseh drugih vaseh, razen v Dolenji Brezovici, pa so imeli po enega do pet zaupnikov.*

---

* Poročili okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1944 in 18. 5. 1944. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

Razmere v dobrovskem rajonu so se v enem samem letu bistveno spremenile: v začetku leta 1943 je bil to še center vsega slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja, toda v začetku leta 1944 tu ni bilo več nobene vojaške aktivnosti, domobranstvo pa se je razbohotilo do takšne stopnje, da je bila skoraj povsem onemogočena tudi politična aktivnost.

Razmere v dobrovskem rajonu so bile zelo težavne že v mesecih pred kapitulacijo Italije. Čeprav je v tem rajonu več kot trideset vasi, je uspelo zadržati le štiri terenske odbore OF in tri aktive ZSM. Po drugih vaseh so imeli vaške zaupnike, toda v polovici vasi še teh ni bilo. Po kapitulaciji Italije je bilo premalo časa, da bi mogli ljudi v večjem obsegu organizirati, poleg tega pa je bilo to težko tudi zaradi tega, ker je bila blizu Ljubljana in ker jih je pri delu oviral sovražnik. Vodstvo rajona je imelo še najboljše stike s prebivalci Podutika, Glinč Stranske vasi, Toškega čela, Brda, Vrhovcev, Kozarij, Mestnega loga in Vnanjih Goric. Glavno breme je padlo na ženske. AFŽ je bila še posebej dobro organizirana na širšem področju Kozarij, Vrhovcev, Brd in Vnanjih Goric, skojevska organizacija pa zlasti v Kozarjah.

Po umiku drugega Dolomitskega odreda so se razmere v tem rajonu še bolj poslabšale. Domobranci so obnovili vse prejšnje postojanke in na silo mobilizirali vse moške, ki so ostali doma. Domobranci so se počutili tako zelo varne, da so odhajali patroljirat in v zasede celo v majhnih skupinah (po 2 do 10 mož).

V dobrovskem rajonu oziroma okraju so domobranci 1944. leta imeli šest postojank: na Dobrovi (60 mož), v Dravljah (150 mož), v Brezovici (30 mož), v Notranjih Goricah (90 mož), v Kršljanovem gradu (20 mož) in na Logu (35 mož). V vseh teh postojankah je bilo približno 385 domobrancenv. Rajonskemu vodstvu je uspelo navezati stike le z dobrovsko posadko, odkoder jih je eden od njenih članov obveščal o stanju v postojanki in o domobrantskih namerah.

Domobrantske posadke so bile sestavljene predvsem iz domačinov, nekaj domobrancev pa je bilo z Dolenjske oziroma s Štajerske. Nemcev skoraj ni bilo opaziti, vso skrb za nadzorovanje zemljišča so prepustili domobrancem.

Aktivistom-ilegalcem je bilo težko vzdrževati stike z ljudmi tudi zaradi dobro organizirane domobranske obveščevalne službe. V takšnih okoliščinah je bilo nove aktiviste zelo težko pridobivati, prejšnjih pa je bilo čedalje manj. Poleg tega se ljudje niso upali sestajati, če pa ni sestankov, je težko organizirati kakršnokoli aktivnost. Posledica vsega tega je bila, da so se v dobrovskem rajonu spet morali vrniti na zaupniški sistem dela.*

Ko so ocenjevali pripadnost ljudi, je rajonski komite menil, da z narodnoosvobodilnim gibanjem simpatizira približno polovica prebivalstva.**

Kljub izredno težavnim razmeram pa je bil spomladi 1944 dosežen viden napredek. Spričo ugodnega razvoja vojaško-političnih dogodkov doma in na svetovnih bojiščih, se je »v zadnjem času pri naših pristaših začela vedno bolj dvigati osvobodilna zavest. Tudi pri sredincih se opaža veliko zanimanje za osvobodilno gibanje.«***

V organizacijskem pogledu sicer v tem obdobju ni bilo bistvenih sprememb, prišlo pa je do okrepitve kadrov. V partijo so namreč sprejeli šest novih članov.

Sicer pa je imel dobrovski rajon oziroma okraj največje število partijskih celic v vseh Dolomitih. Bilo je kar devet celic in skupno s člani okrajnega komiteja 31 komunistov ter 12 kandidatov, toda le štirje skojevci.****

Ni pa bilo pravega napredka v razvoju OF, v ustanavljanju novih terenskih odborov OF, ZSM in AFŽ. Vzroke za to je treba iskati predvsem v grozodejstvih domobrancev in njihove »črne roke«, ki so bila v tem okraju še hujša kot v drugih dolomitskih okrajih.

Tako so domobranci iz Notranjih Goric prišli 24. aprila na dom Jožeta Tomšiča iz te vasi in od njega zahtevali denar in cigarete. Vse to jim je dal, toda ko je šel za njimi zapirat vrata, so ga v veži ustrelili.

Dva dni kasneje so domobranci iz Dobrove ujeli aktivista

---

* Poročilo rajonskega komiteja Dobrava okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 1. 3. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

** Poročilo okrožnega komiteja KPS za Notranjsko centralnemu komiteju KPS z dne 24. 2. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

*** Poročilo rajonskega komiteja Dobrova okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 11. 4. 1944. Izvirnik v arhivu CK ZKS.

**** Prav tam.

Naceta Gregorina iz Vnanjih Goric. Odpeljali so ga v svojo postojanko in mučili, nato pa je za njim izginila vsaka sled.

Poleti so domobranci na Babni gori zaprli šest mladink in jih hoteli zaradi sodelovanja z narodnoosvobodilnim gibanjem postreliti, kar pa so jim menda preprečili Nemci. Toda domobranci so nato ustrelili tri druge ženske.

Proti koncu maja so domobranci ubili člana okrajnega odbora Edija, ko se je vračal v Notranje Gorice s sestanka, ki ga je imel z drugimi aktivisti v Mestnem logu. Naslednji večer je prišla na njegov dom domobranska patrulja ter požgala hišo in vsa gospodarska poslopja.

Jeseni 1944 so pri strahovanju ljudi začeli z domobranci sodelovati še četniki, ki so se pogosto zadrževali pri domobrancih v Kršljanovem gradu in skupaj z njimi patruljirali po vaseh in gozdovih, lovili ljudi ter jih izročali Nemcem, da bi jih pošiljali v internacijo, ali pa so jih kar sami streljali.

Tako so domobranci in četniki 14. in 15. septembra pripeljali iz Kršljanovega gradu na Lesno brdo dva ujeta partizana in ju tam ustrelili.

Sredi septembra 1944 je domobransko-četniško nasilje doseglo svoj vrh z aretacijo 180 ljudi, od katerih so bili nekateri stari tudi po 70 let.

Ljudi pa so strahovale tudi skupine »črne roke«. Tako so na primer k posestniku Steletu v Brezovici prišli štirje neznan, z brzostrelko oboroženi moški in zahtevali, naj jim pripeljejo hčerko Dragico. Ko je prišla, so ji v roke izročili pismo, nato pa jo ustrelili. Pismo je imelo naslednjo vsebino: »Dosegla te je roka pravice! Ker si sodelovala s komunisti, pretrgamo ti nit življenja. Smrt komunizmu — svobodo narodu!«

Enako so napravili pri Novaku v Vnanjih Goricah, kjer so ustrelili gospodinjo Marijo Novakovo. Tudi njej so najprej dali pismo, v katerem je pisalo: »Dosegla te je roka pravice! Dobila si kazen za svoje sodelovanje s komunisti. Smrt komunizmu — svobodo narodu!« Nato pa so jo ubili.

Takšno sovražnikovo divjanje je delo na terenu močno zavrlo, saj so se v zaporih znašli kar celi terenski odbori ali pa zaupniki iz vasi, kjer odborov še ni bilo.*

---

* Poročili okrajnega komiteja Dobrova okrožnemu komiteju KPS za Notranjsko z dne 29. 6. 1944 in 29. 9. 1944. Izvirnika v arhivu CK ZKS.

Rajonsko vodstvo se je večji del 1944. leta zadrževalo na Toškem hribu, predvsem med Brezjami in Lesnim brdom. Tisti del rajonskega vodstva, ki je deloval na področju Dravelj, pa je ostal v okolici Toškega čela. Približno mesec dni je rajonsko vodstvo prebivalo celo na Barju (v gozdu Kostanjevici pri Bevkah).

Aktivisti so vse leto, razen pozimi, živeli pod šotori, vendar so svoja bivališča pogosto menjali. Vseh skupaj je bilo sedem do osem, toda vsaj polovica je bila stalno na obhodu po rajonu.

S hrano ni bilo težav, ker so jih terenski aktivisti redno oskrbovali, kar velja tudi za obleko in obutev. V taborišču so kuhali dvakrat na dan, zjutraj in zvečer, vendar so zelo pazili, da jih ne bi pri tem izdala ogenj in dim.

Zvezo s terenom so vzdrževali tako, da so po hišah pri zanesljivih ljudeh ali na skritih krajih organizirali sestanke s terenskimi aktivisti. Na takšnih sestankih je bilo le po štiri do pet udeležencev, katerih naloga je bila, da o sklepih in nalogah obveščajo še druge.

Povezava s horjulskim rajonom je bila zelo dobra, z okrožnim vodstvom pa so imeli redno zvezo prek kurirske postaje na Ljubljanskem vrhu. Dokaj redno zvezo so imeli prek aktivistov na Vrhovcih in v Vnanjih Goricah tudi z Ljubljano. Ker je bilo s tega terena precej ljudi zaposlenih v tobačni tovarni v Ljubljani, je bila ena od njihovih nalog tudi pri-
našanje cigaret, ki jih je v partizanih zelo primanjkovalo.